



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

Διπλωματική Εργασία

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ
ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Χρυσούλα Ευστρ. Καχραμάνου

Πειραιάς, 2009

Αφιερώνεται στην οικογένειά μου

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Καχραμάνου Ευστρ. Χρυσούλα

Σημαντικοί όροι: Παρευξείνιες Περιοχές, Μειονότητες, Εθνοτικές Συγκρούσεις, Συνέργεια του Ευξείνου Πόντου, Κοινωνία των Πολιτών.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Όποιος καταπιάνεται με τα ζητήματα των μειονοτήτων ανακαλύπτει ότι ένα είναι το κυρίαρχο, που ταλανίζει την επιστήμη και τη σκέψη, ερώτημα, το εξής ακόλουθο: πως θα επιτευχθεί χωρίς μεγάλους κραδασμούς η πολυπολιτισμική συμβίωση σε μια κοινωνία. Η ΕΕ είναι αντιμέτωπη, άμα τη γενέσει της, με τέτοιου είδους ερωτήματα, στα οποία και επιχειρεί να δώσει απάντηση, εκδίδοντας μια σειρά από διεθνή κείμενα και υιοθετώντας μια σειρά από σχετικές πολιτικές, καθώς, επίσης, και ορθώνοντας ανθρωπιστικές δράσεις, προκειμένου να επιτευχθεί η εν λόγω συμβίωση. Τα ζητήματα μειονοτήτων, όμως, που απασχολούν την ΕΕ δεν είναι συγκεντρωμένα μόνο στα ευρωπαϊκά εδάφη. Εν προκειμένω, οι παρευξείνιες περιοχές αποτελούν τη γειτονιά εκείνη της υπηλίου στην οποία παρατηρούνται δεκάδες ιστορικοί μειονοτικοί πληθυσμοί, τα προβλήματα των οποίων τροφοδοτούν τις συνεχείς εθνοτικές συγκρούσεις. Κύριος στόχος της εργασίας αυτής είναι α) να αποδείξει ότι τα μειονοτικά ζητήματα μπορούν να συμβάλουν τα μέγιστα στην κλιμάκωση των εντάσεων και στη δημιουργία ενός άκρως εχθρικού περιβάλλοντος και β) να τονίσει ότι η ενωμένη Ευρώπη μπορεί να αποτρέψει από τη δημιουργία ενός τέτοιου κλίματος. Μέσα από την περιπτωσιολογική μελέτη κάθε παρευξείνιας χώρας ξεχωριστά, προκύπτει ότι η ΕΕ γεινιάζει με περιοχές που βρίθουν τέτοιων ζητημάτων στο εσωτερικό τους. Με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία να έχουν διαβεί την πόρτα της ΕΕ το 2007 και τον παρευξείνιο χώρο να ενσωματώνεται στον χερσαίο κορμό της, τέτοια ζητήματα έγιναν πιο έντονα, «επιβάλλοντας» στην Ένωση να θέσει φιλόδοξους στόχους. Μέσω των δέσμεων στρατηγικής που έχει αναπτύξει η ΕΕ για την εύφλεκτη αυτή ζώνη της υπηλίου, ήτοι μέσω των διμερών επαφών και σχέσεων, της ΕΠΓ, της Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης με τη Ρωσία και της Προενταξιακής Διαδικασίας της Τουρκίας επιχειρείται η επίλυση των μειονοτικών ζητημάτων. Μια δημοκρατική κοινωνία, όπως είναι αυτή της Ένωσης δεν μένει αδιάφορη και δεν παρακολουθεί εκ του μακρόθεν ζητήματα κατάφορων και συστηματικών παραβιάσεων των δικαιωμάτων των ιστορικών μειονοτικών ομάδων. Τα αποτελέσματα συμπεραδηλούν, ότι τα βήματα που έχει κάνει η ΕΕ για δύναται να συμβάλει τα μέγιστα στην προστασία των μειονοτήτων και στην καθιέρωση της ειρήνης και της ευημερίας στις παρευξείνιες περιοχές.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω εκ βάθρων τον Καθηγητή Κο. Κανελλόπουλο Παναγιώτη, που μου εμφύσησε το πάθος να ασχοληθώ με ένα ζήτημα το οποίο εμπίπτει στο αντικείμενο του Δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς, επίσης, και τον Επίκουρο Καθηγητή Κο. Λιάκουρα Πέτρο, για την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφερε στην εύρεση σχετικής βιβλιογραφίας για την εκπόνηση αυτής της εργασίας και για τις συμβουλές σχετικά με τη συγγραφή αυτής και, τέλος, τον Κο. Παναγόπουλο Θεόδωρο, που ήδη από το πρώτο εξάμηνο των μεταπτυχιακών σπουδών, μου ενέπνευσε τη θέληση να «υπηρετήσω» μια υπόθεση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, αυτή των ιστορικών μειονοτήτων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίδα
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	I
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	II
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	III
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	VII
ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΧΑΡΤΩΝ.....	VII
ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ.....	VIII
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

1. Οι παρευξεινίες περιοχές και τα χαρακτηριστικά τους.....	7
1.1. Η ιστορία των παρευξεινίων περιοχών.....	11
1.2. Η σημασία των παρευξεινίων περιοχών.....	15
1.3. Οι χώρες των παρευξεινίων περιοχών.....	19
1.4. Τα προβλήματα των παρευξεινίων περιοχών.....	40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ

2. Οι μειονότητες κι η κατάστασή τους.....	49
2.1. Οι μειονότητες των παρευξεινίων περιοχών.....	49
2.2. Η αντιμετώπιση των μειονοτήτων από τα πολιτικά κέντρα των παρευξεινίων χωρών.....	50

2.3. Οι παράγοντες που επηρεάζουν τα μειονοτικά ζητήματα.....	59
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ «ΠΑΓΩΜΕΝΕΣ» ΔΙΕΝΕΞΕΙΣ

3. Οι εθνοτικές συγκρούσεις.....	63
3.1. Οι εθνοτικές συγκρούσεις στις παρευξείνιες περιοχές.....	63
3.2. Τα αίτια των εθνοτικών συγκρούσεων.....	64
3.3. Οι συνέπειες των εθνοτικών συγκρούσεων.....	66

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΩΝ ΕΚΚΡΕΜΟΥΣΩΝ ΔΙΑΜΑΧΩΝ

4. Οι εκκρεμούσες διαμάχες.....	70
4.1. Οι εκκρεμούσες διαμάχες στις παρευξείνιες περιοχές.....	70
4.2. Το πρόβλημα του Ναγκόρνο-Καραμπάχ.....	72
4.3. Ο πόλεμος της Νότιας Οσσετίας.....	74
4.4. Η Γεωργιανο-Αμπχαζιανή Σύγκρουση.....	75
4.5. Η διαμάχη μεταξύ βόρειας Οσσετίας και Ινγκουσετίας.....	77
4.6. Οι Ρωσο-Τσετσενικοί Πόλεμοι.....	78

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ

5. Τα προβλήματα που δημιουργεί η προστασία των μειονοτήτων.....	82
5.1. Το πρόβλημα του ορισμού της μειονότητας.....	82
5.1.1. Η συμβολή του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών.....	82
5.1.2. Η συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης.....	87
5.1.3. Η συμβολή της Κεντροευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας.....	88

5.2. Το πρόβλημα του συλλογικού ή ατομικού χαρακτήρα των μειονοτικών δικαιωμάτων.....	90
5.3. Τα στοιχεία του ορισμού.....	94
5.3.1. Τα αντικειμενικά στοιχεία.....	95
5.3.2. Τα υποκειμενικά στοιχεία.....	97

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ

6. Η ισχύς των κειμένων.....	100
6.1. Η Σύμβαση-Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων.....	101
6.2. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.....	104
6.3. Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης	108
6.4. Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Προστασίας Μειονοτικών Γλωσσών.....	112
6.5. Η Συνθήκη Περί Ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.....	116
6.6. Η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	118

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

7. Το έργο των ευρωπαϊκών οργανισμών.....	124
7.1. Η συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης.....	125
7.2. Η συμβολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	126

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

8. Οι σχετικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	130
8.1. Η προενταξιακή διαδικασία της Τουρκίας.....	130

8.2. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας.....	136
8.2.1. Η Συνέργεια του Ευξείνου Πόντου.....	140
8.3. Η Στρατηγική Εταιρική Σχέση με τη Ρωσία.....	144

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

9. Συμπερασματικές σκέψεις.....	152
9.1. Αξιολογήσεις.....	152
9.2. Προοπτικές.....	155
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	161
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	163
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α.....	I
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β.....	III
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ.....	IV

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1-Οι εθνοτικές συγκρούσεις στον Καύκασο και η μεταφορά ενέργειας.....III

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2-Η πληθυσμιακή εξέλιξη των Ελλήνων στην Τουρκία με βάση τη γλώσσα.....IV

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΧΑΡΤΩΝ

ΧΑΡΤΗΣ 1-Οι εθνοτικές συγκρούσεις στο Ν. Καύκασο και η μεταφορά ενέργειας.....IV

ΧΑΡΤΗΣ 2-Διαχωρισμός του Ν. Καυκάσου με βάση το έθνος και τη γλώσσα.....V

ΧΑΡΤΗΣ 3-Οι μεταναστεύσεις και η ανακατανομή του πληθυσμού στο Ν. Καύκασο (1988-2004).....VI

ΧΑΡΤΗΣ 4-Φυσικός χάρτης της περιοχής του Καυκάσου.....VII

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΔΑΣΕ: Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη

ΔΔΠΕΘΓΜ: Διακήρυξη για τα Δικαιώματα των Προσώπων των Εθνικών ή Εθνοτικών, Θρησκευτικών και Γλωσσικών Μειονοτήτων

ΔΕΚ: Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

ΔΣΑΠΔ: Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα

ΕΑΔ: Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

ΕΔΔΑ: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕΑΔ: Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

ΕΕΔΔ: Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τη Δημοκρατία μέσω του Δικαίου

ΕΕΠ: Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη

ΕΚ: Ευρωπαϊκή Κοινότητα

ΕΚΑΧ: Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα

ΕΟΚ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΧΠΜΓ: Ευρωπαϊκός Χάρτης Προστασίας Μειονοτικών Γλωσσών

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής

ΚΑΚ: Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Κρατών

ΚΕΠΠΑ: Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφαλείας

ΜΜΕ: Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας

ΟΔΔΑ: Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΟΑΣΕ: Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΟΟΣΕΠ: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου

ΣΑΔ: Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

ΣΑΠΔ: Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα

ΣΕΣΣ: Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας

Σύμβαση: Σύμβαση-Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων

ΣυνθΕΕ: Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση

ΣυνθΕΚ: Συνθήκη για τις Ευρωπαϊκές Κοιότητες

Χάρτης: Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

BRIC: Brazile-Russia-India-China

CoE: Council of Europe

COM: European Commission Document

EU: European Union

M.R.G.I.: Minorities Rights Group International

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η προσπάθεια για μελέτη και βαθύτερη γνώση του Ευξείνου Πόντου και των παρακείμενων περιοχών είναι ένα από τα ζητήματα που απασχολούν την επιστήμη των διεθνών σχέσεων. Παράλληλα, η συμβίωση στον παρευξείνιο χώρο των ομάδων που παρουσιάζουν στοιχεία ετερότητας αποτέλεσε, και συνεχίζει να αποτελεί, μείζον θέμα της δημόσιας συζήτησης. Οι μελέτες, όμως, που έχουν εκπονηθεί μέχρι σήμερα αφορούν, κυρίως, στα ζητήματα ασφαλείας και ενέργειας και επικεντρώνονται στο πως θα αναδειχτεί καλύτερα η δυναμική της Μαύρης Θάλασσας, αλλά, και της παρευξεινιας περιοχής εν γένει. Μελέτες, όμως, που να σχετίζονται με τις μειονότητες της παρευξεινιας περιοχής, με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν αυτές στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον, καθώς, επίσης, και με τις προσπάθειες της Δύσης και των διεθνών οργανισμών για την επίλυση των ζητημάτων αυτών απουσίαζαν από τη βιβλιογραφία και την έρευνα στο χώρο αυτό. Τα ζητήματα, δε, των ιστορικών μειονοτήτων και οι σύγχρονες πολιτικές της ΕΕ στον παρευξείνιο χώρο για την αντιμετώπισή τους αποτελούν *terra incognita*. Με τη μελέτη αυτή επιδιώκεται η ασφαλέστερη δυνατή προσπέλαση ενός θέματος, το οποίο δεν χρήζει νέων πεδίων συγχύσεως.

Η εργασία αυτή που φέρει τον τίτλο «Σύγχρονες Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις Μειονότητες των Παρευξεινίων Περιοχών» περιλαμβάνει το έργο των οργανισμών εκείνων που έπαιξαν κάποιο ρόλο στην αρχιτεκτονική του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, ήτοι την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και το Συμβούλιο της Ευρώπης, σχετικά με τις μειονότητες. Το έργο του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) ως προς τις μειονότητες δεν αποτελεί τμήμα της εργασίας αυτής, κυρίως, εξαιτίας του ότι οι διατάξεις των κειμένων του ΟΑΣΕ είναι πολιτικής και ηθικής φύσης που δεν παράγουν νομικές συνέπειες και η παραβίαση των οποίων δεν συνεπάγεται διεθνή ευθύνη. Αντίθετα, ο πανευρωπαϊκός προσανατολισμός του Συμβουλίου της Ευρώπης και η εμπειρία της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, (ΕΣΔΑ) έδωσε στο Συμβούλιο της Ευρώπης σημαντικό προβάδισμα. Παρ' όλο που την κοινοτική προσέγγιση του ζητήματος των μειονοτήτων στην Ευρώπη την χαρακτηρίζει έλλειψη φαντασίας, δεν μπορεί να αγνοηθεί, όμως, το γεγονός ότι οι Ευρωπαίοι ενδιαφέρονται πολύ να βοηθήσουν στην επίλυση των μειονοτικών προβλημάτων των άλλων, όπως λ.χ. αυτών που απαντώνται στην παρευξεινια περιοχή.

Βέβαια, για να γίνει αναφορά στους μειονοτικούς πληθυσμούς της περιοχής και για να αναλυθούν τα μειονοτικά ζητήματα και οι προσεγγίσεις της Ένωσης για την επίλυσή τους κρίνεται απαραίτητο, αρχικά, να γίνει λόγος για την κοινωνία, την οικονομία, τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η παρευξείνια περιοχή, με μια σύντομη ιστορική αναδρομή στο πρόσφατο παρελθόν, κάτι που επιχειρείται στο πρώτο κεφάλαιο αυτής της μελέτης. Εκ παραλλήλου, στο ίδιο κεφάλαιο γίνεται μια ανάλυση των χαρακτηριστικών των παρευξείνιων περιοχών μέσω της αναφοράς σε κάθε μια από τις χώρες ξεχωριστά, αφού το κλειδί για την κατανόηση της παρευξείνιας περιοχής βρίσκεται πάντα στα συστατικά στοιχεία που απαρτίζουν αυτόν τον ιδιαίτερο χώρο της υψηλίου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τους μειονοτικούς πληθυσμούς που υπάρχουν στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου αλλά και στην περιφέρειά του. Δίδεται ιδιαίτερη σημασία στον τρόπο αντιμετώπισης των μειονοτήτων από τα πολιτικά κέντρα των χωρών, που απαρτίζουν αυτή την πολύ ευαίσθητη περιοχή του παγκόσμιου χάρτη, καθώς, ακόμα, και στους παράγοντες που επηρεάζουν τα μειονοτικά ζητήματα της περιοχής και που δύναται να δυσχεράνουν τη θέση των μειοψηφουσών αυτών ομάδων. Συγκεκριμένα, η μελέτη επικεντρώνεται στις ιστορικές μειονότητες που διαβιούν στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου. Ως τέτοιες νοούνται οι μειονότητες που έμειναν στον παρευξείνιο χώρο για λόγους ιστορικούς.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται μνεία στις εθνοτικές συγκρούσεις που υφίστανται στην παρευξείνια περιοχή, στα αίτια που τις προκαλούν και στα αποτελέσματα που προκύπτουν από το ξέσπασμα αυτών, ενώ, το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρει και αναλύει τις εκκρεμούσες διαμάχες και τις «παγωμένες» διενέξεις που υφίστανται μέχρι σήμερα στην υπό εξέταση περιοχή. Το ζήτημα του Ναγκόρνο–Καραμπάχ, ο πόλεμος της Νότιας Οσσετίας, η γεωργιανο–αμπχαζιανή σύγκρουση, η διαμάχη μεταξύ Βόρειας Οσσετίας και Ινγκουσετίας και οι ρωσο–σετσενικοί πόλεμοι είναι τα ζητήματα με τα οποία καταπιάνεται αυτό το κεφάλαιο.

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί μελετώνται και αναλύονται διεξοδικά τα προβλήματα που δημιουργούνται από την προστασία των μειονοτήτων. Ως τέτοια νοούνται το πρόβλημα του ορισμού της ιστορικής μειονότητας αλλά και αυτό του συλλογικού ή ατομικού χαρακτήρα των δικαιωμάτων των μειονοτικών ομάδων. Επιπρόσθετα, κρίνεται δέουσα η αναφορά στην συμβολή του ΟΗΕ, του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Κεντροευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας, στην προσπάθεια επίλυσης των κρίσιμων αυτών προβλημάτων. Επίσης το ίδιο κεφάλαιο περιλαμβάνει τον ορισμό της μειονότητας

καθώς επίσης και όλα εκείνα τα στοιχεία ή κριτήρια που τον αποτελούν, ήτοι τα αντικειμενικά και τα υποκειμενικά στοιχεία του ορισμού αυτής.

Η ισχύς των κειμένων είναι το ζήτημα που πραγματεύεται το έκτο κεφάλαιο. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο κρίνεται απαραίτητη η αναφορά στα διεθνή κείμενα που αφορούν στις μειονότητες και στην προστασία αυτών. Η Σύμβαση-Πλαίσιο για τις Εθνικές Μειονότητες, η ΕΣΔΑ, ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Προστασίας Μειονοτικών Γλωσσών (ΕΧΠΜΓ), ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Χάρτης), η Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΣυνθΕΚ) και η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣυνθΕΕ) είναι μερικά από αυτά τα διεθνή κείμενα.

Στο έβδομο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη συμβολή και το έργο των Ευρωπαϊκών Οργανισμών όσον αφορά στις μειονότητες και στην προστασία τους. Ως τέτοιοι νοούνται το Συμβούλιο της Ευρώπης και η ΕΕ, οι προσπάθειες των οποίων έχουν διαμορφώσει το σημερινό πλαίσιο προστασίας των μειονοτικών ομάδων.

Στο επόμενο κεφάλαιο δίδεται έμφαση στην ανάπτυξη μιας σειράς πρωτοβουλιών και πολιτικών που έχει αποφασίσει να χαράξει η Ένωση στην περιοχή και που αφορούν στη συνεργασία, στα αμοιβαία οφέλη, στην εμποικοδομητική διπλωματία, στην οικονομική ανάπτυξη και αύξηση και στην παραγωγή έργου σε συνεργασία με άλλες συναφείς οντότητες διεθνούς εμβέλειας. Δέουσα κρίνεται η αναφορά στις πολιτικές που έχει υιοθετήσει μέχρι σήμερα η ΕΕ και που αποβλέπουν στο συγκεκριμένο χώρο καθώς, επίσης, και στις διμερείς σχέσεις που έχει συνάψει η Ένωση με τις χώρες που βρίσκονται στην ιδιαίτερη αυτή γειτονιά της Ευρώπης.

Η «μάχη» για την προστασία των μειονοτήτων των παρευξινίων περιοχών χάθηκε στα προηγούμενα χρόνια στις ατέρμονες συζητήσεις για την έκταση αρμοδιότητας της Κοινότητας πάνω στο θέμα αυτό και στο ανέτοιμο διάφορων οργάνων και κρατών να αφομοιώσουν τη σημασία των προτάσεων και να τις μετατρέψουν σε πολιτική. Χρειάστηκε να περάσουν χρόνια, χαρακτηριστικό των οποίων ήταν η πληθώρα των προτάσεων, των αποφάσεων, των ψηφισμάτων και των διακηρύξεων που να περιστρέφονται γύρω από το ζήτημα των μειονοτήτων, των δικαιωμάτων τους, της καλύτερης προστασίας τους και του αγώνα κατά των διακρίσεων σε επίπεδο ΕΕ, έως ότου σήμερα γίνουν πραγματικότητα οι συντονισμένες προσπάθειες της Ένωσης που επιχειρούν να επιλύσουν τα προβλήματα αυτά. Στο ένατο κεφάλαιο, λοιπόν, περιλαμβάνονται τα συμπεράσματα των πολιτικών προσέγγισης της περιοχής και των θέσεων της ΕΕ για την επίλυση των μειονοτικών ζητημάτων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με φόντο την αυξανόμενη βία που σημάδεψε τον Αύγουστο του 2008 την παρευξείνια περιοχή, η εργασία αυτή καταπιάνεται με ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα που απασχολεί την επιστήμη των διεθνών σχέσεων, αυτό των ιστορικών μειονοτήτων που διαβιούν στον παρευξείνιο χώρο. Η κλιμάκωση των εντάσεων σε αυτή τη γειτονιά της Ευρώπης θα μπορούσε να καταστήσει τον 21^ο αιώνα ως το χειρότερο από κάθε προηγούμενη περίοδο στην ευρωπαϊκή ιστορία, καθώς, στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον, η εξάπλωση δύο διασταυρούμενων «πηγών ενέργειας», της τρομοκρατίας και της εξάπλωσης των όπλων μαζικής καταστροφής, συνεπικουρούμενων από τις διεκδικήσεις των εκεί εθνοτικών ομάδων αποκαλύπτουν έναν κόσμο, στον οποίο η Δύση δεν κατορθώνει να ελέγξει μια χαοτική κατάσταση, και αδυνατεί να επιλύσει τα μειονοτικά ζητήματα της εν λόγω περιοχής.

Στην τύρβη των γεγονότων και της ιστορίας τα αισθήματα της ετερότητας των εθνοτικών πληθυσμών της παρευξείνιας περιοχής εν γένει, ενδυναμώθηκαν και πάγωσαν μέσα στο χρόνο. Οι πρόσφατες συγκρούσεις στον Καύκασο έχουν εστιάσει την προσοχή της διεθνούς κοινότητας στη στενή σχέση που αποδεικνύεται πως έχει ο γεωγραφικός τόπος με την εθνική ταυτότητα, η οποία συνέβαλε στη δημιουργία των ιστορικών μειονοτήτων (*groupes établis*). Ο γεωγραφικός χώρος της ευαίσθητης αυτής περιοχής, που φιλοξενεί διάφορες εθνικές, γλωσσικές και θρησκευτικές ομάδες, χρησιμοποιήθηκε και χρησιμοποιείται κατ' εξακολούθησιν ως μοχλός πίεσης προκειμένου να επιτευχθούν πολιτικοί σχεδιασμοί κατά το δοκούν εκ μέρους φανερών ή σκιωδών δυνάμεων, που κατά καιρούς έχουν το πάνω χέρι στα τεκταινόμενα της περιφερειακής, αλλά, και της παγκόσμιας πολιτικής.

Με τον παρευξείνιο χώρο να είναι γεωγραφικά τοποθετημένο στην περιφέρεια της ευρωπαϊκής ηπείρου, στην Ένωση «επιβάλλεται» να διαχειριστεί έναν ιδιαίτερα απαιτητικό συνδυασμό παραδοσιακών και σύγχρονων απειλών και κινδύνων στα σύνορά της. Τα μειονοτικά ζητήματα είναι μια τέτοια απειλή και ένας τέτοιος κίνδυνος για την ενωμένη Ευρώπη. Πρόκειται για ζητήματα που έχουν γεννήσει τις πιο ζωντανές συζητήσεις και διαμάχες, όχι μόνο ανάμεσα σε πολιτικούς και ακαδημαϊκούς αλλά και μεταξύ όλων τα τελευταία χρόνια, και που μαζί με μια σειρά από αφορισμούς που διατυπώνονται συχνά από πολλούς αναλυτές, όπως είναι λ.χ. η σύγκρουση των πολιτισμών ή η αναβίωση των εθνικισμών, δεν ανακαλύπτουν το νόημα της σύγχρονης εποχής και τον ρόλο των υπερεθνικών οργανισμών, όπως είναι αυτός της Ένωσης. Για να καταστεί κάτι τέτοιο κατανοητό αρκεί η παρομοίωση της ΕΕ και του Ευξείνου Πόντου

με ένα ηλιακό σύστημα κατά το πρώιμο στάδιο δημιουργίας του. Είναι προφανές ότι η Ένωση έχει αναλάβει το ρόλο του ήλιου, αλλά οι τροχιές ορισμένων πλανητών είναι ακόμα σε κατάσταση ρευστότητας, ιδιαίτερα όσον αφορά στα ζητήματα των μειονοτήτων. Συνεπώς, στο πλαίσιο του αυξανόμενου ενδιαφέροντος που έχει επιδείξει η Ένωση για τις παρευξείνιες περιοχές και μέσω των μηχανισμών που έχει αναπτύξει η ίδια για το συγκεκριμένο χώρο, ήτοι μέσω της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας (ΕΠΓ), των προενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Τουρκία και των διμερών επαφών μεταξύ της ΕΕ και των χωρών του Ευξείνου Πόντου, θα μπορούσε με μια ενιαία γραμμή, που να μην αποδέχεται δια της βίας τετελεσμένα αλλά και να μην ταυτίζεται με επιθετικές πολιτικές εγκλωβισμού της Ρωσίας, να παίξει καθοριστικό ρόλο στην ευπαθή αυτή περιοχή.

Μπορεί οι παρευξείνιες χώρες να έχουν μετατραπεί σε δυτικού τύπου δημοκρατίες και να έχουν προσκολληθεί στο αμερικανικό άρμα, όμως, οι έννοιες της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων συναντώνται ακόμα σε «πρωτόγονη» μορφή. Είναι απαραίτητη η χάραξη μιας ενιαίας ευρωπαϊκής πολιτικής που να τονίζει τις ευρωπαϊκές αξίες και τα κοινά συμφέροντα προκειμένου να επιλυθούν τα μειονοτικά ζητήματα και τα άλλα θέματα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στον παρευξείνιο χώρο. Το δύσκολο έργο της Ένωσης και ταυτόχρονα η σημαντικότερη προτεραιότητα της είναι η στρατηγική συνεννόηση με τις χώρες εταίρους της ΕΠΓ του Ευξείνου Πόντου, της Ρωσίας, της Τουρκίας, της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας και της Ελλάδας, με στόχο την αμοιβαίως επωφελή κωδικοποίηση των σχέσεων με τρόπο που να λαμβάνει υπόψη τα συμφέροντα όλων των πλευρών, δίδοντας ιδιαίτερη σημασία στις αρχές πάνω στις οποίες έχει οικοδομηθεί η ΕΕ.

Τα τελευταία γεγονότα κατέδειξαν το τέλος εποχής της μοναδικής υπερδύναμης και την αρχή μεγάλων ανακατατάξεων: το εκ νέου ανακάτεμα της «παγκόσμιας τράπουλας» το οποίο διαμορφώνει νέες παγκόσμιες και περιφερειακές ισορροπίες και συμβάλει στην άνοδο των λεγόμενων χωρών «BRIC» (Βραζιλίας, Ρωσίας, Ινδίας και Κίνας) δεν θα πρέπει να αγνοηθεί από πλευράς ΕΕ. Η μετατόπιση του παγκόσμιου γεωπολιτικού και γεωοικονομικού κέντρου, και μια σειρά από παγκόσμια προβλήματα που αναδύονται στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον, όπως είναι τα περιβαλλοντικά, η άμβλυνση των παγκόσμιων ανισοτήτων και η διαχείριση του παγκόσμιου πλούτου, δυσχεραίνουν το έργο της ΕΕ σε σχέση με τις «παγωμένες συρράξεις» στην παρευξείνια περιοχή. Τα μειονοτικά προβλήματα που δημιουργούν διενέξεις στην περιοχή του Καυκάσου, ειδικότερα, και του Ευξείνου Πόντου, γενικότερα, χρήζουν άμεσης επίλυσης. Ο Αύγουστος του 2008 έδειξε ότι τα αποσχιστικά κινήματα, οι ακήρυχτοι πόλεμοι και η

κονιορτοποίηση των παραδοσιακών κρατών με αλλαγές στον παγκόσμιο χάρτη είναι ζητήματα υπαρκτά για τον Καύκασο και τις εύθραυστες πρώην σοβιετικές Δημοκρατίες. Ο ασκός του Αιόλου έχει ανοίξει και τα χρόνια που θα ακολουθήσουν θα δώσουν την απάντηση για τα σενάρια που θα εξελιχθούν στην περιοχή, για την ισορροπία δυνάμεων και συμφερόντων γύρω από τους αγωγούς μεταφοράς φυσικού αερίου και πετρελαίου και για τη στάση της ΕΕ απέναντι στις εθνικές συγκρούσεις και στα μειονοτικά προβλήματα της περιοχής. Το πρόβλημα εμφανίζεται ξανά απειλητικό και πολύπλοκο. Η Ευρώπη και, κυρίως, η ειρήνη δεν θα πρέπει να βρεθούν στο περιθώριο της ιστορίας. Η ευρωπαϊκή ευημερία και οι ευρωπαϊκές αξίες πρέπει να μεταλαμπαδευτούν στις παρευξείνιες περιοχές για να μην μείνει η Ευρώπη με ωραία χαρτιά και θλιβερή πραγματικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

1. ΟΙ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥΣ

Η διεθνής επιστημονική κοινότητα είχε ανέκαθεν στραμμένο το ενδιαφέρον της στις εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα στη χερσόνησο του Αίμου. Τα τελευταία, όμως, δεκαπέντε χρόνια αποτέλεσαν μια περίοδο έντονης προσήλωσης στις παρευξείνιες υποθέσεις¹. Τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στο τέλος της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές της επόμενης δεκαετίας επανέφεραν στο προσκήνιο τις παρευξείνιες περιοχές, καθώς, δημιουργήθηκαν μια σειρά από νέες πολιτικές-κρατικές οντότητες, αλλά, και νέα οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα. Η ΕΕ παρουσιάζει σημάδια αφύπνισης ενώ και το ενδιαφέρον της σχετικά με τις παρευξείνιες περιοχές είναι σαφώς αναβαθμισμένο². Τον χαρακτηρισμό των Βαλκανίων ως την άλλοτε «πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης» φαίνεται ότι κατέκτησε το πρώην σοσιαλιστικό στρατόπεδο, το μωσαϊκό των μικρών και μεγάλων κρατών, που από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 αλλά και μέχρι σήμερα, μοιάζει να ανακαλύπτει την ανάγκη για επιβεβαίωση των εθνικών ταυτοτήτων, με διαφωνίες μεταξύ των εθνικοτήτων και με μεθοριακές διεκδικήσεις³. Υφίσταται, δηλαδή, μια «μετατόπιση του πολιτικού και γεωστρατηγικού κέντρου βάρους της Ευρώπης προς τα ανατολικά», καθώς, τα κατά καιρούς ιστορικά γεγονότα άλλοτε μετατρέπουν τον Εύξεινο Πόντο σε γαλήνια θάλασσα σταθερότητας και άλλοτε τον θέτουν στο μάτι του πολιτικού κυκλώνα⁴.

Πληθώρα συνεδρίων, ημερίδων και σεμιναρίων εξέτασαν και συνεχίζουν να εξετάζουν, όχι μόνο τα ζητήματα που αφορούν στην Νοτιοανατολική Ευρώπη και στη Χερσόνησο του Αίμου, αλλά και στη στρατηγική σημασία της ευρύτερης περιοχής. Επιστήμονες, ερευνητές και δημοσιογράφοι επικεντρώνονται, πλέον, στην περιοχή της Ανατολικής Ευρώπης γενικότερα, και του Ευξείνου Πόντου ειδικότερα. Σε αυτό συνέβαλαν οι μεταβολές που υπέστη η πολιτική, η οικονομία και η κοινωνία κατά τη διάρκεια του

¹ Kempe Ir., Klotzle K., 2006, «The Balkans and the Black Sea Region: Problems, Potentials and Policy Options», Bertelsmann Group for Policy Research, CAP Publishing, Policy Analysis, München, p. 4.

² Japaridze T., 2008, «Η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου: Στο Μάτι του Επόμενου Πολιτικού Κυκλώνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή μια Γαλήνια θάλασσα Σταθερότητας», στο «Ο Εύξεινος Πόντος μια Αναδυόμενη Περιοχή», Επιμέλεια Τριανταφύλλου Δ., Μανώλη Π., Διεθνές Κέντρο Μελετών Ευξείνου Πόντου (ΔΙ.Κ.Μ.Ε.Π.), Ιούλιος, Αθήνα, σελ. 92.

³ Καστελλάν Ζ., 1991, «Η Ιστορία των Βαλκανίων», Εκδόσεις Γκοβόστης, Αθήνα, σελ. 11.

⁴ Cornell S., Jonsson An., Nilsson N., Hågström P., 2007, «Η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου, Ένας Νέος Κόμβος στην Ευρωπαϊκή Ασφάλεια», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, σελ. 10.

πρόσφατου παρελθόντος. Οι μεταβολές αυτές δημιουργήθηκαν από την εξαφάνιση των παλαιών καθεστώτων και των συνόρων, επηρεάζοντας τον παρευξέινιο χώρο και επιτρέποντας στα νέα δεδομένα να έρθουν στην επιφάνεια⁵.

Αναδεικνύεται, λοιπόν, η σημασία του Ευξείνου Πόντου ως ο κομβικός χώρος ανάπτυξης των πολιτισμών, των εμπορικών και οικονομικών ανταλλαγών και το σταυροδρόμι ανάμεσα στο Αιγαίο, την Κασπία και τον Καύκασο⁶. Η προς ανατολάς διεύρυνση της ΕΕ αποτελεί μια από τις σημαντικότερες εξελίξεις που βοήθησαν στο να εμφανιστεί αυτή η περιοχή στο προσκήνιο⁷. Παράλληλα, η «επέκταση» αυτή της ΕΕ, σε συνδυασμό με τις σημαντικές εξελίξεις στην πολιτική και την οικονομική σφαίρα των χωρών που περιβάλλουν τον Εύξεινο Πόντο, συνέβαλαν στην εμφάνιση της ευρύτερης περιοχής ως σημαντικής συνιστώσας της ευρωπαϊκής ασφάλειας⁸. Γι' αυτό το λόγο, προτεραιότητα της γηραιάς ηπείρου είναι η αντιμετώπιση και η εξάλειψη των απειλών στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας αλλά και ευρύτερα. Η ΕΕ έχει παραιτηθεί από τις πρακτικές που εφάρμοζε κατά το παρελθόν, χρησιμοποιώντας αποκλειστικά διμερείς επαφές και ad hoc προτάσεις και λύσεις, και με έναν περισσότερο σφαιρικό και συνεκτικό τρόπο, πλέον, επιχειρεί να αντιμετωπίσει αυτές τις απειλές, αλλά, και γενικότερα τα διάφορα ζητήματα, που αφορούν στην παρευξέινια περιοχή και που άπτονται άμεσα των συμφερόντων της⁹.

Πρόκειται για ζητήματα ασφαλείας, τα οποία καθιστούν την περιοχή ενεργό ηφαιστειο και που δύναται να επηρεάσουν ολόκληρη την Ευρώπη¹⁰. Στις προαναφερθείσες απειλές περιλαμβάνονται το οργανωμένο έγκλημα, η τρομοκρατία, η φτώχεια, οι αδιαφανείς κρατικοί θεσμοί, οι εκκρεμείς διαμάχες, καθώς, επίσης, και το ζήτημα των ιστορικών εθνικών, γλωσσικών και θρησκευτικών μειονοτήτων που αποτελεί ένα από τα πιο κρίσιμα ζητήματα στην περιοχή¹¹. Το εθνολογικό μείγμα της περιοχής έμεινε

⁵ Μαλκίδης Θ., 2002, «Οικονομία & Κοινωνία στον Παρευξέινιο Χώρο», Εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα, σελ.11.

⁶ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ.11.

⁷ Kempe Ir., et. al. όπ. π., σελ.4.

⁸ Cornell Sv., et. al. όπ. π., σελ. 10.

⁹ Biro Anna-M., 2006, «EU Standards on Minority Protection» in «Minority Rights Advocacy in the European Union: A Guide for NGOs in South East Europe» by Bokulic S., Bieber F., Biro Anna-M., Cheney Em., Minority Rights Group International, Minority Rights Group International Publishing, London, p.69.

¹⁰ Biro Anna-M., όπ. π., σελ. 69.

¹¹ Rondeli Al., 2003, «Nation Building in the Post-Soviet South Caucasus» in «The OSCE and The Multiple Challenges of Transition, The Caucasus and Central Asia», Sabahi F., Warner D., Ashgate Publishers Limited, Burlington, p. 114.

εντυπωσιακά αναλλοίωτο για αιώνες¹². Το ερώτημα που προκύπτει, όμως, είναι γιατί, άραγε, το μείγμα αυτό έγινε τόσο εκρηκτικό τον τελευταίο καιρό. Ο εθνικισμός, ίσως να είναι η απάντηση στο ερώτημα αυτό, αφού αποτελεί φαινόμενο που ταλανίζει τη συγκεκριμένη περιοχή, αποδεικνύοντας πόσο ισχυρός παραμένει ως πολιτικό πρόγραμμα αλλά και ως ιδεολογία, ακόμα και σήμερα¹³. Η θεωρία του εθνικισμού διατείνεται ότι «παρέχει το κατάλληλο κριτήριο για να προσδιοριστεί η μονάδα εκείνη του πληθυσμού, η οποία δικαιούται και οφείλει να κυβερνάται από μόνη της»¹⁴. «Στην ίδια μονάδα πρέπει επίσης να πλαισιώνεται η άσκηση της νόμιμης κρατικής εξουσίας και να στηρίζεται η ορθή οργάνωση της κοινωνίας των κρατών»¹⁵. Εν ολίγοις, η θεωρία του εθνικισμού υποστηρίζει ότι η ανθρωπότητα εκ φύσεως συγκροτείται από έθνη, πως τα έθνη χαρακτηρίζονται από συγκεκριμένα γνωρίσματα εμπειρικά διαπιστώσιμα και πως πέρα από την εθνική αυτοδιάθεση δεν νομιμοποιείται κανένας άλλος τρόπος διακυβέρνησης¹⁶. Η άνοδος, λοιπόν, του εθνικισμού, καθώς επίσης, και το φαινόμενο των εθνοτικών συγκρούσεων που παρουσιάστηκαν στην παρευξινία περιοχή, και ιδιαίτερα στην περιοχή του Καυκάσου κατά τη δεκαετία του 1980, και με αμείωτη ένταση διήρκεσαν και κατά τα πρώτα έτη της επόμενης δεκαετίας, συνέβαλαν αποφασιστικά στην κατάρρευση της σοβιετικής υπερδύναμης¹⁷. Η διάλυση της ΕΣΣΔ στις 26 Δεκεμβρίου του 1991 επιδείνωσε τα μειονοτικά και εθνοτικά ζητήματα, ενώ σηματοδότησε το τέλος για την ειρηνική συνύπαρξη πολλών δεκάδων διαφορετικών εθνοτήτων στον αχανή αυτό χώρο που εξετάζεται. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης είχε διπλή σημασία: αφενός, μεν, σήμανε την ιδεολογική χρεοκοπία του υπαρκτού σοσιαλισμού ως πολιτικο-οικονομικού συστήματος, αφετέρου, δε, την αποτυχία ενός πολυεθνικού κράτους να διατηρήσει την εδαφική του συνοχή¹⁸. Μπορεί η διεξοδική ανάλυση των αιτιών και των αποτελεσμάτων κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης να μην εμπíπτουν στη θεματολογία αυτής της μελέτης, όμως, δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί το γεγονός ότι υπήρχαν τμήματα των πληθυσμών που διέθεταν

¹² Anagnostou D., Triandafyllidou An., 2007, «European Integration and Ethnic Minority Mobilisation: A Theoretical Introduction and Literature Review», Post-graduate Paper, Hellenic Institute for European and Foreign Policy (EL.I.A.M.E.P.), Athens, p.7.

¹³ Καζάκος Π., 1992, «Η Νέα Σημασία Μειονοτικών Ζητημάτων στη Διεθνή Συζήτηση», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη» Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο εργασίας No. 17, Αθήνα, σελ. 19.

¹⁴ Kedourie El., 2002, «Μειονότητες, Θρησκεία και Πολιτική, Δύο Δοκίμια», Εκδόσεις Κατάρτι, Αθήνα, σελ. 17.

¹⁵ Kedourie El., όπ. π., σελ. 17.

¹⁶ Kedourie El., όπ. π., σελ. 17.

¹⁷ Anagnostou D. et. al. Όπ. π., σελ. 7.

¹⁸ Καραγιάννης Μ., 2005, «Εθνοτικές Συγκρούσεις στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία: μια Συγκριτική Ανάλυση», Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας 2/ Δεκέμβριος, Αθήνα, σελ. 9.

διαφορετικά εθνικά γνωρίσματα και που, παρ' όλο που «εγκλωβίστηκαν» στη σοβιετική αυτοκρατορία, διατηρήθηκαν απρόσβλητοι από το κυρίαρχο παράδειγμα της πλειοψηφούσας ομάδας, με αποτέλεσμα τη συσσωρευτική έκρηξη σε αυτήν τη γεωγραφική περιοχή του πλανήτη¹⁹. Ο εθνικισμός αποτελεί όχι μόνο το αίτιο αλλά και το αποτέλεσμα της πτώσης του κομμουνισμού²⁰. Απομεινάρι της κατάρρευσης του υπαρκτού σοσιαλισμού στην παρευξείνια περιοχή είναι τα ακραία αισθήματα εθνικισμού που οδηγούν σε συνεχείς εθνοτικές συγκρούσεις και στη διάσπαση του μέχρι σήμερα γνωστού γεωγραφικού χώρου²¹. «Η μονοχρωμία του Ψυχρού πολέμου υποχωρούσε μπροστά στο καλειδοσκόπιο πολιτισμών που ανακαλύπτονταν και επινοούνταν εκ νέου»²². Έτσι, όταν τα κομμουνιστικά καθεστώτα άρχισαν να καταρρέουν σαν ντόμινο στο διάστημα μεταξύ 1989 και 1993, ο εθνικισμός βρέθηκε και πάλι στο επίκεντρο της προσοχής²³.

Σήμερα που οι παγκόσμιες πολιτικές συνθήκες ευνοούν και διευκολύνουν την επικοινωνία λαών, θρησκειών και πολιτισμών, οι χώρες του Ευξείνου Πόντου έχουν τη δυνατότητα να κάνουν θαρραλέα βήματα προς την κατεύθυνση αυτή της φιλίας, της συνεργασίας, της ειρηνικής συνύπαρξης²⁴. Πολύτιμα μέσα και κεφάλαια στην κατοχή τους είναι η γεωγραφική εγγύτητα, η κοινή και αρχαία ιστορία, οι πολιτιστικοί δεσμοί και η αλληλεξάρτηση των οικονομιών τους²⁵. Οι παρανοήσεις και οι καχυποψίες του παρελθόντος είναι απαραίτητο να παραμεριστούν και να αναδειχτεί η συνεργασία μεταξύ των παρευξεινίων λαών ως το ύψιστο ιδανικό προκειμένου να επιτευχθεί η ειρήνη και η σταθερότητα στην περιοχή. Σε αυτό το επίτιμο έργο θα συνεπικουρήσει και η ΕΕ καθώς έχει τα μέσα για τη δημιουργία σταθερότητας και για την προώθηση της ευημερίας και της ανάπτυξης και η σημερινή εποχή είναι η πιο κατάλληλη για να

¹⁹ Ροζάκης Χ., 1992, «Υπέρβαση και Διατήρηση του Εθνικού Κράτους στην Σημερινή Ευρώπη», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη», Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας Νο. 17, Αθήνα, σελ.20.

²⁰ Mc Crone D., 2000, «Η Κοινωνιολογία του Εθνικισμού, Οι Αυριανοί μας πρόγονοι», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σελ.380.

²¹ Eminov Al., 1997, «Turkish and Other Muslim Minorities of Bulgaria», Institute of Muslim Minority Affairs, Hurst & Company, London, p. 1.

²² Mc Crone D., όπ. π., σελ. 378.

²³ Παπακωνσταντίνου Π., 2006, «Η Παγκόσμια Ανάκαμψη του Έθνους-Κράτους», Η Καθημερινή, 31 Δεκεμβρίου, σελ. 13.

²⁴ Tassinari F., 2006, «A Synergy for Black Sea Regional Cooperation: Guidelines for an EU Initiative», Centre for European Policy Studies (C.E.P.S.), CEPS Publishing, N. 105, June, Brussels, p.1.

²⁵ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 11.

υποστηριχθούν θέσεις, απόψεις, αρχές πολιτισμού, για να γεφυρωθούν τα χάσματα, που θα επανορθώσουν πολλά²⁶.

1.1. Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Εύξεινος Πόντος, Μαύρη Θάλασσα, Karadeniz, όποια ονομασία και αν χρησιμοποιηθεί για την υπό εξέταση περιοχή είναι σωστή²⁷. Η ονομασία Εύξεινος Πόντος είναι το παλιότερο όνομα με το οποίο είναι γνωστή η Μαύρη Θάλασσα. Το όνομα αυτό το έδωσαν οι αρχαίοι Έλληνες στην θαλάσσια αυτή περιοχή κατ' ευφημισμόν²⁸. Ο Εύξεινος Πόντος, και η γύρω από αυτόν περιοχή, είναι ένας ζωτικός χώρος με αρχαία ιστορία και πολιτισμό. Υπήρξε η κοιτίδα πολλών λαών, θρησκειών και πολιτισμών. Γύρω από αυτόν διασταυρώνονται από τα αρχαία χρόνια σπουδαίοι δρόμοι, οι οποίοι ενώνουν την Ανατολή με τη Δύση, την Ασία με την Ευρώπη και μέσω αυτών έρχονται σε επαφή λαοί, θρησκείες και πολιτισμοί²⁹. Είναι η περιοχή με το Χρυσόμαλλο Δέρας, τον Ιάσονα, την Αργώ, την Αργοναυτική εκστρατεία, και τις Αμαζόνες. Είναι η περιοχή με τους Ίωνες και τους Μυρίους του Ξενοφώντος, με τους Ακρίτες, τους Κομνηνούς και τους Υψηλάντες³⁰. Ο Πόντος ποτέ δεν έπαψε να αποτελεί έναν σπουδαίο χώρο με ανεπτυγμένο εμπόριο, που ευνοούσε τις θρησκευτικές, πολιτισμικές και στρατιωτικές επικοινωνίες.

Το σύνολο των πηγών από τις οποίες συλλέγουμε πληροφορίες για την υπό εξέταση περιοχή περιλαμβάνει τις διάφορες γραπτές μαρτυρίες των αρχαίων Ελλήνων και των Λατίνων συγγραφέων, τα πολυάριθμα αρχαιολογικά μνημεία, όπως λ.χ. τα λείψανα οικισμών και αγροτικών εγκαταστάσεων, τις επιγραφές, τα νομίσματα καθώς επίσης και τα άλλα ευρήματα³¹. Δεν υπάρχουν, όμως, στα χέρια μας επαρκείς πληροφορίες, γνώσεις και τεκμήρια για τον Εύξεινο Πόντο, ιδιαίτερα όσον αφορά στην εθνολογική

²⁶ Παπαδοπούλου-Συμεωνίδου Π., 2000, «Πόντος, Ανάμεσα στο Χθες και στο Αύριο», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ.39.

²⁷ Σαρρής Ν., 2001, «Οθωμανική Πραγματικότητα και Σύγχρονες Εθνικές Ταυτότητες», στο «Τουρκία, Ισλάμ και Κρίση του Κεμαλισμού», Επιμέλεια Γεώργιος Κ., Καραμπελιάς Γ., Εκδόσεις Ατροπος, Αθήνα, σελ. 46.

²⁸ Asan Öm., 2007, «Ο Πολιτισμός του Πόντου», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ.42.

²⁹ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 8.

³⁰ Χιονίδης Κ., 1998, «Οι Έλληνες στις παραλίες του Πόντου, Σινώπη, Αμισός, Κοτύωρα, Κερασούς, Τραπεζούς, 1300 π.Χ. Μέχρι Σήμερα», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ. 21.

³¹ Maslennikov A. Αι., 2000, «Οι Αρχαίοι Έλληνες στο Βόρειο Εύξεινο Πόντο», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ. 9.

σύσταση της περιοχής, για τους πρώιμους αυτούς χρόνους της ανάπτυξης ανθρώπινης δραστηριότητας στο συγκεκριμένο χώρο³².

Η σημασία του Ευξείνου Πόντου, ως ο χώρος εκείνος στον οποίο λαμβάνουν χώρα οι διάφορες πολιτισμικές, εμπορικές και οικονομικές ανταλλαγές, η γέφυρα ανάμεσα στη Δύση και την Ανατολή και το σταυροδρόμι ανάμεσα στη Μεσόγειο και το Αιγαίο, την Κασπία και τον Καύκασο, ξεκινά από πολύ παλιά, ήδη από την μυθολογία. Ένας από τους πιο αγαπητούς μύθους της αρχαιότητας είναι και αυτός που αφορά στο χρυσόμαλλο δέρας. Η αργοναυτική εκστρατεία που ακολουθεί αποτελεί την προσπάθεια για επαναπόκτηση του δέρατος αλλά και την πρώτη απόπειρα για εποίκισμο της πλούσιας περιοχής³³. Η Μίλητος είναι η πρώτη Ιωνική πόλη που επικοινωνεί με τον Ευξείνο Πόντο, δημιουργώντας σημαντικές αποικίες και σημαντικές πόλεις ήδη από τον 8^ο αιώνα π.Χ. Είναι η απαρχή της μετανάστευσης αλλά και του εξελληνισμού του Πόντου. Η Σινώπη, η Τραπεζούς, η Κερασούς, η Αμισός, η Οδησσός, η Διοσκούρια (Σοχούμι), η Πιτιούντα, η Αρχαίοπολις (Νοκολάκεβι) είναι μερικές από αυτές³⁴. Ιδρύθηκαν εκεί από τους Έλληνες πάρα πολλές αποικίες οι οποίες είχαν την εμπορική τους ανάπτυξη και αργότερα έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην οικονομική και πολιτιστική ιστορία του αρχαίου κόσμου³⁵. Οι Έλληνες ασκώντας την αρχαία συνήθεια των αποικισμών και αλλά και της ανάπτυξης εμπορίου και της σύναψης εμπορικών και οικονομικών δεσμών με μακρινούς τόπους και θάλασσες έχτισαν πόλεις στα παράλια του Ευξείνου Πόντου και συγκέντρωναν εκεί τα αγαθά των χωρών αυτών προκειμένου να τα στείλουν κατόπιν στις ελληνικές μητροπόλεις³⁶.

Αρχαίοι συγγραφείς, όπως ο Ξενοφών, ο Στράβων, ο Βιτρούβιος και ο Αρριανός περιγράφουν τα γεγονότα και μνημονεύουν τα χαρακτηριστικά αυτής της περιοχής με τις πιο λεπτομερείς ιστορικές πληροφορίες. Οι μελέτες αυτών συμβάλλουν τα μέγιστα, αφού μας παρέχουν όλα εκείνα τα ιστορικά δεδομένα που αποτελούν τη βάση για τη μελέτη των ελληνικών, αρχικά, κοινοτήτων της περιοχής και των διαφόρων άλλων, εν συνεχεία, λαών που κατοίκησαν στον παρευξείνιο χώρο³⁷. Μέσω αυτών επιχειρούμε να

³² Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 8.

³³ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 9.

³⁴ Αγτζίδης Βλ., 1995, «Ποντιακός Ελληνισμός, Από τη Γενοκτονία και το Σταλινισμό στην Περειστροφή», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ. 2

³⁵ Obolensky D., 1991, «Η Βυζαντινή Κοινοπολιτεία, Η Ανατολική Ευρώπη, 500-1453 μ.Χ.», Τόμος Α', Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, σελ. 28.

³⁶ Βεργός Κ., 2006, «Μία ή δύο Ουκρανίες», Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (I.A.A.), Τεύχος 6, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος, Αθήνα, σελ. 227.

³⁷ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 9.

εντοπίσουμε τις αιτίες δημιουργίας των κοινοτήτων αυτών, τις επιπτώσεις που είχαν πάνω τους οι μεγάλες ανακατατάξεις, τις φανερές αλλά και τις υπόγειες σχέσεις που τις συνέδεσαν με τα δρώμενα στην Ελλάδα³⁸. Οι σχέσεις του ελληνικού κόσμου με τον Εύξεινο Πόντο πέρασαν από το μύθο στην πραγματικότητα και μέσω αυτών ο ελληνισμός ανέπτυξε μια μακραίωνη παρουσία στο χώρο συνεισφέροντας στην ιστορία, τον πολιτισμό, το εμπόριο, την πολιτική και την οικονομία και μετατρέποντας την περιοχή σε πεδίο συνεργασίας, ανάπτυξης και ευημερίας³⁹.

Οι παρευξεινίες περιοχές βρίσκονταν ανέκαθεν στο προσκήνιο, αφού οι βαρβαρικές επιδρομές τις κατέστησαν σημαντικές εστίες αναταραχής και εκρηκτικού κλίματος⁴⁰. Την περιοχή έθεσαν υπό την κυριαρχία τους οι Μήδοι, οι Σκύθες κι αργότερα οι Πέρσες. Σε αυτήν την ίδια περιοχή το περσικό κράτος δημιούργησε δομές και ανέπτυξε λειτουργίες, κυριαρχώντας στα παράλια, στη Θράκη και στον Καύκασο⁴¹. Ο Φίλιππος Β', που ακολούθησε, οργάνωσε τον Εύξεινο Πόντο σε μακεδονική επαρχία και μετά από αυτόν ο Μέγας Αλέξανδρος περιέλαβε το νοτιοδυτικό τμήμα του Ευξείνου Πόντου στην αυτοκρατορία του, εκτός από τη Βιθυνία και την Παφλαγονία⁴². Την ίδια χρονική περίοδο το ελληνικό βασίλειο του Κιμμερίου Βοσπόρου στις βόρειες παρευξεινίες περιοχές δεχόταν επιθέσεις από τις φυλές που κατοικούσαν στον ανατολικό Πόντο. Όταν οι διάδοχοι του Μεγάλου Αλεξάνδρου μάχονταν μεταξύ τους, ο Πόντος έγινε ανεξάρτητο κράτος, κομμάτι της Μιθριδατικής αυτοκρατορίας, ιδρυτής της οποίας ήταν ο Μιθριδάτης Α'. Το πρώτο εθνικό κράτος της Ανατολής ήταν το βασίλειο του Πόντου (363 π.Χ.- 63 μ.Χ.), κράτος το οποίο εξελληνίστηκε και γνώρισε μεγάλη πρόοδο κατά την εποχή των Μιθριδατών, το επεκτατικό πρόγραμμα των οποίων τους έφερε αντιμέτωπους με τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία (Imperium Romanum)⁴³. Αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία κρατών υποτελών στην Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και μια ακόμα πολιτικο-πολιτιστική αλλαγή με την ενσωμάτωσή τους στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία⁴⁴. Αυτήν την χρονική περίοδο έγινε και η διάδοση του χριστιανισμού στον Πόντο, ενώ, την εποχή της παρακμής της αυτοκρατορίας τα παρευξεινία εδάφη καταλαμβάνουν μια σειρά από

³⁸ Αγτζίδης Β., 2001, «Παρευξεινίος Διασπορά, Οι Ελληνικές Εγκαταστάσεις στις Βορειοανατολικές Περιοχές του Ευξείνου Πόντου», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ. 28.

³⁹ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 43.

⁴⁰ Obolensky D., όπ. π., σελ. 34.

⁴¹ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 9.

⁴² Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 9.

⁴³ Αγτζίδης Β., «Ποντιακός Ελληνισμός, Από τη Γενοκτονία και το Σταλινισμό στην Περσεστρόικα», όπ. π., σελ. 2.

⁴⁴ Καστελλάν Ζ., όπ. π., σελ. 38.

άλλοι λαοί, όπως είναι οι Βησιγόθθοι, οι Ερούλοι, οι Οστρογόθθοι και οι Αλανοί⁴⁵. Όταν η περιοχή περνάει στα χέρια των Βυζαντινών θα γνωρίσει την εποχή της προόδου και της ευημερίας. Τότε αναπτύσσεται η ελληνική πολιτισμική ταυτότητα και ενισχύονται οι σχέσεις με τις γύρω περιοχές διαμέσου της θρησκείας⁴⁶. Αυτά συμβαίνουν μέχρι την εμφάνιση λαών που επιδιώκουν την αλλαγή στην κατάσταση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Το Χανάτο της Χρυσής Ορδής, που ιδρύθηκε από τους Μογγόλους στην περιοχή, οι βουλγαρικές επιδρομές, που είχαν ως ορμητήριο τα λιμάνια του Ευξείνου Πόντου και η παρουσία των Γενουατών, ως η κρατούσα ναυτική δύναμη στη Μαύρη Θάλασσα επιβεβαίωναν την αλλαγή του σκηνικού⁴⁷. Η αυτοκρατορία της Τραπεζούντας που ακολούθησε και οι Μεγάλοι Κομνηνοί διαφύλαξαν την ελληνική παράδοση και παρουσία σε αυτόν το χώρο. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία εμφανίστηκε δυναμικά στο προσκήνιο περιλαμβάνοντας τα παρευξείνια εδάφη στην κατοχή της, κυριαρχώντας στις γύρω περιοχές και μετατρέποντας τη Μαύρη Θάλασσα σε οθωμανική θάλασσα⁴⁸. Το σκηνικό υπέστη αλλαγή από τον ερχομό των Οθωμανών, οι οποίοι νίκησαν τις διάφορες χριστιανικές δυνάμεις της περιοχής, όχι μόνο τους ηγεμόνες του Βυζαντίου, αλλά, και τους Γενουάτες, τους Ούγγρους και τους Βενετούς, ενοποιώντας πολιτικά και οικονομικά την παρευξείνια περιοχή στο πλαίσιο μιας αυτοκρατορίας που διήρκεσε πέντε αιώνες⁴⁹. Την περιοχή, όμως, θα εντάξει μέσα στα εδάφη της η Ρωσία τον 17ο αι. μ.Χ. και θα επιβληθεί μια συγκεκριμένη οικονομική και πολιτική κατάσταση στο χώρο μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή το 1774 μ.Χ. Αυτή η γεωγραφική περιοχή κατέχει ιδιαίτερη θέση στην ρωσική ψυχρόσυνθεση, η οποία είναι συνυφασμένη με μια υπερχιλιετή ιστορική πορεία. Τον 18^ο αλλά και τον 19^ο αιώνα μ.Χ. κυριαρχεί η αντιπαράθεση μεταξύ παντουρκισμού και πανσλαβισμού⁵⁰. Οι Οθωμανοί αντιπαράθενται με τους Ρώσους για την εμπορική, οικονομική, πολιτική και θρησκευτική κυριαρχία στο χώρο, την εποχή που το φαινόμενο του εθνικισμού και τα διάφορα εθνικά κινήματα εμφανίζονται σε αυτήν την ευαίσθητη περιοχή της υψηλίου, ιδιαίτερα στην Ελλάδα, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία⁵¹. Η δημιουργία νέων κρατών αποτελεί το χαρακτηριστικό γνώρισμα του χώρου στις αρχές

⁴⁵ Μαλκίδης Θ., όπ. π. σελ. 10.

⁴⁶ Καστελλάν Ζ., όπ. π. σελ. 43.

⁴⁷ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ.10.

⁴⁸ Obolensky D., όπ. π., σελ.38.

⁴⁹ Μαζάουερ Μ., 2004, «Τα Βαλκάνια», Εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα, σελ. 108.

⁵⁰ Μαλκίδης Θ., όπ. π. σελ. 11.

⁵¹ Μαζάουερ Μ., όπ. π., σελ. 108.

του 20^{ου} αιώνα, με την εμφάνιση των πολιτικών και εθνικών κινημάτων, της γενοκτονίας των Αρμενίων και των Ελλήνων και την προσφυγοποίηση εκατομμυρίων ανθρώπων να αποτελούν τα άλλα χαρακτηριστικά στοιχεία των πρώτων δεκαετιών του ίδιου αιώνα⁵². Οι κυρίαρχοι παράγοντες στην περιοχή κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα είναι η Σοβιετική Ένωση, η Γερμανία και η Τουρκία, χώρες οι οποίες επηρεάζουν τις εξελίξεις στον Εύξεινο Πόντο, ενώ την εποχή της «τήξης των πάγων», η Μαύρη Θάλασσα και ο χώρος που την περιβάλλει γίνονται το πεδίο αντιπαράθεσης των δύο αντίπαλων στρατοπέδων, αφού αναπτύσσονται στρατηγικές για όλη αυτήν την κρίσιμη περιοχή, που ξεκινούν από την Αδριατική και φτάνουν μέχρι την Κασπία και την Κεντρική Ασία⁵³. Οι μεταβολές, όμως, που υπέστη το πολιτικό σκηνικό, καθώς, επίσης, και οι αλλαγές που παρατηρήθηκαν στην οικονομία και την κοινωνία με την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, με την εξαφάνιση παλαιών καθεστώτων και συνόρων, έφεραν στην επιφάνεια νέα δεδομένα επηρεάζοντας το χώρο⁵⁴. Το άλλοτε γεωπολιτικό «οικόπεδο» του Σοβιετικού χώρου έδωσε τη θέση του σε νέα κράτη, το μωσαϊκό των οποίων συνθέτουν φυγόκεντρες δυνάμεις⁵⁵. Στη θέση της ΕΣΣΔ εμφανίστηκαν νέα κράτη που ταλανίζονται από μεγάλα οικονομικά, κοινωνικά και θεσμικά προβλήματα, όπως είναι οι μεγάλες εντάσεις, οι οικονομικές ανισότητες, τα χάσματα στην κοινωνία, οι εθνοτικές συγκρούσεις, τα μειονοτικά ζητήματα, η τεράστια ανεργία, η φτώχεια, η εγκληματικότητα, κ.α.⁵⁶. Παρ' όλες, όμως, τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα σε αυτά τα κράτη, τα ίδια εμφανίζουν διάθεση συνεργασίας σε μια πολιτική επανασύνδεσης με το χώρο και την ιστορία του⁵⁷.

1.2. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Την 1η Ιανουαρίου του 2007, δύο από τα παράκτια κράτη του Ευξείνου Πόντου, η Βουλγαρία και η Ρουμανία, προσχώρησαν στην ΕΕ, μετατρέποντας τον παρευξείνιο χώρο σε μια ιδιαίτερης σημασίας περιοχή για τα στρατηγικά συμφέροντα της

⁵² Μαζάουερ Μ., όπ. π., σελ. 109.

⁵³ Kempe I. *et. al.* όπ. π., σελ. 4.

⁵⁴ Σγουριδής Π., 2000, «Θράκης Προβληματισμοί στο Κατώφλι του 21^{ου} Αιώνα», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, σελ. 40.

⁵⁵ Τσακίρης Θ., 2004, «Ουκρανία: Γεωπολιτικές και Ενδοοιδημικές Παράμετροι των Πρόσφατων Εκλογών», Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Τεύχος 6, Σεπτέμβριος–Δεκέμβριος, Αθήνα, σελ. 91.

⁵⁶ Cornell S., *et. al.* σελ.111.

⁵⁷ Χαρακτηριστική είναι η υπογραφή της συμφωνίας «Borjomi Declaration» τον Αύγουστο του 2005 και η δημιουργία της Κοινότητας Δημοκρατικής Επιλογής (Community of Democratic Choice) ανάμεσα στην Ουκρανία και τη Γεωργία, με την οποία εγκαινιάζεται συνεργασία στους τομείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εθνοτικών συρράξεων, βλ. Tassinari F., όπ. π., σελ. 1.

Ένωσης⁵⁸. Πρόκειται για την περιοχή εκείνη η οποία είναι πλούσια σε φυσικούς πόρους, με στρατηγική γεωγραφική θέση, με μεγάλο πληθυσμό, με μεγάλο αναπτυξιακό δυναμικό⁵⁹. Αποτελεί ένα σημαντικό κέντρο ροών ενέργειας και μεταφοράς, στη συμβολή Ευρώπης, Κεντρικής Ασίας και Μέσης Ανατολής⁶⁰. Η Γεωργία σε συνδυασμό με το Αζερμπαϊτζάν είναι χώρες που βρίσκονται σε κρίσιμο σταυροδρόμι αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου, που μπορεί να παρακαμφθεί οποτεδήποτε κριθεί απαραίτητο⁶¹(βλ. Παράρτημα Γ, Χάρτης 1). Όμως, η οδός αυτή που είναι αδύνατον να παρακαμφθεί είναι αυτή της Ουκρανίας, καθώς, η χώρα καλύπτει το σύνολο των αγωγών πετρελαίου και, κυρίως, φυσικού αερίου της Ρωσίας προς την Ευρώπη, με αποτέλεσμα την εξάρτηση της Ρωσίας και της γηραιάς ηπείρου⁶². Το ποσοστό κάλυψης των ευρωπαϊκών αναγκών φυσικού αερίου μέσω Ρωσίας/Ουκρανίας είναι πολύ μεγάλο, φτάνοντας το 2001 το 31,6% του συνόλου των αναγκών για το μέσο όρο των τριών μεγαλύτερων οικονομιών της Ευρωζώνης (Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία)⁶³. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, δε, προβλέπει ότι ο βαθμός της εξάρτησης της Ευρώπης θα αυξάνει υπό την επήρεια της επέκτασης και την πίεση της αυξανόμενης ζήτησης, πάνω από 60%⁶⁴. Για την Ευρώπη αυτό είναι ένα κρίσιμο γεγονός, καθώς το ποσοστό εξάρτησης δεν δύναται να αντικατασταθεί από εναλλακτικές πηγές φυσικού αερίου, όπως είναι η Αλγερία ή η Νορβηγία⁶⁵. Η Ρωσία είναι μια υπερδύναμη της οποίας τα συμφέροντα καθορίζονται με βάση την ενέργεια, γεγονός που την καθιστά σημαντικό παράγοντα στο χώρο⁶⁶. Όμως, η ενέργεια, η παροχή αυτής και οι τιμές δεν είναι τα μόνα ζητήματα των διεθνών σχέσεων που παρουσιάζουν ενδιαφέρον στην παρευξείνια περιοχή⁶⁷.

⁵⁸ Bordachev T., 2007, «The European Union: Possible Ways of Development» in «The World Around Russia: 2017, An Outlook for the Midterm Future», The Council on Foreign and Defense Policy, State University-Higher School of Economics, RIO-Center Publishing, Moscow, p.111.

⁵⁹ Kempe I., *et. al.* όπ. π., σελ. 4.

⁶⁰ Τσακίρης Θ., όπ. π., σελ. 91.

⁶¹ Βεργός Κ., όπ. π., σελ.236.

⁶² Βεργός Κ., όπ. π., σελ.236.

⁶³ Βεργός Κ., όπ. π., σελ.236.

⁶⁴ European Union, 2001, «Green Paper: Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply», European Commission, Directorate General for Energy and Transport, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, p. 41.

⁶⁵ Βεργός Κ., όπ. π., σελ.236.

⁶⁶ Η Ρωσία διατηρεί από την εποχή της κομμουνιστικής κυριαρχίας τις στρατιωτικές της βάσεις και τα οπλοστάσια της σε πολλές από τις περιοχές του Καυκάσου, αφού για τη Μόσχα η περιοχή αποτελεί το κλειδί για την επίτευξη των γεωπολιτικών, ενεργειακών και οικονομικών της στόχων, βλ. Klevenan L., 2005, «Το Νέο Μεγάλο Παιχνίδι, Αίμα και Πετρέλαιο στην Κεντρική Ασία», Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σελ. 59.

⁶⁷ Mitchell J., 2006, «Gathering Energy», *The World Today*, Volume 62, Number, 6, June, p. 12.

Όπως αναφέρθηκε εν αναπτύξει, η σημερινή γεωοικονομική θέση της περιοχής με τους αγωγούς πετρελαίου και του φυσικού αερίου, καθιστά τον παρευξείνιο χώρο ιδιαίτερα ενδιαφέροντα στην παγκόσμια γεωστρατηγική και γεωοικονομική πολιτική⁶⁸. Τις επιπτώσεις αυτής της πολιτικής μπορούν να μετριάσουν οι συντονισμένες δράσεις της ΕΕ, οδηγώντας τους λαούς του Ευξείνου Πόντου στη συνεργασία, στην ευημερία και στην παγίωση της ειρήνης. Για τις μεγάλες αυτοκρατορίες η περιοχή ήταν ο άλλοτε «σιτοβολώννας» τους από τον οποίο προμηθεύονταν πλείστα αγαθά τα οποία διοχέτευαν σε ολόκληρη την επικράτειά τους⁶⁹. Για τις μεγάλες δυνάμεις, ο Καύκασος αλλά και γενικότερα οι παρευξείνιες περιοχές αποτελούσαν πάντα τον προνομιακό χώρο άσκησης πολιτικής και το πεδίο όπου τα συμφέροντά τους ήταν αδύνατον να διαπραγματευτούν⁷⁰. Πρόκειται για το σταυροδρόμι των πολιτισμών, της μετακίνησης των πληθυσμών, της μεταφοράς των αγαθών, για μια γειτονιά υψίστης στρατηγικής σημασίας⁷¹(βλ. Παράρτημα Γ, Χάρτης 3).

Σε αυτήν την ευαίσθητη γειτονιά της υψηλίου παρατηρείται η σώρευση εξωτερικών παραγόντων, δηλαδή χωρών που δεν ανήκουν στις παρευξείνιες περιοχές και οι οποίες έχουν κάποιο συμφέρον από την παρουσία τους στον Εύξεινο Πόντο⁷². Οι πιο «επιφανείς» παράγοντες είναι οι ΗΠΑ και η ΕΕ⁷³. Το αμερικανικό ενδιαφέρον για την περιοχή αυξήθηκε από την εποχή που ξεκίνησε ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας, όταν στις ΗΠΑ γεννήθηκε η ανάγκη για μεγαλύτερη στρατιωτική παρουσία στην Ανατολική Ευρώπη, στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία⁷⁴. Αυξημένη, δηλαδή, είναι η παρουσία των ΗΠΑ στην Ανατολική Ευρώπη από την 11^η Σεπτεμβρίου του 2001 μέσω της εμπλοκής τους στο ΝΑΤΟ. Οι ΗΠΑ έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν τις εξελίξεις στην περιοχή μέσω της στρατιωτικής υποστήριξης της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας από το 2004, μετά δηλαδή από την ένταξη αυτών των δύο παρευξείνιων χωρών στο ΝΑΤΟ. Η επιρροή τους βέβαια θα είναι έμμεση καθώς η παρουσία τους στην περιοχή δεν είναι μεγάλη, εξαιτίας της Συνθήκης του Μοντρέ, η οποία περιορίζει

⁶⁸ Kleveman L., όπ. π., σελ. 59.

⁶⁹ Τσακίρης Θ., όπ. π., σελ. 91.

⁷⁰ Μαλκίδης Θ., όπ. π. σελ. 335.

⁷¹ Cheterian V., 1997, «The US and Russia Eye Each Other Across the Caspian, Jostling for Oil in Transcaucasia», Le Monde Diplomatique, October, p.23.

⁷² Kempe Ir., *et. al.* όπ. π., σελ. 4.

⁷³ Radvanyi J., 2004, «Georgia Tries to Recapture All its Breakaway States-The Caucasian Melting-pot Heats up», Le Monde Diplomatique, October, p.22.

⁷⁴ Kleveman L., όπ. π., σελ. 64.

και τον αριθμό των πολεμικών πλοίων που δεν ανήκουν στις χώρες του Ευξείνου Πόντου και την παρουσία τους σε λιγότερες από 21 ημέρες κάθε φορά⁷⁵.

Οι φιλοδοξίες της ΕΕ όσον αφορά στις παρευξείνιες περιοχές εντοπίζονται κυρίως στα ζητήματα «ήπιας ασφαλείας» και όχι στην στρατιωτική ασφάλεια, όπως λ.χ. η καταπολέμηση της διαρκώς αυξανόμενης διακίνησης ανθρώπων και ναρκωτικών που αποτελεί μια από τις προτεραιότητες της Ένωσης⁷⁶. Σε γενικές γραμμές το ενδιαφέρον της περιοχής από πλευράς Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορεί να οριστεί σύμφωνα με τέσσερις κατηγορίες, τις εξής ακόλουθες⁷⁷: α. προώθηση της μακροχρόνιας σταθερότητας και διαχείριση των εθνοτικών συγκρούσεων, β. προώθηση των δημοκρατικών θεσμών και της νομιμότητας, γ. διασφάλιση σταθερού ενεργειακού εφοδιασμού της Ευρώπης και δ. καταπολέμηση του εγκλήματος και της τρομοκρατίας, λαμβανομένων υπόψη των προβληματισμών σχετικά με τη μετανάστευση και τους συνοριακούς ελέγχους.

Η ΕΕ θα πρέπει να συνειδητοποιήσει ότι η ενεργειακή της εξάρτηση από την περιοχή του Ευξείνου Πόντου⁷⁸, καθώς και η αναγκαιότητα διαφύλαξης ενός ισχυρού και αυτόνομου ευρωπαϊκού ρόλου στο διεθνές σύστημα, της επιβάλλουν να προφυλάξει τόσο την ίδια όσο και τις ΗΠΑ από κάθε στρατηγικό ολίσθημα⁷⁹. Αν η κατάσταση στην ευαίσθητη αυτή περιοχή τεθεί εκτός ελέγχου και επικρατήσουν αποσχιστικές τάσεις, τότε, θα ανοίξει ο δρόμος για το εφιαλτικό ενδεχόμενο ενός «νέου ενεργειακού 1973»⁸⁰. Όπως αναλύεται παρακάτω, η κρίση στην ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου είναι απότοκον της συνδυασμένης επενέργειας μιας σειράς παραγόντων, πολύ ευρύτερων των εσωτερικών πολιτικών ανταγωνισμών⁸¹. Το σενάριο της μη υπερκέρρασης των υφισταμένων προβλημάτων και της κορύφωσης της κρίσης δεν μπορεί να αποκλειστεί, και τόσο η ΕΕ όσο και οι ΗΠΑ πρέπει να εργαστούν από κοινού προκειμένου να

⁷⁵ Cornell S., *et al.* όπ. π., σελ. 114.

⁷⁶ Fontaine P., 2007, «Η Ευρώπη σε 12 Μαθήματα», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, σελ. 7.

⁷⁷ Cornell S., *et. al.* όπ. π. σελ.22.

⁷⁸ Η Ευρωπαϊκή Ένωση εξαρτάται ενεργειακά από τη Ρωσία, τη Νορβηγία και την Αλγερία, βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007, «Η Ευρωπαϊκή Ένωση στον Κόσμο: Η Εξωτερική Πολιτική της Ένωσης», Υπηρεσία των Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, σελ. 20.

⁷⁹ Τσακίρης Θ., όπ. π. σελ. 100.

⁸⁰ Τσακίρης Θ., όπ. π. σελ. 100.

⁸¹ Σαλαπασιδής Γ., 2005, «Γεωστρατηγικές και Αμυντικοπολιτικές παράμετροι της κρίσεως στην Αμπχαζία», Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Τεύχος 7, Ιανουάριος- Απρίλιος, Αθήνα, σελ. 86.

κλείσουν οι «ασκοί του Αιόλου», που άνοιξαν με την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού.

Η παρουσία ελληνικών κοινοτήτων σε αυτές τις περιοχές, όπως, λ.χ. στην Αμπχαζία, στο Ναγκόρνο–Καραμπάχ, στην Τσετσενία, στη Βόρεια Οσσετία, στη Μαριούπολη, κ.α. θυμίζει στους Έλληνες τους ιστορικούς δεσμούς του ελληνισμού με τον ευρύτερο χώρο του Ευξείνου Πόντου και την ηθική υποχρέωση του ελλαδικού κράτους να προστατεύσει τους ελληνικούς πληθυσμούς, που κατά καιρούς πέφτουν θύματα των εκεί εθνοτικών συγκρούσεων και που συμπαρασύρονται από τις ανεπιτυχείς πολιτικές των τοπικών κυβερνήσεων και τις ηγεμονικές βλέψεις των περιφερειακών δρώντων⁸² (βλ. Παράρτημα Γ, Χάρτης 2). Η ελληνική διπλωματία θα πρέπει να παρακολουθεί προσεκτικά τις πολιτικές εξελίξεις και τις αλλαγές που υφίσταται η παρευξείνια περιοχή, επεμβαίνοντας με κάθε επιχειρησιακή δυνατότητα με σκοπό την προστασία των ομογενών⁸³. Από τις διάφορες ζώνες των συγκρούσεων, αλλά, και από τις δυσμενείς επιπτώσεις της ασταθούς πολιτικής κατάστασης δεν είναι δυνατό να ξεφύγουν όλοι: ηλικιωμένοι, κυρίως, ομογενείς μένουν εγκλωβισμένοι στο συγκρουσιακό αυτό περιβάλλον, ανήμποροι να ξεφύγουν των ζωνών των συρράξεων και να μεταφερθούν σε ασφαλέστερες γειτονικές περιοχές⁸⁴.

Βέβαια, πρέπει να τονιστεί ότι η επιτυχής έκβαση της επιχείρησης σωτηρίας των Ελλήνων της Αμπχαζίας τον Αύγουστο του 1993 απέδειξε στην πράξη ότι το ελληνικό κράτος μπορεί μέσω συντονισμένων ενεργειών και επεμβάσεων να προστατεύει τους Έλληνες ομογενείς του Ευξείνου Πόντου⁸⁵. Η επιχείρηση για τη μεταφορά των Ελλήνων ομογενών από την περιοχή της Αμπχαζίας στην μητροπολιτική Ελλάδα ονομάστηκε «Χρυσόμαλλο Δέρας»⁸⁶. Σε αυτό συνέβαλαν οι απελπισμένες εκκλήσεις που απηύθυναν οι σύλλογοι των ομογενών από την Αμπχαζία και τη Ρωσία προς την ελληνική κυβέρνηση, αφού η ελληνική κοινότητα της περιοχής βρισκόταν σε μια εξαιρετικά δυσμενή θέση⁸⁷. Η κοινότητα των Ελλήνων της Αμπχαζίας είχε γίνει στόχος

⁸² Μαλκίδης Θ., όπ. π. σελ. 345.

⁸³ Αγτζίδης Β., όπ. π., σελ. 697.

⁸⁴ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ. 58.

⁸⁵ Αγτζίδης Β., «Παρευξείνιος Διασπορά, Οι Ελληνικές Εγκαταστάσεις στις Βορειοανατολικές Περιοχές του Ευξείνου Πόντου», όπ. π., σελ. 660.

⁸⁶ Για ενημερώσεις σχετικά με την ελληνική ομογένεια στη Γεωργία και την επιχείρηση «Χρυσόμαλλο Δέρας», βλ. Αγτζίδης Βλάσης, 2008, «15 Χρόνια Από την Επιχείρηση Χρυσόμαλλο Δέρας» Ιστοσελίδα Συλλόγου Παγκόσμιος Πόντος, http://pontosworld.com/index.php?option=com_content&task=view&id=853&Itemid=87&limit=1&limitstart=1.

⁸⁷ Αγτζίδης Β., «Παρευξείνιος Διασπορά, Οι Ελληνικές Εγκαταστάσεις στις Βορειοανατολικές Περιοχές του Ευξείνου Πόντου», όπ. π., σελ. 661.

επιθέσεων κυρίως από τις συμμορίες ατάκτων που επιδίωκαν τη λαφυραγωγία, με αποτέλεσμα οι νεκροί στην ελληνική κοινότητα να ξεπεράσουν τους διακόσιους⁸⁸.

1.3. ΟΙ ΧΩΡΕΣ ΤΩΝ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Η διεύρυνση της ΕΕ έφερε την ίδια πιο κοντά στην παρευξείνια περιοχή, σε αδύναμα κράτη και αναπτυσσόμενες δημοκρατίες⁸⁹. Το ενδιαφέρον που έχει στρέψει η ΕΕ στην ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου είναι, ήδη, δεδομένο, γεγονός που αποδεικνύει η διεύρυνση και ιδιαίτερα η δεύτερη φάση της πέμπτης διεύρυνσης, η οποία ολοκληρώθηκε το 2007 με την προσχώρηση στην Ένωση της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας στον ενιαίο πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό χώρο⁹⁰. Παράλληλα, η ΕΕ έχει υιοθετήσει μια ευρύτερη πολιτική για τον Πόντο και για τα παρά αυτό κράτη, η οποία έχει ήδη καθοριστεί στο πλαίσιο των προενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Τουρκία, της ΕΠΓ και της Στρατηγικής Συνεργασίας με τη Ρωσία⁹¹. Αυτή η νέα διεύρυνση της ΕΕ αποτελεί μια καμπή ιστορικής σημασίας για την ίδια την Ευρώπη που βάζει τέλος στη διχοτόμηση, την οποία είχε επιφέρει ο Ψυχρός Πόλεμος. Είναι, δε, μη συγκρίσιμη με τις προηγούμενες, όσον αφορά στο μέγεθος και την πολυμορφία των χωρών που έγιναν κράτη μέλη⁹². Αυτά τα νέα μέλη, όπως είναι η Βουλγαρία και η Ρουμανία, δύνανται να λειτουργήσουν ως διαμεσολαβητές περιφερειακής συνεργασίας, βελτιώνοντας τα προγράμματα και τις πολιτικές της Ένωσης στις παρευξείνιες περιοχές και συμβάλλοντας στην δημιουργία ενός ανεπτυγμένου οράματος για τον Εύξεινο Πόντο.

Μπορεί το ενδιαφέρον της ΕΕ αλλά και γενικότερα της διεθνούς κοινότητας να έχει επικεντρωθεί στην Βουλγαρία και την Ρουμανία, όμως, τον Εύξεινο Πόντο δεν αποτελούν μονάχα αυτές οι δύο χώρες, οι οποίες, όπως προαναφέρθηκε προσαρτήθηκαν στην ΕΕ σχετικά πρόσφατα. Υπάρχουν και άλλα κράτη τα οποία δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για είσοδο στην ΕΕ, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η Ένωση δεν μπορεί να αναπτύξει μια σειρά από πρωτοβουλίες και πολιτικές, προχωρώντας στη

⁸⁸ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ. 57.

⁸⁹ Cornell S., *et. al.* όπ. π. σελ. 68-82.

⁹⁰ Το πρώτο κύμα της πέμπτης διεύρυνσης έγινε το 2004, όταν στην Ευρωπαϊκή Ένωση εισήλθαν η Κύπρος, η Δημοκρατία της Τσεχίας, η Εσθονία, η Ουγγαρία, η Λετονία, η Λιθουανία, η Μάλτα, η Πολωνία, η Σλοβακία και η Σλοβενία, βλ. Ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, <http://europa.eu/scadplus/leg/el/lvb/e50017.htm>.

⁹¹ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2007, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, «Συνέργεια του Ευξείνου Πόντου—Μια Νέα Πρωτοβουλία Περιφερειακής Συνεργασίας», COM 160 τελικό, 11 Απριλίου, Βρυξέλλες.

⁹² Μαλκίδης Θ., 2004, «Ευρωπαϊκή Ένωση και Παρευξείνιος Χώρος», Εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα, σελ.138.

σύναψη σχέσεων, προκειμένου να επιτευχθεί η ανάπτυξη και η ευημερία στις παρευξείνιες περιοχές.

Στην όλη προσπάθεια ανακάλυψης της παρευξείνιας περιοχής, οι διαδρομές και οι αναφορές σε γεωγραφικά στοιχεία συμβάλλουν τα μέγιστα. Τα χαρακτηριστικά στοιχεία της ιδιαίτερης μορφολογίας του Ευξείνου Πόντου και των γύρω περιοχών είναι ο ορεινός όγκος σε μικρή απόσταση από τις ακτές και η διάβρωσή του από τους χειμάρρους⁹³. Καθοριστικός παράγοντας της διοικητικής διαίρεσης της περιοχής σε δήμους, με κατεύθυνση από τη θάλασσα προς την ενδοχώρα, αποτελεί η κάθετη προς τις ακτές του Ευξείνου Πόντου κατεύθυνση των χειμάρρων, οι οποίοι σχηματίζουν στον κυρίως όγκο κάθετες επαναλαμβανόμενες ραχοκοκαλίες με κλίση προς τη θάλασσα⁹⁴. Θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι πρόκειται για μια μοναδική ίσως, ως προς τις εγκάρσιες τομές και διασταυρώσεις ορεινών όγκων, μορφολογία, την οποία προσφέρει ο συγκεκριμένος τόπος σε ένα συνεχές ξετύλιγμα⁹⁵ (βλ. Παράρτημα Γ, Χάρτης 4). Για καλύτερη κατανόηση της γεωγραφίας της παρευξείνιας περιοχής συνιστάται να χωριστεί νοητά η περιγραφή σε δύο υπο-περιοχές, οι οποίες να ορίζονται από δύο ομοκεντρικά ημικύκλια: το πρώτο ακολουθεί το περίγραμμα της Μαύρης Θάλασσας, από το στόμιο του Δούναβη μέχρι τις πλαγιές του Βορειοδυτικού Καυκάσου και το δεύτερο ορίζεται από τα Καρπάθια Όρη και τον Κάτω Βόλγα, εκτείνεται, δε, ως τα κατώτερα σημεία των μεγάλων ποταμών που χύνονται στη Μαύρη και την Αζοφική Θάλασσα και περιλαμβάνει και τη στέπα της Νότιας Ρωσίας⁹⁶. Ο ορεινός όγκος και αυτή η ιδιαίτερη μορφολογία του εδάφους των παρευξείνιων περιοχών αποτελούν τα βασικά στοιχεία που συμβάλλουν στην οργάνωση και στη ζωή των κοινοτήτων, που στην περίπτωση εκείνων που αναπτύχθηκαν στις ράχες των κάθετων προς τη θάλασσα βουνών, να μην αποτελούν συμπαγείς οικιστικές παρουσίες (βλ. Παράρτημα Γ, Χάρτης 4). Μορφολογία και κλίμα δημιούργησαν την πολυμορφία που παρουσιάζει ο χώρος και η κοινωνία του⁹⁷. Η πολυμορφία αυτή που οφείλεται στις συνεχείς εναλλαγές του γεωγραφικού σκηνικού επηρέασαν και τη σύνθεση του ίδιου του πληθυσμού, με αποτέλεσμα να συναντώνται ομάδες πληθυσμών με διαφορετικά μεταξύ τους

⁹³ Obolensky Dimitri, όπ. π., σελ.21.

⁹⁴ Παπαδοπούλου-Συμεωνίδου Π., όπ. π., σελ.40.

⁹⁵ Παπαδοπούλου-Συμεωνίδου Π., όπ. π., σελ.40.

⁹⁶ Obolensky D., όπ. π., σελ. 55.

⁹⁷ Παπαδοπούλου - Συμεωνίδου Π., όπ. π., σελ.41.

χαρακτηριστικά να συμβιώνουν στις παρευξείνιες περιοχές, μετατρέποντας το χώρο σε ένα πρωτότυπο μωσαϊκό εθνοτήτων⁹⁸.

Όταν γίνεται, όμως, λόγος για τις παρευξείνιες περιοχές, δέουσα είναι η ονομαστική αναφορά των κρατών που τις αποτελούν. Από γεωγραφικής άποψης οι χώρες που απαρτίζουν τον παρευξείνιο χώρο είναι: η Βουλγαρία, η Ρουμανία, η Τουρκία, η Ουκρανία, η Ρωσία και η Γεωργία. Είναι τα παράκτια κράτη που πλαισιώνουν την Μαύρη Θάλασσα. Σε αυτά, όμως, προστίθενται και η Ελλάδα, το Αζερμπαϊτζάν, η Μολδαβία και η Αρμενία εξαιτίας του ότι η γεωγραφική εγγύτητα, η ιστορία και οι δεσμοί τους με την περιοχή τα καθιστούν φυσικούς περιφερειακούς παράγοντες⁹⁹. Σε αυτό, άλλωστε, κατέληξε και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με την ανακοίνωσή της προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο¹⁰⁰. Για να γίνουν όμως κατανοητά τα ζητήματα μειονοτήτων που ταλανίζουν την ευρύτερη περιοχή είναι απαραίτητη η αναφορά σε κάθε μία από τις χώρες ξεχωριστά, στα δημογραφικά τους στοιχεία και στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στο εσωτερικό τους, κάτι που θα βοηθήσει στην κατανόηση της περιοχής περισσότερο¹⁰¹:

- **Βουλγαρία:** Η Βουλγαρία έχει πληθυσμό 7.928.901 άτομα σύμφωνα με την απογραφή του 2001 και η εθνολογική της σύνθεση είναι Βούλγαροι 83,6%, Τούρκοι 9,4 % και Ρομ 4,6%¹⁰². Στην ίδια απογραφή καταγράφηκαν και άλλοι πληθυσμοί όπως 240.000 Πομάκοι, 15.595 Ρώσοι, 10.832 Αρμένιοι, 10.566 Βλάχοι, 5.075 Μακεδόνες, 3.408 Έλληνες, 2.489 Ουκρανοί, 1.363 Εβραίοι, 1.088 Ρουμάνοι και μια κατηγορία που έφερε την ονομασία «άλλοι», η οποία περιλάμβανε σημαντικούς αριθμούς Τατάρων και Γκαγκαούζων¹⁰³. Στη Βουλγαρία δεν εμφανίζονται χαρακτηριστικά βίαιων συγκρούσεων με τις μειονότητες, όπως συμβαίνει σε άλλες χώρες της κεντρικής και της ανατολικής Ευρώπης¹⁰⁴. «Ο εθνικισμός των Βουλγάρων περιορίζεται στην επιστημονική τεκμηρίωση των εθνικών επιδιώξεων, αλλά, και στην πολιτική αντιπαράθεση», καθώς,

⁹⁸ Παπαδοπούλου - Συμεωνίδου Π., όπ. π., σελ.41.

⁹⁹ Cornell S., *et. al.*, όπ. π., σελ. 23.

¹⁰⁰ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, COM (2007) 160 τελικό, όπ. π.

¹⁰¹ Ramsay K., 2006, «Disaggregated Data Collection: A Precondition for Effective Protection of Minority Rights in South East Europe», Minority Rights Group International, Minority Right Group International Publishing, London, p. 3.

¹⁰² Για έγγραφα σχετικά με τη δημογραφία της Βουλγαρίας βλ. Μαλκίδης Θ., «Οικονομία και Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», όπ. π., σελ. 167.

¹⁰³ Στην ίδια απογραφή καταγράφηκε ότι 62.108 άτομα δεν δήλωσαν εθνικότητα ενώ 24.807 δήλωσαν άγνωστης εθνικότητας. Περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τα δημογραφικά στοιχεία της Βουλγαρίας στην ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group Internatioanl» διαθέσιμα στο <http://www.minorityrights.org/?lid=2426>.

¹⁰⁴ Μαλκίδης Θ., «Οικονομία και Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», όπ. π., σελ.167.

το βουλγαρικό μοντέλο συμβίωσης της κυρίαρχης ομάδας με τις μειονότητες δεν πήρε τα χαρακτηριστικά των βίαιων συγκρούσεων που έλαβαν μέρος κυρίως στη Χερσόνησο του Αίμου, και αυτό επειδή στη Βουλγαρία διατηρούνται περισσότερο οι αγροτικές παρά οι βιομηχανικές δομές, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει συγχώνευση ανάμεσα στην πολιτική και στην κουλτούρα¹⁰⁵. Ο αγροτικός πληθυσμός, δε, είναι περισσότερο απομονωμένος και δυσκίνητος απ' ότι ο αστικός. Απορρίπτοντας πρακτικές του παρελθόντος, όπως ήταν οι διώξεις των μουσουλμάνων προς την Τουρκία κατά τη δεκαετία του 1980, η χώρα είναι, πλέον, προσηλωμένη στα ζητήματα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και προστασίας των μειονοτικών πληθυσμών¹⁰⁶. Στην επίτευξη αυτού του στόχο βοήθησαν οι όροι και οι επιταγές της ΕΕ προκειμένου να πραγματοποιηθεί η ενταξιακή πορεία της χώρας, καθώς, επίσης, και οι πρακτικές της βουλγαρικής κυβέρνησης του 1996¹⁰⁷. Αυτή αποτελείτο από νεαρούς τεχνοκράτες και εκπροσώπους της τουρκικής μειονότητας, οι οποίοι συμμετείχαν για πρώτη φορά στη διακυβέρνηση της Βουλγαρίας μαζί με το νέο πρωθυπουργό τότε της χώρας Συμεών (2001). Παρ' ότι η Βουλγαρία έχει σημειώσει μεγάλη πρόοδο στα ζητήματα των μειονοτήτων, όπως λ.χ. η σύσταση το 1997 του «Εθνικού Συμβουλίου Εθνικών και Δημογραφικών Ζητημάτων» (National Council on Ethnic and Demographic Questions), ενός σώματος συμβουλευτικού χαρακτήρα στα θέματα των μειονοτήτων, το κύριο χαρακτηριστικό της πολιτικής που ακολουθούσε κατά καιρούς η βουλγαρική ηγεσία απέναντι στους μειονοτικούς πληθυσμούς είναι η έλλειψη συγκεκριμένων μέτρων που να στοχεύουν στην βελτίωση της κατάστασής τους¹⁰⁸. Άλλωστε, η συμμετοχή μόνο των μειονοτήτων στις εκλογές μιας χώρας και οι αλλαγές που έχουν υποστεί τα εκλογικά συστήματα, δεν θεωρούνται ως συντονισμένες πολιτικές που συμβάλλουν στην προστασία των μειονοτήτων, στην κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους και, περαιτέρω, στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής¹⁰⁹.

- **Ρουμανία:** Στη Ρουμανία ο πληθυσμός αγγίζει τα 23.181.400 άτομα σύμφωνα με την απογραφή του 2002. Η εθνική σύνθεση του κράτους είναι Ρουμάνοι 89,1%, Ούγγροι 6,6%, Ρομ 2,5%, Ουκρανοί 0,2%, Γερμανοί 0,3%, Ρώσοι 0,2%, Τούρκοι 0,2%

¹⁰⁵ Μαλκίδης Θ., «Οικονομία και Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», όπ. π., σελ. 173.

¹⁰⁶ Eminov Al., όπ. π., σελ. 20 .

¹⁰⁷ Η Βουλγαρία είναι μια από τις χώρες που έχει υπογράψει και έχει θέσει σε ισχύ τη Σύμβαση-πλαίσιο για τις Μειονότητες του Συμβουλίου της Ευρώπης το Μάιο του 1999, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minorities Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=2426>.

¹⁰⁸ Μαλκίδης Θ., «Οικονομία και Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», όπ. π., σελ. 174.

¹⁰⁹ Bieber F., 2005, «Minorities and Electoral Systems in the Balkans» in «Democratization in Southeast Europe, An Introduction to Election Issues», Pavlovic D., Petrov G., Syrri D., Stone A. D., Southeast European Research Center, Thessaloniki, p.71.

και μικρότεροι πληθυσμοί όπως Τάταροι 23.935, Σέρβοι 22.561, Σλοβάκοι 17.226, Βούλγαροι 8.025, Κροάτες 6.807, Έλληνες 6.472, Εβραίοι 5.785, Τσέχοι 3.941, Πολωνοί 3.559, Ιταλοί 3.288 και Αρμένιοι 1.780.¹¹⁰ Η πολιτισμική ποικιλομορφία που έχει να επιδείξει η χώρα είναι συγκεντρωμένη -ή έστω το μεγαλύτερο κομμάτι αυτής- στην περιοχή της Τρανσυλβανίας, στην οποία και κατοικεί σημαντικό μέρος των μειονοτήτων, αντίθετα, με τους Ρομ που είναι διασκορπισμένοι σε ολόκληρη την επικράτεια του ρουμανικού κράτους¹¹¹. Την ποικιλομορφία αυτή αποδεικνύει, ακόμα, και το γεγονός ότι στην Τρανσυλβανία υπάρχουν πόλεις τα ονόματα των οποίων είναι στην γερμανική και την ουγγρική γλώσσα (π.χ. Kronstadt και Koloszar) και στις οποίες κατοικούν γερμανικοί και ουγγρικοί πληθυσμοί αντίστοιχα¹¹². Η μεγαλύτερη μειονότητα στο ρουμανικό κράτος είναι αυτή των Ούγγρων, η οποία αποτελείται από 1.4 εκατομμύρια ανθρώπους¹¹³. Τα ποσοστά των Εβραίων, δε, που κατοικούν στην Ρουμανία είναι χαμηλά, γεγονός που οφείλεται στις μαζικές εξοντώσεις εβραϊκών πληθυσμών (υπολογίζονται περί των 250.000 Εβραίων) στην Βεσσαραβία, στη Μπουκοβίνα και στην Τρανσιστρία από το καθεστώς Αντονέσκου¹¹⁴. Παρόλη την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος και την εξέγερση του ρουμανικού λαού το 1989, δεν μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι στη δεκαετία του 1990 άλλαξαν πολλά, όσον αφορά στη συμπεριφορά απέναντι στις μειονότητες και ιδιαίτερα απέναντι στην ουγγρική μειονότητα. Σε αυτό συνέβαλαν οι αυταρχικές πρακτικές που είχε υιοθετήσει η κυβέρνηση Ιλιέσκου, καθώς, επίσης, και ο αντισημιτικός, αντιουγγρικός, αντισιγγανικός και γενικότερα ξενοφοβικός χαρακτήρας του κινήματος της άκρας δεξιάς «Ρομάνια Μάρε» του Τούντορ, ο οποίος πολλές φορές είχε επιτεθεί φραστικά εναντίον των μειονοτήτων της χώρας. Η νέα, όμως, ρουμανική ηγεσία που εκλέχτηκε το 2000 αποποιείται της μισαλλοδοξίας και συμμορφώνεται με τα δεδομένα που έθεσε η ΕΕ για την είσοδο της χώρας στην ενωμένη Ευρώπη¹¹⁵. Οι σχέσεις που διαμόρφωσε η νέα ηγεσία στο εσωτερικό της Ρουμανίας με τις μειονότητες τέθηκαν σε νέες βάσεις και η

¹¹⁰ Στην ίδια απογραφή καταγράφηκε ότι 16.850 άτομα δήλωσαν άλλης εθνικότητας ενώ 1.941 άτομα δήλωσαν άγνωστης εθνικότητας, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=3521>. Σύμφωνα με εκτιμήσεις του NATO για το έτος 2005 στη Ρουμανία κατοικούν 22.329.977 άτομα, από τα οποία το 89,4% είναι Ρουμάνοι, το 7,1% Ούγγροι, το 0,5% Γερμανοί και το 1,6% άλλοι πληθυσμοί, βλ. [NATO's Nations and Partners for Peace](#), 2006, Volume 51, No. IV/2006, p. 42.

¹¹¹ Herbecq J.-F., 2008, «Transylvania: The Promised Land for Tourism», *The Courier. The Magazine of Africa – Caribbean – Pacific & European Union Cooperation and Relations*, N. 4 N.E. – January / February, p. 56.

¹¹² Herbecq J.-F., 2008, «Romania from A to Z», *The Courier. The Magazine of Africa – Caribbean – Pacific & European Union Cooperation and Relations*, N. 4 N.E. – January / February, p. 52.

¹¹³ Για ενημερώσεις σχετικά με τα δημογραφικά στοιχεία της Βουλγαρίας, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=3521>.

¹¹⁴ Herbecq J.-F., «Romania from A to Z», όπ. π., σελ. 52.

¹¹⁵ Μαλκίδης Θ., «Οικονομία και Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», όπ. π., σελ. 265.

ουγγρική συμμετοχή στην κυβέρνηση από το 1996 ως το 2000 αποτελεί ένα σημαντικό προς αυτήν την κατεύθυνση βήμα. Όμως, εκεί που πρέπει να δοθεί ιδιαίτερο βάρος είναι στη συμπεριφορά που έχει υιοθετήσει η κοινωνία απέναντι στους Ρομ¹¹⁶. Οι Ρουμάνοι τείνουν να θεωρούν πως για κάθε τι κακό που συμβαίνει στη χώρα τους, είναι υπεύθυνοι οι Ρομ, ενισχύοντας τα αισθήματα ρατσισμού και ξενοφοβίας της πλειοψηφίας εις βάρος αυτής της συγκεκριμένης ομάδας¹¹⁷. Η προώθηση προγραμμάτων που να αφορούν σε αυτή την αποδιοπομπαία ομάδα θα αποτελέσει μια ακόμα μια δημοκρατική κατάκτηση της Ρουμανίας, μιας χώρας, η οποία φαίνεται να αναπτύσσεται με πιο γρήγορους ρυθμούς απ' ό,τι κάθε άλλη χώρα της Ευρώπης¹¹⁸.

• **Ουκρανία:** Στην Ουκρανία κατοικούν σύμφωνα με στοιχεία του 2005 47.400.000 άνθρωποι¹¹⁹. Η εθνική σύνθεση της χώρας είναι Ουκρανοί 72,7%, Ρώσοι 17,3%, Λευκορώσοι 0,6%, Μολδαβοί 0,5%, Τάταροι 0,5%, Βούλγαροι 0,4%, ενώ, το υπόλοιπο ποσοστό που απομένει καταλαμβάνουν μικρές ρουμανικές, εβραϊκές, αρμενικές, πολωνικές και ουγγρικές μειονότητες¹²⁰. Σύμφωνα με τα ίδια στοιχεία οι γλώσσες που ομιλούνται στη χώρα είναι ουκρανικά 67%, ρωσικά 24%, καθώς, επίσης, και σε μικρότερο βαθμό οι γλώσσες των υπολοίπων μειονοτικών πληθυσμών¹²¹. Ξεκινώντας από τα ζητήματα εθνικής ταυτότητας, οι Ουκρανοί στο σύνολό τους δεν έχουν ξεκαθαρίσει πόσο Ουκρανοί και πόσο Ρώσοι είναι¹²². Και αν ακόμα είναι Ουκρανοί, δεν έχουν ξεκαθαρίσει αν είναι πρώτα Ουκρανοί ή πρώτα Κοζάκοι ή ορθόδοξοι ή καθολικοί, σε μια χώρα με έντονες αναφορές στα ζητήματα ιστορίας, παρελθόντος και θρησκείας¹²³. Το 19^ο αιώνα μ. Χ. η Ρωσία αντί να υποτάξει πλήρως και δουλικώς τον σκληροτράχηλο και αιμοσταγή πληθυσμό των Κοζάκων, του λαού που κατοικούσε στην νότια παραμεθόριο περιοχή της Ρωσικής αυτοκρατορίας, δηλαδή στην Ουκρανία, τους ενέταξε προνομιακώς και τους χρησιμοποίησε ως ιππικό για τους

¹¹⁶ Golston A. J., 2002, «Roma Rights, Roma Wrongs», *Foreign Affairs*, March/April, Volume 81, Number 2, p. 146.

¹¹⁷ Herbecq J.-F., «Transylvania: The Promised Land for Tourism», όπ. π. σελ. 54.

¹¹⁸ Herbecq J.-F., 2008, «Romania, Land of Contrasts», *The Courier, The Magazine of Africa – Caribbean – Pacific & European Union Cooperation and Relations*, N. 4 N.E. – January / February, σελ. 51.

¹¹⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006, «Συνεργασία, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας», Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, σελ.53.

¹²⁰ Μαλκίδης Θ., «Οικονομία και Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», όπ. π. σελ. 243.

¹²¹ Στην Ουκρανία παρατηρείται πολύ έντονο το φαινόμενο της διγλωσσίας, εξαιτίας της παρουσίας στη χώρα πολλών Ρώσων, ιδιαίτερα μέχρι και το 1989, με αποτέλεσμα πολλοί Ουκρανοί να θεωρούν ως εθνική τους γλώσσα τη ρωσική ενώ κάποιοι άλλοι να χρησιμοποιούν την ουκρανική κατά κόρον, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group Internatioanl», <http://www.minorityrights.org/?lid=5053>.

¹²² Βεργός Κ., όπ. π., σελ. 232.

¹²³ Βεργός Κ., όπ. π., σελ. 232.

δικούς της κατακτητικούς σκοπούς¹²⁴. Η Ρωσική αυτοκρατορία, με το φοβερό ιππικό των Κοζάκων που δημιούργησε, οδηγήθηκε στην περιοχή της Ασίας, στα γεωγραφικά όρια της σημερινής Ρωσίας¹²⁵. Αυτός είναι και ένας από τους λόγους που πολλοί Ουκρανοί, όντες απόγονοι των Κοζάκων, αισθάνονται ότι ένα μεγάλο κομμάτι της σημερινής Ρωσίας τους ανήκει¹²⁶. Δεν είναι όμως όλοι οι Ουκρανοί Κοζάκοι, αφού ο υπόλοιπος πληθυσμός της περιοχής μη όντας ικανός να αντιμετωπίσει τον κοζακικό στρατό, πέρασε διαδοχικά με τα χρόνια στη σφαίρα επιρροής των Πολωνών, των Λιθουανών, των Ούγγρων και των Αυστριακών¹²⁷. Πολλοί όμως από αυτούς δεν αφομοιώθηκαν και διατήρησαν τα ιδιαίτερα τους χαρακτηριστικά δημιουργώντας μια ουκρανική συνείδηση, ως αντίβαρο στην ουγγρική και πολωνική συνείδηση που είχαν δημιουργηθεί¹²⁸. Συνεπώς, στην Ουκρανία υφίσταται το δίλημμα της εθνικής ταυτότητας του λαού: από τη μία, υπάρχει ο φόβος έναντι του ιστορικού συγκεντρωτισμού της Ρωσίας και από την άλλη όλη αυτή η επίγνωση της ιστορικής και γλωσσικής συγγένειας με τη γειτονική Ρωσία και του γεγονότος ότι η πρώτη ουκρανική φιλολογία αναπτύχθηκε στα πανεπιστήμια της Μόσχας¹²⁹. Τέτοια διλήμματα δημιουργούν υπαρξιακά προβλήματα στο Κίεβο, τονίζοντας τα αισθήματα ρωσοφιλίας και ρωσοφοβίας στον λαό¹³⁰. Η ενεργητική στάση που κράτησε η Ρωσία στις εκλογές της Ουκρανίας το 2004, μαζί με την πρόσφατη Ρωσο–Ουκρανική διένεξη του 2003 για την κυριότητα της νήσου Tuzla, η αποστολή Ουκρανικών δυνάμεων στο Ιράκ το 2003 και η αρχική υποβολή αίτησης ένταξης της Ουκρανίας στο NATO όξυνε τις σχέσεις ανάμεσα στην Ουκρανία και τη Ρωσία και τη στάση της Ουκρανίας ως προς τη ρωσική και τις άλλες μειονότητες στο εσωτερικό της χώρας¹³¹. Δεδομένων των συγκρουσιακών δυναμικών, είναι εξαιρετικά απίθανο τα εθνοτικά προβλήματα που υπάρχουν στην χώρα να επιλυθούν ακολουθώντας μια αναίμακτη διαδικασία που προσφέρεται μέσω

¹²⁴ Βεργός Κ., όπ. π. σελ. 232.

¹²⁵ Jego M., 2008, «Ουκρανία, Σχέσεις Αγάπης και Μίσους με τη Ρωσία», Το Βήμα, Αρ. Φύλλου 15461, 14 Σεπτεμβρίου, σελ. 34.

¹²⁶ Βεργός Κ., όπ. π. σελ. 233.

¹²⁷ Zisserman-Brodsky D., 2003, «Constructing Ethno-politics in the Soviet Union, Samizdat, Deprivation and the rise of Ethnic Nationalism», Palgrave MacMillan, New York, p. 112.

¹²⁸ Υποστηρίζεται από τον Κ. Βεργό ότι η Αυστρία επέλεξε την δημιουργία και την ανάπτυξη της ουκρανικής συνείδησης λόγω ανοχής ή ακόμα και λόγω σκοπιμότητας της ίδιας να δημιουργήσει μια ουκρανική συνείδηση ως αντίβαρο στην ουγγρική και πολωνική συνείδηση που είχε δημιουργηθεί στην περιοχή, βλ. Βεργός Κ., όπ. π. σελ. 233.

¹²⁹ Μαλκίδης Θ., «Οικονομία και Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», όπ. π. σελ. 243.

¹³⁰ Βεργός Κ., όπ. π. σελ. 233-234.

¹³¹ Jego M., όπ. π., σελ.34

ενός «βελούδινου διαζυγίου»¹³². Με την είσοδό της η χώρα στο Συμβούλιο της Ευρώπης το 1995, η Ουκρανία δεσμεύτηκε ότι θα υπογράψει και θα θέσει σε εφαρμογή τις συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης που αφορούσαν στις μειονότητες¹³³. Δεκαέξι νομοσχέδια προτάθηκαν στην Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ουκρανικού κοινοβουλίου, τα τρία από αυτά ρύθμιζαν εθνικο-πολιτικά ζητήματα, το ένα από αυτά όριζε τα δικαιώματα των ατόμων που ανήκουν σε μειονότητες, το οποίο όμως και απορρίφθηκε¹³⁴. Παρ' όλες τις προαναφερθείσες προσπάθειες η παρούσα ουκρανική κυβέρνηση δεν έχει να επιδείξει σημαντικό νομοθετικό έργο και πολιτικές πρακτικές που να αφορούν στις μειονοτικές ομάδες.

- **Ρωσία:** Η Ρωσία, σύμφωνα με την απογραφή του 2002, έχει πληθυσμό 147.600.000 κατοίκους και η εθνική της σύνθεση είναι 81,5% Ρώσοι, Τάταροι 3,8%, Ουκρανοί 3,8%, Bashkirs 2,0%, Chuvash 1,1%, Τσετσένοι 0,9%, Αρμένιοι 0,8%, Μολδαβοί 0,6% και Άβαροι 0,6% ενώ το υπολειπόμενο ποσοστό καταλαμβάνουν διάφορες άλλες εθνοτικές ομάδες¹³⁵. Η κατάρρευση της ΕΣΣΔ έφερε στο προσκήνιο τα εθνοτικά προβλήματα με τα οποία είναι αντιμέτωπη η χώρα και τα οποία είχαν σκεπάσει οι σοβιετικές πολιτικές, με κυριότερο αυτό των εθνοτικών κρίσεων, που λαμβάνουν χώρα στις συνοριακές ζώνες της Ρωσίας και που επηρεάζουν τον πυρήνα, το εσωτερικό του ίδιου του ρωσικού κράτους. Αυτό συμβαίνει εξαιτίας της πολιτικής που ακολούθησε η Ρωσία κατά τα παρελθόντα έτη, η εδαφική συνέχεια της οποίας γινόταν με την ενσωμάτωση των διαφόρων εθνοτικών ομάδων στην άλλοτε αυτοκρατορική διοίκηση και δομή, εξαφανίζοντας την φιλελεύθερη δυνατότητα¹³⁶. Οι μειονότητες θα μπορούσαν ανεπισημώς να διαιρεθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες, ήτοι σε θρησκευτικές και σε γλωσσικές, με τις πρώτες να υπερέχουν σε αριθμό έναντι των δεύτερων. Στις θρησκευτικές περιλαμβάνονται οι βουδιστικοί πληθυσμοί, όπως είναι οι

¹³² Τσακίρης Θ., όπ. π., σελ. 95-98.

¹³³ Στις 9 Δεκεμβρίου του 1997 υπέγραψε τη Σύμβαση-πλαίσιο για τις Μειονότητες του Συμβουλίου της Ευρώπης και την 1^η Μαΐου του επόμενου έτους την έθεσε σε ισχύ. Στις 19 Σεπτεμβρίου του 2005 υπέγραψε τη Σύμβαση για την Προστασία των Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών και την 1^η Ιανουαρίου του επόμενου έτους την έθεσε σε ισχύ. Το Μάιο του 2006 η Ουκρανία εκλέχθηκε μέλος του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, προκειμένου η χώρα να συντονιστεί με όσα «επιβάλλονται» από τη διεθνή κοινότητα για τη καλύτερη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minorities Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=5053>.

¹³⁴ Για ενημερώσεις σχετικά με την πολιτική της Ουκρανίας απέναντι στις μειονότητες, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=5053>.

¹³⁵ Για ενημερώσεις σχετικά με τη δημογραφία της Ρωσίας στην ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=2492>.

¹³⁶ Λόγω έλλειψης των πηγών δεν είναι δυνατόν να διαπιστωθεί πόσο μεγάλο είναι το ποσοστό των αυτοχθόνων λαών και των μη σλαβικών πληθυσμών που είχαν τις δικές τους αντιλήψεις και βρίσκονταν ακόμα στο πρώιμο στάδιο του προφορικού πολιτισμού και, που, μαζί με ανατολικούς σλάβους, μετά από την εγκατάστασή τους στην παρευξινία περιοχή δημιούργησαν τη μεγαλωρωσική εθνότητα, βλ. Μαλιγκούδη Γ., 2000, «Η Ιστορία της Ρωσίας, Το Κράτος της Μόσχας, 1240-1613μ.Χ.», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ. 17.

Μπούριατς (Buriats), οι Καλμίκς (Kalmyks), οι Τουβάνς (Tuvans), και οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί όπως είναι οι Τάταροι και οι Μπασκίρς (Bashkirs) του Βόλγα, καθώς, επίσης, και οι λαοί που κατοικούν στο Βόρειο Καύκασο ιδιαίτερα στην περιοχή του Νταγκεστάν¹³⁷. Στις γλωσσικές περιλαμβάνονται οι δεκαέξι φινο-ουγγρικές ομάδες οι οποίες είναι συγκεντρωμένες στην περιοχή του Κόμι-Πέρμιακ (Komi-Permiak)¹³⁸. Μπορεί οι πληθυσμοί αυτοί να απολαμβάνουν τη θαλπωρή της «ρωσικής αρκούδας», όμως, η Μόσχα φοβάται το ενδεχόμενο του «ακρωτηριασμού», που φαντάζει πολύ πιθανό, εξαιτίας των διαφορετικών μειονοτικών ομάδων που συμβιώνουν στο εσωτερικό της χώρας, καθώς, επίσης, και των τριβών που δημιουργούνται μεταξύ τους¹³⁹. Οι σοβιετικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν κατά το παρελθόν, και ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1930 στόχευαν στην αφομοίωση αυτών των μειονοτικών πληθυσμών¹⁴⁰. Ακολουθήθηκε από τη Μόσχα η πολιτική της ρωσοποίησης (Russification) των ομάδων αυτών, με τη διδασκαλία της ρωσικής γλώσσας ως υποχρεωτικής στα σχολεία της περιοχής και την εξαφάνιση των μειονοτικών γλωσσών από τα σχολεία. Τα μειονοτικά και, γενικά, τα περιφερειακά ζητήματα με τα οποία ήταν αντιμέτωπη η χώρα δεν απασχολούσαν το ανώτατο σοβιέτ, το οποίο είχε καταπιαστεί με θέματα οικονομικής φύσης και ασφάλειας, όταν ο Ψυχρός Πόλεμος κλιμακωνόταν¹⁴¹. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο γίνονται κατανοητοί οι διάφοροι εθνοτικοί θύλακες που δημιουργήθηκαν στο εσωτερικό της ίδιας της Ρωσίας, όπως, λ.χ. η ουκρανική Κριμαία με ρωσική πλειοψηφία, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ στο Αζερμπαϊτζάν με αρμενική πλειοψηφία και την περιοχή του Μάγρι στα σύνορα Αζερμπαϊτζάν-Ρωσίας¹⁴². Ορισμένες φορές μάλιστα δημιουργήθηκαν και νέες ταυτότητες όπως έγινε στην περίπτωση της οντότητας του Μπιρομπιτζάν για τους εβραίους της Σοβιετικής Ένωσης. Παρ' όλες τις προσπάθειες της Ρωσικής Ομοσπονδίας για διευθέτηση των μειονοτικών ζητημάτων στην επικράτειά της, μέσω της δημιουργίας Συντάγματος το 1993, το οποίο καθιέρωνε τον πολυεθνικό χαρακτήρα

¹³⁷ Για ενημερώσεις σχετικά με τη δημογραφία της Ρωσίας, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=2492>.

¹³⁸ Μαλιγκούδη Γ., όπ. π., σελ. 16.

¹³⁹ Θεοδώρου Σ., 2008, «Οι Οσσετίες της επόμενης ημέρας, Εντείνονται οι αποσχιστικές τάσεις στην Ευρασία», Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής, Αρ. Φύλλου 363, 24 Αυγούστου, σελ. 27.

¹⁴⁰ Κορρα Μ., 2002, «National Minorities in the post-Communist Balkans» in «Olympia II: Human Rights in the 21st century», Human Rights Defense Center, 8-16 September, Edited by Gavouneli M., Kyriakopoulos V., Ant. N. Sakkoulas Publishers, Athens, p. 143.

¹⁴¹ Για ενημερώσεις σχετικά με την πολιτική της Σοβιετικής Ένωσης απέναντι στις μειονότητες κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=2492>.

¹⁴² Jego M., όπ. π., σελ.34.

του ρωσικού κράτους και όριζε την ισότητα ανάμεσα στις περιφέρειες που το αποτελούσαν, κάτι τέτοιο δεν κατέστη δυνατόν. Στην πραγματικότητα, πρέπει να γίνεται λόγος για τρεις Ρωσίες και όχι για μια, τουλάχιστον για τα πρώτα έτη της δεκαετίας του 1990¹⁴³. Αυτές ανταγωνίζονται για το ποια θα πάρει τον έλεγχο του κράτους στα χέρια της: η φιλελεύθερη, η συντηρητική και η κεντρώα. Ο ανταγωνισμός μεταξύ της Μόσχας και των περιφερειών, καθώς, ακόμα, και η αναβίωση των θρησκευτικών, γλωσσικών και εθνικιστικών αισθημάτων των κατοίκων των περιοχών δημιούργησαν μια εκρηκτική κατάσταση και οδήγησαν τη Ρωσία στη σύναψη διμερών σχέσεων με τις εν λόγω περιοχές¹⁴⁴. Το Φεβρουάριο του 1996 η Ρωσία έγινε μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης, δίδοντας την εντύπωση στη Δύση, ότι θα ενστερνιστεί τα ευρωπαϊκά δεδομένα όσον αφορά στην προστασία των μειονοτικών πληθυσμών¹⁴⁵. Σήμερα, τους αναλυτές, μαζί με μειονοτικά θέματα, απασχολούν τα ζητήματα δημοκρατίας: οι πολιτικοί αρχηγοί κατηγορούνται για τον έλεγχο και τη δύναμη που ασκούν πάνω στα ΜΜΕ, για τη νοθεία στα αποτελέσματα των εκλογών, για τη λογοκρισία στον τύπο, για τη χρήση διαφόρων μεθόδων προκειμένου να αποδυναμωθεί ο πολιτικός αντίπαλος, κ.α.¹⁴⁶. Όλα τα παραπάνω, μαζί με τον ολοένα και αυξανόμενο εθνικισμό που παρατηρείται κυρίως στην ρωσική περιφέρεια δυσχεραίνουν σε μεγάλο βαθμό την κατάσταση των μειονοτήτων στη Ρωσική Ομοσπονδία¹⁴⁷. Τα αισθήματα μισαλλοδοξίας είναι κοινός τόπος για τους περισσότερους από τους Ρώσους, οι οποίοι συχνά εξαπολύουν ακόμα και πογκρόμ εναντίον των ιστορικών μειονοτήτων¹⁴⁸. Στην περιοχή, που είναι υπό εξέταση, η Ρωσία είναι ο περιφερειακός ηγεμόνας, γεγονός που περιπλέκει τα πράγματα όσον αφορά στα μειονοτικά ζητήματα, καθώς, πολλές φορές η Ρωσία δρα υιοθετώντας πολιτικές που εξυπηρετούν τα συμφέροντα της, όπως, λ.χ. παραχωρεί εύκολα άδειες παραμονής και ρωσική υπηκοότητα στα μέλη των πληθυσμών που κατοικούν στις ανεξάρτητες περιοχές της Αμπχαζίας και της Νότιας

¹⁴³ Σύμφωνα με μια άποψη, μέχρι και το 1992 δεν μπορούμε να κάνουμε λόγο για μία ενωμένη Ρωσία, αφού δεν απαντώνται στοιχεία που να ενοποιούν την αχανή αυτή περιοχή των ρωσικών εδαφών, όπως λ.χ. νομίμως θεσμοθετημένη πολιτική ηγεσία που να δίδει εντολές για την χρήση στρατιωτικής βίας στην Αμπχαζία, γεγονός που έτυχε εκμετάλλευσης από τις τοπικές στρατιωτικές ηγεσίες. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Hopf T., 2005, «Identity, legitimacy and the use of military force: Russia's Great power Identities and Military Intervention in Abkhazia», Review of International Studies (RIS), Volume 31, December, Cambridge University Press, New York, p.226.

¹⁴⁴ Ramonet Ig., 2004, «Russia Retreats Into Repression», Le Monde Diplomatique, October, p.23.

¹⁴⁵ Στις 21 Αυγούστου του 1998 η Ρωσία υπέγραψε τη Σύμβαση-πλαίσιο για τις Μειονότητες του Συμβουλίου της Ευρώπης, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minorities Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=2492>.

¹⁴⁶ Shleifer An. and Treisman D., 2004, «A Normal Country», Foreign Affairs, March/April, Volume 83, Number 2, p. 32.

¹⁴⁷ Shabaev Y., 2007, «Russian Nationalism Expands in the Regions», Russian Analytical Digest, Research Center for East European Studies-Center for Security Studies-Otto-Wolff Stiftung Publishing, No. 14, 6 February, Moscow, p.15.

¹⁴⁸ Shabaev Y., όπ. π., σελ.15.

Οσσετίας, αυξάνοντας την επιρροή της σε αυτούς τους πληθυσμούς, αλλά, και την ισχύ της στην παρευξείνια περιοχή, επηρεάζοντας τις εξελίξεις όσον αφορά στην ασφάλεια και στη σταθερότητα στον Εύξεινο Πόντο¹⁴⁹.

- **Τουρκία:** Η Τουρκία σύμφωνα με την απογραφή του 2004 έχει πληθυσμό 60.800.000 κατοίκους. Η εθνολογική της σύνθεση αποτελείται από Τούρκους, Κούρδους, Ασσύριους, Τσερκέζους, Έλληνες, Λαζούς, Αρμένιους, Ρομ, κ.α¹⁵⁰. Στις εθνικές μειονότητες προστίθενται και θρησκευτικές και γλωσσικές. Στις, μεν, πρώτες ανήκουν οι Αλεβίτες, οι Αρμένιοι, οι Ασσύριοι, οι Χριστιανοί και οι Ιουδαίοι. Στις, δε, δεύτερες ανήκουν η Αραβική, η Κιρμαντζί (Kirmanji), η Ζάζα Κουρδική, (Zaza Kurdish) και αυτή των Λαζών (Laz)¹⁵¹. Το φαινόμενο της σύγχυσης μεταξύ θρησκευτικών πεποιθήσεων και γλώσσας εμφανίζεται αρκετά συχνά σε αυτήν την περιοχή, που θεωρείται ως το χωνευτήρι των πολιτισμών¹⁵². Η Τουρκία επισήμως αναγνωρίζει ως ιστορικές μειονότητες αυτή των Ελλήνων χριστιανών, των Αρμενίων και των Εβραίων¹⁵³. Στις πρακτικές του παρελθόντος απέναντι στις ιστορικές μειονότητες της χώρας εντάσσεται ο εκτουρκισμός των μη Τούρκων, όπως των Κούρδων, των Αράβων, των Πομάκων, των Λαζών και των Τσερκέζων¹⁵⁴. Με τον εθνικισμό, το πιο σημαντικό στοιχείο του τουρκικού-κεμαλικού καθεστώτος, η ηγεσία της χώρας αποσκοπούσε στο να εμφυσήσει και να εμπνεύσει όλους τους πολίτες της Τουρκίας ότι ανήκαν σε ένα μεγάλο έθνος¹⁵⁵. Η πρακτική αυτή του δημιουργού της σύγχρονης Τουρκίας, Κεμάλ, συνέβαλε στη διαμόρφωση της πάγιας θέσης όλων των τουρκικών κυβερνήσεων έκτοτε, σύμφωνα με τις οποίες, το κράτος που προήλθε από τη διάλυση

¹⁴⁹ King C., «A Rose Among Thorns, Georgia Makes Good», *Foreign Affairs*, March/April 2004, Volume 83, Number 2. , p. 14.

¹⁵⁰ Μαλκίδης Θ., «Οικονομία και Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», όπ. π., σελ. 360.

¹⁵¹ Για ενημερώσεις σχετικά με τις μειονότητες που διαβιούν στην Τουρκία, βλ. Ιστοσελίδα της μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=4387>.

¹⁵² Dündar F., 2002, «Μειονότητες, Οι Μειονότητες στην Τουρκία Σύμφωνα με τις Επίσημες Απογραφές της Στατιστικής Υπηρεσίας της Τουρκίας», Εκδόσεις Infognomon, Αθήνα, σελ. 10.

¹⁵³ Ακριβή δημογραφικά στοιχεία για την Τουρκία δεν υπάρχουν, επειδή το κράτος στις διάφορες απογραφές που γίνονται δεν ζητά από τους πολίτες να δηλώσουν τα εθνικά, θρησκευτικά και γλωσσικά τους χαρακτηριστικά, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minorities Rights Group International» διαθέσιμες στο <http://www.minorityrights.org/?lid=4387>. Μόνο το NATO παραθέτει ακριβή ποσοστά και αυτά χωρίς να αναφέρει περισσότερα στοιχεία. Ο συνολικός πληθυσμός της Τουρκίας σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του NATO για το έτος 2004 είναι 68.893.918 άτομα, από τα οποία το 97% είναι Τούρκοι και το 3% άλλοι πληθυσμοί, βλ. *NATO's Nations and Partners for Peace*, Volume 51, No. IV/2006, p. 43.

¹⁵⁴ Βαρβούνης Μ., 2008, «Κεμάλ, Ο Δημιουργός της Σύγχρονης Τουρκίας», *Μεγάλες Μορφές του Παρελθόντος*, Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα, σελ. 70–74.

¹⁵⁵ Σουλαδάκης Γ., 1999, «Παρατηρητήριο Βαλκανίων Τουρκία», Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου (Ι.ΣΤ.Α.ΜΕ.), Αθήνα, Φεβρουάριος, σελ. 131.

της Οθωμανικής αυτοκρατορίας αποτελεί μια ενιαία εθνολογική οντότητα¹⁵⁶. Η Τουρκία στο παρελθόν έκανε πολιτικές κινήσεις, οι οποίες στόχευαν στην εξόντωση των μειονοτικών πληθυσμών, κάτι που διαπιστώνεται και από τα εξής: το 1927 με το νόμο 1151 η τουρκική κυβέρνηση κατήργησε τα μειονοτικά σχολεία της Ίμβρου και της Τενέδου, και το 1932 ο Κεμάλ έπεισε την Εθνοσυνέλευση να απαγορεύσει με νόμο την εργασία Ελλήνων υπηκόων σε ορισμένα επαγγέλματα¹⁵⁷, ενώ, η Συνθήκη της Λωζάνης αποτέλεσε το ορόσημο για τον ελληνισμό στην γειτονική χώρα, ο οποίος εκδιώχθηκε μαζικά από την περιοχή του Πόντου, τη Θράκη, την Καππαδοκία και την Ιωνία¹⁵⁸. Παρ' όλες τις πρακτικές αυτές υπήρχαν πληθυσμοί οι οποίοι δεν αισθάνονταν Τούρκοι, με αποτέλεσμα σήμερα να υπάρχουν εθνοτικές ομάδες στη χώρα, προσδίδοντας το χαρακτηριστικό της εθνολογικής πολυμορφίας¹⁵⁹. Το ζήτημα, δε, περιπλέκεται, έτι περαιτέρω, καθώς, στο σύγχρονο τουρκικό κράτος διαβιούν γλωσσικές και θρησκευτικές μειονότητες¹⁶⁰. Παρ' όλες τις προσπάθειες για εκσυγχρονισμό και εξευρωπαϊσμό, παρατηρούνται ελλείψεις όσον αφορά στην πολιτική για τα μειονοτικά ζητήματα της χώρας¹⁶¹. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της προσφυγής του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά του τουρκικού κράτους το 2005, που στρεφόταν εναντίον της απόφασης της τουρκικής δικαιοσύνης η οποία ακύρωνε τίτλους ιδιοκτησίας του Φαναρίου στο ακίνητο του Ορφανοτροφείου Αρρένων της Πριγκήπου¹⁶². Η προσφυγή του Οικουμενικού Πατριαρχείου αφορά σε παράβαση του δικαιώματος της περιουσίας, των αρχών του διεθνούς δικαίου και συγκεκριμένα της Συνθήκης της Λωζάνης, από την οποία απορρέει η υποχρέωση της προστασίας των ακινήτων των μη μουσουλμανικών μειονοτήτων στην Τουρκία¹⁶³. Το ζήτημα της

¹⁵⁶ Βαρβούνης Μ., όπ. π. σελ. 74.

¹⁵⁷ Βαρβούνης Μ., όπ. π. σελ. 78.

¹⁵⁸ Σβολόπουλος Κ., 2003, «Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1900-1945», Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα, σελ. 175.

¹⁵⁹ Στον τουρκικό κοινωνικό χώρο συγκροτήθηκε η τουρκικότητα και αποκλείστηκε η ελληνικότητα, η κουρδικότητα, κ.α., καθώς, ο λόγος του τουρκικού κράτους συγκαλύπτει τον αποκλεισμό της ταυτότητας των άλλων εθνοτικών ομάδων, βλ. Messud Y., 2001, «Ο Τουρκικός Κρατικός Λόγος και ο Αποκλεισμός της Κουρδικής Ταυτότητας» στο «Τουρκία, Ισλάμ και Κρίση του Κεμαλισμού», Επιμέλεια Γεώργιας Κ., Καραμπελιάς Γ., Εκδόσεις Άτροπος, Αθήνα, σελ.157.

¹⁶⁰ Δικαϊάκος Γ, Βαλλιανάτος Σ, 1995, «Το Κουρδικό Πρόβλημα και οι Άλλες Εθνοτικές Ομάδες στη Σύγχρονη Τουρκία», στο «Η Τουρκία Σήμερα, Πολιτεία, Κοινωνία, Οικονομικά, Εξωτερική Πολιτική, Θρησκεία», Επιμέλεια Βερέμης Θ., Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (Ε.Ι.ΑΜ.Ε.Π.), Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, σελ.399.

¹⁶¹ European Commission, 2006, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, «Enlargement Strategy and Main Challenges 2006-2007, Including Annexed Special Report on the EU's Capacity to Integrate New Members», COM (2006) 649 final.

¹⁶² Μπέλλου Ν., 2007, «Ελπίδες Δικαίωσης για το Ορφανοτροφείο της Πριγκήπου», Ελεύθερος Τύπος, Αρ. Φύλλου 101, 29 Νοεμβρίου, σελ.8.

¹⁶³ European Court of Human Rights, Press Release issued by the Registrar, Chamber Judgment, Ecumenical Patriarchate v. Turkey, (514) 08.07.2008.

εισόδου της Τουρκίας στην ΕΕ και οι προενταξιακές διαπραγματεύσεις έχουν κάνει τα ζητήματα των δικαιωμάτων των μειονοτήτων που βρίσκονται στο εσωτερικό της Τουρκίας να κυριαρχούν στη δημόσια συζήτηση¹⁶⁴. Ως κεντρικό ζήτημα αναδύεται το ζήτημα του σεβασμού των ανθρωπίνων και των μειονοτικών δικαιωμάτων. Παρ' όλες τις αλλαγές στις οποίες έχει φροντίσει να προχωρήσει η τουρκική κυβέρνηση κατά τα τελευταία έτη προκειμένου να ενστερνιστεί τα ευρωπαϊκά ιδεώδη, στην πολιτική ζωή της γειτονικής χώρας έχουν διαμορφωθεί ορισμένα χαρακτηριστικά τα οποία έχουν διαδραματίσει και συνεχίζουν να διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο. Μερικά από αυτά είναι η έλλειψη δημοκρατικής συμπεριφοράς των μεταπολεμικών πολιτικών αρχηγών προς αντιπάλους αλλά και προς τα μέλη του ίδιου του κόμματος, η απουσία κοινοβουλευτικής παράδοσης, η ανυπαρξία κοινωνίας των πολιτών στην πολιτική δομή της Τουρκίας κ.α.¹⁶⁵. Στο χρονικό διάστημα που ακολούθησε του 1999, το Συμβούλιο έπρεπε να αποφασίσει, μέχρι τον Οκτώβριο του 2004, εάν η Τουρκία είχε εκπληρώσει επαρκώς τα πολιτικά κριτήρια -συμπεριλαμβανομένης της εγκαθίδρυσης της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και του σεβασμού των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, προκειμένου να αποκτήσει την ιδιότητα του κράτους μέλους της ΕΕ¹⁶⁶. Από τα 30 μέλη της Επιτροπής τα 29 είπαν ότι η Τουρκία είχε εκπληρώσει επαρκώς τα κριτήρια για να προσχωρήσει με μόνο διαφωνούντα τον Frits Bolkestein¹⁶⁷. Η έκθεση της Επιτροπής για την Τουρκία που συντάχθηκε από τον Günter Verheugen, ο οποίος ήταν υπεύθυνος τότε για τη διεύθυνση της ΕΕ, ανέφερε ότι το 2003 περίπου 21.870 Τούρκοι υπέβαλαν αιτήσεις ασύλου στην ΕΕ από τις οποίες μόνο οι 2.127 έγιναν δεκτές¹⁶⁸. Με άλλα λόγια, οι κυβερνήσεις της ΕΕ αναγνώρισαν το 2003 ότι η τουρκική κυβέρνηση είχε εκδιώξει περισσότερους από 2.000 πολίτες της. Εν τω μεταξύ, η Επιτροπή δημοσίευσε μια έκθεση προόδου για την Τουρκία όπου αναγνωριζόταν ότι οι μεταρρυθμίσεις που είχε αναλάβει η, μάλλον, ισλαμιστική κυβέρνηση του Recep Tayyip Erdoğan συνεχίζονταν με βραδύτερο ρυθμό¹⁶⁹. Η έκθεση εξέφραζε και σοβαρές ανησυχίες: οι παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η χρήση βασανιστηρίων δεν σταμάτησαν, η ελευθερία του λόγου δεν ίσχυε σε κάθε περίπτωση, ενώ, επιπλέον,

¹⁶⁴ Μπολκεστάιν Φ., 2006, «Τι συμβαίνει με την Τουρκία», *Monthly Review*, No. 14 (79), Φεβρουάριος, Αθήνα, σελ. 68.

¹⁶⁵ Καραμπελιάς Γ., 2004, «Τουρκία: επιστροφή στην Πολιτική Αστάθεια», *Γεωστρατηγική*, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Τεύχος 6, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος, Αθήνα, σελ. 172.

¹⁶⁶ Μαλκίδης Θ., «Ευρωπαϊκή Ένωση και Παρευξείνιος Χώρος», όπ. π., σελ. 306.

¹⁶⁷ Μπολκεστάιν Φ., όπ. π. σελ. 68.

¹⁶⁸ Τσώνη Μ., 2005, «Η Ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Μεταπτυχιακή Εργασία, Ελληνικό Ίδρυμα Εξωτερικής και Ευρωπαϊκής Πολιτικής (ΕΛ.Ι.ΑΜ.Ε.Π.), Αθήνα, σελ. 26.

¹⁶⁹ Birch N., 2008, «The Big Question: Why Is Tension Rising in Turkey, and is the Country Turning Islamist?», *The Independent*, 8 July, p.22.

έγιναν διακρίσεις σε βάρος μη μουσουλμανικών θρησκευτικών και πολιτιστικών μειονοτήτων και η βία κατά των γυναικών δεν αντιμετωπίστηκε αρκετά δυναμικά¹⁷⁰. Σημαντικό είναι και το γεγονός ότι η Ιμβρική μειονότητα έχει επανειλημμένα διακηρύξει ότι επιθυμεί την ένταξή της Τουρκίας στην ευρωπαϊκή οικογένεια, έτσι, ώστε το κοινοτικό κεκτημένο, στο οποίο συγκαταλέγεται ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χωρίς διακρίσεις, να επιτρέψει στα μέλη της μειονότητας της Ίμβρου την ακώλυτη άσκηση των θεμελιωδών τους δικαιωμάτων που αφορούν στη θρησκεία, την παιδεία, την περιουσία, τα ιδιαίτερα πολιτιστικά χαρακτηριστικά, την ασφάλεια και την αξιοπρέπειά τους¹⁷¹. Σε όλα τα παραπάνω προβλήματα προστίθενται η πολιτική διαφθορά, το οργανωμένο έγκλημα και η γενικότερη παρακμή που παρουσιάζουν οι εσωτερικές δομές του κράτους, με αποτέλεσμα να έχει δημιουργηθεί μια εκτεταμένη κοινωνική διάβρωση στους κόλπους της τουρκικής πολιτείας με ευρύτερες διαιωνιζόμενες επιπτώσεις στο σύνολο των μειονοτήτων εντός της χώρας¹⁷².

- **Ελλάδα:** Από την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και εφεξής οι ελληνικές κυβερνήσεις υποστηρίζουν ότι επί ελληνικού εδάφους υπάρχει μόνο μια ιστορική μειονότητα, αυτή των μουσουλμάνων της δυτικής Θράκης, μειονότητα η οποία αναγνωρίζεται από τη Συνθήκη της Λωζάνης (1923)¹⁷³. Με την κατάρτιση της Συνθήκης της Λωζάνης, η Ελλάδα και η Τουρκία θέλησαν να επαναπροσδιορίσουν τις δεσμεύσεις τους προς τις εκατέρωθεν θρησκευτικές μειονότητες, υπό τις νέες πολιτικές και πληθυσμιακές συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί στις δύο χώρες¹⁷⁴. Καθίσταται αυτομάτως σαφές, πως ό,τι αφορά στη μουσουλμανική μειονότητα της δυτικής Θράκης ρυθμίζεται από τη Συνθήκη της Λωζάνης, καθώς, είναι η μόνη συνθήκη που αφορά στη μουσουλμανική μειονότητα η οποία διατηρείται μέχρι σήμερα σε ισχύ¹⁷⁵. Το καθεστώς της μουσουλμανικής μειονότητας της δυτικής Θράκης ορίζεται από τον Ιερό Νόμο του Ισλάμ, τη Σαρία. Μόνο η Ελλάδα στην ευρωπαϊκή ήπειρο συνεχίζει να την εφαρμόζει

¹⁷⁰ Μπολκεστάιν Φ., όπ. π. σελ. 69.

¹⁷¹ Τσώνη Μ., όπ. π., σελ. 38.

¹⁷² Σίντου Ιωάν., Στραβοσκούφης Αθ., 2001, «Σχέσεις Διαφθοράς και Διαπλοκής Μέσα στο Σύγχρονο Τουρκικό Κράτος», Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (I.A.A.), Αθήνα, σελ.13.

¹⁷³ Σγουρίδης Π., 2000, «Θράκης Προβληματισμοί στο Κατώφλι του 21^{ου} Αιώνα», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, σελ.52. Σύμφωνα με την Μη Κυβερνητική Οργάνωση «Minorities Rights Group International» στο ελληνικό έδαφος διαβιούν και άλλες ιστορικές μειονότητες, όπως είναι αυτή των Αρβανιτών, δηλαδή των Χριστιανών Αλβανών και των Εβραίων, αν και ο αριθμός αυτών είναι μικρός, βλ. Ιστοσελίδα Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minorities Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=326>.

¹⁷⁴ Σβολόπουλος Κ., όπ. π., σελ. 176.

¹⁷⁵ Ηρακλείδης Αλ., 1997, «Μειονότητες, Εξωτερική Πολιτική και Ελλάδα», στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σελ.218.

για ορισμένους από τους πολίτες της¹⁷⁶. Ο Ιερός Νόμος με τον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύεται και εφαρμόζεται από τα Ιεροδικεία της δυτικής Θράκης αντιπροσωπεύει το πιο αναχρονιστικό κομμάτι του σύγχρονου Ισλάμ, καθώς, οι κανόνες δικαίου που εφαρμόζονται εκεί παρουσιάζουν στοιχεία συντηρητισμού, δεδομένου ότι είναι αμετάβλητοι από το 1923 και επέκεινα, και κανείς δεν έχει το δικαίωμα τροποποίησης τους¹⁷⁷. Όμως, καμία διάταξη στη Συνθήκη αυτή του 1923 δεν επιτάσσει ρητά την εφαρμογή του ιερού νόμου ή τη λειτουργία Ιεροδικείων για τα μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας¹⁷⁸. Η Συνθήκη αναφέρεται μόνο στα συνολικά μέτρα που οφείλει να λάβει το κράτος για να κανονίσει την οικογενειακή και προσωπική κατάσταση των μελών της μειονότητας σύμφωνα με τα έθιμά τους¹⁷⁹. Στην Ελλάδα, όπως και στα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη, υπάρχει ένα μικρό αλλά όχι αμελητέο τμήμα του μουσουλμανικού πληθυσμού που αδυνατεί ή δεν επιθυμεί να ενστερνιστεί ή να αποδεχτεί τις δημοκρατικές αξίες, που αδιαφορεί για τα συνταγματικά δικαιώματα και τις υποχρεώσεις, που προτιμά την εφαρμογή του ισλαμικού νόμου από το κράτος δικαίου, που δεν αναγνωρίζει τις κατοχυρωμένες ελευθερίες της Δύσης¹⁸⁰. Τέτοια τμήματα του μουσουλμανικού πληθυσμού είναι οι Πομάκοι και οι Ρομ. Οι Πομάκοι, οι Μουσουλμάνοι Σλάβοι, δηλαδή, που κατοικούν στην περιοχή της δυτικής Θράκης, και συγκεκριμένα στους νομούς Ξάνθης και Ροδόπης, είναι ο πληθυσμός αυτός στον οποίο επιτρέπεται να παραμείνει στην Ελλάδα μετά από την ανταλλαγή των πληθυσμών το 1923. Πολλές φορές οι Πομάκοι ταυτίζονται με τους Τούρκους ή ακόμα αυτοπροσδιορίζονται και συστήνονται ως Τούρκοι¹⁸¹. Παλαιότερα, είχαν παρατηρηθεί μορφές διακρίσεων, αλλά, σήμερα υφίσταται ισονομία και ισοπολιτεία¹⁸². Σήμερα στη Θράκη υπάρχουν τρεις μουφτήδες, τετρακόσιοι ιμάμηδες, διακόσια σαράντα τέσσερα δημοτικά μειονοτικά σχολεία με μουσουλμάνους διευθυντές, δύο ιεροσπουδαστήρια, δύο μουσουλμανικά γυμνάσια και λύκεια, τέσσερα γυμνάσια με αμιγώς μουσουλμάνους

¹⁷⁶ Κτιστάκης Γ., 2006, «Ιερός Νόμος του Ισλάμ και Μουσουλμάνοι Έλληνες πολίτες, Μεταξύ Κοινοτισμού και Φιλελευθερισμού», Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα, σελ.24.

¹⁷⁷ Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου, 2007, «Εξι Συν Δύο Μέτρα Για τη Μειονότητα στη Θράκη», βλ. Ιστοσελίδα «Ινστιτούτου Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου», <http://www.istame.gr/files/pdf/Meionotita-Trakis.pdf>.

¹⁷⁸ Κτιστάκης Γ., όπ. π., σελ. 160.

¹⁷⁹ Κτιστάκης Γ., όπ. π., σελ. 115.

¹⁸⁰ Γώγος Κ., 2004, «Ισλάμ και Μουσουλμάνοι στην Ευρώπη: προβλήματα και προοπτικές», *Γεωστρατηγική*, Τεύχος 6, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος, Αθήνα, σελ. 128.

¹⁸¹ Σύμφωνα με μια ιστορική δήλωση το Μάιο του 1990 στην Κομοτηνή από τον τότε Έλληνα Πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Μητσότακη, η μουσουλμανική μειονότητα της δυτικής Θράκης αποτελείται από τρεις εθνικές ομάδες, την τουρκόφωνη ή τουρκογενή ή τουρκικής καταγωγής, την πομακική και αυτήν των μουσουλμάνων Αθίγγανων, βλ. Ηρακλείδης Αλ., όπ. π., σελ. 219.

¹⁸² Σγουρίδης Π., όπ. π., σελ. 54.

μαθητές και μουσουλμάνοι βουλευτές. Στο σύγχρονο ελληνικό κράτος το φαινόμενο του ρατσισμού και της ξеноφοβίας είναι συχνό, κυρίως, ως προς την πληθυσμιακή ομάδα των Ρομ¹⁸³. Επιπρόσθετα, φαίνεται ότι η ελληνική διπλωματία έχει αποκτήσει έναν πονοκέφαλο, τον οποίο δεν είχε, τον «μειονοτικό», καθώς, εμπειρογνώμονας του ΟΗΕ σε θέματα των μειονοτήτων επέλεξε να επισκεφτεί την Ελλάδα για να συντάξει έκθεση στην οποία θα καταγράφονται τα προβλήματα και τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων της μουσουλμανικής μειονότητας της δυτικής Θράκης, των Ρομ και των Πομάκων, ενώ αναμένεται να μεταβεί στην περιοχή της Φλώρινας «έχοντας ακούσει όλη τη φιλολογία της πολιτικής ηγεσίας της Π.Γ.Δ.Μ. για εκπατρισμούς, αφαιρέσεις περιουσιών και καταπίεση Μακεδόνων¹⁸⁴».

- **Αρμενία:** Σύμφωνα με την απογραφή του έτους 2001, η δημοκρατία της Αρμενίας έχει πληθυσμό 3.200.000 κατοίκους και η εθνολογική σύνθεση της χώρας είναι Αρμένιοι 98%, Κούρδοι 1,3% και Ρώσοι 0,5 %, ενώ έχουν καταγραφεί και άλλοι πληθυσμοί όπως 1.176 Έλληνες, 3.409 Ασσύριοι, 1.633 Ουκρανοί και άλλοι πληθυσμοί που αγγίζουν τους 4.640.¹⁸⁵ Ακόμα, υπολογίζεται ότι στην Αρμενία υπάρχει και ένα μικρό ποσοστό Εβραίων. Σύμφωνα με την απογραφή του 2001 οι γλώσσες που ομιλούνται στην Αρμενία είναι αρμενικά 97,7%, yezidi 1%, ρωσικά 0,9%, λοιπές 0,4%¹⁸⁶. Οι μειονότητες αυτές καταλάμβαναν μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων της δεκαετίας του 1990, ενώ σε αυτές προστίθεντο και οι μειονοτικοί πληθυσμοί των Ρώσων και των Αζέρων. Οι μεν, πρώτοι μετακινήθηκαν προς τη Ρωσία εξαιτίας της δεινής οικονομικής κατάστασης της Αρμενίας κατά τους παρελθόντες χρόνους, οι δε, δεύτεροι μετακινήθηκαν προς το Αζερμπαϊτζάν, μετά τη διαμάχη Αρμενίας-Αζερμπαϊτζάν. Παρ' όλες τις μαζικές εξοντώσεις Αρμενίων κατά τα έτη 1895-1896 και την κορύφωση αυτών το 1915 σε γενοκτονία, μέσα στη σοβιετική αυτοκρατορία η Αρμενία θεωρείτο ως η μόνη χώρα με την μεγαλύτερη εθνολογική συνοχή, σε σύγκριση με τις υπόλοιπες παρευξείνιες σοβιετικές περιοχές¹⁸⁷. Το ζήτημα που φαίνεται να μονοπωλεί το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας όσον αφορά στην Αρμενία είναι αυτό των ανθρωπίνων και των

¹⁸³ Η ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group International» παραθέτει στοιχεία σχετικά με τα φαινόμενα του ρατσισμού και των διακρίσεων, βλ. <http://www.minorityrights.org/?lid=326>.

¹⁸⁴ Σπανού Αγ., 2008, «Μειονοτικά Παιχνίδια σε Θράκη και Φλώρινα», Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής, Αρ. Φύλλου 385, 14 Σεπτεμβρίου, σελ. 20.

¹⁸⁵ Για ενημερώσεις σχετικά με την Αρμενία, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minorities Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=1915>.

¹⁸⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Συνεργασία, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας», όπ. π., 13.

¹⁸⁷ Zisserman-Brodsky D., όπ. π., σελ. 119.

μειονοτικών δικαιωμάτων¹⁸⁸. Το Σύνταγμα της χώρας αναγνωρίζει τα γλωσσικά και πολιτιστικά δικαιώματα των μειονοτήτων, ενώ, το 2004 οι νομοθετικές ρυθμίσεις της κυβέρνησης που αφορούσαν στο δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι, καθώς, επίσης, και στην απαγόρευση προπαγάνδας που να προορίζεται εναντίον κάθε μειονότητας, φανερώνουν ότι η χώρα έκανε σημαντικά βήματα ως προς τα ζητήματα των μειονοτήτων. Ταυτόχρονα, η κυβέρνηση προσπαθεί από το 2003 να θεσπίσει νόμο που να αφορά στην βελτίωση της θέσης των εθνικών μειονοτήτων στην Αρμενία, κάτι που ακόμα δεν έχει γίνει πραγματικότητα¹⁸⁹.

- **Γεωργία:** Σύμφωνα με την απογραφή του 2002 η Γεωργία έχει πληθυσμό που αγγίζει τα 5.411.000 ανθρώπους και η εθνολογική της σύνθεση είναι Γεωργιανοί 70%, Αρμένιοι 5,7%, Ρώσοι 1,5%, Αζέροι 6,5%, Οσσετίνοι 3% και Έλληνες 1,9%¹⁹⁰. Οι γλώσσες που ομιλούνται στη Γεωργία είναι γεωργιανά 71%, ρωσικά 9%, αρμενικά 7%, αζερικά 6% και λοιπές 7%¹⁹¹. Η διαμάχη Αμπχαζιών–Γεωργιανών με φόντο τα πετρέλαια της περιοχής, οι προσπάθειες διείσδυσης των ΗΠΑ και της Τουρκίας στην περιοχή, σε συνδυασμό με την μακρόχρονη βίαιη πρωτοκαθεδρία της Ρωσίας και τη διαβίωση πολλών διαφορετικών εθνοτήτων είναι το σκηνικό που συνθέτει τη σύγχρονη εικόνα της χώρας¹⁹². Μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού η χώρα στράφηκε προς τη Δύση και κατάφερε να γίνει ένας σημαντικός παίκτης στην παρευξείνια περιοχή, ιδιαίτερα όσον αφορά στα ενεργειακά ζητήματα, με τις εξαγωγές πετρελαίου και φυσικού αερίου¹⁹³. Όμως, η καθημερινή πραγματικότητα για τους Γεωργιανούς είναι δυσάρεστη, αφού η χώρα μαστίζεται από τη διαφθορά και την εγκληματικότητα, φαινόμενα τα οποία μοιάζουν να έχουν επικρατήσει σε όλους τους κρατικούς μηχανισμούς και να αποτελούν το κύριο χαρακτηριστικό τους¹⁹⁴. Στη Γεωργία υπάρχουν περιοχές όπως αυτή του Φαραγγιού Πανκίζι, που αποτελούν από πολύ παλιά παράδεισο για πάσης φύσεως εγκληματίες. Πρόκειται για μια ορεινή περιοχή στο βορειοανατολικό τμήμα της χώρας το οποίο «φιλοξενεί» πρόσωπα που

¹⁸⁸ Μαλκίδης Θ., «Οικονομία και Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», όπ. π., σελ. 159.

¹⁸⁹ Περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τις πολιτικές της Αρμενίας στην ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minorities Rights Group international» διαθέσιμες στο <http://www.minorityrights.org/?lid=1915>.

¹⁹⁰ Μαλκίδης Θ., «Οικονομία και Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», όπ. π., σελ. 216.

¹⁹¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Συνεργασία, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας», όπ. π., σελ.24.

¹⁹² Μπακιρτζής Μ. Ι., 2004, «Επισκόπηση των εξελίξεων του ζητήματος της Αμπχαζίας κατά τα τελευταία έτη μέσα από τουρκικές διαδικτυακές πηγές με έμφαση στην περίπτωση του Kodor», *Γεωστρατηγική*, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Τεύχος 6, Σεπτέμβριος–Δεκέμβριος, Αθήνα, σελ. 105.

¹⁹³ Cheterian V., 1998, «Resurgence of Tensions: Ethnic Conflict in Georgia», *Le Monde Diplomatique*, December, p.19.

¹⁹⁴ King C., 2004, «A Rose Among Thorns, Georgia Makes Good», *Foreign Affairs*, March/April, Volume 83, Number 2., σελ. 14.

ενέχονται σε απαγωγές, εκβιασμούς και δολοφονίες¹⁹⁵. Οι εξαντλημένες και διεφθαρμένες δυνάμεις ασφαλείας του κράτους δεν τολμούν να εισέλθουν σε τέτοιες περιοχές, φοβούμενες ότι θα δεχτούν επίθεση των κακοποιών¹⁹⁶. Η χώρα έχει κάνει σημαντικά βήματα όσον αφορά στον εκδημοκρατισμό και στην εξισυγείανση των κρατικών δομών, σε σχέση με τις χώρες με τις οποίες γειτνιάζει, ωστόσο, φαίνεται ότι έχει να διανύσει πολύ δρόμο ακόμα. Δίδεται η εντύπωση στους ξένους παρατηρητές ότι πρόκειται για ένα κράτος που είναι καταδικασμένο να βρίσκεται σε τέλμα, αδυνατώντας να ανατρέψει την υφιστάμενη αυτή απελπιστική κατάσταση¹⁹⁷: η αποφυγή των εντάσεων δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί και οι εκκρεμούσες διαμάχες διαταράσσουν την κοινωνική συνοχή και μπορεί να πυροδοτήσουν ανεξέλεγκτες καταστάσεις¹⁹⁸. Χαρακτηριστικό της χώρας είναι οι αυτόνομες περιοχές, που έχουν άμεσο αντίκτυπο στην πορεία εκδημοκρατισμού της Γεωργίας. Οι προσπάθειες των κυβερνήσεων στη μετά του 1990 εποχή επικεντρώθηκαν, κυρίως, σε άλλες πολιτικές, όπως ήταν η παροχή μισθών και συντάξεων, η ηλεκτροδότηση, η παροχή πόσιμου νερού και η δημιουργία αρδευτικού συστήματος, με αποτέλεσμα τα θέματα των μειονοτήτων να παραμείνουν άλυτα¹⁹⁹. Η επανάσταση των Ρόδων στη Γεωργία το 2003 έδωσε το έναυσμα για την πιο σημαντική και την πιο ευρεία δέσμη μεταρρυθμίσεων που σημειώθηκε στην παρευξείνια περιοχή στην μετά κομμουνισμού εποχή²⁰⁰. Οι μετακομμουνιστικές κυβερνήσεις είχαν ως στόχο τη δημιουργία μιας σύγχρονης λειτουργικής και δημοκρατικής Γεωργίας σεβόμενες τα δικαιώματα των μειονοτήτων, κάτι που επεχείρησαν να το επιτύχουν όχι, όμως, μέσα από συντονισμένες πολιτικές. Οι διαφορές, που εμφανίζονται στη χώρα σε πολιτικό επίπεδο, τροφοδοτούνται από τον ανταγωνισμό ανάμεσα στους περιφερειακούς δρώντες και τις παρακρατικές ομάδες, κλιμακώνοντας την εκρηκτική κατάσταση και δημιουργώντας προβλήματα συμβίωσης, ακόμα, και ανάμεσα και στους ίδιους του Γεωργιανούς²⁰¹. Ταυτόχρονα, ο ρατσισμός και οι μισαλλοδοξία είναι φαινόμενα που

¹⁹⁵ Kleveman L., όπ.π., σελ. 62.

¹⁹⁶ Kleveman L., όπ. π., σελ. 62.

¹⁹⁷ King C., όπ. π., σελ. 15.

¹⁹⁸ Tina T., 2004, «Georgia's Rose revelations», *Foreign Policy*, September/October, Washington, p. 89.

¹⁹⁹ Lohm H., 2007, «Javakheti after the Rose Revolution: Progress and Regress in the Pursuit of National Unity in Georgia», ECMI Working Paper No.38, April, European Centre for Minority Issues (ECMI), p. 6.

²⁰⁰ Cornell S., *et. al.* σελ. 75.

²⁰¹ King C., όπ. π., σελ. 16.

ανθούν στη Γεωργία, δημιουργώντας προβλήματα στις σχέσεις μεταξύ πλειοψηφούσας ομάδας και μειονοτικών πληθυσμών²⁰².

- **Μολδαβία:** Ο πληθυσμός της Μολδαβίας είναι 4.489.700 άτομα σύμφωνα με την απογραφή του 2004 και η εθνολογική σύνθεση της χώρας είναι Μολδαβοί 64,5%, Ουκρανοί 8,4%, Ρώσοι 5,9%, Γκαγκαούζοι 4,4%, Ρουμάνοι 2,2% και Βούλγαροι 1,9%²⁰³. Οι γλώσσες που ομιλούνται στην Μολδαβία είναι μολδαβικά (ρουμανικά), ρωσικά και η γλώσσα των Γκαγκαούζων²⁰⁴. Κατά τη διάρκεια της κυριαρχίας της σοβιετικής υπερδύναμης στην περιοχή, έγιναν συνεχείς προσπάθειες για τη δημιουργία μιας ξεχωριστής εθνικής ταυτότητας στην περιοχή της Μολδαβίας, ξεχωριστής σε σχέση με αυτή της Ρουμανίας. Οι κάτοικοι ονομάστηκαν Μολδαβοί και εισήχθη το κυριλλικό αλφάβητο προκειμένου η αλλαγή αυτή να καταστεί δυνατή, με αποτέλεσμα τα μολδαβικά να γίνουν η επίσημη γλώσσα του κράτους το 1989. Ο εμφύλιος πόλεμος το 1992, οι προσπάθειες «ρουμανοποίησης» (Romanianization) και η ανακήρυξη αυτόνομων περιοχών στην Τρανσιστρία (Transnistria) επέτρεψαν στους Γκαγκαούζους να υψώσουν φωνή για ανεξαρτησία. Οι Γκαγκαούζοι είναι μια μειονοτική ομάδα που αριθμεί 128.000 άτομα και που κατοικεί στο νότιο τμήμα της Μολδαβίας, η καταγωγή των οποίων, όμως, αποτελεί ζήτημα που απασχολεί την επιστημονική κοινότητα²⁰⁵. Η ομάδα των Γκαγκαούζων, μια ομάδα φτωχών αγροτών, άρχισε να αντιδρά όταν οι Μολδαβοί βρίσκονταν σε διαπραγματεύσεις για την ανεξαρτησία τους από την Σοβιετική Ένωση. Το κλίμα ανάμεσα στους δύο πληθυσμούς ήταν τεταμένο, με αποτέλεσμα τις πολεμικές συρράξεις ανάμεσα σε Μολδαβούς και Γκαγκαούζους, που οδήγησαν στη δημιουργία μιας ανεξάρτητης περιοχής το 1994 μέσα στη Δημοκρατία της Μολδαβίας. Οι συγκρούσεις αυτές είχαν ως αποτέλεσμα τη ρωσική στρατιωτική παρουσία στην περιοχή²⁰⁶. Η Μολδαβία μετά το 1991 έδειξε ότι ακολουθεί την πορεία προς τον εκδημοκρατισμό, κάνοντας προσπάθειες για βελτίωση των συνθηκών ζωής όλων των Μολδαβών και των μειονοτήτων -κυρίως μέσω της νομοθεσίας που θέσπισε το 2001 για το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι-, ωστόσο, τα φαινόμενα που παρατηρούνται και που σχετίζονται με τη λογοκρισία της

²⁰² Για ενημερώσεις σχετικά με τα φαινόμενα τα ρατσισμού και της ξενοφοβίας στη Γεωργία, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minorities Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=1909>.

²⁰³ Για ενημερώσεις σχετικά με τη δημογραφία της Μολδαβίας, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minorities Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=5019>.

²⁰⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Συνεργασία, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας», όπ. π., σελ.42.

²⁰⁵ Eminov Al., 1997, «Turkish and other Muslim Minorities of Bulgaria», Institute of Muslim Minority Affairs, Hurst & Company, London, p. 77.

²⁰⁶ Lynch D., 2004, «Russia's Strategic Partnership With Europe», *The Washington Quarterly*, Spring, p. 100.

κοινής γνώμης και του τύπου αποδεικνύουν ότι η Μολδαβία δεν έχει ασπασθεί ακόμα τις ευρωπαϊκές αξίες και ιδεώδη²⁰⁷.

• **Αζερμπαϊτζάν:** Το Αζερμπαϊτζάν έχει πληθυσμό 7.953.000 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή του 1999. Η εθνολογική σύνθεση της χώρας είναι Αζέροι 90,6%, Ντακέζοι 3%, Ρώσοι 1,8%, Αρμένιοι 1,5%, Λεζγκίνοι 2,2%, Ταλίσ 1,0% και Άβαροι 0,6%²⁰⁸. Οι γλώσσες που ομιλούνται στο Αζερμπαϊτζάν είναι αζερικά 89%, ρωσικά 3%, αρμενικά 2% και λοιπές 6%²⁰⁹. Η κοινωνική συνοχή της χώρας επηρεάζεται από τις εκκρεμούσες διαμάχες που έχει το Αζερμπαϊτζάν με τις γεινιάζουσες περιοχές, με πιο σημαντική αυτή του Ναγκόρνο-Καραμπάχ²¹⁰. Παρ' όλο που τα δικαιώματα των μειονοτήτων είναι συνταγματικά κατοχυρωμένα όσον αφορά στη γλώσσα και τον πολιτισμό, η καθημερινή πρακτική αποδεικνύει το αντίθετο, λ.χ. οι αρχές εμποδίζουν τις μειονότητες από το να διδάσκουν και να εκδίδουν έγγραφο υλικό στη γλώσσα τους. Ταυτόχρονα, οι πρακτικές που χρησιμοποιούνται ως προς τις μειονοτικές ομάδες είναι ο ρατσισμός και η μισαλλοδοξία, φαινόμενα που φτάνουν σε τέτοιο βαθμό, ώστε η κυβέρνηση να αρνείται ακόμα και την παροχή συντάξεων στα μέλη των μειονοτήτων, όπως, λ.χ. στην μειονότητα των Αρμενίων²¹¹. Επιπρόσθετα, ίδιος ο πρόεδρος της χώρας έχει κατηγορηθεί από οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων για τις αυταρχικές πρακτικές του, όπως είναι η νοθεία στις εκλογές, και η καταστρατήγηση της ελευθερίας του λόγου²¹². Ιδιαίτερο βάρος πρέπει να δοθεί στο ρόλο της κυβέρνησης, καθώς, η ίδια είναι αναγκαίο να αναγνωρίσει την πολυεθνική και πολυθρησκευτική πραγματικότητα της χώρας, αφού για την αποτελεσματική οργάνωση του μετώπου κατά του ρατσισμού αλλά και της ξενοφοβίας είναι απαραίτητη η συνεργασία μεταξύ Πολιτείας και Κοινωνίας και μεταξύ Κυβερνητικών και Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων²¹³. Η στρατηγική θέση της χώρας έκανε τις ΗΠΑ και την ΕΕ να στρέψουν την προσοχή τους σε αυτήν την περιοχή. Οι ΗΠΑ την βοήθησαν οικονομικά κατά την περίοδο προεδρίας του Μπιλ Κλίντον και μια δεκαετία και πλέον

²⁰⁷ Μαλκίδης Θ., «Οικονομία και Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», όπ. π., σελ. 241.

²⁰⁸ Για ενημερώσεις σχετικά με τη δημογραφία του Αζερμπαϊτζάν, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minorities Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=1922>.

²⁰⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Συνεργασία, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας», όπ. π., σελ.18.

²¹⁰ Βλ. αναλυτικώς κατωτέρω, Κεφάλαιο 4.

²¹¹ Suzdaltsev An., 2007, «The Post – Soviet Space: Outgoing Reality» in «The World Around Russia: 2017, An Outlook for the Midterm Future», The Council on Foreign and Defense Policy, State University-Higher School of Economics, RIO-Center Publishing, Moscow, p. 114.

²¹² Suzdaltsev An., όπ. π., σελ.115.

²¹³ Σφηκάκης Π.,1997, «Μια Ασπίδα κατά του Ρατσισμού», στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Μάιος, Αθήνα, σελ. 15.

εκπαίδευσαν τον γεωργιανό στρατό, ενώ, και ο ΟΑΣΕ και η ΕΕ απέστειλαν παρατηρητές για τη διενέργεια των εκλογών και προέβαιναν στη σύσταση επιτροπής με στόχο την επίλυση των εθνικών ζητημάτων της χώρας. Οι προσπάθειες όμως της διεθνούς κοινότητας δεν απέδωσαν και οι διενέξεις που υφίστανται στο Αζερμπαϊτζάν έχουν παγώσει και δεν έχουν διευθετηθεί²¹⁴.

1.4. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Για να γίνουν κατανοητά όλα όσα προαναφέρθηκαν κρίνεται απαραίτητη η αναφορά σε κάποιους εξαιρετικά σημαντικούς παράγοντες που δρουν συμπληρωματικά και όχι ανεξάρτητα, και που επιδρούν στην κοινωνία των παρευξεινίων περιοχών. Οι χώρες της περιοχής του Ευξείνου Πόντου βρίσκονται σε ένα μεταβατικό στάδιο, χαρακτηριστικά του οποίου είναι οι αδύναμοι θεσμοί και το καθεστώς ανασφάλειας²¹⁵. Πρόκειται για ένα ασταθές κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον το οποίο τροφοδοτούν πλείστα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, τα οποία ταλανίζουν σήμερα την παρευξείνια περιοχή και τα οποία μπορούν να ομαδοποιηθούν ως ακολούθως:

I. Ζητήματα δημοκρατίας, τα οποία έχουν προκύψει από την μεγάλη αλλαγή που συντελέστηκε στην παρευξείνια περιοχή, ήτοι η κατάρρευση των αυταρχικών καθεστώτων και η απουσία δημοκρατικών θεσμών που να συμβάλλουν στην εδραίωση σύγχρονων κρατών δικαίου²¹⁶. «Προβλήματα ηγεσίας και προβλήματα ηγετών δύναται να δημιουργήσουν σημεία αδυναμίας για τα κράτη»²¹⁷. Στην ουσία υπάρχει έλλειψη σωστής διακυβέρνησης. Βέβαια, καθίσταται σαφές ότι γίνεται λόγος για μια περιοχή, η οποία ούτε διαθέτει, ούτε έχει να επιδείξει μια παράδοση δημοκρατικής πολιτικής κουλτούρας, ενώ, ακόμα και σήμερα, μια δεκαετία και πλέον μετά την κατάρρευση του σοβιετικού καθεστώτος, οι χώρες αντιμετωπίζουν προβλήματα εκδημοκρατισμού, πολιτική ρευστότητα, κενά και αδυναμίες²¹⁸. Παρόλο που στην περιοχή έχουν προβληθεί τα ιδανικά της ΕΕ και του ΝΑΤΟ οι διοικήσεις των χωρών δυσκολεύονται να εδραιώσουν κράτη δικαίου και ένα σταθερό πολιτικό περιβάλλον.

II. Ζητήματα ισονομίας και δικαιοσύνης, τα οποία απαντώνται στις περισσότερες από τις υπό εξέταση χώρες και τα οποία σχετίζονται άμεσα με τα προαναφερθέντα

²¹⁴ Phillippe R., 2001, «Trail of Disaster», *Le Monde Diplomatique*, April, p.11.

²¹⁵ Μαλκίδης Θ., «Ευρωπαϊκή Ένωση & Παρευξεινιος Χώρος», όπ. π., σελ. 167.

²¹⁶ Kempe Ir. *et. al.* όπ. π., σελ. 5.

²¹⁷ Κουσκουβέλης Ι. Ηλ., 2005, «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, σελ. 179 .

²¹⁸ Kempe Ir. *et. al.* όπ. π., σελ. 5.

ζητήματα δημοκρατίας. Η Δύση παρανόησε την πολιτική παράδοση του παρευξείνιου χώρου και στη στρατηγική της για τον εκδημοκρατισμό της περιοχής εντάχθηκε μόνο η διεξαγωγή ελεύθερων και δίκαιων εκλογών²¹⁹. Μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι δόθηκε τόσο μεγάλη σημασία στη διεξαγωγή τέτοιων εκλογών με αποτέλεσμα να παραμεριστεί το θέμα της σύστασης και ορθής λειτουργίας σημαντικών δημοκρατικών κρατικών θεσμών²²⁰. Παρατηρητές εκλογών επισκέφθηκαν και συνεχίζουν να επισκέπτονται και να συμμετέχουν στις αποστολές της Δύσης προς τις εν λόγω χώρες με αποκλειστικό τους έργο την παρατήρηση των εκλογικών διαδικασιών και την παροχή βοήθειας για την έκβαση δίκαιων αποτελεσμάτων²²¹. Η εκλογική διαδικασία επηρεάστηκε πολύ από αυτές τις πρακτικές της Δύσης, ωστόσο, οι υπόλοιποι τομείς δεν φάνηκαν να αλλάζουν καθόλου. Έτσι, σημαντικοί τομείς, όπως είναι αυτός της ασφάλειας και της δικαιοσύνης έμειναν αναλλοίωτοι και δεν υπέστησαν καμία μεταρρύθμιση. Η διαφθορά είναι το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμά τους, διογκώνοντας με αυτόν τον τρόπο την υφιστάμενη απογοήτευση των πολιτών²²².

III. Ζητήματα έλλειψης αξιοκρατικής και ανεξάρτητης κρατικής διοίκησης που συμβάλουν στην αποτυχία σύναψης δεσμών αφοσίωσης ανάμεσα στο κράτος και την κοινωνία. Σύνηθες είναι το φαινόμενο στην περιοχή οι πολιτικές ηγεσίες να χαρακτηρίζονται ως διεφθαρμένες, ενώ, ακόμα, μια σειρά από ισχυρούς περιφερειακούς δρώντες μοιάζουν να επηρεάζουν τις κεντρικές κυβερνήσεις και να καθοδηγούν τις πολιτικές τους²²³. Ταυτόχρονα, η έλλειψη εκπαιδευμένων αξιωματούχων εμποδίζει την σωστή διακυβέρνηση και τη δημιουργία ενός λειτουργικού πολιτικού συστήματος²²⁴.

IV. Ζητήματα οικονομίας και οικονομικής ανάπτυξης, τα οποία επηρεάζονται και τροφοδοτούνται από όλα όσα προαναφέρθηκαν. Τέτοιας φύσης ζητήματα είναι

²¹⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007, «50 Τρόποι για να Πάμε Μπροστά, Οι Μεγαλύτερες Επιτυχίες της Ευρώπης», Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Φεβρουάριος, Λουξεμβούργο, σελ.7.

²²⁰ Pavlovic D., 2005, «Competitive Authoritarianism in SouthEast Europe», in «Democratization in Southeast Europe, An Introduction to Election Issues», Pavlovic D., Petrov G., Syrri D., Stone A. D., Southeast European Research Center, Thessaloniki, p.13.

²²¹ Η παροχή βοήθειας συνίσταται κυρίως στην παροχή υλικού και εξοπλισμού για τη διενέργεια των εκλογών, στην εκπαίδευση των τοπικών ΜΜΕ για την αναμετάδοση των εκλογικών αποτελεσμάτων, στην εγγραφή των ψηφοφόρων στους εκλογικούς καταλόγους, δηλαδή στη διαμόρφωση και την καθιέρωση του κατάλληλου νομικού πλαισίου για τη διεξαγωγή των εκλογών, βλ. Syrri D., 2005, «Election Observation and Assistance», in «Democratization in Southeast Europe, An Introduction to Election Issues», Pavlovic D., Petrov G., Syrri D., Stone A. D., Southeast European Research Center, Thessaloniki, p.73.

²²² Cornell S., *et. al.* όπ. π., σελ. 66.

²²³ Kempe Ir. *et. al.* όπ. π., σελ. 5.

²²⁴ Cornell S., *et. al.* όπ. π. σελ. 59.

κατανοητό να ταλανίζουν την παρευξείνια περιοχή, καθώς, «η προσπάθεια μετάβασης από το σύστημα του κεντρικού προγραμματισμού στην οικονομία της αγοράς δημιούργησε μεγάλες εντάσεις, οικονομικές ανισότητες και χάσματα στην κοινωνία»²²⁵. Αυτά που παρατηρούνται στην περιοχή από τους αναλυτές, είναι το αβέβαιο οικονομικό περιβάλλον, η έλλειψη ανεπτυγμένης οικονομίας της αγοράς και η έλλειψη αγοράς κεφαλαίου. Επιπρόσθετα, η καθίζηση της παραγωγής επέφερε όχι μόνο στις χώρες του πρώην σοσιαλιστικού καθεστώτος αλλά και στην Τουρκία, μεγάλη αύξηση της ανεργίας και δραστική μείωση της ζήτησης εργασίας. Από αυτήν τη δεινή οικονομική κατάσταση επηρεάστηκαν και οι υπόλοιποι τομείς που συνθέτουν ένα κράτος, όπως είναι το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης το οποίο και υπολειτουργεί, επιφέροντας μεγάλες ελλείψεις στο σύστημα υγείας αλλά και στην πληρωμή των συντάξεων. Επίσης, οι ονομαστικοί και οι πραγματικοί μισθοί μειώθηκαν γεγονός που επηρέασε άμεσα το βιοτικό επίπεδο επιφέροντας δραματική πτώση. Κατ' επέκταση υπήρξε επιδείνωση των κοινωνικών ανισοτήτων και ως άμεσο αποτέλεσμα αυτών ήταν η δημιουργία προβλημάτων κοινωνικής συνοχής, όπως λ.χ. κυριαρχία της παραοικονομίας.

V. Τέλος, εξίσου σημαντικά με όλα όσα προαναφέρθηκαν θεωρούνται τα ζητήματα μειοτήτων και προσφύγων. Οι όροι μειονότητες, μειονοτικοί πληθυσμοί και εθνοτικές ομάδες αναφέρονται σε εκείνες τις ομάδες του πληθυσμού μιας χώρας, που δεν κατόρθωσαν να ικανοποιήσουν τις αλτρωτικές τους βλέψεις, αποτυγχάνοντας να πραγματοποιήσουν τον υπέρτατο στόχο, αυτόν της ανεξαρτησίας²²⁶. Το ζήτημα των μειοτήτων στην περιοχή, η οποία υπήρξε πεδίο ανταγωνισμού ανάμεσα σε λαούς και αυτοκρατορίες, δεν έπαψε ποτέ να υφίσταται. Το τέλος, όμως, του Ψυχρού Πολέμου μετέβαλε σημαντικά την κατάσταση των μειονοτικών ομάδων στον παρευξείνιο χώρο. Οι ομάδες αυτές που κατοικούν στην περιοχή είναι είτε εθνοτικές, είτε θρησκευτικές, είτε γλωσσικές, είτε πολιτιστικές και η προστασία τους αποτελεί επιτακτική ανάγκη²²⁷. Η ειρηνική συνύπαρξη πολλών δεκάδων διαφορετικών εθνοτήτων, ήταν κάτι που το κομμουνιστικό καθεστώς είχε κατορθώσει να επιβάλει δια πυρός και σιδήρου σε έναν αχανή χώρο, η αλλαγή, όμως, που επήλθε στο πολιτικό σκηνικό προκάλεσε την εμφάνιση και πάλι του προβλήματος της ύπαρξης μειονοτικών ομάδων μέσα σε

²²⁵ Μαλκίδης Θ., «Οικονομία κ Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», όπ. π. σελ. 11.

²²⁶ Jackson Preece J., 1998, «National Minorities and the European Nation-States System», Clarendon Press Publishers, Oxford, σελ. 39.

²²⁷ Ρούκουνας Εμ., 1997, «Διεθνές και Διευρωπαϊκό Νομικό Πλαίσιο Καταπολέμησης του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας, Συμβατικές Ρυθμίσεις και Εφαρμογή στην Πράξη», στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Μάιος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ. 65.

ανομοιογενή εθνικά κράτη²²⁸. Η άνοδος του εθνικισμού κατέστησε τις μειονότητες εχθρούς του κράτους, και η νέα πρόκληση που έπρεπε να αντιμετωπίσουν και να φέρουν εις πέρας τα νέα καθεστώτα ήταν η ένταξη των μειονοτικών αυτών ομάδων σε μια νέα πραγματικότητα: τα νέα πολιτικά κέντρα έπρεπε να επιδείξουν την ικανότητά τους για συσπείρωση και ενσωμάτωση των μειονοτήτων αναδεικνύοντας ταυτόχρονα τις ιδιαιτερότητές τους, κάτι το οποίο, όμως, ουδέποτε έγινε για την περιοχή που εξετάζεται.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✓ Αγτζίδης Β., 2001, «Παρευξείνιος Διασπορά, Οι Ελληνικές Εγκαταστάσεις στις Βορειοανατολικές Περιοχές του Ευξείνου Πόντου», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- ✓ Αγτζίδης Β., 1995, «Ποντιακός Ελληνισμός, Από τη Γενοκτονία και το Σταλινισμό στην Περεστρόικα», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- ✓ Βαρβούνης Μ., 2008, «Κεμάλ, Ο Δημιουργός της Σύγχρονης Τουρκίας», Μεγάλες Μορφές του Παρελθόντος, Εκδόσεις Περισκόπιο, Μάιος, Αθήνα.
- ✓ Βεργός Κ., 2006, «Μία ή δύο Ουκρανίες», Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Τεύχος 6, Σεπτέμβριος–Δεκέμβριος, Αθήνα.
- ✓ Γώγος Κ., 2004, «Ισλάμ και Μουσουλμάνοι στην Ευρώπη: προβλήματα και προοπτικές», Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Τεύχος 6, Σεπτέμβριος–Δεκέμβριος, Αθήνα.
- ✓ Δικαιάκος Γ., Βαλλιανάτος Σ., 1995, «Το Κουρδικό Πρόβλημα και οι Άλλες Εθνοτικές Ομάδες στη Σύγχρονη Τουρκία», στο «Η Τουρκία Σήμερα, Πολιτεία, Κοινωνία, Οικονομικά, Εξωτερική Πολιτική, Θρησκεία», Επιμέλεια Βερέμης Θ., Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛ.Ι.ΑΜ.Ε.Π.), Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα.
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007, «Η Ευρωπαϊκή Ένωση στον Κόσμο: Η Εξωτερική Πολιτική της Ένωσης», Υπηρεσία των Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, «Συνέργεια του Ευξείνου πόντου – Μια νέα πρωτοβουλία περιφερειακής συνεργασίας», COM 160 τελικό, 11 Απριλίου, Βρυξέλλες.
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006, «Συνεργασία, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας», Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007, «50 Τρόποι για να Πάμε Μπροστά, Οι Μεγαλύτερες Επιτυχίες της Ευρώπης», Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
- ✓ Ηρακλείδης Αλ., 1997, «Μειονότητες, Εξωτερική Πολιτική και Ελλάδα», στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

²²⁸ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ. 9.

- ✓ Θεοδώρου Σ., 2008, «Οι Οσσετίες της Επόμενης Ημέρας, Εντείνονται οι Αποσχιστικές Τάσεις στην Ευρασία», Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής, Αρ. Φύλλου 363, 24 Αυγούστου.
- ✓ Καζάκος Π., 1992, «Η Νέα Σημασία Μειονοτικών Ζητημάτων στη Διεθνή Συζήτηση», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη» Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο εργασίας Νο. 17, Αθήνα.
- ✓ Καραγιάννης Μ., 2005, «Εθνοτικές Συγκρούσεις στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία: μια Συγκριτική Ανάλυση», Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας 2/ Δεκέμβριος, Αθήνα.
- ✓ Καραμπελιάς Γ., 2004, «Τουρκία: επιστροφή στην Πολιτική Αστάθεια», Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Τεύχος 6, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος, Αθήνα.
- ✓ Καστελλάν Ζ. 1991, «Η Ιστορία των Βαλκανίων», Εκδόσεις Γκοβόστης, Αθήνα.
- ✓ Κουσκουβέλης Ι. Ηλίας, 2005, «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα.
- ✓ Κτιστάκης Γ., 2006, «Ιερός Νόμος του Ισλάμ και Μουσουλμάνοι Έλληνες πολίτες, Μεταξύ Κοινοτισμού και Φιλελευθερισμού», Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα.
- ✓ Μαζάουερ Μ., 2004, «Τα Βαλκάνια», Εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα.
- ✓ Μαλιγκούδη Γ., 2000, «Η Ιστορία της Ρωσίας, Το Κράτος της Μόσχας, 1240-1613μ.Χ.», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- ✓ Μαλκίδης Θ., 2004, «Ευρωπαϊκή Ένωση και Παρευξείνιος Χώρος», Εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα.
- ✓ Μαλκίδης Θ., 2002, «Οικονομία & Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», Εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα.
- ✓ Μπακιρτζής Μ. Ι., 2004, «Επισκόπηση των εξελίξεων του ζητήματος της Αμπχαζίας κατά τα τελευταία έτη μέσα από τουρκικές διαδικτυακές πηγές με έμφαση στην περίπτωση του Kodor», Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Τεύχος 6, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος, Αθήνα.
- ✓ Μπέλλου Ν., 2007, «Ελπίδες Δικαίωσης για το Ορφανοτροφείο της Πριγκήπου», Ελεύθερος Τύπος, 29 Νοεμβρίου, Αρ. Φύλλου 101.
- ✓ Μπολκεστάιν Φ., 2006, «Τι συμβαίνει με την Τουρκία», Monthly Review, No. 14 (79), Φεβρουάριος, Αθήνα.
- ✓ Παπαδοπούλου-Συμεωνίδου Π., 2000, «Πόντος, Ανάμεσα στο Χθες και στο Αύριο», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- ✓ Παπακωνσταντίνου Π., 2006, «Η Παγκόσμια Ανάκαμψη του Έθνους-Κράτους», Η Καθημερινή, 31 Δεκεμβρίου.
- ✓ Ροζάκης Χ., 1992, «Υπέρβαση και Διατήρηση του Εθνικού Κράτους στην Σημερινή Ευρώπη», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη», Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., «Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.)», Κείμενο Εργασίας Νο. 17, Αθήνα.
- ✓ Ρούκουνας Εμ., 1997, «Διεθνές και Διευρωπαϊκό Νομικό Πλαίσιο Καταπολέμησης του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας, Συμβατικές Ρυθμίσεις και Εφαρμογή στην Πράξη», στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Μάιος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

- ✓ Σαλαπασιδής Γ., 2005, «Γεωστρατηγικές και Αμυντικοπολιτικές παράμετροι της κρίσεως στην Αμπχαζία», Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Τεύχος 7, Ιανουάριος-Απρίλιος, Αθήνα.
- ✓ Σαρρής Ν., 2001, «Οθωμανική Πραγματικότητα και Σύγχρονες Εθνικές Ταυτότητες», στο «Τουρκία, Ισλάμ και Κρίση του Κεμαλισμού», Επιμέλεια Γεώργιος Κ., Καραμπελιάς Γ., Εκδόσεις Άτροπος, Αθήνα.
- ✓ Σβολόπουλος Κ., 2003, «Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1900-1945», Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα.
- ✓ Σγουρίδης Π., 2000, «Θράκης Προβληματισμοί στο Κατώφλι του 21^{ου} Αιώνα», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα.
- ✓ Σίντου Ιωαν., Στραβοσκούφης Αθ., 2001, «Σχέσεις Διαφθοράς και Διαπλοκής Μέσα στο Σύγχρονο Τουρκικό Κράτος», Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Αθήνα.
- ✓ Σουλαδάκης Γ., 1999, «Παρατηρητήριο Βαλκανίων Τουρκία», Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου (Ι.ΣΤ.Α.ΜΕ.), Φεβρουάριος, Αθήνα.
- ✓ Σπανού Αγ., 2008, «Μειονοτικά Παιχνίδια σε Θράκη και Φλώρινα», Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής, 14 Σεπτεμβρίου, Αρ. Φύλλου 385.
- ✓ Σφηκάκης Π., 1997, «Μια Ασπίδα κατά του Ρατσισμού», στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Μάιος, Αθήνα.
- ✓ Τσώνη Μ., 2005, «Η Ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Μεταπτυχιακή Εργασία, Ελληνικό Ίδρυμα Εξωτερικής και Ευρωπαϊκής Πολιτικής (ΕΛ.Ι.Α.Μ.Ε.Π.), Αθήνα.
- ✓ Τσακίρης Θ., 2004, «Ουκρανία: Γεωπολιτικές και Ενδοσυστημικές Παράμετροι των Πρόσφατων Εκλογών», Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Τεύχος 6, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος, Αθήνα.
- ✓ Χιονίδης Κ., 1998, «Οι Έλληνες στις παραλίες του Πόντου, Σινώπη, Αμισός, Κοτύωρα, Κερασούς, Τραπεζούς, 1300 π.Χ. μέχρι σήμερα», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- ✓ Anagnostou D., Triandafyllidou An., 2007, «European Integration and Ethnic Minority Mobilisation: A Theoretical Introduction and Literature Review», Post-Graduate Paper, Hellenic Institute for European and Foreign Policy (EL.I.A.M.E.P.), Athens.
- ✓ Asan Öm., 2007, «Ο Πολιτισμός του Πόντου», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- ✓ Birch N., 2008, «The Big Question: Why Is Tension Rising in Turkey, and is the Country Turning Islamist?», The Independent, 8 July.
- ✓ Bieber F., 2005, «Minorities and Electoral Systems in the Balkans» in «Democratization in Southeast Europe, An Introduction to Election Issues», Pavlovic D., Petrov G., Syrri D., Stone A. D., Southeast European Research Center, Thessaloniki.
- ✓ Biro An-M., 2006, «EU Standards on Minority Protection» in «Minority Rights Advocacy in the European Union: A Guide for NGOs in South East Europe» by Bokulic S., Bieber F., Biro An-M, Cheney Em., Minority Rights Group International, Minority Rights Group International Publishing, London.
- ✓ Bordachev T., 2007, «The European Union: Possible Ways of Development» in «The World Around Russia: 2017, An Outlook for the Midterm Future», The Council on

Foreign and Defense Policy, State University-Higher School of Economics, RIO-Center Publishing, Moscow.

✓ Cheterian V., 1998, «Resurgence of Tensions: Ethnic Conflict in Georgia», Le Monde Diplomatique, December.

✓ Cheterian V., 1997, «The US and Russia Eye Each Other Across the Caspian, Jostling for Oil in Transcaucasia», Le Monde Diplomatique, October.

✓ Cornell S., Jonsson An., Nilsson N., Högström P., 2007, «Η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου, Ένας Νέος Κόμβος στην Ευρωπαϊκή Ασφάλεια», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα.

✓ Dündar F., 2002, «Μειονότητες, Οι Μειονότητες στην Τουρκία Σύμφωνα με τις Επίσημες Απογραφές της Στατιστικής Υπηρεσίας της Τουρκίας», Εκδόσεις Infognomon, Αθήνα.

✓ Eminov Al., 1997, «Turkish and Other Muslim Minorities of Bulgaria», Institute of Muslim Minority Affairs, Hurst & Company, London.

✓ European Commission, 2006, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, «Enlargement strategy and Main Challenges 2006-2007, Including annexed Special Report on the EU's Capacity to Integrate New Members», COM (2006) 649 final.

✓ European Court of Human Rights, Press Release issued by the Registrar, Chamber Judgment, Ecumenical Patriarchate v. Turkey, (514) 08.07.2008.

✓ European Union, 2001, «Green Paper: Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply», European Commission, Directorate General for Energy and Transport, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

✓ Fontaine P., 2007, «Η Ευρώπη σε 12 Μαθήματα», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.

✓ Golston A. J., 2002, «Roma Rights, Roma Wrongs», Foreign Affairs, March/April, Volume 81, Number 2.

✓ Herbecq J.-F., 2008, «Romania from A to Z», The Courier, The Magazine of Africa – Caribbean – Pacific & European Union Cooperation and Relations, N. 4 N.E. – January / February.

✓ Herbecq J.-F., 2008, «Romania, Land of Contrasts», The Courier, The Magazine of Africa – Caribbean – Pacific & European Union Cooperation and Relations, N. 4 N.E. – January / February.

✓ Herbecq J.-F., 2008, «Transylvania: The Promised Land for Tourism», The Courier, The Magazine of Africa – Caribbean – Pacific & European Union Cooperation and Relations, N. 4 N.E. – January / February.

✓ Hopf T., 2005, «Identity, legitimacy and the use of military force: Russia's Great power Identities and Military Intervention in Abkhazia», Review of International Studies (RIS), Volume 31, December, Cambridge University Press, New York.

✓ Jackson Preece J., 1998, «National Minorities and the European Nation-States System», Clarendon Press Publishers, Oxford.

✓ Japaridze T., 2008, «Η ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου: Στο Μάτι του Επόμενου Πολιτικού Κυκλώνα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή μια γαλήνια θάλασσα Σταθερότητας», στο «Ο Εύξεινος Πόντος μια Αναδυόμενη Περιοχή», Επιμέλεια Τριαναφύλλου Δ., Μανώλη Π., Διεθνές Κέντρο Μελετών Ευξείνου Πόντου (I.C.B.S.S.), Ιούνιος, Αθήνα.

- ✓ Jego M., 2008, «Ουκρανία, Σχέσεις Αγάπης και Μίσους με τη Ρωσία», Το Βήμα, 14 Σεπτεμβρίου, Αρ. Φύλλου 15461.
- ✓ Kedourie El., 2002, «Μειονότητες, Θρησκεία και Πολιτική, Δύο Δοκίμια», Εκδόσεις Κατάρτι, Αθήνα.
- ✓ Kempe Ir., Klotzle K., 2006, «The Balkans and the Black Sea Region: Problems, Potentials and Policy Options», Bertelsmann Group for Policy Research, CAP Publishing, Policy Analysis, München.
- ✓ King C., «A Rose Among Thorns, Georgia Makes Good», Foreign Affairs, March/April 2004, Volume 83, Number 2.
- ✓ Kleveman L., 2005, «Το Νέο Μεγάλο Παιχνίδι, Αίμα και Πετρέλαιο στην Κεντρική Ασία», Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- ✓ Koppa M., 2002, «National Minorities in the post-Communist Balkans» in «Olympia II: Human Rights in the 21st century», Human Rights Defense Center, Edited by Gavouneli Maria, Kyriakopoulos Vangelis, 8-16 September, Ant. N. Sakkoulas Publishers, Athens.
- ✓ Lohm H., 2007, «Javakheti after the Rose Revolution: Progress and Regress in the Pursuit of National Unity in Georgia», ECMI Working Paper No.38, April, European Centre for Minority Issues (ECMI).
- ✓ Lynch D., 2004, «Russia's Strategic Partnership With Europe», The Washington Quarterly, Spring, p. 100.
- ✓ Maslennikov A. Al., 2000, «Οι Αρχαίοι Έλληνες στο Βόρειο Εύξεινο Πόντο», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- ✓ Mc Crone D., 2000, «Η Κοινωνιολογία του Εθνικισμού, Οι Αυριανοί μας πρόγονοι», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- ✓ Messud Y., 2001, «Ο Τουρκικός Κρατικός Λόγος και ο Αποκλεισμός της Κουρδικής Ταυτότητας» στο «Τουρκία, Ισλάμ και Κρίση του Κεμαλισμού», Επιμέλεια Γεώργιος Κ., Καραμπελιάς Γ., Εκδόσεις Άτροπος, Αθήνα.
- ✓ Mitchell J., 2006, «Gathering Energy», The World Today, Volume 62, Number, 6, June.
- ✓ NATO, 2006, NATO's Nations and Partners for Peace, Volume 51, No. IV/2006.
- ✓ Obolensky D., 1991, «Η Βυζαντινή Κοινοπολιτεία, Η Ανατολική Ευρώπη, 500-1453 μ.Χ.», Τόμος Α', Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη.
- ✓ Pavlovic D., «Competitive Authoritarianism in SouthEast Europe», in «Democratization in Southeast Europe, An Introduction to Election Issues», Pavlovic Dusan, Petrov Goran, Syrry Despina, Stone A. David, Southeast European Research Center, Thessaloniki.
- ✓ Radvanyi J., 2004, «Georgia Tries to Recapture All its Breakaway States-The Caucasian Melting-pot Heats up», Le Monde Diplomatique, October.
- ✓ Ramonet I., 2004, «Russia Retreats Into Repression», Le Monde Diplomatique, October.
- ✓ Ramsay K., 2006, «Disaggregated Data Collection: A Precondition for Effective Protection of Minority Rights in South East Europe», Minority Rights Group International, Minority Rights Group International Publishing, London.
- ✓ Rekecewicz P., 2001, «Trail of Disaster», Le Monde Diplomatique, April.
- ✓ Rondeli Alexander, 2003, «Nation Building in the Post-Soviet South Caucasus» in «The OSCE and The Multiple Challenges of Transition, The Caucasus and Central Asia», Sabahi Farian, Warner Daniel, Ashgate Publishers Limited, Burlington.

- ✓ Shabaev Y., 2007, «Russian Nationalism Expands in the Regions», Russian Analytical Digest, Research Center for East European Studies-Center for Security Studies-Otto-Wolff Stiftung Publishing, No. 14, 6 February, Moscow.
- ✓ Shleifer An. and Treisman D., 2004, «A Normal Country», Foreign Affairs, March/April, Volume 83, Number 2.
- ✓ Suzdaltsev An., 2007, «The Post – Soviet Space: Outgoing Reality», in «The World Around Russia: 2017, An Outlook for the Midterm Future», The Council on Foreign and Defense Policy, State University-Higher School of Economics, RIO-Center Publishing, Moscow.
- ✓ Syrri D., 2005, «Election Observation and Assistance», in «Democratization in Southeast Europe, An Introduction to Election Issues», Pavlovic D., Petrov G., Syrri D., Stone A. D., Southeast European Research Center, Thessaloniki.
- ✓ Tassinari F., 2006, «A Synergy for Black Sea Regional Cooperation: Guidelines for an EU Initiative», «Centre for European Policy Studies (C.E.P.S.)», CEPS Publishing, N. 105, Brussels, June.
- ✓ Tsomaia T., 2004, «Georgia's Rose revelations», Foreign Policy, September/October, Washington.
- ✓ Zisserman-Brodsky D., 2003, «Constructing Ethno-politics in the Soviet Union, Samizdat, Deprivation and the rise of Ethnic Nationalism», Palgrave MacMillan, New York.
- ✓ <http://pontosworld.com/index.php?option=com_content&task=view&id=853&Itemid=87&limit=1&limitstart=1>
- ✓ <<http://europa.eu/scadplus/leg/el/lvb/e50017.htm>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=2426>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=3521>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=5053>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=2492>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=4387>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=326>>.
- ✓ <<http://www.istame.gr/files/pdf/Meionotita-Trakis.pdf>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=326>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=1915>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=1909>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=5019>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=1922>>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ

2. ΟΙ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥΣ

Είναι γνωστό ότι σχεδόν δεν υπάρχει ευρωπαϊκή χώρα που στις συνοριακές της περιοχές να μην έχει μειονοτικούς πληθυσμούς, πράγμα φυσικό εξαιτίας των μετακινήσεων των πληθυσμών κατά καιρούς, προπάντως όμως, εξαιτίας του γεγονότος ότι η χάραξη των συνόρων μεταξύ των χωρών αποτελεί συνήθως όχι φυσικό χωρισμό αλλά τεχνητό, τον οποίο καθορίζουν οι πολιτικές σκοπιμότητες και οι συγκυρίες²²⁹. Το ίδιο συμβαίνει και στην παρευξείνια περιοχή, στην οποία όπως προαναφέρθηκε εν αναπτύξει, οι εθνοτικές ομάδες που διαβιούν είναι πολλές²³⁰.

2.1. ΟΙ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Η ιδιαιτερότητα που παρουσιάζει η περιοχή που εξετάζουμε οφείλεται κυρίως στο ότι τα κράτη δημιουργήθηκαν στα συντρίμια πολυεθνικών αυτοκρατοριών²³¹. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της περιοχής που εξετάζεται είναι ότι οι εθνικές ταυτότητες σφυρηλατήθηκαν εντός των πολυεθνικών αυτοκρατοριών στις οποίες είχε περιέλθει η περιοχή και, εν συνεχεία, στη βάση του σχεδίου δημιουργίας ανεξαρτήτων εθνικών κρατών²³². Οι ρίζες, δηλαδή, των μειονοτικών ζητημάτων και των εθνοτικών συγκρούσεων, αναζητούνται στις πολιτικές και στις πρακτικές που υιοθέτησαν και εφάρμοσαν στους πληθυσμούς της περιοχής οι μεγάλες πολυεθνικές αυτοκρατορίες, αρχικά, και τα πολιτικά κέντρα των χωρών στη συνέχεια²³³. Οι νέες εθνικιστικές ιδέες που μεταλαμπαδεύονταν από τη Δύση στο εσωτερικό των αυτοκρατοριών και οι οικονομικές αλλαγές που είχαν ως συνέπεια τη δημιουργία νέων ελίτ, κινητοποίησαν τις

²²⁹ Μαραγκοπούλου-Γιωτοπούλου Αλ., 1996, «Η Προστασία των Μειονοτήτων, Η Σύμβαση Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», Πρακτικά Συνεδρίου, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Ι.Μ.Δ.Α.), Συμβούλιο της Ευρώπης, 9-10 Μαΐου, Διεύθυνση Έκδοσης Μπρεδήμας Α., Σισιλιάνος Λ.Α., Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ. 22.

²³⁰ Βλ. ανωτέρω, Κεφάλαιο 1.

²³¹ Μπαλτσιώτης Μ. Λ., 1997, «Ελληνική Διοίκηση και Μειονοτική Εκπαίδευση στη Δυτική Θράκη, Αιπιότητες και Αντιφάσεις μιας Εκπαιδευτικής Πολιτικής» στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσισελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σελ. 319.

²³² Κοππά Μ., 1997, «Οι Μειονότητες στα Μετα-κομμουνιστικά Βαλκάνια, Πολιτικές του Κέντρου και Μειονοτικές Απαντήσεις», Εκδόσεις Λιβάνης, Αθήνα, σελ. 33.

²³³ Mc Crone D., 2000, «Η Κοινωνιολογία του Εθνικισμού, Οι Αυριανοί μας πρόγονοι», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σελ.398.

ομάδες πυροδοτώντας αλυσιδωτές αντιδράσεις στους υποτελείς λαούς²³⁴. Μπορεί τα απελευθερωτικά κινήματα που αναπτύχθηκαν σε αυτές τις περιοχές να διέφεραν μεταξύ τους, όμως, όλα οδήγησαν σε διαδικασίες εθνικής ολοκλήρωσης. Οι διαδικασίες αυτές σε ορισμένες περιοχές έμειναν ημιτελείς, με αποτέλεσμα, στο πολυεθνικό καλειδοσκόπιο της ευρύτερης περιοχής του Ευξείνου Πόντου, τα ζητήματα των μειονοτήτων ήταν πάντα επίκαιρα.

Η προοδευτική αφομοίωση της μειονότητας από την πλειονότητα με ποικίλες πρακτικές και η βαθμιαία εξαφάνιση των διαφορετικών πολιτισμικών χαρακτηριστικών ήταν το χαρακτηριστικό των φιλελεύθερων κρατών της Ευρώπης κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα²³⁵. Όμως, στα Βαλκάνια και στον Εύξεινο Πόντο κυριάρχησαν οι ομογενοποιήσεις των πληθυσμών, η επαναστατική βία, οι εντάσεις, και η δυσπιστία ανάμεσα στους πληθυσμούς²³⁶. Το μέγεθος του προβλήματος αναδείχθηκε την περίοδο γύρω από το 1922 με τις επίσημες πολιτικές της ανταλλαγής πληθυσμών που έλαβαν χώρα στη Χερσόνησο του Αίμου²³⁷. Μέχρι και τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τα πολιτικά κέντρα των παρευξινίων χωρών ακολούθησαν κυρίως το μοντέλο της αφομοιωτικής πολιτικής και του μονολιθικού εθνικού κράτους, αλλά, τα πολιτικά αυτά σχέδια δεν ήταν αρκετά για να ξεπεράσουν τις διαφορές, εθνοτικές, γλωσσικές, θρησκευτικές, κ.α.²³⁸. Τα ελλείμματα δημοκρατίας και πολιτισμού που παρουσίαζαν οι χώρες των παρευξινίων περιοχών και οι κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες με τις παράλληλες διεκδικήσεις των περιφερειών για αυτονομία και αυτοδιάθεση, έκαναν το κλίμα εκρηκτικό ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990²³⁹ (βλ. Παράρτημα Γ, Χάρτης 3).

2.2. Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΩΝ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ ΧΩΡΩΝ

Όσον αφορά στην αντιμετώπιση των μειονοτήτων από τα πολιτικά κέντρα των χωρών που αποτελούν τις παρευξινίες περιοχές, αυτή διέφερε και διαφέρει από χώρα σε

²³⁴ Κοππά Μ., όπ. π. σελ. 41.

²³⁵ Γρηγορίου Π., 1992, «Η Μειονοτική Πολιτική της Κοινοτικής Ευρώπης, Τα Λειτουργικά Προβλήματα Ενός ad ovo Μεταβλητού Θεσμικού Συστήματος», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη», Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης ΑΛ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χρ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας Νο.17, Οκτώβριος, Αθήνα, σελ. 71.

²³⁶ Kempe Ir., Klotzle K., 2006, «The Balkans and the Black Sea Region: Problems, Potentials and Policy Options», Bertelsmann Group for Policy Research, Policy Analysis, CAP Publishing, München, p.6

²³⁷ Μπαλτσιώτης Μ. Λ., όπ. π., σελ. 318.

²³⁸ Κοππά Μ., όπ. π. σελ. 47.

²³⁹ Γρηγορίου Π., όπ. π., σελ. 71-91.

χώρα. Η διαφορά αυτή οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι ολόκληρη η Βαλκανική χερσόνησος, αλλά, και η παρευξείνια περιοχή, με εξαίρεση την Ελλάδα και την Τουρκία, ήταν «πολιτικά μονόχρωμη», αλλά, και κοινωνικά και ιδεολογικά²⁴⁰. Τα πολιτικά κέντρα των εν λόγω χωρών στην προσπάθειά τους να σταθεροποιήσουν την εξουσία τους εφάρμοσαν πολιτικές για την αντιμετώπιση των ζητημάτων των μειονοτήτων.

Κάνοντας λόγο για αυτήν γεωγραφική περιοχή θα μπορούσαμε να διαμορφώσουμε τρεις μεγάλες κατηγορίες όσον αφορά στην αντιμετώπιση των μειονοτήτων από τα εκάστοτε πολιτικά κέντρα: α) η πρώτη κατηγορία θα αποτελείτο από τις χώρες του πρώην Ανατολικού μπλοκ, β) η δεύτερη κατηγορία θα αποτελείτο από την Τουρκία και γ) η τρίτη κατηγορία θα αποτελείτο από την Ελλάδα. Αυτός ο διαχωρισμός κρίνεται απαραίτητος καθώς διευκολύνει την κατανόηση των μειονοτικών προβλημάτων και των προσπαθειών για προσέγγιση από τα πολιτικά κέντρα. Συγκεκριμένα ισχύουν τα ακόλουθα:

α) Όσον αφορά στην πρώτη κατηγορία, είναι γεγονός ότι στις χώρες στις οποίες κυριαρχούσαν τα κομμουνιστικά καθεστώτα, ιδιαίτερα κατά τα έτη 1945-1946, ο σοβιετικός έλεγχος και η μαρξιστική-λενινιστική θεωρία ήταν αυτή που καθόριζε την έκβαση τέτοιων θεμάτων²⁴¹. Η εμφάνιση στη δεκαετία του 1930 εθνικών κριτηρίων στην πολιτική των διώξεων δίνει μια νέα διάσταση στην πολιτική των διωγμών. Τα πογκρόμ που εξαπολύονται εκείνη την εποχή μετατρέπουν όλες τις εθνότητες σε τιμωρημένες εθνότητες. Εμφανίζεται μέσα στο κόμμα ο μεγαλορωσικός σοβινισμός, βασικό επιχείρημα του οποίου είναι ότι τα έθνη πρέπει να συγχωνευτούν σε ένα ενιαίο σύνολο και οι εθνικές τους γλώσσες πρέπει να γίνουν μια κοινή γλώσσα²⁴². Η άνοδος δε, του Στάλιν στα ανώτερα στρώματα εξουσίας ήταν ο καθοριστικός παράγοντας στα ζητήματα μειονοτικών πληθυσμών στην περιοχή. Στο έργο του Στάλιν υπάρχουν από νωρίς οι θέσεις για αναίρεση των δικαιωμάτων των εθνοτήτων, και μια συνεπής λύση ως προς τα πιστεύω του ήταν ο αφομοιωτισμός. Τα θύματα του προγράμματος της βίαιης κολεκτιβοποίησης της πείνας και των αιματηρών διωγμών είναι πρώτα απ' όλα μέλη μειονοτήτων²⁴³. Μία από τις συνήθεις μεθόδους των κομμουνιστικών καθεστώτων στην παρευξείνια περιοχή, παρ' όλες τις διαφορές που παρατηρούνται σε κάθε μια από

²⁴⁰ Καστελλάν Ζ., 1991, «Η Ιστορία των Βαλκανίων», Εκδόσεις Γκοβόστης, Αθήνα, σελ. 17.

²⁴¹ Κοττά Μ., 1997, όπ. π., σελ. 47.

²⁴² Αγτζίδης Β., 1995, «Ποντιακός Ελληνισμός, Από τη Γενοκτονία και το Σταλινισμό στην Περσεστρόικα», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ. 227.

²⁴³ Κοττά Μ., όπ. π. σελ. 54.

αυτές, ήταν η ενοποίηση των μειονοτικών ομάδων, στοχεύοντας στην υποβάθμιση της παρουσίας αυτών²⁴⁴. Παρόλα αυτά, η εθνική ταυτότητα και η εθνική συνείδηση δεν έπαψαν να υπάρχουν σε αυτά τα καθεστώτα²⁴⁵. Μετά τον θάνατο του Στάλιν και τις αποσταλινοποιήσεις του καθεστώτος που ακολούθησαν -ιδιαίτερα μετά τη δεύτερη αποσταλινοποίηση- οι κομμουνιστές ηγέτες των παρευξεινίων περιοχών στράφηκαν ξανά στις εθνικές ταυτότητες προκειμένου να σταθεροποιήσουν τα καθεστώτα τους. Πιο ισχυρές αποδείχθηκαν οι έννοιες της παράδοσης και του παρελθόντος, της ιστορικής συνέχειας στο χώρο που ζει ένας λαός και της εθνικής ταυτότητας από τις αφηρημένες έννοιες της ταξικής συνείδησης, του σοσιαλιστικού ιδεώδους και της διεθνιστικής αλληλεγγύης²⁴⁶. Ως αποτέλεσμα αυτού ήταν ο κομμουνισμός να συμβιώνει με τον εθνικισμό. Κάτι τέτοιο επέτρεψαν οι κομμουνιστές ηγέτες με αποτέλεσμα οι εθνοτικές διαφορές να μην επιλυθούν και να επανακάμψουν με ιδιαίτερα βίαιο τρόπο στα χρόνια που ακολούθησαν, ιδιαίτερα στην εποχή μετά την κατάρρευση των καθεστώτων αυτών. Αυτό που παρατηρείται δε, στη δεκαετία του 1960 είναι μια διάσταση ανάμεσα στη θεωρία και στην πρακτική, ήτοι ανάμεσα σε όσα τα κείμενα ορίζουν ως νομικά κατοχυρωμένα για τις μειονοτικές ομάδες και στην πραγματική πολιτική που εφαρμόζεται σε αυτές. Άξιο αναφοράς είναι το παράδειγμα της Ρουμανίας, που στο ρουμανικό Σύνταγμα του 1952 καθιερώνεται η «Αυτόνομη Μαγουαρική Περιοχή», που φέρει το χαρακτήρα της αυτόνομης μόνο ονομαστικά, ενώ το 1966 ο ηγέτης της χώρας Τσαουσέσκου ανακοινώνει ότι ο χαρακτηρισμός της Ρουμανίας ως πολυεθνικού κράτους είναι ένα στοιχείο που ανήκει στο παρελθόν. Η αυτόνομη αυτή περιοχή δεν έγινε ποτέ πραγματικότητα και έμεινε μόνο στα χαρτιά, μέχρι και το 1968, όπου και καταργήθηκε²⁴⁷. Μπορεί, βέβαια, η Ρουμανία να μην αποτελεί το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα, καθώς, ο βαθμός υποτέλειάς της στην Σοβιετική Ένωση δεν ήταν ίδιος με αυτόν των άλλων χωρών της περιοχής, είναι όμως, αδιαμφισβήτητο το γεγονός ότι στη Ρουμανία παρατηρείτο, στο πλαίσιο του ιδιότυπου εθνικιστικού σοσιαλισμού που αναπτύχθηκε στη χώρα, συνεχής καταπάτηση των δικαιωμάτων της μειονοτικής ομάδας των Ούγγρων. Με την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων και την προσπάθεια δημιουργίας μιας νέας ταυτότητας, τα ίδια τα κράτη είναι αυτά που καθορίζουν τα ζητήματα και το καθεστώς των μειονοτήτων.

²⁴⁴ Κοππά Μ., όπ. π. σελ. 54.

²⁴⁵ Κονδύλης Π., 1992, «Πλανητική Πολιτική Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σελ. 71.

²⁴⁶ Κοππά Μ., όπ. π. σελ. 54.

²⁴⁷ Κοππά Μ., όπ. π. σελ. 49.

β) η επόμενη κατηγορία αποτελείται μόνο από την Τουρκία. Η σύγχρονη Τουρκία είναι μια χώρα που ακόμα μοιάζει να αναζητά την ισορροπία ανάμεσα σε δύο εκ διαμέτρου αντίθετες πραγματικότητες, αυτή της Ανατολής και αυτή της Δύσης, ανάμεσα στα πρότυπα ενός κοσμικού κράτους και ενός κράτους που ορίζει την ύπαρξη και τη λειτουργία του μέσα από τη μουσουλμανική σαρία, την εξ αποκαλύψεως νομοθεσία²⁴⁸. Ο Κεμάλ δεν επιθυμούσε η Τουρκική Δημοκρατία να είναι επηρεασμένη από ένα Ισλάμ το οποίο «κουβαλά» τις σκοταδιστικές αντιλήψεις του σουλτανάτου. Η προτεραιότητα της κυβέρνησής του ήταν η οικοδόμηση μιας σύγχρονης Τουρκίας πάνω στα δημοκρατικά ιδεώδη. Μπορεί οι Τούρκοι ιστορικοί να διατείνονται ότι ο Κεμάλ κατάφερε να οδηγήσει το τουρκικό έθνος στην πρόοδο και στην ευημερία, ακολουθώντας μια θριαμβευτική πορεία, ωστόσο οι πρακτικές που εφάρμοσε στους μειονοτικούς πληθυσμούς που κατοικούσαν στη χώρα αποδεικνύουν το αντίθετο, κάνοντας τους επικριτές του να μιλούν για μια ανελέη προσωπικότητα. Οι φιλειρηνικές δηλώσεις του «πατέρα των Τούρκων» (Atatürk), διόλου δεν συνάδουν με τις πολιτικές που υιοθέτησε ως προς τις μειονοτικές ομάδες. Η Συνθήκη της Λωζάνης αποτέλεσε ένα ορόσημο, όχι μόνο για τον ελληνισμό της Τουρκίας, ο οποίος εκδιώχθηκε μαζικά από τον Πόντο, τη Θράκη, την Καππαδοκία, την Ιωνία, αλλά και για τις υπόλοιπες μειονότητες²⁴⁹. Δεν είναι τυχαίο πως στις μέρες μας επικρατεί η τάση, μια μικρή μερίδα των Ελλήνων να αποκαλούν τον Κεμάλ Ατατούρκ ως «Σφαγέα των Ποντίων» ή ως «Χίτλερ της Τουρκίας» εξαιτίας της εξολόθρευσης εκατομμυρίων ανθρώπων που ανήκαν σε μειονότητες και που κατοικούσαν στα εδάφη της Τουρκίας²⁵⁰. Το Ποντιακό κίνημα παίρνει τέτοια έκταση μετά από το 1914, ώστε η κεντρική οθωμανική εξουσία στέλνει τον Κεμάλ για να το καταστείλει. Με τουρκικές συμμορίες που οργανώνονται από τον ίδιο ενάντια στο ποντιακό απελευθερωτικό κίνημα καταφέρνει να εξοντώσει τον ποντιακό ελληνισμό και να καθορίσει το αποτέλεσμα στην παρευξείνια περιοχή²⁵¹. Και όσοι Έλληνες παρέμειναν στην Τουρκία παρότι προστατεύονταν από τη συνθήκη αυτή, εκδιώχθηκαν ξανά από τον κεμαλισμό. Ο νόμος 1151 του 1927 που όριζε την κατάργηση των μειονοτικών σχολείων της Ίμβρου και τις Τενέδου και η απαγόρευση του 1932 στους Έλληνες να εργάζονται σε ορισμένα επαγγέλματα αποτέλεσαν την κληρονομιά για τις κυβερνήσεις των μεταγενέστερων δεκαετιών, με την ένταση να αποτελεί το κύριο χαρακτηριστικό τους. Οι τουρκικοί βανδαλισμοί στην

²⁴⁸ Βαρβούνης Μ., 2008, «Κεμάλ, Ο Δημιουργός της Σύγχρονης Τουρκίας», Μεγάλες Μορφές του Παρελθόντος, Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα, σελ. 73.

²⁴⁹ Βαρβούνης Μ., όπ. π. σελ. 79.

²⁵⁰ Βαρβούνης Μ., όπ. π. σελ. 82.

²⁵¹ Αγτζίδης Β., όπ. π. σελ. 55.

Κωνσταντινούπολη το 1955, η τουρκική εισβολή στην Κύπρο και η απαγωγή του Κούρδου ηγέτη Οτσαλάν αποτελούν μερικά από τα γνωρίσματα της κληρονομιάς αυτής. Σύμφωνα με τουρκικά στοιχεία του 1934 οι Έλληνες της Τουρκίας υπερέβαιναν τους 280.000, ενώ το 1978 δεν ξεπερνούσαν τους 6.000, κάτι που αποδεικνύει ότι πρόκειται για μια κατ' όνομα δημοκρατία²⁵² (βλ. Παράρτημα Β, Διάγραμμα 2). Ο πολιτικός αυταρχισμός που επικράτησε στο τουρκικό κράτος είχε ως αποτέλεσμα να σημειωθούν τέσσερα πραξικοπήματα από το 1960 μέχρι σήμερα (1960, 1971, 1980 και 1997). Μία από τις σημαντικές αιτίες, δε, για το πραξικόπημα του 1980 στάθηκε το κουρδικό πρόβλημα.

γ) την τρίτη και τελευταία κατηγορία απαρτίζει μόνο η Ελλάδα. Στο έδαφος της Ελλάδας η μοναδική επίσημα αναγνωρισμένη μειονότητα είναι οι μουσουλμάνοι της δυτικής Θράκης²⁵³. «Η θεσμική συγκρότηση σε μειονότητα των μελών των ξεχωριστών ομάδων που κατοικούσαν στη Θράκη βάσει της Συνθήκης της Λωζάνης, αποτελεί ταυτόχρονα και αφετηρία μιας ομαδοποιητικής διαδικασίας, δηλαδή, της συγκρότησης μιας ομάδας από τις διάφορες αρχικά ανεξάρτητες μεταξύ τους, κοινότητες μουσουλμάνων στη Θράκη»²⁵⁴. Η θρησκεία στην προκειμένη περίπτωση αποδεικνύεται ως ο θεμελιακός εκείνος παράγοντας συνάρθρωσης ομάδων, ο οποίος διατηρεί τη δυναμική ικανότητα που αναπτύσσεται από το συναίσθημα του οικείου και του αλλότριου. Οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί της Θράκης, ήτοι Πομάκοι, Αθίγγανοι και Τούρκοι, παρόλο που είχαν κοινή πίστη στο Ισλάμ, διαφοροποιούνταν ως προς άλλα στοιχεία, όπως, π.χ. γλώσσα, κοινωνική οργάνωση, σύστημα αξιών κ.α.²⁵⁵. Οι θρησκείες, και εν προκειμένω, η μουσουλμανική θρησκεία, είναι μια πολύ δυνατή πηγή η οποία δύναται να δημιουργήσει ομάδες, κοινότητες και παράλληλα να αποτελέσουν το όχημα των ομάδων αυτών, που συχνά νιώθουν αβοήθητες²⁵⁶. Η Συνθήκη της Λωζάνης διαπραγματεύτηκε τη συνθηκολόγηση της Ελλάδας και τη νέα τάξη πραγμάτων στην επίμαχη περιοχή, μαζί με την τύχη αυτών των πληθυσμών²⁵⁷. Για πρώτη φορά στην ιστορία του διεθνούς δικαίου επεβλήθη η ανταλλαγή πληθυσμών, αφού σε ένα από τα

²⁵² Βαρβούνης Μ., όπ. π. σελ. 78.

²⁵³ Φούρκας Αν., 2007, «Η Έκθεση του Πρώην Επιτρόπου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Συμβουλίου της Ευρώπης Aivaro Gil-Roblos για την Ελλάδα, Μια Περίληψη», Το Βήμα των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Περιοδική Έκδοση της Ομάδας Νέων του Ιδρύματος Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Ι.Μ.Δ.Α.), Τεύχος 1^ο, Σεπτέμβριος, Αθήνα, σελ. 111.

²⁵⁴ Τρουμπέτα Σ., 2001, «Κατασκευάζοντας Ταυτότητες Για τους Μουσουλμάνους της Θράκης, το Παράδειγμα των Πομάκων και των Τσιγγάνων», Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σελ. 30

²⁵⁵ Τρουμπέτα Σ., όπ. π., σελ. 30.

²⁵⁶ Nussbaum M., 2004, «Religious Intolerance», Foreign Policy, September/October, Washington, p.45.

²⁵⁷ Τρουμπέτα Σ., όπ. π., σελ. 30.

κείμενα που συνόδευαν τη Συνθήκη, ορίζονταν ως ανταλλάξιμοι οι μουσουλμάνοι κάτοικοι της Ελλάδας και οι χριστιανοί κάτοικοι της Τουρκίας²⁵⁸. Από την ανταλλαγή εξαιρέθηκαν, αφενός, μεν, οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και των νήσων Ίμβρος και Τένεδος, και, αφετέρου, οι μουσουλμάνοι της ελληνικής Θράκης. Μέσω αυτής της συνθήκης η Ελλάδα παραδέχεται για πρώτη φορά την ύπαρξη μειονότητας στο έδαφός της²⁵⁹. Πρόκειται για μια συνθήκη η οποία είναι εδαφικά εντοπισμένη²⁶⁰. Την εποχή εκδυτικοποίησης της γειτονικής, Τουρκίας, με την ανοχή του ελληνικού κράτους, πραγματοποιήθηκε αλλαγή στην ηγεσία της μουσουλμανικής μειονότητας, μετά την υπογραφή του Ελληνοτουρκικού Συμφώνου Φιλίας το 1930, προκειμένου η μειονότητα να έχει εκπρόσωπο κάποιον, ο οποίος να είναι θιασώτης της προσπάθειας της χώρας για εκδημοκρατισμό. Άρχισε να διαδίδεται ο τουρκικός εθνικιστικός τύπος στη Θράκη, να ιδρύονται σύλλογοι που αυτοαποκαλούνταν τουρκοί, να ιδρύεται το πρώτο μειονοτικό σχολείο στο χωριό Χρύσα του νομού Ξάνθης κ.α.²⁶¹. Με σκοπό να επιβληθεί η αρχή του λαϊκισμού, κατά τα πρότυπα του Κεμάλ, τέθηκε αίτημα στην ελληνική κυβέρνηση, από πλευράς τουρκικής κυβέρνησης, να αντικατασταθεί το ισλαμικό δίκαιο και οι επίσημοι φορείς του από το κοσμικό αστικό δίκαιο που ίσχυε για όλους τους Έλληνες πολίτες²⁶². Η κυβέρνηση δεν ικανοποίησε το αίτημά της τουρκικής κυβέρνησης προβάλλοντας ως δικαιολογία τις αντιδράσεις από τα μέλη της μουσουλμανικής μειονότητας. Επιπρόσθετα, η ελληνική κυβέρνηση, ενόψει της επικείμενης προσχώρησης των δύο χωρών στο ΝΑΤΟ, διατίθεται να αναγνωρίσει για δεύτερη φορά τον εθνικό τουρκικό χαρακτήρα των μελών της μειονότητας²⁶³. Έλαβε δε, επιπλέον μονομερή μέτρα για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής κατάστασης των μελών της μειονότητας με την ίδρυση του πρώτου μειονοτικού Γυμνασίου και Λυκείου στην Κομοτηνή, και με την υπογραφή συμφωνίας για την περαιτέρω ανταλλαγή διδακτικού προσωπικού ανάμεσα στις δύο χώρες. Ρυθμίστηκε και το ζήτημα χρηματοδότησης των μειονοτικών σχολείων με τον ιδιωτικό χαρακτήρα της μειονοτικής εκπαίδευσης και το ζήτημα διδακτικού προσωπικού με το διορισμό πλειονοτικών εκπαιδευτικών²⁶⁴.

²⁵⁸ Παπούλιας Δ. Γ., 2001, «Ελληνοτουρκικές Σχέσεις: Η Διπλωματική Διάσταση», Φιλελεύθερη Έμφαση, Τεύχος 10, Χειμώνας, Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, Αθήνα, σελ. 30.

²⁵⁹ Τρουμπέτα Σ., όπ. π., σελ. 31.

²⁶⁰ Κτιστάκης Γ., 2006, «Ιερός Νόμος του Ισλάμ και Μουσουλμάνοι Έλληνες Πολίτες, Μεταξύ Κοινοτισμού και Φιλελευθερισμού», Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα, σελ. 36.

²⁶¹ Τρουμπέτα Σ., όπ. π., σελ. 42.

²⁶² Τρουμπέτα Σ., όπ. π., σελ. 31.

²⁶³ Στο νομοθετικό διάταγμα της 6^{ης} Οκτωβρίου του 1954 τα μειονοτικά σχολεία αναφέρονται ως τουρκικά σχολεία, βλ. Τρουμπέτα Σ., όπ. π., σελ. 43.

²⁶⁴ Τρουμπέτα Σ., όπ. π., σελ. 43.

Επιπρόσθετα, για το μουσουλμανικό πληθυσμό της Θράκης οι ελληνικές κυβερνήσεις έλαβαν κατά καιρούς διάφορα μέτρα προκειμένου να αποφευχθεί το φαινόμενο των διακρίσεων, μέτρα τα οποία έφεραν αποτελέσματα αφού σήμερα έχει εξαλειφθεί το εν λόγω φαινόμενο στην περιοχή σε ένα μεγάλο βαθμό, με αποτέλεσμα η μουσουλμανική μειονότητα να απολαμβάνει πλήρη ισονομία και ισοπολιτεία²⁶⁵. Οι νόμοι 2341 του 1995 και 2413 του 1996 για τη μειονοτική και πολυπολιτισμική εκπαίδευση έδωσαν άλλη ώθηση στην εκπαίδευση και τη μόρφωση των μουσουλμανοπαίδων²⁶⁶. Διαπιστώνεται, όμως, ότι οι ελληνικές κυβερνήσεις επιχειρούν να προσεγγίσουν τον μουσουλμανικό πληθυσμό της Θράκης χωρίς συντονισμένες ενέργειες²⁶⁷. Οι πολιτικές αυτών αρκούνται σε μεμονωμένες προσπάθειες παροχής δικαιωμάτων, κυρίως, όσον αφορά στην εκπαίδευση των μουσουλμάνων, δίδοντας την εντύπωση ότι η στάση της ελληνικής διοίκησης είναι συγκεχυμένη²⁶⁸. Είναι γεγονός ότι δεν υπάρχει έγκαιρη προσαρμογή της ακολουθούμενης πολιτικής μας στις επιταγές των καιρών, κάτι που γίνεται εμφανές από την ύπαρξη δικαιοδοτικών αρμοδιοτήτων στον μουφτή, από τις διαχειριστικές επιτροπές βακουφιών, από την ελάχιστη έως μηδαμινή πρόσληψη και ανάδειξη των μειονοτικών σε τομείς της δημόσιας διοίκησης, από το πρόβλημα των ανιθαγενών και από τη ρύθμιση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος στην ορεινή περιοχή της Θράκης²⁶⁹. Παρ' όλα αυτά ο πρώην επίτροπος για τα ανθρώπινα δικαιώματα του Συμβουλίου της Ευρώπης Alvaro Gil-Robles μετά από την επίσκεψή του στην Ελλάδα συνέταξε έκθεση στην οποία δηλώνει ότι θεωρεί ικανοποιητική την κατάσταση και τον τρόπο μεταχείρισης της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης από πλευράς του ελληνικού κράτους²⁷⁰. Οι συνθήκες διαβίωσης, εκπαίδευσης, υγείας και διαμονής όμως, του πληθυσμού των Ρομ είναι απαράδεκτες για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, και δεν

²⁶⁵ Σγουρίδης Π., 2000, «Θράκης Προβληματισμοί στο Κατώφλι του 21^{ου} Αιώνα», Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα, σελ. 54.

²⁶⁶ Μπαλτσιώτης Μ. Α., όπ. π., σελ. 319.

²⁶⁷ Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου, 2007, «Εξι Συν Δύο Μέτρα Για τη Μειονότητα στη Θράκη», βλ. Ιστοσελίδα Ινστιτούτου Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου, <http://www.istame.gr/files/pdf/Meionotita-Trakis.pdf>.

²⁶⁸ Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., 1997, «Ο Εντοπισμός του Μειονοτικού Φαινομένου στην Ελλάδα από τη Νομική Επιστήμη και το Δίκαιο», στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σελ. 427.

²⁶⁹ Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου, 2007, «Εξι Συν Δύο Μέτρα Για τη Μειονότητα στη Θράκη», βλ. ιστοσελίδα «Ινστιτούτου Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου», <http://www.istame.gr/files/pdf/Meionotita-Trakis.pdf>, και Anagnostou D., Psychogiopoulou Ev., 2008, «Juristras: Case Study report Greece, Supranational Rights Litigation, Implementation and the domestic Impact of Strasbourg Court Jurisprudence: A Case Study of Greece», Report Prepared for the Juristras Project funded by the European Commission, DG Research, Priority 7, Citizens and Governance in a Knowledge Based Society, p. 6.

²⁷⁰ Φούρκας Αν., όπ. π., σελ. 111.

υφίστανται καμία αλλαγή εξαιτίας της αντίστασης των τοπικών αρχών, παρ' όλη τη χορήγηση κονδυλίων από την ΕΕ και το ελληνικό κράτος²⁷¹.

Σύμφωνα με μια άποψη, συχνά τα πολιτικά κέντρα διαφόρων πολυεθνικών κρατών εφαρμόζουν μια σειρά από λύσεις και στρατηγικές για την επίλυση των μειονοτικών ζητημάτων, στην προσπάθειά τους να βρουν έναν τρόπο συμβίωσης (modus vivendi) με τους μειονοτικούς πληθυσμούς²⁷². Ενδεικτικά, αυτές μπορούν να ομαδοποιηθούν ως εξής: α) λύσεις αποδοχής/ άρνησης της ύπαρξης μιας μειονότητας, οι οποίες περιλαμβάνουν τη διχοτόμηση ή την απόσχιση του εδάφους, την ολοκλήρωση-συσσωμάτωση, με τη βαθμιαία δημιουργία νέου έθνους, την εθελούσια αφομοίωση στο κυρίαρχο έθνος, β) λύσεις αποδοχής/ διαχείρισης των διαφορών, οι οποίες περιλαμβάνουν την ομοσπονδιοποίηση ή την καντονοποίηση, την κοινωνιοσυναινετική ή κοινωνιοσυνεργατική δημοκρατία, γ) λύσεις άρνησης/ εξαφάνισης των διαφορών, οι οποίες περιλαμβάνουν τη γενοκτονία και την ομαδική εκδίωξη ή βίαιη μετακίνηση πληθυσμών και δ) λύσεις άρνησης/ διαχείρισης διαφορών, οι οποίες περιλαμβάνουν τη θεσμοθέτηση καθεστώτος φυλετικού διαχωρισμού (apartheid) και τον ηγεμονικό έλεγχο²⁷³. Στην περίπτωση των παρευξινίων περιοχών τα πολιτικά κέντρα μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού ακολούθησαν τρεις τύπους δράσης και ενέργειας, τους ακόλουθους: λύση συναινετικού/κατευναστικού χαρακτήρα, π.χ. αυτή που ακολούθησε η Βουλγαρία έναντι των μουσουλμανικών μειονοτήτων, λύση αφομοιωτικού χαρακτήρα, π.χ. αυτή που εφάρμοσε η Ρουμανία έναντι της ουγγρικής μειονότητας και λύση κατασταλτικού χαρακτήρα, π.χ. αυτή που υιοθετήθηκε από την Τουρκία έναντι της μειονότητας των Κούρδων²⁷⁴.

Καθίσταται σαφές ότι οι μειονοτικές ομάδες των παρευξινίων περιοχών βίωσαν ή βιώνουν ακόμα την κοινωνική ανισότητα. Ένα μέτρο ενίσχυσης για την καταπολέμηση του φαινομένου αυτού της κοινωνικής ανισότητας, αν και προσωρινού χαρακτήρα είναι η «affirmative action»²⁷⁵. Σύμφωνα με αυτό το μέτρο θα πρέπει να εφαρμόζεται η

²⁷¹ Φούρκας Αν., όπ. π., σελ. 112.

²⁷² Κοππά Μ., όπ. π. σελ. 59-63.

²⁷³ Ηρακλείδης Αλ., 1997, «Μειονότητες, Εξωτερική Πολιτική και Ελλάδα», στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σελ. 209.

²⁷⁴ Fawcett L., 2001, «Down But Not Out? The Kurds in International Politics», *Review of International Studies (RIS)*, Volume 27, Number 1, January, Cambridge University Press, p.112-113.

²⁷⁵ Λιάκουρας Π., 2007, «Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη, σε Αναζήτηση Ομοσπονδιακής Επίλυσης», Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ. 92.

πολιτική της ενίσχυσης των μη προνομιούχων ομάδων του πληθυσμού, στις οποίες δεν προσφέρθηκαν κατά το παρελθόν ευκαιρίες και δυνατότητες διάκρισης και επαγγελματικής καταξίωσης, με αποτέλεσμα να καθίστανται άνισοι έναντι του υπόλοιπου πληθυσμού δημιουργώντας χάσμα και έλλειψη κοινωνικής ολοκλήρωσης. Με την «affirmative action» θα διορθωθεί η ανισότητα, θα ενισχυθεί η κοινωνική θέση των μελών της μειονότητας και θα επιτευχθεί η ισότητα μακροπρόθεσμα, μέσω της ισορροπίας που θα επέλθει στον κοινωνικό πλουραλισμό²⁷⁶.

Οι αντιδράσεις των μειονοτήτων στις ενέργειες των πολιτικών κέντρων μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής: α) με «νομιμόφρονη» συμμετοχή και άρα αποδοχή του υφιστάμενου status quo και των κανόνων του πολιτικού σκηνικού, με την ελπίδα ότι η μειονότητα θα κατορθώσει να αποσπάσει οφέλη από τη λειτουργία του συγκεκριμένου αυτού πολιτικού συστήματος²⁷⁷, β) με συμμετοχή στο πολιτικό παιχνίδι αλλά υπό όρους, με στόχο η μειονότητα να βελτιώσει τους όρους διαβίωσής της και να κατοχυρώσει το ρόλο της²⁷⁸, γ) με πολιτική αυτονόμησης, με την παραχώρηση ενός διεθνούς νομικού καθεστώτος στις μη κυρίαρχες ομάδες του πληθυσμού και με την εκχώρηση της δυνατότητας ελεύθερου προσδιορισμού των κανόνων, που διέπουν την λειτουργία και την οργάνωση των τοπικών υπηρεσιών²⁷⁹ και δ) με πολιτική απόσχισης, με την πλέον δυναμική μορφή διεκδίκησης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης²⁸⁰. Οι αντιδράσεις αυτές των μειονοτήτων δεν παραμένουν σταθερές με την πάροδο του χρόνου. Αντίθετα, αναπροσαρμόζουν τη στάση τους και την πολιτική τους απέναντι στα πολιτικά κέντρα, κάτι που επιβεβαιώνει και η μέχρι σήμερα πρακτική στις παρευξείνιες περιοχές. Αυτό που παρατηρήθηκε είναι η μετατόπιση της στάσης των μειονοτήτων προς πιο ακραίες και διεκδικητικές πολιτικές, όπως λ.χ. οι εθνοτικές συγκρούσεις στην περιοχή του Καυκάσου²⁸¹. Η συντριπτική πλειονότητα των συγκρούσεων μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, των πολέμων της «Νέας Παγκόσμιας Αταξίας» έχουν διεξαχθεί

²⁷⁶ Λιάκουρας Π., 2007, όπ. π. σελ. 92.

²⁷⁷ Μαλκίδης Θ., «Οικονομία και Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», όπ. π. σελ. 39.

²⁷⁸ Κοππά Μ., όπ. π. σελ.63.

²⁷⁹ Γρηγορίου Π., 1992, «Η μειονοτική Πολιτική της Κοινωνικής Ευρώπης, Τα λειτουργικά προβλήματα ενός ad onο μεταβλητού θεσμικού συστήματος», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη», Γρηγορίου Π., Ηρακλειδής Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Κείμενο Εργασίας Νο.17, Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Αθήνα, Οκτώβριος, σελ. 81.

²⁸⁰ Γρηγορίου Π., όπ. π. σελ. 87.

²⁸¹ Σπιλιωπούλου Μ., 2008, «Ο Δρόμος της Μεγάλης Φυγής», Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής, Αρ. Φύλλου 363, 24 Αυγούστου, σελ. 61.

από εθνοτικές ομάδες που κατοικούν από κοινού στο εσωτερικό ενός κράτους, εξαιτίας αυτών των διεκδικητικών και ακραίων πολιτικών που υιοθέτησαν²⁸².

2.3. ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΑ ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Τα μειονοτικά προβλήματα είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε πολιτική αστάθεια και συγκρούσεις²⁸³. Μια σειρά από παράγοντες μπορεί να πυροδοτήσουν αυτά τα εκρηκτικά αποτελέσματα. Υπάρχουν, δηλαδή, παράγοντες που επηρεάζουν τα μειονοτικά ζητήματα στην περιοχή που εξετάζουμε και αυτοί μπορούν να συνοψισθούν ως ακολούθως:

- I. Οι περισσότερες από τις μειονότητες που κατοικούν στις παρευξείνιες περιοχές έχουν δεσμούς εκτός συνόρων, είτε με γειτονικά κράτη, είτε με μειονότητες σε γειτονικά κράτη²⁸⁴. Αυτό τους προσφέρει εξωτερικούς συμμάχους σε εσωτερικές διαμάχες, γεγονός που αποτελεί αιτία όξυνσης των κατά καιρούς εθνοτικών συγκρούσεων²⁸⁵.
- II. Όλες οι εθνοτικές ομάδες μιας χώρας της παρευξείνιας περιοχής έχουν διαμορφώσει στερεότυπες απόψεις για τις υπόλοιπες εθνοτικές ομάδες της χώρας, κάτι που δυσχεραίνει την εξεύρεση ομαλή λύσης στα μειονοτικά ζητήματα, αφού το παρελθόν αποτελεί το έδαφος για τις σύγχρονες βίαιες συγκρούσεις²⁸⁶.
- III. Οι θεσμοί και τα πολιτικά κέντρα είναι καθοριστικοί παράγοντες στη διαμόρφωση και ανάδειξη των μειονοτικών κινημάτων²⁸⁷.
- IV. Το πολιτικό κέντρο και η κυρίαρχη εθνότητα μπορούν να επιλέξουν κάποια μειονότητα, ως συνεργάτη στην εφαρμογή της κρατικής πολιτικής, π.χ. η

²⁸² Φέργκιουσον Ν., 2006, «Οι Πολιτισμοί του Σύγχρονου Κόσμου είναι πιο Πιθανό να Καταρρεύσουν από ότι να Συγκρουστούν», *Monthly Review*, No. 23 (88), Νοέμβριος, Αθήνα, σελ. 61.

²⁸³ Σε έναν κατάλογο του Human Rights Centre του Πανεπιστημίου του Essex παρατίθενται παράγοντες που δυσχεραίνουν τη θέση των μειονοτήτων, όπως είναι η αποξένωση μιας μειονότητας που θεωρεί εαυτήν ως έθνος, από τους θεσμούς του κράτους, αλλά, και από την κυρίαρχη εθνότητα, η καταπίεση της μειονότητας με βίαιο τρόπο, οι αλλαγές που υφίσταται μια χώρα και που την αλλάζουν από τα θεμέλια, η κήρυξη κατάστασης ανάγκης σε ένα κράτος, μεγάλες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οικονομική αποτυχία ενός κράτους, η αντίληψη από πλευράς μειονότητας ότι ο πλούτος μοιράζεται άνισα στο εσωτερικό του κράτους, ο αποκλεισμός της μειονότητας από τις δυνάμεις ασφαλείας, η μη τιμωρία από τα δικαστήρια παραβατών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η διάχυση εχθρικών στάσεων έναντι της μειονότητας και, τέλος, η ύπαρξη εξωτερικών φίλων μιας μειονότητας ιδίως σε γειτονικές χώρες, βλ. Καζάκος Π., 1992, «Η Νέα Σημασία Μειονοτικών Ζητημάτων στη Διεθνή Συζήτηση», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη», Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο εργασίας No. 17, Αθήνα, σελ. 3.

²⁸⁴ Σγουριδής Π., όπ. π., σελ. 43.

²⁸⁵ Κοππά Μ., όπ. π., σελ. 54.

²⁸⁶ Κορρα Μ., όπ. π., σελ. 142.

²⁸⁷ Σγουριδής Π., όπ. π., σελ. 44.

μουσουλμανική μειονότητα της Βουλγαρίας, μια πολιτική που εμπεριέχει πολλά ρίσκα, ιδιαίτερα, μετά την εμφάνιση της Τουρκίας στη Βαλκανική σκηνή και την προσπάθειά της να διαδραματίσει το ρόλο περιφερειακής υπερδύναμης²⁸⁸.

- V. Το πολιτικό σύστημα όχι μόνο αντιδρά σε υπάρχουσες εθνοτικές διαφορές μέσα στους κόλπους του αλλά συχνά μπορεί και να συμβάλει με τη στάση του στη δημιουργία νέων εθνοτικών ομάδων και καταστάσεων κρίσεως²⁸⁹.
- VI. Ο ρόλος του αγροτικού πληθυσμού είναι εξαιρετικά σημαντικός στο επίπεδο της αντίστασης στην εθνοτική πλειοψηφία. Τα μέλη της μειονότητας που ζουν σε αστικά κέντρα και ανήκουν στην αστική τάξη των πόλεων έχουν μεγαλύτερη τάση να υιοθετούν την κουλτούρα της κυρίαρχης εθνότητας, σ μέσο που τους εξασφαλίζει πρόσβαση στα κέντρα εξουσίας. Σε κάθε περίπτωση, υιοθετούν μετριοπαθέστερες θέσεις στα εθνοτικά ζητήματα. Αντίθετα, αυτό συμβαίνει σπανιότατα σε ό,τι αφορά στον αγροτικό πληθυσμό. Εκεί η κοινωνική ζωή είναι περιορισμένη και κλειστή γεγονός που δε δημιουργεί κανένα κίνητρο για την αποδοχή των ομοιογενοποιητικών πολιτικών του κράτους. Στη συνείδηση των μελών των κλειστών αυτών κοινωνιών, το κράτος ταυτίζεται με την κυρίαρχη εθνότητα και θεωρείται απόμακρο, ξένο και απρόσιτο.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✓ Αγτζίδης Β., 1995, «Ποντιακός Ελληνισμός, Από τη Γενοκτονία και το Σταλινισμό στην Περεστρόικα», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- ✓ Βαρβούνης Μ., 2008, «Κεμάλ, Ο Δημιουργός της Σύγχρονης Τουρκίας», Μεγάλες Μορφές του Παρελθόντος, Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα.
- ✓ Γρηγορίου Π., 1992, «Η Μειονοτική Πολιτική της Κοινοτικής Ευρώπης, Τα λειτουργικά προβλήματα ενός ad onο μεταβλητού θεσμικού συστήματος», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη», Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας Νο.17, Οκτώβριος, Αθήνα.
- ✓ Ηρακλείδης Αλ., 1997, «Μειονότητες, Εξωτερική Πολιτική και Ελλάδα», στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- ✓ Καζάκος Π., 1992, «Η Νέα Σημασία Μειονοτικών Ζητημάτων στη Διεθνή Συζήτηση», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη», Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης

²⁸⁸ Κορρα Μ., όπ. π., σελ.142.

²⁸⁹ Κατά μία άποψη οι χώρες που βιώνουν στο εσωτερικό τους την εθνοτική σύγκρουση και τον εμφύλιο πόλεμο, είναι εκτεθειμένες σε μεγάλο κίνδυνο αφού αυξάνεται η πιθανότητα να αντιμετωπίσουν εκτεταμένες συγκρούσεις μεταξύ και άλλων ομάδων, καθώς και πλείστα άλλα άσχημα αποτελέσματα, όπως είναι η καθυστέρηση της ανάπτυξης και η καταστροφή της οικονομίας. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Berdal M., 2005, «Beyond Greed and Grievance-And Not too Soon...», in Review of International Studies (RIS), Volume 31, Number, 4, October, Cambridge University Press, p.696.

Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο εργασίας Νο. 17, Αθήνα.

✓ Καστελλάν Ζ., 1991, «Η Ιστορία των Βαλκανίων», Εκδόσεις Γκοβόστης, Αθήνα.

✓ Κονδύλης Π., 1992, «Πλανητική Πολιτική Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

✓ Κοτπά Μ., 1997, «Οι Μειονότητες στα Μετα-κομμουνιστικά Βαλκάνια, Πολιτικές του Κέντρου και Μειονοτικές Απαντήσεις», Εκδόσεις Λιβάνης, Αθήνα.

✓ Κτιστάκης Γ., 2006, «Ιερός Νόμος του Ισλάμ και Μουσουλμάνοι Έλληνες Πολίτες, Μεταξύ Κοινοτισμού και Φιλελευθερισμού», Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα.

✓ Λιάκουρας Π., 2007, «Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη, σε Αναζήτησης Ομοσπονδιακής Επίλυσης», Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

✓ Μαραγκοπούλου-Γιωτοπούλου Αλ., 1996, «Η Προστασία των Μειονοτήτων, Η Σύμβαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», στο συνέδριο «Η Προστασία των Μειονοτήτων, Η Σύμβαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Ι.Μ.Δ.Α.), Συμβούλιο της Ευρώπης, 9-10 Μαΐου, Διεύθυνση Έκδοσης Μπρεδέμας Α., Σισιλιάνος Λ.Α., Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

✓ Μπαλτσιώτης Μ. Λ., 1997, «Ελληνική Διοίκηση και Μειονοτική Εκπαίδευση στη Δυτική Θράκη, Αιτιότητες και Αντιφάσεις μιας Εκπαιδευτικής Πολιτικής» στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσισελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

✓ Παπούλιας Δ. Γ., 2001, «Ελληνοτουρκικές Σχέσεις: Η Διπλωματική Διάσταση», Φιλελεύθερη Έμφαση, Τεύχος 10, Χειμώνας, Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, Αθήνα, σελ. 30.

✓ Σγουριδής Π., 2000, «Θράκης Προβληματισμοί στο Κατώφλι του 21^{ου} Αιώνα», Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα.

✓ Σπανού Αγ., 2008, «Μειονοτικά Παιχνίδια σε Θράκη και Φλώρινα», Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής, 14 Σεπτεμβρίου, Αρ. Φύλλου 385.

✓ Σπιλιωπούλου Μ., 2008, «Ο Δρόμος της Μεγάλης Φυγής», Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής, 24 Αυγούστου, Αρ. Φύλλου 363.

✓ Τρουμπέτα Σ., 2001, «Κατασκευάζοντας Ταυτότητες Για τους Μουσουλμάνους της Θράκης, το Παράδειγμα των Πομάκων και των Τσιγγάνων», Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

✓ Τσισελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., 1997, «Ο Εντοπισμός του Μειονοτικού Φαινομένου στην Ελλάδα από τη Νομική Επιστήμη και το Δίκαιο», στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσισελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

✓ Φέργκιουσος Ν., 2006, «Οι Πολιτισμοί του Σύγχρονου Κόσμου είναι πιο Πιθανό να Καταρρεύσουν από ότι να Συγκρουστούν», Monthly Review, No. 23 (88), Νοέμβριος, Αθήνα.

✓ Φούρκας Α., 2007, «Η Έκθεση του Πρώην Επιτρόπου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Συμβουλίου της Ευρώπης Alvaro Gil-Roblos για την Ελλάδα, Μια Περίληψη», Το Βήμα των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Ι.Μ.Δ.Α.), Τεύχος 1^ο, Σεπτέμβριος, Αθήνα.

✓ Anagnostou D., Psychogiopoulou Ev., 2008, «Juristras: Case Study report Greece, Supranational Rights Litigation, Implementation and the domestic Impact of Strasbourg Court Jurisprudence: A Case Study of Greece», Report Prepared for the

Juristras Project funded by the European Commission, DG Research, Priority 7, Citizens and Governance in a Knowledge Based Society.

✓ Berdal M., 2005, «Beyond Greed and Grievance-And Not too Soon...», Review of International Studies (RIS), Volume 31, Number, 4, October, Cambridge University Press, New York.

✓ Fawcett L., 2001, «Down But Not Out? The Kurds in International Politics», Review of International Studies (RIS), Volume 27, Number 1, January, Cambridge University Press, New York.

✓ Kempe Ir., Klotzle K., 2006, «The Balkans and the Black Sea Region: Problems, Potentials and Policy Options», Bertelsmann Group for Policy Research, Policy Analysis, CAP Publishing, April, Munchen.

✓ Mc Crone D., 2000, «Η Κοινωνιολογία του Εθνικισμού, Οι Αυριανοί μας πρόγονοι», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

✓ Nussbaum M., 2004, «Religious Intolerance», Foreign Policy, September/October, Washington.

✓ <<http://www.istame.gr/page/default.asp?la=1&id=546&date=custom>>.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΟΙ ΠΑΓΩΜΕΝΕΣ ΔΙΕΝΕΞΕΙΣ

3. ΟΙ ΕΘΝΟΤΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ

Οι όροι εθνοτικές συγκρούσεις και μειονοτικές συγκρούσεις αναφέρονται στις διαμάχες εκείνες που υφίστανται μεταξύ των εθνοτικών ομάδων που αποτελούν τμήματα του πληθυσμού μιας χώρας²⁹⁰. Οι εθνοτικές συγκρούσεις στην παρευξείνια περιοχή είναι αποτέλεσμα των διαφορετικών τύπων εθνικισμού που συναντά κανείς σε αυτή τη γωνιά της υφής²⁹¹. Ο εθνοποιητικός εθνικισμός είναι εκ διαμέτρου αντίθετος με τον εξωτερικό πατριωτικό εθνικισμό: ο μὲν πρώτος κατευθύνεται από τα κράτη προς τα ἔσω, προς το ἴδιο το σώμα των πολιτών του κράτους τους και προς το δικό τους σώμα πολιτών, ἐνῶ ο δε δεύτερος κατευθύνεται από τα γειτονικά κράτη προς τα ἔξω, ἐγκαρσίως των εδαφικών συνόρων και των ορίων των πολιτών με στόχο την διεκδίκηση των μελών της δικῆς τους εθνοτικής ταυτότητας ὅσων δηλαδή ἀνήκουν στην εξωτερική μειονότητα, ἐξαιτίας κάποιας εθνοτικής/εθνικιστικής συνάφειας και μολοντί διαμένουν και είναι πολίτες ἄλλων κρατῶν²⁹². Ἐκτός ἀπὸ την Ἀρμενία, το Ἀζερμπαϊτζάν και τη Γεωργία χώρες στις ὁποῖες ο εθνοποιητικός εθνικισμός είναι ἀσύμβατος με τον εξωτερικό πατριωτικό εθνικισμό των γειτονικών κρατῶν, το ἴδιο φαινόμενο παρατηρεῖται και στην πρῶην Γιουγκοσλαβία, στην Σλοβακία και στην Ουγγαρία²⁹³.

3.1. ΟΙ ΕΘΝΟΤΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Ἐπιστημονικά ἀποδεκτό είναι το γεγονός ὅτι οι εθνοτικές συγκρούσεις ξεσποῦν ὅταν ἐπέρχεται η κατάρρευση μιας υφιστάμενης πραγματικότητας, η ὁποία είναι κοινά ἀποδεκτή, και ἀκολουθεῖ η προσπάθεια ἐπιβολῆς μιας νέας πραγματικότητας²⁹⁴. Δίχως ἀμφιβολία, κάτι τέτοιο ἰσχύει για την περιοχή που ἐξετάζεται, ἀφού η κατάρρευση του

²⁹⁰ Jackson Peerce J., 1998, «National Minorities and the European Nation-States System», Clarendon Press, Oxford, p.39.

²⁹¹ Mc Crone D., 2000, «Ἡ Κοινωνιολογία του Ἐθνικισμού, Ὁι Ἀυριανοὶ μας πρόγονοι», Ἐκδόσεις Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα, σελ. 400.

²⁹² Brubaker R., 1996, «Nationalist Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe», Cambridge University Press, New York, p.111.

²⁹³ Mc Crone D., ὄπ. π., σελ. 400.

²⁹⁴ Κοππά Μ., 1997, «Οι Μειονότητες στα Μετα-κομμουνιστικά Βαλκάνια, Πολιτικές του Κέντρου και Μειονοτικές Ἀπαντήσεις», Ἐκδόσεις Λιβάνης, Ἀθήνα, σελ. 56.

κομμουνιστικού καθεστώτος αποτελεί την κατάρρευση μιας τέτοιας πραγματικότητας. Όταν υπάρχει μια κατάσταση κατά την οποία, παρατηρείται κρίση και φαινόμενα ανομίας με παράλληλη κατάρρευση θεμελιωδών κανόνων και νορμών, τότε η μόνη αξία που μοιάζει να παραμένει αλώβητη είναι αυτή του ανήκειν σε μια εθνική ομάδα²⁹⁵. Παρ' όλο που η διάλυση της ΕΣΣΔ καταγράφηκε από το αντίπαλο δέος και τη Δύση ως ένα σημαντικό βήμα για την παγίωση της περιφερειακής ειρήνης, οι εθνοτικές συγκρούσεις ανέτρεψαν αυτές τις εικασίες για το μέλλον της περιοχής γενικότερα²⁹⁶. Η απογοήτευση για το σημερινό καθεστώς που επικρατεί στην περιοχή οδηγεί με γρήγορους ρυθμούς στην αστάθεια και σε κινδύνους βίας, κάτι που κάνει την ευρύτερη περιοχή να απομακρύνεται από την ειρήνη, δημιουργώντας ταυτόχρονα μια αυξανόμενη απειλή για την ΕΕ και για τα συμφέροντά της²⁹⁷. Είναι γεγονός ότι στα κράτη εντός των οποίων έχουν γεννηθεί και κλιμακωθεί βίαιες εθνοτικές συγκρούσεις διαπιστώνεται καθυστέρηση στους ρυθμούς ανάπτυξης, ενώ, ταυτόχρονα, δημιουργούνται και νέες εστίες συγκρούσεων απομακρύνοντας τα από την ευημερία²⁹⁸. Η βιωσιμότητα της ειρήνης και η δημοκρατία είναι ένα κυρίαρχο ζήτημα που απασχολεί τη διεθνή κοινότητα και που, αν δεν επέλθει τέλος στις εθνοτικές συγκρούσεις στην περιοχή, αυτή θα συνεχίσει να μοιάζει ως ένας απροσπέλαστος στόχος²⁹⁹. Βέβαια, στο δίπολο δημοκρατία-εθνοτικές ομάδες τίθεται ένα σοβαρό ερώτημα, το εξής ακόλουθο: αν οι εθνικιστικές ταραχές και συγκρούσεις είναι ένα στοιχείο που συνοδεύει τον εκδημοκρατισμό των εν λόγω περιοχών ή, αντίθετα, αν ο εκδημοκρατισμός αποτελεί την ευκαιρία για την μη ανάμειξη των εθνοτικών συγκρούσεων στο πολιτικό σκηνικό. Είναι κάτι το οποίο μένει να απαντηθεί.

3.2. ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΕΘΝΟΤΙΚΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ

Οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμπεριφορά των μειονοτικών ομάδων αναλύθηκαν ανωτέρω. Η μελέτη αυτής της περιοχής αποδεικνύει ότι η συμπεριφορά των ομάδων αυτών έγινε τα τελευταία χρόνια ιδιαίτερα εχθρική, με αποτέλεσμα η διεθνής κοινότητα να καταστεί μάρτυρας των εθνοτικών συγκρούσεων που έλαβαν

²⁹⁵ Κονδύλης Π., 1992, «Πλανητική Πολιτική Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, σελ. 71.

²⁹⁶ Φίλης Κ., 2008, «Η Επόμενη Μέρα στις Σχέσεις Μεταξύ Δύσης και Ρωσίας», Ισοτιμία, 6-7 Σεπτεμβρίου, σελ. 12.

²⁹⁷ Καραγιάννης Μ., 2005, «Εθνοτικές Συγκρούσεις στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία: μια Συγκριτική Ανάλυση», Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας 2/ Δεκέμβριος, Αθήνα, σελ. 60.

²⁹⁸ Berdal M., 2005, «Beyond Greed and Grievance - And Not too Soon...», Review of International Studies (RIS), Volume 31, Number 4, October, Cambridge University Press, New York, p. 696.

²⁹⁹ Perovic J., 2008, «Caucasus Crisis: Implications and Options for the West», CSS Analyses in Security Policy, Center for Security Studies CSS, Vol. 3, No. 39, September, Zurich, p.1.

χώρο στις παρευξείνιες περιοχές³⁰⁰. Ποια είναι, όμως, τα αίτια αυτά που συνέβαλαν στη δημιουργία τέτοιων εθνοτικών συγκρούσεων; Τα αίτια που προκαλούν τις εθνοτικές συγκρούσεις στις παρευξείνιες περιοχές είναι πολλά και σύνθετα, θα μπορούσαν όμως να ομαδοποιηθούν ως ακολούθως³⁰¹:

- I. οι εθνοτικές συγκρούσεις αφορούν στην προστασία ορισμένων χαρακτηριστικών που συνθέτουν την ταυτότητα της διαφορετικής ομάδας, δηλαδή γλώσσα, τη θρησκεία, την κουλτούρα κ.α. αλλά ακόμα και με την ασφάλεια της ίδιας της εθνοτικής ομάδας³⁰². Πρόκειται στην ουσία, για τον αγώνα που κάνουν οι τοπικές κοινωνίες όχι μόνο να προστατεύσουν αλλά και να ενισχύσουν τα ιδιαίτερά τους χαρακτηριστικά, τις εθνικές τους ταυτότητες³⁰³.
- II. η ύπαρξη αυτόνομων πολιτικών οντοτήτων συνέβαλε στην δημιουργία αποσχιστικών προσπαθειών εναντίον πρώην σοβιετικών περιοχών και στην ύπαρξη ενεργειών για ένωση ορισμένων διαφιλονικούμενων περιοχών με γεινιάζουσες πολιτικές οντότητες. Αυτές οι προαναφερθείσες πολιτικές δομές υπήρχαν στην περίοδο της σοβιετικής υπερδύναμης και απολάμβαναν μέσα στα πλαίσια των σοβιετικών δημοκρατιών ένα κατοχυρωμένο νομικά αυτόνομο καθεστώς που βοήθησε στο να δημιουργηθούν τοπικές πολιτικές και οικονομικές ελίτ, τις οποίες συνέφερε η διατήρηση και η ενίσχυση αυτών των αυτόνομων δομών. Μέσα από αυτές τις ελίτ αλλά και από την ακαδημαϊκή κοινότητα και τις ομάδες διανοουμένων δημιουργήθηκε μια ηγεσία, η οποία ήταν πρωτοπόρος στον αγώνα για απόσχιση και θιασώτης της δημιουργίας ανεξάρτητων εθνικών κρατών.
- III. οι εθνοτικές συγκρούσεις στην περιοχή ξέσπασαν εξαιτίας της κινητοποίησης πόρων, όταν οι εθνοτικές ομάδες επιτίθονταν εναντίον των αντιπάλων τους προκειμένου να διασφαλίσουν τους πόρους που έχουν στην κατοχή τους ή για να αποκτήσουν πόρους που ανήκουν στην αντίπαλη πλευρά³⁰⁴. Στην συγκεκριμένη περίπτωση, οι αντιμαχόμενες πλευρές ήρθαν σε σύγκρουση για τη διατήρηση ή την απόκτηση εδάφους³⁰⁵.

³⁰⁰ Κονδύλης Π., όπ. π., σελ. 71.

³⁰¹ Nussbaum M., 2004, «Religious Intolerance», *Foreign Policy*, September/October, Washington, p. 45.

³⁰² «Οι μειονότητες συσπειρώνονται και υπερτονίζουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους για να αναπτύξουν αντιστάσεις στις αφομοιωτικές προσπάθειες της κρατικής εξουσίας», βλ. Σαλαγιάννη Π., 1996, «Προσεγγίσεις Θεμάτων Σύγχρονου Προβληματισμού», Εκδόσεις Χ. Ε. Δαρδάνος, Αθήνα, σελ. 140.

³⁰³ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ. 50.

³⁰⁴ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ. 52.

³⁰⁵ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ. 52.

- IV. στην προηγούμενη αιτία προστίθεται και η κινητοποίηση οικονομικών πόρων και ανθρώπων, καθώς η ΕΣΣΔ είχε τεθεί σε τροχιά αποσύνθεσης οικονομικά και πολιτικά, με αποτέλεσμα την ύπαρξη ανταγωνιστικού κλίματος μεταξύ των εθνοτήτων που πάσχιζαν για τη διαχείριση των οικονομικών πόρων αλλά για τον έλεγχο της κρατικής μηχανής³⁰⁶.
- V. ο θρησκευτικός ανταγωνισμός αποτελεί μια ακόμα αιτία, αφού παρατηρείται και αυτή η διάσταση στις συγκρούσεις μεταξύ πολλών εθνοτικών ομάδων. Η θρησκευτική διαφορετικότητα, είναι ένα στοιχείο ετερότητας και μια από τις κινητήριες δυνάμεις που χρησιμοποιήθηκε από τις αντιμαχόμενες πλευρές για την εθνοτική κινητοποίηση.
- VI. μπορεί αποκλειστικά εξωγενείς παράγοντες να μην συνέβαλαν στα ξεσπάσματα των περισσότερων από τις εθνοτικές συγκρούσεις στην περιοχή, είναι όμως αδιαμφισβήτητος ο ρόλος της Ρωσίας και το γεγονός ότι προσπαθεί να διαφυλάξει και να ικανοποιήσει τα γεωπολιτικά της συμφέροντα³⁰⁷.

3.3. ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΩΝ ΕΘΝΟΤΙΚΩΝ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ

Η πτώση της σοβιετικής υπερδύναμης και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου τόνισε τα μειονοτικά προβλήματα που υπάρχουν στις παρευξινίες περιοχές, φέρνοντας το έθνος και τα περί αυτού ζητήματα σε πρώτο πλάνο. Η κατάσταση στην περιοχή δεν έχει αλλάξει από τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας³⁰⁸. Παρά τις προσπάθειες των διεθνών οργανισμών και των δυτικών χωρών το κλίμα παραμένει εκρηκτικό, καθώς, οι εθνοτικές συγκρούσεις έχουν προκαλέσει πληγές που δεν έχουν επουλωθεί:

- I. Αρχικά, στις συνέπειες των εθνοτικών συγκρούσεων είναι απαραίτητο να συμπεριλάβουμε το κλίμα ανασφάλειας που επικρατεί στην περιοχή³⁰⁹. Δηλαδή, εκτός από την ανυπαρξία πολιτικής σταθερότητας και ειρήνης, θα πρέπει να τονιστούν και τα αισθήματα ανασφάλειας που κυριαρχούν στους πληθυσμούς που κατοικούν στην περιφέρεια του Ευξείνου Πόντου. Οι συνεχείς εθνοτικές συγκρούσεις και το ρευστό πολιτικό περιβάλλον μοιάζουν να ενισχύουν τέτοιου είδους αισθήματα. Επιπρόσθετα,

³⁰⁶ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ.56.

³⁰⁷ Σγουριδής Π., 2000, «Θράκης Προβληματισμοί στο Κατώφλι του 21^{ου} Αιώνα», Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα, σελ. 44.

³⁰⁸ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ. 60.

³⁰⁹ Kempe Ir., Klotzle K., 2006, «The Balkans and the Black Sea Region: Problems, Potentials and Policy Options», Bertelsmann Group for Policy Research, Policy Analysis, CAP Publishing, Munchen, p. 4.

η αλλαγή συνόρων και η σύσταση νέων κρατών που, όμως, δεν αναγνωρίζονται από τη διεθνή κοινότητα αποτελεί μια ακόμα συνέπεια αυτών των συγκρούσεων.

- II. Ο ξεριζωμός εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων από τις εστίες τους, καθώς, επίσης, και η δημιουργία προσφύγων είναι μια από τις τραγικές συνέπειες των εθνοτικών συγκρούσεων στην παρευξείνια περιοχή³¹⁰ (βλ. Παράρτημα Γ, Χάρτης 3). Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό των εθνοτικών συγκρούσεων στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ και στη Νότια Οσσετία. Οι αψιμαχίες στα εδάφη του Ναγκόρνο-Καραμπάχ ξεκίνησαν το 1988 και κλιμακώθηκαν σε ανοικτό πόλεμο με τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, με αποτέλεσμα ένα εκατομμύριο πρόσφυγες³¹¹. Οι πρόσφατες διαμάχες στη Νότια Οσσετία ξεκίνησαν στις 7 Αυγούστου 2008, όταν γεωργιανές δυνάμεις προσπάθησαν να ανακαταλάβουν τον έλεγχο στην αποσχισθείσα περιοχή, και η κλιμάκωση των εντάσεων οδήγησε στην προσφυγοποίηση χιλιάδων ανθρώπων³¹².
- III. Ο θάνατος χιλιάδων ανθρώπων είναι ένα από τα αποτελέσματα των εθνοτικών συγκρούσεων και επιθέσεων³¹³. Μόνο στην περίπτωση της Αμπχαζιανής σύγκρουσης κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 χάθηκαν περί τις 5.000 άνδρες ενώ εξίσου μεγάλος ήταν και ο αριθμός των τραυματιών και των αναπήρων³¹⁴. Στην περίπτωση δε, των αψιμαχιών του Ναγκόρνο-Καραμπάχ την ίδια εποχή οι νεκροί ξεπέρασαν τους 20.000³¹⁵. Οι εκτιμήσεις, δε, για το οικονομικό κόστος των εν λόγω πολεμικών επιχειρήσεων ανεβάζουν το ποσό πολύ ψηλά, π.χ. στην περίπτωση της Αμπχαζίας το οικονομικό κόστος που υπέστησαν οι Αμπχάζιοι φτάνει τα 10 δισεκατομμύρια δολάρια³¹⁶.
- IV. Στις χώρες του Ευξείνου Πόντου και της περιφέρειάς του, τα ζητήματα των εθνοτικών συγκρούσεων σχετίζονται άμεσα με τα ζητήματα ρατσισμού, ξενοφοβίας και

³¹⁰ Αγτζίδης Β., 2001, «Παρευξείνιος Διασπορά, Οι Ελληνικές Εγκαταστάσεις στις Βορειοανατολικές Περιοχές του Ευξείνου Πόντου», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ. 658.

³¹¹ Welhengama G., 2000, «Minorities' Claims: From Autonomy to Secession, International Law and State Practice», Interdisciplinary Research Series in Ethnic, Gender and Class Relations, Ashgate Publishing Limited, Hampshire, p. 299.

³¹² American Embassy, 2008, «Standing with Georgia, Delivering Help and Hope», βλ. Site of the American Embassy, <http://fpolicy.america.gov/fpolicy/security/georgia2.html>.

³¹³ Αγτζίδης Β., όπ. π. σελ. 659.

³¹⁴ Για ενημερώσεις σχετικά με τα θύματα των εθνοτικών συγκρούσεων στην περιοχή του Καυκάσου, βλ. Ιστοσελίδα Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, <http://www.mfa.gr/el-GR/Policy/Geographic+Regions/Russia-Eastern+Europe-Central+Asia/Crises+and+Regional+Issues/>.

³¹⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006, «Συνεργασία, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας», Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, σελ. 47.

³¹⁶ Μπακιρτζής Μ. Ιωάννης, όπ. π. σελ. 110.

μισαλλοδοξίας. Ο ρατσισμός αυτός που εμφανίζεται στην υπό εξέταση περιοχή διαφέρει από τον κλασικό «βιολογικό ρατσισμό» σύμφωνα με τον οποίο το ανθρώπινο είδος διαιρείται σε φυλές, ανώτερες και κατώτερες, με την λευκή φυλή να είναι *ex origine* ανώτερη απ' όλες, και παίρνει τη μορφή ενός νέου τύπου ρατσισμού του λεγόμενου «νεορατσισμού»³¹⁷. Σύμφωνα με αυτήν τη θεωρία, ο νεορατσισμός που παρατηρείται στην παρευξείνια περιοχή αποτελείται από τρεις τύπους ρατσισμού: α) τον πολιτισμικό ρατσισμό, ο οποίος βασίζεται στη διεκδίκηση της ανωτερότητας του πολιτισμού, του συστήματος αξιών, της κουλτούρας και του τρόπου ζωής της εθνικής πλειονότητας απέναντι στην μειοψηφούσα ομάδα, β) τον ανταγωνιστικό ρατσισμό, ο οποίος γεννιέται από την προάσπιση του θεωρούμενου ως αποκλειστικού δικαιώματος των γηγενών πληθυσμών στην πρόσβαση σε κοινωνικούς και οικονομικούς πόρους και που στρέφεται κυρίως κατά των μη αυτοχθόνων πληθυσμών και γ) το φοβικό ρατσισμό, ο οποίος τροφοδοτείται από συναισθήματα συλλογικής αγωνίας, συνδεδεμένα με κοινωνικούς κινδύνους, όπως είναι η εγκληματικότητα, η διακίνηση ναρκωτικών, η τρομοκρατία, ο φόβος επιθέσεων κ.α. που συνδέονται με την παρουσία άλλων εθνοτήτων και καταλογίζονται σε αυτούς³¹⁸.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✓ Αγτζίδης Β., 2001, «Παρευξείνιος Διασπορά, Οι Ελληνικές Εγκαταστάσεις στις Βορειοανατολικές Περιοχές του Ευξείνου Πόντου», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- ✓ Ανθόπουλος Μ., 1997, «Πληροφόρηση και Ρατσισμός», άρθρο στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Μάιος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006, «Συνεργασία, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας», Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
- ✓ Καραγιάννης Μ., 2005, «Εθνοτικές Συγκρούσεις στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία: μια Συγκριτική Ανάλυση», Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας 2/ Δεκέμβριος, Αθήνα.
- ✓ Κονδύλης Π., 1992, «Πλανητική Πολιτική Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.
- ✓ Κοττά Μ., 1997, «Οι Μειονότητες στα Μετα-κομμουνιστικά Βαλκάνια, Πολιτικές του Κέντρου και Μειονοτικές Απαντήσεις», Εκδόσεις Λιβάνης, Αθήνα.
- ✓ Σαλαγιάννης Π., 1996, «Προσεγγίσεις Θεμάτων Σύγχρονου Προβληματισμού», Εκδόσεις Χρήστος Ε. Δαρδάνος, Αθήνα.

³¹⁷ Ανθόπουλος Μ., 1997, «Πληροφόρηση και Ρατσισμός», στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Μάιος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1998, σελ. 166.

³¹⁸ Ανθόπουλος Μ., όπ. π., σελ.167.

- ✓ Σγουριδης Π., 2000, «Θράκης Προβληματισμοί στο Κατώφλι του 21^{ου} Αιώνα», Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα.
- ✓ Φίλης Κ., 2008, «Η Επόμενη Μέρα στις Σχέσεις Μεταξύ Δύσης και Ρωσίας», Ισοτιμία, 6-7 Σεπτεμβρίου.
- ✓ Berdal M., 2005, «Beyond Greed and Grievance - And Not too Soon...», Review of International Studies (RIS), Volume 31, Number, 4, October, Cambridge University Press, New York.
- ✓ Brubacker R., 1996, «Nationalist Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe», Cambridge University Press, New York.
- ✓ Jackson Peerce J., 1998, «National Minorities and the European Nation-States System», Clarendon Press, Oxford.
- ✓ Kempe Ir., Klotzle K., 2006, «The Balkans and the Black Sea Region: Problems, Potentials and Policy Options», Bertelsmann Group for Policy Research, Policy Analysis, CAP Publishing, April, München.
- ✓ Mc Crone D., 2000, «Η Κοινωνιολογία του Εθνικισμού, Οι Αυριανοί μας πρόγονοι», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- ✓ Nussbaum M., 2004, «Religious Intolerance», Foreign Policy, September/October, Washington.
- ✓ Perovic J., 2008, «Caucasus Crisis: Implications and Options for the West», CSS Analysis in Security Policy, Center for Security Studies CSS, Vol. 3, No. 39, September, Zurich.
- ✓ Welhengama G., 2000, «Minorities' Claims: From Autonomy to Secession, International Law and State Practice», Interdisciplinary Research Series in Ethnic, Gender and Class Relations, Ashgate Publishing Limited, Hampshire.
- ✓ <<http://fpolicy.america.gov/fpolicy/security/georgia2.html>>.
- ✓ <<http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Geographic+Regions/Russia-Eastern+Europe-Central+Asia/Crises+and+Regional+Issues/>>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΩΝ ΕΚΚΡΕΜΟΥΣΩΝ ΔΙΑΜΑΧΩΝ

4. ΟΙ ΕΚΚΡΕΜΟΥΣΕΣ ΔΙΑΜΑΧΕΣ

Όλες οι συγκρούσεις στην παρευξείνια περιοχή πηγάζουν και τροφοδοτούνται από τον αγώνα των τοπικών κοινοτήτων να προστατεύσουν αλλά και να ενισχύσουν συλλογικά τις εθνοτικές τους ταυτότητες. Οι εκκρεμείς διαμάχες που μαστίζουν την περιοχή είναι κληρονομιά της κατάρρευσης της σοβιετικής υπερδύναμης³¹⁹. Οι διαμάχες συνεχίζουν να υφίστανται και «είναι αρκετά πιθανό η αναζωπύρωση τέτοιων εχθροπραξιών σε μεγάλη κλίμακα να έχει αντίκτυπο σε ολόκληρη την περιοχή», όπως παρατηρούν πολλοί ερευνητές³²⁰. Παρ' όλο που οι ηγεσίες κάποιων από τις παρευξείνιες περιοχές στις οποίες εκδηλώθηκαν τέτοιες βίαιες εθνοτικές συγκρούσεις είχαν προσπαθήσει κατά το παρελθόν να δημιουργήσουν ένα πολυεθνικό κράτος, κάτι τέτοιο δεν κατέστη δυνατό, με αποτέλεσμα οι διαμάχες στην περιοχή να εκκρεμούν και τα ζητήματα των συγκρούσεων αυτών να χρήζουν επίλυσης³²¹ (βλ. Παράρτημα Γ, Χάρτης 1).

4.1. ΟΙ ΕΚΚΡΕΜΟΥΣΕΣ ΔΙΑΜΑΧΕΣ ΣΤΙΣ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Όταν γίνεται λόγος για τις εκκρεμείς διαμάχες στην περιοχή του Ευξείνου Πόντου και ευρύτερα κυρίως γίνεται αναφορά στις συγκρούσεις που ξέσπασαν στο παρελθόν και που κατά καιρούς ξεσπούν στην περιοχή του Καυκάσου. Ο Καύκασος υπήρξε πεδίο ανταγωνισμού ανάμεσα σε ιστορικούς πολιτισμούς, όπως ο ελληνικός, ο οθωμανικός και ο ρωσικός, και μεγάλες αυτοκρατορίες, όπως η Περσική, η Οθωμανική και η Ρωσική. Πρόκειται για ένα «πανάρχαιο χωνευτήρι λαών και πολιτισμών» η συμβίωση μεταξύ των οποίων ουδέποτε υπήρξε ειρηνική³²².

³¹⁹ Pain Em., 2007, «Imperial Nationalism in Russia», *Russian Analytical Digest*, Research Center for East European Studies-Center for Security Studies-Otto Wolff-Stiftung Publishing, 6 February, Moscow, p.4.

³²⁰ Cornell S., Jonsson An., Nilsson N., Hägström P., 2007, «Η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου, Ένας Νέος Κόμβος στην Ευρωπαϊκή Ασφάλεια», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, σελ. 84.

³²¹ Το 1989 δημιουργήθηκε μια υπερεθνική ομάδα την οποία αποτελούσαν αντιπρόσωποι των περισσότερων σοβιετικών καυκασιανών δημοκρατιών, ήτοι η Τσετσενία, το Νταγκεστάν, το Αντικέι, το Κρασνοδάρ, η Σταυρόπολ, η Τσερκεζία, το Καβαρδίνιο, η Βόρεια και η Νότια Οσσετία, η Ινγκουσετία και η Αμπχαζία. Η ομάδα αυτή ονομάστηκε «Confederation of Mountain Peoples of the Caucasus» (CMPC), στόχος της οποίας ήταν η δημιουργία ενός πολυπολιτισμικού κράτους από τον Εύξεινο Πόντο μέχρι την Κασπία Θάλασσα. Οι διαφορές δεν κατάφεραν να λυθούν και τα χάσματα δεν ήταν δυνατό να γεφυρωθούν, με αποτέλεσμα να οδηγηθεί στη διάλυση, βλ. Hopf T., 2005, «Identity, legitimacy and the use of military force: Russia's Great power Identities and Military Intervention in Abkhazia», *Review of International Studies (RIS)*, Volume 31, December, Cambridge University Press, New York, σελ. 231.

³²² Καραγιάννης Μ., 2005, «Εθνοτικές Συγκρούσεις στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία: Μια συγκριτική Ανάλυση», », Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας 2/ Δεκέμβριος, Αθήνα, σελ. 14.

Όπως προαναφέρθηκε, διαμάχες παρατηρούνται στην περιοχή του Καυκάσου, ο οποίος γεωγραφικά διαιρείται σε δύο τμήματα, στην περιοχή του Βορείου Καυκάσου και στην Υπερκαυκασία, με την οροσειρά Γκλάβνι να αποτελεί το φυσικό σύνορο μεταξύ αυτών των δύο τμημάτων (βλ. Παράρτημα Γ, Χάρτης 1). Ο Βόρειος Καύκασος αποτελεί το ρωσικό κομμάτι του Καυκάσου το οποίο διοικητικά απαρτίζεται από επτά αυτόνομες δημοκρατίες στις οποίες κατοικούν μια πανσπερμία λαών. Η Υπερκαυκασία αποτελείται από τις ανεξάρτητες δημοκρατίες της Αρμενίας, της Γεωργίας και του Αζερμπαϊτζάν, χώρες οι οποίες κατοικούνται από λαούς με πλούσια πολιτισμική παράδοση και μακροχρόνια ιστορία. Άνω των πενήντα εθνικών ομάδων διαβιούν στην αχανή περιοχή της Υπερκαυκασίας, η πλειοψηφία των οποίων είναι μουσουλμάνοι. Ανεξάρτητα, όμως, από την τουρκική επιρροή, η εν λόγω περιοχή τελεί υπό ρωσικό έλεγχο από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα³²³.

Γλωσσικά και πολιτισμικά η περιοχή του Καυκάσου διαιρείται ως ακολούθως: ινδοευρωπαϊκή, τουρκογενής, καυκασιανή και καρτβελική ομάδα³²⁴. Με τη σειρά τους αυτές οι τέσσερις μεγάλες γλωσσικές και πολιτισμικές ομάδες χωρίζονται ως εξής: η ινδοευρωπαϊκή αποτελείται από τους αυτόχθονες, δηλαδή από τους Αρμένιους, τους Οσσετίνους και τους Ταλίς, και σε μη-αυτόχθονες, δηλαδή τους Ρώσους, τους Ουκρανούς, τους Έλληνες και τους Κούρδους. Την τουρκογενή ομάδα αποτελούν οι Αζέριοι, οι Καρατσάι, οι Μπλκάριοι, οι Κουμίκιοι και οι Νογκάους. Την καυκασιανή ομάδα αποτελούν οι Τσετσένοι, οι Ινγκουσετίοι, οι Αμπχάζιοι, οι Αδιγαίοι, οι Καμπαρτίνοι, οι Άβαροι, οι Τσερκέζοι, οι Λεσγκίνιοι, οι Νταργκίνιοι, οι Λάκτσοι και περίπου τριάντα ακόμα εθνοτικές ομάδες. Η καρτβελική ομάδα απαρτίζεται από τους Γεωργιανούς, τους Μιγκρέλιους, τους Σβάνους και τους Λαζούς. Στην περιφέρεια δε του Καυκάσου υπάρχει και ένας μικρός αριθμός Εβραίων και Ασύριων που αποτελούν τη σημιτική ομάδα.

Όσον αφορά στη θρησκεία, ο Καύκασος, και η ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου, χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλομορφία. Οι κυριότεροι χριστιανικοί λαοί είναι οι Γεωργιανοί, οι Αρμένιοι, οι Ρώσοι, οι Έλληνες, και οι Οσσετίνιοι (βλ. Παράρτημα Β, Διάγραμμα 1). Η πλειοψηφία των λαών που κατοικούν στην περιοχή που εξετάζεται είναι σουνίτες μουσουλμάνοι, ενώ, εξαίρεση αποτελούν οι Αζέριοι, οι οποίοι είναι σίτες

³²³ Αλεξανδρής Αλ., 1995, «Τουρκική Εξωτερική Πολιτική, 1923-1993:Βαλκάνια, Καύκασος και Κεντρική Ασία» στο «Η Τουρκία Σήμερα, Πολιτεία, Κοινωνία, Οικονομικά, Εξωτερική Πολιτική, Θρησκεία», Επιμέλεια Βερέμης Θ., Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛ.Ι.Α.Μ.Ε.Π.), Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, σελ. 474.

³²⁴ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ. 14.

κατά συντριπτική πλειοψηφία. Επίσης, υπάρχουν και Εβραίοι και οπαδοί του Ζωροαστρισμού, καθώς, ακόμα, και Γιεζίδες, αλλά, και Μπαχαϊστές³²⁵.

Οι εθνοτικές συγκρούσεις που έχουν καταγραφεί στην περιοχή κατά τα τελευταία έτη είναι οι εξής ακόλουθες: α) το πρόβλημα του Ναγκόρνο – Καραμπάχ, β) ο πόλεμος της Νότιας Οσσετίας, γ) η γεωργιανο-αμπχαζιανή σύγκρουση, δ) η διαμάχη μεταξύ Βόρειας Οσσετίας και Ινγκουσετίας και ε) οι ρωσο-τσετσενικοί πόλεμοι³²⁶. Πιο συγκεκριμένα ισχύουν για αυτές τις εθνοτικές συγκρούσεις τα ακόλουθα:

4.2. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΝΑΓΚΟΡΝΟ - ΚΑΡΑΜΠΑΧ

Το Ναγκόρνο-Καραμπάχ είναι μια αυτόνομη περιοχή που βρίσκεται εντός του Αζερμπαϊτζάν, μιας χώρας η οποία αποτέλεσε για πολλά χρόνια πεδίο σύγκρουσης και μήλον της έριδος³²⁷ (βλ. Παράρτημα Γ, Χάρτης 1). Η περιοχή προσαρτήθηκε μαζί με την υπόλοιπη χώρα στη Ρωσία με τις συνθήκες του Γκουλεστάν το 1813 και του Τουρκμανσάι το 1828. Το 1918 η αζέρικη ηγεσία κήρυξε την ανεξαρτησία του Αζερμπαϊτζάν μετά από παρότρυνση της Υψηλής Πύλης³²⁸. Η τουρκική επιρροή σταμάτησε να υφίσταται μετά από τη συνθηκολόγηση της οθωμανικής αυτοκρατορίας τον Οκτώβρη του 1918 στο Μούνδρο. Ένα χρόνο μετά οι βρετανικές δυνάμεις που είχαν σπεύσει αμέσως στην περιοχή προκειμένου να διασφαλίσουν τον έλεγχο της πετρελαϊκής βιομηχανίας που ήταν από τις μεγαλύτερες στον κόσμο, αποχώρησαν αιφνιδιαστικά. Σοβιετικά στρατεύματα επωφελήθηκαν της ευκαιρίας και εισέβαλαν το 1920 στο Αζερμπαϊτζάν προσαρτώντας το στη νεοσύστατη ΕΣΣΔ. Το ίδιο έτος η Αζερική Επαναστατική Επιτροπή παραχωρεί στον αρμενικό πληθυσμό του Ναγκόρνο-Καραμπάχ το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης εντός του σοβιετικού κράτους. Παρόλο που η απόφαση αυτή επικυρώθηκε από το Γραφείο Καυκασιανών Υποθέσεων της Κεντρικής Επιτροπής του Κομμουνιστικού Κόμματος, η σοβιετική κυβέρνηση ένα μήνα αργότερα παραχωρεί την περιοχή στο Αζερμπαϊτζάν με καθεστώς αυτονομίας³²⁹. Ο αρμενικός πληθυσμός του Ναγκόρνο – Καραμπάχ δεν ικανοποιήθηκε και ξεκίνησε να

³²⁵ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ. 14

³²⁶ Για ενημερώσεις σχετικά με τις κρίσεις, τα περιφερειακά ζητήματα και τις εθνοτικές συγκρούσεις στην παρευξείνια περιοχή, βλ. Ιστοσελίδα Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Geographic+Regions/Russia-Eastern+Europe-Central+Asia/Crises+and+Regional+Issues/>.

³²⁷ Αλεξανδρής Α., όπ. π. σελ. 474.

³²⁸ Για ενημερώσεις σχετικά με το Ναγκόρνο-Καραμπάχ, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=4870>.

³²⁹ Welhengama G., 2000, «Minorities' Claims: From Autonomy to Secessio, International Law and State Practice», Interdisciplinary Research Series in Ethnic, Gender and Class Relations, Ashgate Publishing Limited, Hampshire, p. 299.

διεκδικεί την ένωση με τη Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Αρμενίας ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1960³³⁰. Από τούδε και στο εξής το ζήτημα του Ναγκόρνο-Καραμπάχ αποτελεί το κυρίαρχο ζήτημα του σύγχρονου αρμενικού εθνικισμού³³¹. Οι έντοπες συγκρούσεις στην περιοχή ξεκίνησαν το 1986³³². Το 1988, έτος κατά το οποίο κλιμακώθηκαν οι αψιμαχίες στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ, το Συμβούλιο Αντιπροσώπων της Αυτόνομης περιοχής του Ναγκόρνο-Καραμπάχ ζήτησε την απόσχιση της περιοχής από τη Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία του Αζερμπαϊτζάν και την ενσωμάτωσή της στη Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Αρμενίας³³³. Το Ανώτατο Σόβιετ της Αρμενίας αποδέχθηκε το αίτημα των Αρμενίων του Ναγκόρνο-Καραμπάχ, κάτι που απέρριψε το Κρεμλίνο, καθώς, θεώρησε ότι η προσάρτηση του θύλακα στην Αρμενία θα ενίσχυε τα αλυτρωτικά αισθήματα των λαών της παρευξείνιας περιοχής και θα άνοιγε το δρόμο και σε άλλες εθνοτικές ομάδες να ζητήσουν αλλαγή των συνόρων³³⁴. Το κλίμα στην περιοχή γινόταν όλο και περισσότερο εκρηκτικό. Η κατάσταση είχε τεθεί πλέον εκτός ελέγχου, και η σοβιετική κυβέρνηση ήταν αδύναμη να επιβάλει την ειρήνη στην περιοχή, καθώς, τον Ιανουάριο του 1989 την θέτει υπό τον έλεγχό της και τον Νοέμβριο του ίδιου έτους την επιστρέφει στο Αζερμπαϊτζάν.

Η διάλυση της ΕΣΣΔ το 1991 επιδείνωσε το πρόβλημα της περιοχής και η διαμάχη εξελίχθηκε σε διακρατικό πόλεμο μεταξύ Αζερμπαϊτζάν και Αρμενίας. Η περιοχή αυτοανακηρύχθηκε ανεξάρτητη δημοκρατία το 1991, χωρίς, όμως, να αναγνωριστεί από τη διεθνή κοινότητα. Ο αρμενο-αζερικός πόλεμος τελείωσε με παρέμβαση της ρωσικής κυβέρνησης το 1994. Το ίδιο έτος το Ναγκόρνο-Καραμπάχ καθώς επίσης και πολλά αζερικά εδάφη ήλθαν κάτω από τον έλεγχο των αρμενικών δυνάμεων³³⁵. Η εκχειρία διατηρείται μέχρι σήμερα, όμως, κατά καιρούς εκδηλώνονται ορισμένα περιστατικά, αν και μικρής έκτασης, όπως ανταλλαγή πυροβολισμών και επιθέσεις εναντίον περιπόλων στη γραμμή κατάπαυσης του πυρός³³⁶. Η Γαλλία, η Ρωσία και οι

³³⁰ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ.16.

³³¹ Zisserman-Brodsky D., 2003, «Constructing Ethnopolitics in the Soviet Union, Samizdat, Deprivation and the Rise of Ethnic Nationalism», Palgrave MacMillan, New York, p. 119.

³³² Αγτζίδης Β., 2000, «Η Παρευξείνιας Διασπορά, Οι Ελληνικές Εγκαταστάσεις στις βορειοανατολικές περιοχές του Ευξείνου Πόντου», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ. 656.

³³³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006, «Συνεργασία, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας», Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, σελ. 47.

³³⁴ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ. 14.

³³⁵ Για ενημερώσεις σχετικά με το Ναγκόρνο-Καραμπάχ, βλ. Ιστοσελίδα Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Geographic+Regions/Russia-Eastern+Europe-Central+Asia/Crises+and+Regional+Issues/>.

³³⁶ Κούριαν Τζορτζ Τ., 1999, «Ο Καινούριος Παγκόσμιος Χάρτης», Εκδόσεις Νέμεσις, Αθήνα, σελ. 10.

ΗΠΑ συμπροεδρεύουν στην “Ομάδα Μινσκ” του ΟΑΣΕ που επιχειρεί να διευκολύνει την εξεύρεση λύσης³³⁷.

4.3. Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ ΟΣΣΕΤΙΑΣ

Η Νότια Οσσετία είναι μια αυτόνομη περιοχή που βρίσκεται στο βόρειο τμήμα της Γεωργίας, μια χώρας η οποία αποτέλεσε στο παρελθόν το μήλον της έριδος εξαιτίας της γεωγραφικής της θέσης³³⁸ (βλ. Παράρτημα Γ, Χάρτης 1). Στην περιοχή κατοικούν Οσσετίνοι οι οποίοι είναι χριστιανοί ορθόδοξοι κατά συντριπτική πλειοψηφία ενώ υπάρχει και ένας πολύ μεγάλος αριθμός Οσσετίνων διασκορπισμένων σε όλη τη Γεωργία³³⁹. Η εθνικιστική πολιτική της Τιφλίδας στον τομέα της εκπαίδευσης, καθώς, επίσης, και η ανακήρυξη της γεωργιανής γλώσσας ως επίσης γλώσσας της χώρας το 1989, ήταν η αφορμή για την έναρξη των συγκρούσεων ανάμεσα σε Οσσετίνους και Γεωργιανούς³⁴⁰. Το ίδιο έτος οι Οσσετίνοι ζήτησαν τη αναβάθμιση της περιοχής τους από αυτόνομη περιοχή σε αυτόνομη δημοκρατία μέσα στη Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Γεωργίας, κάτι που δεν έγινε αποδεκτό. Το 1990 οι αρχές της Νότιας Οσσετίας αποφάσισαν μονομερώς την ανακήρυξη της αυτόνομης περιοχής σε ανεξάρτητη σοβιετική δημοκρατία, ενώ ταυτόχρονα επιζητούσαν την ένωση με την γειτονική ομοεθνή αυτόνομη δημοκρατία της Βόρειας Οσσετίας κατά το πρότυπο της Δυτικής και Ανατολικής Γερμανίας. Η Τιφλίδα το ίδιο έτος κατήργησε το αυτόνομο καθεστώς της περιοχής και την κήρυξε σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης³⁴¹. Οι συγκρούσεις μεταξύ Οσσετίνων και Γεωργιανών διήρκεσαν μόνο ένα μήνα κατά το έτος 1991 ενώ επαναλήφθηκαν την επόμενη χρονιά με αποτέλεσμα την ρωσική παρέμβαση και την αποστολή ειρηνευτικών δυνάμεων για τον τερματισμό των εχθροπραξιών³⁴².

Η Νότια Οσσετία αποτελεί de facto ανεξάρτητο κρατίδιο μέχρι οι υπό την αιγίδα του ΟΗΕ διαπραγματεύσεις ανάμεσα στις δύο πλευρές να καταλήξουν σε κάποια

³³⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Συνεργασία, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας», όπ. π., σελ. 47.

³³⁸ Για ενημερώσεις σχετικά με τη Νότια Οσσετία, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=1914>.

³³⁹ Smith G., Law V., Wilson A., Bohr An., Allworth Ed., 1998, «Nation-building in the Post-Soviet Borderlands, The Politics of National Identities», Cambridge University Press, New York, p.63.

³⁴⁰ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ. 24.

³⁴¹ Κούριαν Τζορτζ Τ., όπ. π., σελ. 19.

³⁴² Για ενημερώσεις σχετικά με τη Νότια Οσσετία, βλ. Ιστοσελίδα Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Geographic+Regions/Russia-Eastern+Europe-Central+Asia/Crises+and+Regional+Issues/>.

συμφωνία για το τελικό καθεστώς της αποσχισμένης περιοχής³⁴³. Η περιοχή πάντως δεν είναι διατεθειμένη να επανενταχθεί ειρηνικά στο γεωργιανό κράτος κάτι που αποδεικνύεται από τις βίαιες συγκρούσεις του 2004³⁴⁴. Οι βίαιες συγκρούσεις συνεχίζονται μέχρι σήμερα, με αποτέλεσμα το θάνατο πολλών ανθρώπων και την κλιμάκωση των εντάσεων ανά τακτά χρονικά διαστήματα³⁴⁵.

4.4. Η ΓΕΩΡΓΙΑΝΟ–ΑΜΠΧΑΖΙΑΝΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ

Η Αμπχαζία βρίσκεται στα νοτιοδυτικά παράλια της Γεωργίας και κατοικείται από Γεωργιανούς, Αμπχάζιους, Ρώσους, Αρμένιους, ενώ υπάρχουν και σημαντικές κοινότητες Ελλήνων και Εβραίων³⁴⁶ (βλ. Παράρτημα, Χάρτης 1). Το 1810 η περιοχή πέρασε υπό ρωσικό έλεγχο και από το 1870 ξεκίνησε η εθνική εκκαθάρισή της με τον εκτοπισμό 300.000 Αμπχάζιων προς τα Οθωμανικά εδάφη και η εγκατάσταση στο έδαφος της χώρας Γεωργιανών, Μιγρελών, Ρώσων, Αρμενίων, Ρωμιών, Βουλγάρων, Γερμανών και Εσθονών, με αποτέλεσμα τη δημογραφική ανατροπή του χώρου³⁴⁷. Κατά την περίοδο 1917–1921, η περιοχή αποτελούσε τμήμα της ανεξάρτητης δημοκρατίας της Γεωργίας. Το 1921 η αμπχαζική ηγεσία αποδέχτηκε υπό την πίεση του Στάλιν την ίδρυση συνομοσπονδίας με τη δημοκρατία της Γεωργίας, την οποία είχαν καταλάβει οι σοβιετικές δυνάμεις. Το 1931 υποβιβάστηκε από σοβιετική δημοκρατία σε αυτόνομη δημοκρατία μέσα στη Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Γεωργίας³⁴⁸. Η γεωργιανή ηγεσία προέτρεπε τους Γεωργιανούς να μεταναστεύουν στην Αμπχαζία, μια τακτική η οποία συνοδευόταν από σκληρά μέτρα καταπίεσης της αμπχαζιανής γλώσσας και κουλτούρας³⁴⁹. Κατά τα έτη 1937-1953 γεωργιανής καταγωγής πληθυσμοί εγκαθίστανται κατά δεκάδες χιλιάδες στο έδαφος της Αμπχαζίας. Μετά το θάνατο του Στάλιν, το 1953 οι εκτοπισμένοι στη Σιβηρία πληθυσμοί επέστρεψαν στις πατρίδες τους και οι Αμπχάζιοι ανέκτησαν μέρος της

³⁴³ Για ενημερώσεις σχετικά με τη Νότια Οσσετία, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=1914>.

³⁴⁴ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ. 25.

³⁴⁵ Ο Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου της Ευρώπης, Terry Davis εκφράζει συχνά τις ανησυχίες του για την εκρηκτική κατάσταση στην περιοχή της Νότιας Οσσετίας, προτρέποντας τις κυβερνήσεις της Τιφλίδας και της Μόσχας να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για την αποφυγή του κλίματος πολέμου που επικρατεί στην περιοχή, βλ. Council of Europe, Press Release, 2008, 502 (2008), 4 July, Strasbourg.

³⁴⁶ Όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minorities Right Group International» δεν υπάρχουν αξιόπιστα δημογραφικά στοιχεία για την περιοχή της Αμπχαζίας. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. <http://www.minorityrights.org/?lid=1913>.

³⁴⁷ Μπακιρτζής Μ. Ι., όπ. π. σελ. 107.

³⁴⁸ Welhengama G., όπ. π., σελ. 299.

³⁴⁹ Αγτζίδης Β., όπ. π. σελ.659.

αφαιρεθείσας ανεξαρτησίας τους³⁵⁰. Παρόλο που το Κρεμλίνο απέρριψε το αμπαζικό αίτημα για απόσχιση της περιοχής από τη Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Γεωργίας το 1978, παραχώρησε περισσότερη διοικητική αυτονομία στον γηγενή πληθυσμό και έλαβε μέτρα για την προώθηση της αμπαζικής γλώσσας. Το 1989 ξέσπασαν συγκρούσεις μεταξύ των δύο πλευρών μετά από την απόφαση της Γεωργίας να ιδρύσει παράρτημα του Πανεπιστημίου της Γεωργίας στο Σοχούμι προκειμένου να ενισχυθεί και να αναβαθμιστεί η ανώτατη γεωργιανόφωνη παιδεία στο έδαφος της αυτόνομης περιοχής³⁵¹. Το ίδιο έτος ο πληθυσμός της Αμπαζίας ήταν λίγο περισσότερος από 500.000 άτομα, από τα οποία το 18% ήταν Αμπαζίοι, το 45% Γεωργιανοί και το 14% Ρώσοι³⁵². Οι Αμπαζίοι παροτρύνονταν από την ηγεσία του ρωσικού στρατού για να ξεχθούν σε ολόκληρη την Αμπαζία, γεγονός που εξόργισε τους Γεωργιανούς οι οποίοι το 1991 διαδήλωναν εναντίον των Αμπαζίων και του αμπαζικού εθνικισμού.

Την πολιτική αστάθεια στο εσωτερικό της Γεωργίας, που ακολούθησε μετά την διάλυση της ΕΣΣΔ, εκμεταλλεύτηκε η αμπαζική πλευρά παίρνοντας την κατάσταση στα χέρια της³⁵³: παρακρατικές δυνάμεις ανέτρεψαν το νόμιμα εκλεγμένο πρόεδρο και η ηγεσία περιήλθε στο Στρατιωτικό Συμβούλιο. Το 1992 το αμπαζικό κοινοβούλιο επανέφερε σε ισχύ το Σύνταγμα του 1925 που όριζε την Αμπαζία ανεξάρτητη δημοκρατία με ορισμένες συμμαχικές υποχρεώσεις ως προς τη Γεωργία. Εισβολή στην Αμπαζία και καταδίωξη ενόπλων δυνάμεων από πλευράς Γεωργιανών και αντεπιθέσεις από πλευρά Αμπαζίων ήταν το αποτέλεσμα όλων των παραπάνω. Η συμφωνία εκχειρίας ανάμεσα σε Ρωσία, Γεωργία και Αμπαζία που υπογράφηκε το 1993 ήταν προσωρινή αφού οι Αμπαζίοι με τη βοήθεια εθελοντών από το βόρειο Καύκασο και Ρώσων μισθοφόρων κατόρθωσαν να καταλάβουν όλο το έδαφος της εν λόγω περιοχής. Χρειάστηκε η συμφωνία της Γεωργίας για την ένταξή της στην Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Κρατών (Κ.Α.Κ.) και η δημιουργία τεσσάρων στρατιωτικών βάσεων στο έδαφος της χώρας, προκειμένου να συνδράμει η ρωσική κυβέρνηση για την αντιμετώπιση των ανταρτών που ετοίμαζαν να καταλάβουν την Τιφλίδα³⁵⁴. Τέλος, το 1994 οι δύο πλευρές υπέγραψαν νέα συμφωνία τερματισμού των εχθροπραξιών η οποία προέβλεπε τη δημιουργία αποστρατικοποιημένης ζώνης μεταξύ Αμπαζίας και

³⁵⁰ Μπακιτζής Μ. Ι., όπ. π. σελ. 110.

³⁵¹ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ. 27.

³⁵² Hopf Ted, όπ. π., σελ. 228.

³⁵³ Κούριαν Τζορτζ Τ., όπ. π., σελ. 19.

³⁵⁴ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ.29.

Γεωργίας και την αποστολή ειρηνευτικής δύναμης 3.000 ανδρών υπό την αιγίδα της Κ.Α.Κ. Πρόκειται για μια εύθραυστη ειρήνη (*fragile peace*) που έχει κυριαρχήσει στην περιοχή και για ένα σκηνικό το οποίο ανατρέπεται εύκολα³⁵⁵.

4.5. Η ΔΙΑΜΑΧΗ ΜΕΤΑΞΥ ΒΟΡΕΙΑΣ ΟΣΣΕΤΙΑΣ ΚΑΙ ΙΝΓΚΟΥΣΕΤΙΑΣ

Η Βόρεια Οσσετία είναι μια αυτόνομη περιοχή στον Βόρειο Καύκασο που ενσωματώθηκε στο ρωσικό κράτος το 1774. Τον πληθυσμό της περιοχής αποτελούν Οσσετίνοι και Ρώσοι³⁵⁶. Την Ινγκουσετία, τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα το σοβιετικό καθεστώς την είχε κηρύξει αυτόνομη, ενώ αργότερα την ενσωμάτωσε στα εδάφη που κατοικούσαν οι Τσετσένοι. Το 1944 η σοβιετική ηγεσία εκτόπισε Ινγκουσέτιους και Τσετσένους στην Κεντρική Ασία με την κατηγορία ότι είχαν συνεργαστεί με τα γερμανικά στρατεύματα, ενώ ταυτόχρονα η Τσετσένο-Ινγκουσετία διαλύθηκε και τα εδάφη της μοιράστηκαν ανάμεσα στις γειτονικές ρωσικές δημοκρατίες³⁵⁷. Μετά το θάνατο του Στάλιν και την αποσταλινοποίηση του καθεστώτος, Ινγκουσέτιοι και Τσετσένοι επανήλθαν στις πατρογονικές τους εστίες στο βόρειο Καύκασο, αφήνοντας τις στέπες της Κεντρικής Ασίας. Η σοβιετική ηγεσία το 1957 επανίδρυσε την Τσετσένο-Ινγκουσετία, όμως, ορισμένα εδάφη είχαν παραχωρηθεί και ενσωματωθεί στη Βόρεια Οσσετία και δεν επιστράφηκαν στην Τσετσένο-Ινγκουσετία, κάτι που εξόργισε τους Ινγκουσέτιους, οι οποίοι και άρχισαν να διεκδικούν δυναμικά το δικαίωμα επανεγκατάστασης στις προαναφερθείσες περιοχές³⁵⁸. Εκεί, άρχισαν να εγκαθίστανται πολλοί Ινγκουσέτιοι άλλοι νομίμως και άλλοι παρανόμως, με αποτέλεσμα την εισροή ενός μεγάλου αριθμού Ινγκουσετίων, διεκδικώντας την επιστροφή των διαφιλονικούμενων περιοχών³⁵⁹. Οι αψιμαχίες, δηλαδή, στην περιοχή αφορούσαν στο διαχωρισμό των εθνικών συνόρων Τσετσένων και Ινγκουσετίων³⁶⁰ (βλ. Παράρτημα Γ, Χάρτης 1). Η διαμάχη αυτή μεταξύ Ινγκουσετίων και Οσσετίων εξελίχθηκε σε πόλεμο το 1992. Η Ρωσία υποστήριξε τους Οσσετίους, συμμετέχοντας στις επιχειρήσεις για την εκδίωξη των Ινγκουσετίων από τη Βόρεια Οσσετία.

³⁵⁵ Smith Graham, *et. al.*, όπ. π., σελ. 59.

³⁵⁶ Για ενημερώσεις σχετικά με τη Βόρεια Οσσετία, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=2512>.

³⁵⁷ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ. 30

³⁵⁸ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ. 31.

³⁵⁹ Για ενημερώσεις σχετικά με τους Ινγκουσέτιους, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=2502>.

³⁶⁰ Αγτζίδης Β., όπ. π. σελ. 658.

Η αυτόνομη δημοκρατία της Ινγκουσετίας δημιουργήθηκε το 1992 και το 1994 υπογράφηκε συμφωνία μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών που προέβλεπε των επαναπατρισμό των προσφύγων, κάτι που, όμως, έγινε εν μέρει και με δυσκολία, καθώς, Ινγκουσετίοι που επιχείρησαν να επιστρέψουν στις εστίες τους έπεσαν θύματα βίαιων επιθέσεων από συμμορίες Οσσετίνων³⁶¹. Το 2002 υπογράφηκε νέα συμφωνία μεταξύ της Βόρειας Οσσετίας και της Ινγκουσετίας για την Προώθηση της Συνεργασίας και των Γειτονικών Σχέσεων μεταξύ της Βόρειας Οσσετίας και της Ινγκουσετίας, μια συμφωνία, η οποία υπονομεύθηκε το 2004 από τη συμμετοχή Ινγκουσετίων στην κατάληψη του σχολείου του Μπεσλάν³⁶².

4.6. ΟΙ ΡΩΣΟ - ΤΣΕΤΣΕΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Η νεώτερη εστία πολέμου στην παρευξινία περιοχή ήταν αυτή στην Τσετσενία, η οποία ήταν Αυτόνομη Δημοκρατία, ενταγμένη στη Ρωσία³⁶³. Οι Τσετσένοι είναι ένας αυτόχθων λαός του Καυκάσου που ασπάστηκε το μουσουλμανισμό. Η Μόσχα κατόρθωσε να τους υποτάξει παραχωρώντας τους το 1924 τη δική τους αυτόνομη περιοχή στο Βόρειο Καύκασο και ενοποιώντας τους με τη γειτονική Ινγκουσετία μόλις 10 έτη αργότερα³⁶⁴. Η Τσετσενο–Ινγκουσετία διαλύθηκε το 1944 και τότε με αργά αλλά σταθερά βήματα παράλληλα με την πολιτική αστάθεια που επικρατούσε στην ΕΣΣΔ η τσετσενική ηγεσία προωθούσε την ανεξαρτητοποίηση της περιοχής από το σοβιετικό και έπειτα από το ρωσικό κράτος³⁶⁵. Το τσετσενικό κοινοβούλιο κήρυξε την Τσετσενία ανεξάρτητη δημοκρατία το Νοέμβριο του 1991. Τρία χρόνια μετά Ρώσοι στρατιώτες εισέβαλαν στην περιοχή για να την επαναφέρουν υπό τον έλεγχο του Κρεμλίνου³⁶⁶. Η σθεναρή αντίσταση από πλευράς των Τσετσένων και οι μεγάλες ρωσικές απώλειες έκαναν το Κρεμλίνο να αναζητήσει στρατηγική εξόδου από τον πρώτο αυτόν ρωσο – τσετσενικό πόλεμο. Το 1997 Ρώσοι και Τσετσένοι υπέγραψαν τη Συμφωνία Ειρήνης και Αρχών για τις Σχέσεις μεταξύ της Ρωσικής Ομοσπονδίας και της Δημοκρατίας της Τσετσενίας με την οποία αποκήρυξαν τη χρήση ή την απειλή χρήσης βίας για την επίλυση των διμερών διαφορών.

³⁶¹ Για ενημερώσεις σχετικά με τους Οσσετίνους βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=2512>.

³⁶² Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ.33.

³⁶³ Αγτζίδης Β., όπ. π. σελ. 672.

³⁶⁴ Για ενημερώσεις σχετικά με τους Τσετσένους, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=2501>.

³⁶⁵ Welhengama G., όπ. π., σελ. 300.

³⁶⁶ Lieven An., 2000, «Nightmare in the Caucasus», *The Washington Quarterly*, Winter, p. 146.

Η Ρωσία δεν αναγνώριζε την αποσχισμένη δημοκρατία ως ανεξάρτητη πολιτική οντότητα και, ταυτόχρονα, η επιρροή των ισλαμικών ριζοσπαστικών οργανώσεων στο εσωτερικό της Τσετσενίας υπονόμεισαν κάθε ενδεχόμενη ειρηνική επίλυση της εν λόγω διαμάχης. Έτσι, ξεκίνησε ο δεύτερος ρωσο–τσετσενικός πόλεμος, όταν Τσετσένοι αντάρτες εισέβαλαν στο Νταγκεστάν, μια γεινιάζουσα αυτόνομη δημοκρατία, με σκοπό την ενσωμάτωσή της στην Τσετσενία και τη σύσταση ενός ισλαμικού κράτους στο Βόρειο Καύκασο (βλ. Παράρτημα Γ, Χάρτης 1). Οι συγκρούσεις μεταξύ Τσετσένων και Ρώσων δεν έχουν τέλος αφού συνεχίστηκαν με αμείωτη ένταση με τους Ρώσους να έχουν υπό τον έλεγχό τους το μεγαλύτερο τμήμα της περιοχής και με τους Τσετσένους να έχουν επιδοθεί σε οργανωμένο ανταρτοπόλεμο εναντίον των ομοσπονδιακών στρατευμάτων. Το 1999 παρατηρείται επανέναρξη των εχθροπραξιών ανάμεσα στις δύο πλευρές που είχαν ως αποτέλεσμα την ισοπέδωση πολλών τσετσενικών χωριών από τη Ρωσία και την φυγή εκατοντάδων χιλιάδων Τσετσένων προς γειτονικές αυτόνομες δημοκρατίες και χώρες της Υπερκαυκασίας. Από όλες τις προηγούμενες εθνικές κρίσεις και συγκρούσεις το αυτονομιστικό αυτό κίνημα των Τσετσένων αποτελεί την κυριότερη απειλή για την ομοσπονδιακή Ρωσία³⁶⁷. Κάτι τέτοιο γίνεται απολύτως κατανοητό, όταν σκεφτούμε ότι ενδεχόμενη απόσχιση της Τσετσενίας συνεπάγεται ουσιαστικά την απώλεια του ελέγχου ροής πετρελαίων, πολύ σημαντική πηγή εσόδων για τη Μόσχα³⁶⁸.

Διαπιστώνεται, λοιπόν, ότι η ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου είναι μια αχανής εδαφική περιοχή, στην οποία αιώνες συνυπάρχουν πολλές δεκάδες διαφορετικές εθνότητες³⁶⁹. Η συνύπαρξη αυτή βέβαια δεν επιτυγχάνεται πάντα. Παρά τις προσπάθειες των διεθνών οργανισμών και της δύσης για επίλυση των μειονοτικών προβλημάτων και παύση των εθνικών συγκρούσεων, η κατάσταση στην περιοχή δεν φαίνεται να έχει αλλάξει καθόλου από τις αρχές της δεκαετίας του 1990³⁷⁰.

Δέουσα είναι η υποστήριξη της δημιουργίας και ανάπτυξης σφαιρικών πολιτικών όσον αφορά στις μειονότητες της περιοχής, καθώς η περιθωριοποιημένη θέση των μεγάλων αλλά και μικρών πληθυσμιακών ομάδων δημιουργούν μακροχρόνιες εσωτερικές αλλά και διεθνείς διενέξεις που μπορούν να αποβούν μοιραίες για την ΕΕ, ιδιαίτερα σήμερα

³⁶⁷ Για ενημερώσεις σχετικά με τους Τσετσένους, βλ. Ιστοσελίδα της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Minority Rights Group International», <http://www.minorityrights.org/?lid=2501>.

³⁶⁸ Μαλκίδης Θ., 2002, «Οικονομία και Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», Εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα, 36.

³⁶⁹ Βλ. Ιστοσελίδα Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, για ενημερώσεις σχετικά με το Ναγκόρνο-Καραμπάχ, βλ. Ιστοσελίδα Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Geographic+Regions/Russia-Eastern+Europe-Central+Asia/Crises+and+Regional+Issues/>.

³⁷⁰ Καραγιάννης Μ., όπ. π. σελ. 60.

με την αναβίωση παλαιών εθνικισμών και μισαλλοδοξιών. Ο τρόπος αντιμετώπισης των μειονοτήτων όχι μόνο από τη διεθνή κοινότητα αλλά και από τα επιμέρους πολιτικά κέντρα θα φανερώσει αν η περιοχή που εξετάζεται «θα εξελιχθεί σε περιοχή ειρήνης και σταθερότητας ή, αντίθετα, θα αποτελέσει μια ζώνη παρατεταμένων εθνοτικών συγκρούσεων³⁷¹».

Οι διενέξεις κι οι συγκρούσεις που υφίστανται σε αυτήν την περιοχή του πλανήτη συντηρούν ένα κλίμα αβεβαιότητας και αμηχανίας στη διεθνή κοινότητα³⁷². Η εμπλοκή των μειονοτήτων στις διαμάχες των παρευξείνιων περιοχών ενισχύουν αυτό το κλίμα, με αποτέλεσμα τη διαιώνιση της καχυποψίας από πλευράς της ευρωπαϊκής αλλά και της διεθνούς κοινότητας, καθώς, επίσης, και της δημιουργίας αισθημάτων φόβου απέναντι σε αυτές τις ομάδες. Καθίσταται σαφές ότι μια σειρά από προβλήματα που προκύπτουν από αυτό το ακανθώδες ζήτημα των μειονοτήτων δεν αποτελούν μόνο ακαδημαϊκή άσκηση και αντικείμενο εξέτασης των επιστημόνων αλλά προβλήματα πολιτικής φύσης που χρήζουν επίλυσης³⁷³. Η προστασία των μειονοτήτων, αλλά, και γενικότερα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι ένα ζήτημα προτεραιότητας αλλά και μέσο για την αντιμετώπιση των κινδύνων που συνδέονται με την αναγέννηση του εθνικισμού, όσον αφορά στην ειρήνη, την ευρωπαϊκή ενοποίηση και διεύρυνση και γενικά στη διαχείριση του διεθνούς συστήματος³⁷⁴.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✓ Αγτζίδης Β., 2000, «Η Παρευξείνιος Διασπορά, Οι Ελληνικές Εγκαταστάσεις στις βορειοανατολικές περιοχές του Ευξείνου Πόντου», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- ✓ Αλεξανδρής Αλ., 1995, «Τουρκική Εξωτερική Πολιτική, 1923-1993: Βαλκάνια, Καύκασος και Κεντρική Ασία» στο «Η Τουρκία Σήμερα, Πολιτεία, Κοινωνία, Οικονομικά, Εξωτερική Πολιτική, Θρησκεία», Επιμέλεια Βερέμης Θ., Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛ.Ι.ΑΜ.Ε.Π.), Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα.
- ✓ Διακοφωτάκης Ι. Γ., 2001, «Περί μειονοτήτων κατά το Διεθνές Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006, «Συνεργασία, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας», Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.

³⁷¹ Κοττά Μ., όπ. π. σελ.11.

³⁷² Βλ. Ιστοσελίδα Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, Για ενημερώσεις σχετικά με το Ναγκόρνο-Καραμπάχ, βλ. Ιστοσελίδα Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Geographic+Regions/Russia-Eastern+Europe-Central+Asia/Crises+and+Regional+Issues/>.

³⁷³ Διακοφωτάκης Ι. Γ., 2001, «Περί μειονοτήτων κατά το Διεθνές Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ. 49.

³⁷⁴ Καζάκος Π., όπ. π. σελ. 19.

- ✓ Καραγιάννης Μ., 2005, «Εθνοτικές Συγκρούσεις στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία: Μια συγκριτική Ανάλυση», Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας 2/ Δεκέμβριος, Αθήνα.
- ✓ Κούριαν Τ. Τ., 1999, «Ο Καινούριος Παγκόσμιος Χάρτης», Εκδόσεις Νέμεσις, Αθήνα.
- ✓ Μαλκίδης Θ., 2002, «Οικονομία και Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», Εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα.
- ✓ Cornell S., Jonsson An., Nilsson N., Högström P., 2007, «Η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου, Ένας Νέος Κόμβος στην Ευρωπαϊκή Ασφάλεια», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα.
- ✓ Council of Europe, 2008, Press Release, 502 (2008), 4 July, Strasbourg.
- ✓ Hopf T., 2005, «Identity, legitimacy and the use of military force: Russia's Great power Identities and Military Intervention in Abkhazia», Review of International Studies (RIS), Volume 31, December, Cambridge University Press, New York.
- ✓ Lieven An., 2000, «Nightmare in the Caucasus», The Washington Quarterly, Winter.
- ✓ Pain Em., 2007, «Imperial Nationalism in Russia», Russian Analytical Digest, Research Center for East European Studies-Center for Security Studies-Otto Wolff-Stiftung Publishing, 6 February, Moscow.
- ✓ Smith G., Law V., Wilson An., Bohr An., Allworth Ed., 1998, «Nation-building in the Post-Soviet Borderlands, The Politics of National Identities», Cambridge University Press, New York.
- ✓ Welhengama G., 2000, «Minorities' Claims: From Autonomy to Secession, International Law and State Practice», Interdisciplinary Research Series in Ethnic, Gender and Class Relations, Ashgate Publishing Limited, Hampshire.
- ✓ Zisserman-Brodsky D., 2003, «Constructing Ethnopolitics in the Soviet Union, Samizdat, Deprivation and the Rise of Ethnic Nationalism», Palgrave MacMillan, New York.
- ✓ <<http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Geographic+Regions/Russia-Eastern+Europe-Central+Asia/Crises+and+Regional+Issues/>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=4870>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=1914>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=1913>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=2512>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=2502>>.
- ✓ <<http://www.minorityrights.org/?lid=2501>>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ

5. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΔΗΜΙΟΥΡΓΕΙ Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ

Εκτός από το ενδεχόμενο του διαμελισμού ενός κράτους κατόπιν απαιτήσεων που εγείρουν οι ιστορικές μειονότητες, των αποσχιστικών κινημάτων, των ακήρυχτων πολέμων και της κονιορτοποίησης των παραδοσιακών κρατών με αλλαγές στον παγκόσμιο χάρτη, υφίστανται και άλλα χρόνια ζητήματα τα οποία ταλανίζουν τη διεθνή κοινότητα και τα οποία χρήζουν επίλυσης³⁷⁵. Δύο είναι τα κύρια προβλήματα με τα οποία έχει καταπιαστεί η επιστημονική κοινότητα: Το πρώτο αφορά στον ορισμό της μειονότητας και το δεύτερο στο συλλογικό ή ατομικό χαρακτήρα των μειονοτικών δικαιωμάτων³⁷⁶.

5.1. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΟΡΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ

Το ίδιο το ζήτημα του ορισμού της μειονότητας αποτέλεσε αντικείμενο συγκρούσεων και αντιπαραθέσεων³⁷⁷. Σήμερα δεν υφίσταται ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός της μειονότητας, καθώς οι προσπάθειες για τη διατύπωση του ορισμού της μειονότητας δεν κατάφεραν να δώσουν ένα καθαρό νομικό περιεχόμενο, σε μια έννοια, η οποία απασχολεί τη διεθνή κοινότητα³⁷⁸. Οι προσπάθειες αυτές έγιναν και σε διεθνές και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

5.1.1. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ

Η πρώτη απόπειρα οριοθέτησης της μειονότητας έγινε την 31^η Ιουλίου του 1930 σε μία από τις γνωμοδοτήσεις του Διεθνούς Δικαστηρίου Διαρκούς Δικαιοσύνης³⁷⁹. Σύμφωνα

³⁷⁵ Θεοδώρου Σ., 2008, «Οι Οσσετίες της Επόμενης Ημέρας, Εντείνονται οι Αποσχιστικές Τάσεις στην Ευρασία», Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής, Αρ. Φύλλου 363, 24 Αυγούστου, σελ. 27.

³⁷⁶ Percevic G., 1997, «Η Εξέλιξη της Κοινωνίας των Πολιτών και η Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων», στο συνέδριο «Ευρωπαϊκή Διεύρυνση Προς την Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη-Η Προβληματική της Προσαρμογής», Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου» (Ι.ΣΤ.Α.ΜΕ.), 28-29 Μαΐου, Αθήνα, σελ. 164.

³⁷⁷ Κοττά Μ., όπ. π., σελ. 32

³⁷⁸ Διακοφωτάκης Ι. Γ., 2001, «Περί Μειονοτήτων Κατά το Διεθνές Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ. 47.

³⁷⁹ Η πρώτη απόπειρα οριοθέτησης της έννοιας της μειονότητας και συγκεκριμένα της εθνικής μειονότητας έγινε το 1930, βλ. Jackson Preece J., 1998, «National Minorities and the European Nation-States System», Clarendon Press Publishers, Oxford, σελ. 16.

με αυτή, την κοινότητα (έννοια ταυτόσημη με αυτή της μειονότητας) την αποτελεί μια ομάδα ανθρώπων που ζουν σε μια συγκεκριμένη χώρα ή σε έναν συγκεκριμένο τόπο, που ανήκουν σε μια φυλή και διαθέτουν ιδιαίτερη γλώσσα, θρησκεία και παραδόσεις, που είναι ενωμένοι από την ταυτότητα αυτής της φυλής, θρησκείας, γλώσσας και παραδόσεων με αίσθημα αλληλεγγύης, και που έχουν ως σκοπό τη διαφύλαξη των παραδόσεών τους, τη διατήρηση του τρόπου λατρείας τους και την εξασφάλιση της εκπαιδεύσεως και της ανατροφής των τέκνων τους, σύμφωνα με το πνεύμα και τις παραδόσεις της φυλής τους και αλληλοβοηθούμενοι³⁸⁰.

Αυτός ο ορισμός διαθέτει κάποια κενά, καθώς, εντοπίζει, μεν, τον σκληρό πυρήνα της έννοιας της μειονότητας, δεν οριοθετεί, δε, το συνολικό της περιεχόμενο³⁸¹. Πρόκειται για έναν ατελή ορισμό, τα κενά του οποίου θα προσπαθήσουν να καλύψουν οι μεταγενέστεροι ορισμοί³⁸². Παρ' όλα αυτά το Δικαστήριο με τη γνωμοδότηση του αυτή - η νομική αξία της οποίας είναι αδιαμφισβήτητη, καθώς, διατυπώθηκε από μια τέτοια ανώτατη δικαιοκτική αρχή, όπως είναι το Διεθνές Δικαστήριο- έκανε ένα σημαντικό βήμα, δίδοντας τις κατευθυντήριες γραμμές για την έννοια της μειονότητας³⁸³.

Στην πρώτη κιόλας σύνοδο της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΑΔ) το 1947 υπήρξε η σύσταση της Υποεπιτροπής για την Καταπολέμηση των Διακρίσεων και Προστασία των Μειονοτήτων (Υποεπιτροπή)³⁸⁴. Το έργο της Υποεπιτροπής προσδιόρισε η ΕΑΔ του ΟΗΕ εξουσιοδοτώντας την να αναλαμβάνει μελέτες υπό το φως της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΟΔΔΑ) και να απευθύνει στην ΕΑΔ συστάσεις σχετικά με την καταπολέμηση κάθε είδους διακρίσεων αναγόμενων στα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες, και με την

³⁸⁰ Διακοφωτάκης Γ., όπ. π. σελ. 52-53.

³⁸¹ Οι πρώτες απόπειρες για τον ορισμό της έννοιας της μειονότητας έγιναν με αφορμή τις ελληνικές υποθέσεις, το 1930 με το ζήτημα των ελληνοβουλγαρικών κοινοτήτων και το 1935 με το ζήτημα των μειονοτικών σχολείων της Αλβανίας, χωρίς όμως να προκύψει κάποιος επίσημος ορισμός τότε. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. Διβάνη Λ., 1998, «Η Σύμβαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και το Σύστημα Μειονοτικής Προστασίας», στο συνέδριο «Η Προστασία των Μειονοτήτων – Η Σύμβαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Ι.Μ.Δ.Α.), Συμβούλιο της Ευρώπης, 9-10 Μαΐου, Αθήνα, σελ. 28.

³⁸² Jackson Preece J., όπ. π. σελ. 16.

³⁸³ Διβάνη Λ., όπ. π. σελ.28.

³⁸⁴ Η Υποεπιτροπή είναι όργανο εμπειρογνομώνων που λειτουργούν ως ανεξάρτητοι ειδήμονες στα θέματα της Υποεπιτροπής, με δική τους προσωπική ευθύνη, βλ. Κούφα Κ., 1998, «Η Διαδικασία 1503, Ένας Μηχανισμός Παγκόσμιας Εμβέλειας για τον έλεγχο των Παραβιάσεων των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών» στο «Ο ΟΗΕ στο Κατώφλι της Μεταψυχροπολεμικής Εποχής», Επιμέλεια Χριστοδουλίδη Θ., Μπουραντώνη Δ., Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 1998, σελ.307.

προστασία των φυλετικών, εθνοτικών, θρησκευτικών και γλωσσικών μειονοτήτων, καθώς, ακόμα, και να επιτελεί οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα της ανατεθεί³⁸⁵.

Το 1950 καρποφόρησαν οι προσπάθειες της Υποεπιτροπής με την έκδοση ενός πρώτου σχεδίου αποφάσεως, το οποίο απαριθμεί τους παράγοντες εκείνους που είναι κρίσιμοι για τον προσδιορισμό της έννοιας της μειονότητας³⁸⁶. Σύμφωνα με αυτόν, υπάρχουν μεταξύ των πολιτών πολλών κρατών, ξεχωριστές πληθυσμιακές ομάδες, που έχουν διαφορετικές εθνοτικές, γλωσσικές, θρησκευτικές παραδόσεις και χαρακτηριστικά από τον υπόλοιπο πληθυσμό και τα οποία για να αναπτύσσονται θα πρέπει αυτές οι ομάδες να προστατεύονται με ειδικά μέτρα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Αναγνωρίζει, επίσης, ότι υπάρχουν μειονότητες που δεν επιθυμούν την καθιέρωση μέτρων ειδικής προστασίας, είτε επειδή κατέχουν μια προνομιακή θέση μέσα στο κράτος, είτε επειδή αρκούνται στην ισονομία, και υποστηρίζει ότι θα πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν, ότι τα χαρακτηριστικά των μειονοτήτων επηρεάζονται από τον περιβάλλοντα χώρο και ότι μεταλλάσσονται με το πέρασμα του χρόνου, εισάγοντας το στοιχείο της υποκειμενικότητας στην έννοια της μειονότητας. Επίσης, εκτιμά, ότι είναι πιθανό, τρίτοι να εκμεταλλευτούν κάποια από τα μέτρα μειονοτικής προστασίας έχοντας ως στόχο την υποκίνηση απιστίας εναντίον του κράτους μεταξύ των μελών της μειονότητας. Τονίζει, δε, ότι αντενδείκνυται η θέσπιση μέτρων προστασίας για πρακτικές οι οποίες είναι ασυμβίβαστες με την ΟΔΔΑ και ότι ο αριθμός των μελών μιας μειονότητας μπορεί να αποτελεί εμπόδιο για τη μειονοτική προστασία και να επωμίζεται δυσανάλογα βάρη για το κράτος. Με το δεύτερο σχέδιο αποφάσεως η Υποεπιτροπή προτείνει τον ορισμό της μειονότητας επί τριών βάσεων: αρχικά, ο όρος μειονότητα να περιλαμβάνει μόνο τις μη κρατούσες ομάδες, οι οποίες επιθυμούν να διατηρήσουν τις εθνοτικές, γλωσσικές, θρησκευτικές παραδόσεις και τα χαρακτηριστικά τους, και τα οποία είναι διαφορετικά από αυτά του υπόλοιπου πληθυσμού. Επίσης, οι μειονότητες αυτές να περιλαμβάνουν έναν αριθμό ατόμων επαρκών για τη διατήρηση αυτών των χαρακτηριστικών. Τέλος, οι μειονότητες να είναι πιστές στο κράτος του οποίου είναι πολίτες³⁸⁷.

Τα δύο αυτά κείμενα της Υποεπιτροπής δέχτηκαν πολλές κριτικές καθώς τα όσα υποστηρίζονταν διακρίνονταν από πολλές ασάφειες, με αποτέλεσμα τα κείμενα αυτά

³⁸⁵ Η ΕΑΔ αντικαταστάθηκε το Μάρτιο του 2006 από το Συμβούλιο των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, βλ. Texier P., 2006, «Changement aux Nations Unies, Droits de l' Homme, Une Reforme en deni teinte», *Le Monde Diplomatique*, Octobre, N. 454, p.11.

³⁸⁶ Jackson Preece Jennifer, όπ. π., σελ.18.

³⁸⁷ Διβάνη Λ., όπ. π., σελ. 29.

να μην υιοθετηθούν και η Υποεπιτροπή να αναστείλει τις εργασίες της μέχρι την καινούρια πρόταση μελέτης την οποία αποδέχθηκε ο Ιταλός νομικός F. Carotorti και η οποία ολοκληρώθηκε το 1977. Η μελέτη αυτή που αποτελείται από 114 πυκνογραμμένες σελίδες, θεωρείται ως πολύτιμος οδηγός και χρήσιμο εργαλείο στη σύγχρονη εποχή για τα μειονοτικά θέματα.

Ο Ιταλός εισηγητής κατόρθωσε να μετουσιώσει το σκόρπιο έργο της Υποεπιτροπής για τις μειονότητες και να δημιουργήσει μια ολοκληρωμένη μελέτη³⁸⁸. Στην μελέτη του αυτή προτείνει τον εξής ακόλουθο ορισμό: «Μειονότης είναι μια ομάδα αριθμητικά κατώτερη του υπόλοιπου πληθυσμού ενός κράτους, σε μη κρατούσα θέση, της οποίας τα μέλη – όντες πολίτες του Κράτους– έχουν εθνοτικά, θρησκευτικά ή γλωσσικά χαρακτηριστικά διαφορετικά από εκείνα του υπόλοιπου πληθυσμού και επιδεικνύουν, έστω και σιωπηρά, ένα αίσθημα αλληλεγγύης, με στόχο τη διατήρηση του πολιτισμού, των παραδόσεων, της θρησκείας ή της γλώσσας τους³⁸⁹». Μπορεί ο ορισμός που προτείνεται από τον Ιταλό εισηγητή να είναι παλιός, όμως, πρόκειται για έναν ορισμό που τυγχάνει ευρείας χρήσης³⁹⁰.

Βέβαια, όπως τονίζει ο εισηγητής, ο ορισμός αυτός νοείται μόνο στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθρου 27 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΔΣΑΠΔ) και άρα η αξία αυτού περιορίζεται. Παρόλα αυτά το ζήτημα αυτό παρουσιάζει πλέον μόνο ακαδημαϊκό ενδιαφέρον, αφού ο ορισμός έχει πια καθιερωθεί στη διεθνή βιβλιογραφία. Το έργο του κρίνεται ως ιδιαίτερος σημαντικό γιατί αφενός, μεν, συγκέντρωσε τα συμπεράσματα και το έργο της Υποεπιτροπής, αφετέρου, δε, ανακίνησε το ενδιαφέρον και τον προβληματισμό για τους μειονοτικούς πληθυσμούς σε διεθνές επίπεδο.

Το 1974 στην Αχρίδα της ενιαίας τότε Γιουγκοσλαβίας πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα του ΟΗΕ σεμινάριο με θέμα «την προαγωγή και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των εθνικών, εθνοτικών και άλλων μειονοτήτων». Ο ορισμός που διατυπώθηκε από τους συμμετέχοντες έχει ως ακολούθως: «Μια ομάδα πολιτών, επαρκών σε αριθμό για την επίτευξη των στόχων της ομάδας, αλλά αριθμητικά μικρότερων από τον υπόλοιπο πληθυσμό, οι οποίοι είναι ενωμένοι μεταξύ τους με ιστορικούς, εθνοτικούς, πολιτισμικούς, θρησκευτικούς, ή γλωσσικούς δεσμούς και

³⁸⁸ Jackson Preece J., όπ. π., σελ. 19.

³⁸⁹ Διακοφωτάκης Γ., όπ. π., σελ. 68-69.

³⁹⁰ Λιάκουρας Π., 2007, «Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη, Σε Αναζήτηση Ομοσπονδιακής Επίλυσης», Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, σελ.87.

επιθυμούν να διαφυλάξουν τέτοιους δεσμούς, που διαφέρουν από εκείνους του υπόλοιπου πληθυσμού³⁹¹». Ο ορισμός αυτός, όμως, δεν υιοθετήθηκε³⁹².

Η Γιουγκοσλαβία το 1978 πρότεινε στην ΕΑΔ του ΟΗΕ την υιοθέτηση μιας Διακηρύξεως για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων (ΔΔΜ)³⁹³. Η πρόταση αυτή έγινε αποδεκτή από την ΕΑΔ και η εφαρμογή της ανατέθηκε σε μια ad hoc ομάδα εργασίας, οι μελέτες της οποίας κατέληξαν το 1992 στην υιοθέτηση Διακηρύξεως για τα Δικαιώματα των μελών των μειονοτήτων από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ. Τελικά, η ΕΑΔ αποφάσισε να συστήσει στην Υποεπιτροπή τη σύνταξη μελέτης για τον ορισμό της μειονότητας, λαμβανομένων υπ' όψιν όλων των μέχρι τότε εργασιών στον τομέα αυτό, των σχολίων και απόψεων των κυβερνήσεων, των συζητήσεων της Ομάδας Εργασίας καθώς και άλλων σχετικών κειμένων. Εισηγητής της μελέτης είναι ο Καναδός νομικός Jules Deschênes, η εργασία του οποίου είναι επηρεασμένη από τον Carotorti και το Σεμινάριο της Αχρίδας. Ο ορισμός που προτείνεται από τον Καναδό νομικό έχει ως ακολούθως: «(Μειονότητα είναι) Μια ομάδα πολιτών ενός κράτους, οι οποίοι αποτελούν αριθμητική μειοψηφία και ευρίσκονται σε μη κρατούσα θέση εντός αυτού του κράτους. Αυτοί είναι προικισμένοι με εθνοτικά, θρησκευτικά ή γλωσσικά χαρακτηριστικά, τα οποία διαφέρουν από εκείνα της πλειοψηφίας του πληθυσμού, διαπνέονται από αισθήματα αλληλεγγύης μεταξύ τους, κινούνται, έστω και σιωπηρά, από μια συλλογική θέληση επιβιώσεως και αποσκοπούν στην επίτευξη πραγματικής και νομικής ισότητας με την πλειοψηφία³⁹⁴». Ο προαναφερθείς ορισμός του Jules Deschênes δεν έτυχε της δημοσιότητας του ορισμού του Francesco Carotorti, δέχθηκε, δε, σκληρές κριτικές ιδιαίτερα για το σημείο του ορισμού που αφορά στη συλλογική θέληση επιβιώσεως της μειονότητας, αφού σε ένα κράτος δικαίου η μειονότητα έχει δικαίωμα όχι μόνο επιβιώσεως αλλά υπάρξεως³⁹⁵.

Με την εργασία αυτή του Jules Deschênes και τη ΔΔΜ του ΟΗΕ το 1992 ολοκληρώνεται ο κύκλος εργασιών των Ηνωμένων Εθνών για τις μειονότητες, ο οποίος είχε ξεκινήσει το 1947. Παρόλο που δεν κατέστη δυνατή η υιοθέτηση ενός κοινά αποδεκτού ορισμού για τις μειονότητες, επιτελέστηκε ένα σημαντικό έργο, αυτό της διατύπωσης της προβληματικής όσον αφορά στους μειονοτικούς πληθυσμούς, της

³⁹¹ Διακοφωτάκης Γ., όπ. π., σελ. , σελ. 72.

³⁹² Διακοφωτάκης Γ., όπ. π., σελ. , σελ. 72.

³⁹³ Διακοφωτάκης Γ., όπ. π., σελ. , σελ. 72.

³⁹⁴ Διακοφωτάκης Γ., όπ. π., σελ. 75.

³⁹⁵ Διακοφωτάκης Γ., όπ. π., σελ. 75.

στροφής του ενδιαφέροντος της διεθνούς κοινότητας στα μειονοτικά ζητήματα, καθώς, επίσης, και των κατευθυντήριων γραμμών για περαιτέρω συλλογισμό³⁹⁶.

5.1.2. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Μετά το 1989 το ενδιαφέρον για τα μειονοτικά ζητήματα επικεντρώνεται στην Ευρώπη³⁹⁷. Το Συμβούλιο της Ευρώπης δεν έμεινε αδιάφορο απέναντι στις εξελίξεις, αφού με μια σειρά πρωτοβουλιών, τα διάφορα όργανά του ασχολήθηκαν επανειλημμένα με τα μειονοτικά ζητήματα, με αποτέλεσμα σε διάστημα τριών, μόλις, ετών να υπάρξουν δύο προτάσεις ορισμού³⁹⁸.

Το 1990 έχουμε την ίδρυση της Επιτροπής της Βενετίας, δηλαδή της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη Δημοκρατία μέσω του Δικαίου (ΕΕΔΔ)³⁹⁹. Συστάθηκε από το όργανο αυτό μια ομάδα εργασίας για τα ζητήματα προστασίας των μειονοτήτων, η οποία κατέληξε στη σύνταξη ενός σχεδίου συμβάσεως το οποίο και έχει ως εξής:

- «1. Για τους σκοπούς της παρούσης Συμβάσεως, ο όρος μειονότητας θα σημαίνει μια ομάδα, μικρότερη σε αριθμό από τον υπόλοιπο πληθυσμό ενός Κράτους, της οποίας τα μέλη, που είναι πολίτες αυτού του Κράτους, έχουν εθνοτικά, θρησκευτικά ή γλωσσικά χαρακτηριστικά, διαφορετικά από εκείνα του υπόλοιπου πληθυσμού, και οδηγούνται από τη θέληση να διασφαλίσουν τον πολιτισμό, τις παραδόσεις, τη θρησκεία ή τη γλώσσα τους.
2. Κάθε ομάδα που ανταποκρίνεται στα στοιχεία αυτού του ορισμού πρέπει να αντιμετωπίζεται ως εθνοτική, θρησκευτική ή γλωσσική μειονότητα.
3. Το να ανήκει κάποιος σε μια εθνική μειονότητα αποτελεί ζήτημα προσωπικής επιλογής και κανένα μειονέκτημα δεν μπορεί να προκύψει από την άσκηση μιας τέτοιας επιλογής⁴⁰⁰».

Ο ορισμός αυτός παρουσιάζει αρκετά προβλήματα ερμηνείας, χρησιμοποιώντας κάποιους δυσνόητους όρους και επιτείνοντας την υφιστάμενη σύγχυση περί των

³⁹⁶ Διβάνη Λ., όπ. π., σελ. 27.

³⁹⁷ Γιακουμόπουλος Χ., 1997, «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σελ. 29.

³⁹⁸ Barnes C., Olsthoorn M., 2000, «Η Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων, Οδηγός για μη Κυβερνητικές Οργανώσεις», Διεθνής Ομάδα για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων, Έκδοση Ελληνικής Ομάδας για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων, Εκδόσεις ΕΤΕΠΕ, Αθήνα, σελ. 5.

³⁹⁹ Γιακουμόπουλος Χ., όπ. π., σελ. 29.

⁴⁰⁰ Διακοφωτάκης Γ., όπ. π., σελ. 80

μειονοτικών ζητημάτων, ωστόσο, αποτελεί την πρώτη προσπάθεια σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την υιοθέτηση πολυμερούς συνθήκης νομικά δεσμευτικής, με αποκλειστικό αντικείμενο την προστασία των μειονοτικών πληθυσμών⁴⁰¹. Το σχέδιο δεν υιοθετήθηκε από την Επιτροπή των Υπουργών και αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη δεύτερη προσπάθεια διατύπωσης ορισμού για τις μειονότητες, αυτή τη φορά από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση⁴⁰². Το 1993 η Κοινοβουλευτική Συνέλευση ζήτησε την υιοθέτηση συμπληρωματικού πρωτοκόλλου στην ΕΣΔΑ, με στόχο την προστασία των εθνικών μειονοτήτων⁴⁰³. Το άρθρο 1 αυτού του πρωτοκόλλου φέρει τον τίτλο «Ορισμός» και έχει ως εξής: «Για τους σκοπούς αυτής της Σύμβασης ο όρος εθνική μειονότης χαρακτηρίζει μια ομάδα προσώπων σε ένα κράτος, τα οποία α) διαμένουν στην επικράτεια αυτού του κράτους και είναι πολίτες του, β) διατηρούν παλαιούς, ισχυρούς και διαρκείς δεσμούς με το κράτος αυτό, γ) παρουσιάζουν ιδιαίτερα εθνοτικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά ή γλωσσικά χαρακτηριστικά, δ) είναι αρκούντως αντιπροσωπευτικά, όντας συγχρόνως λιγότερα σε αριθμό από το υπόλοιπο του πληθυσμού αυτού του κράτους ή μιας περιοχής αυτού του κράτους, ε) κινούνται από την επιθυμία να διατηρήσουν από κοινού ό,τι συνιστά την κοινή τους ταυτότητα, ιδιαίτερα τον πολιτισμό, τις παραδόσεις, την θρησκεία ή την γλώσσα τους⁴⁰⁴».

Όμως, οι προσπάθειες του Συμβουλίου της Ευρώπης τότε απέβησαν άκαρπες, καθώς, η πρόταση της Κοινοβουλευτικής Συνελεύσεως δεν υποστηρίχθηκε από την Επιτροπή των Υπουργών, εξαιτίας του δικαστικού ελέγχου που προσιώριζε, ο οποίος δεν έγινε δεκτός από τα κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης⁴⁰⁵.

5.1.3. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΟΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ

Η Κεντροευρωπαϊκή Πρωτοβουλία (Central European Initiative) υπήρξε εξέλιξη της Τετραγωνικής, στη συνέχεια Πενταγωνικής και μετέπειτα Εξαγωνικής Πρωτοβουλίας. Σήμερα αποτελείται από δεκαοκτώ κράτη μέλη (Αλβανία, Αυστρία, Βοσνία- Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Κροατία, Ιταλία, Λευκορωσία, Μολδαβία, Ουγγαρία, Ουκρανία, Π.Γ.Δ.Μ., Μαυροβούνιο, Πολωνία, Ρουμανία, Σλοβακία, Σλοβενία, Σερβία, Τσεχία) και έχει ως στόχο την παροχή βοήθειας και τεχνογνωσίας στα τέως ανατολικά κράτη μέλη της,

⁴⁰¹ Barnes C., *et. al.* όπ. π., σελ. 6.

⁴⁰² Barnes C., *et. al.* όπ. π., σελ. 6.

⁴⁰³ Γιακουμόπουλος Χ., 31.

⁴⁰⁴ Διακοφωτάκης Γ., όπ. π., σελ. 82.

⁴⁰⁵ Barnes C., *et. al.* όπ. π., σελ. 12.

προκειμένου να προωθηθεί ο πολιτικός διάλογος, καθώς, ακόμα, και να καταστεί εφικτή η εξοικείωση των εν λόγω χωρών με τους θεσμούς της ΕΕ και τη μελλοντική ένταξή τους σε αυτήν⁴⁰⁶. Πρόκειται για έναν διεθνή οργανισμό, ο οποίος για να επιτύχει τους προαναφερθέντες στόχους προχωρά στη σύσταση ομάδων εργασίας. Έτσι, το 1993 έγινε η σύσταση μιας ομάδας εργασίας με αποκλειστικό αντικείμενο τις μειονότητες. Μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα αυτή η ομάδα εργασίας κατόρθωσε να ετοιμάσει ένα σχέδιο συμφωνίας με αντικείμενο την προστασία των εθνικών μειονοτήτων.

Στις 19 Νοεμβρίου του επόμενου έτους, στο Τορίνο της Ιταλίας, το σχέδιο συμφωνίας υιοθετήθηκε από τη Σύνοδο Υπουργών Εξωτερικών της Κεντροευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας. Η ονομασία που του δόθηκε είναι «Όργανο-Κεντροευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας για την Προστασία των Μειονοτικών Δικαιωμάτων» (CEI – Instrument for the Protection of Minority Rights), χωρίς όμως, να έχει τον χαρακτήρα μιας διεθνούς συνθήκης, αλλά, μάλλον την έκφραση της πολιτικής βουλήσεως των μελών της Κεντροευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας⁴⁰⁷. Το κείμενο αυτό υπέγραψαν δεκατρία κράτη-μέλη: η Αλβανία, η Αυστρία, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη, η Κροατία, η Ουγγαρία, η Ιταλία, η Π.Γ.Δ.Μ., η Σερβία, η Σλοβενία, το Μαυροβούνιο, η Μολδαβία, η Ρουμανία και η Πολωνία.

Ο ορισμός της εθνικής μειονότητας που μας δίδεται από το πρώτο άρθρο του Οργάνου έχει ως ακολούθως: «Για τους σκοπούς αυτού του Οργάνου ο όρος «Εθνική μειονότης» θα σημαίνει μια ομάδα, μικρότερη σε αριθμό από τον υπόλοιπο πληθυσμό ενός Κράτους, της οποίας τα μέλη, που είναι πολίτες αυτού του Κράτους, έχουν εθνοτικά, θρησκευτικά ή γλωσσικά χαρακτηριστικά, διαφορετικά από εκείνα του υπόλοιπου πληθυσμού, και οδηγούνται από την θέληση να διασφαλίσουν τον πολιτισμό, τις παραδόσεις, τη θρησκεία ή την γλώσσα τους⁴⁰⁸».

Πρόκειται για έναν ορισμό άξιο προσοχής, αφού είναι ο πρώτος ορισμός εθνικής ή μη μειονότητας, που περιλαμβάνεται σε μια διακρατική πράξη, που αφορά στις μειονότητες και στα μειονοτικά δικαιώματα. Η διακρατική αυτή πράξη δεν είναι νομικώς δεσμευτική προς τα κράτη, ωστόσο πρέπει να καταστεί σαφές, ότι αυτή η προσπάθεια

⁴⁰⁶ Central European Initiative, 2004, «Minorities and the Central European Initiative, On the Occasion of the 10th Anniversary of the CEI Instrument for the Protection of Minority Rights (1994-2004)», CEI Publications, Maribor, p. 8.

⁴⁰⁷ Για το πλήρες κείμενο της Συμφωνίας της Κεντροευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας βλ. ιστοσελίδα του διεθνούς οργανισμού της Συμφωνίας της Κεντροευρωπαϊκής Πρωτοβουλίας, http://www.ceinet.org/download/minority_rights.pdf, viewed 21 July 2008.

⁴⁰⁸ Διακοφωτάκης Γ., όπ. π., σελ. 87.

αποτελεί ένα πολύ σημαντικό βήμα προς την αναγνώριση των μειονοτικών δικαιωμάτων⁴⁰⁹.

Καμία όμως από τις προαναφερθείσες προσπάθειες σχετικά με τον ορισμό της μειονότητας δεν κατέληξε σε ένα οικουμενικά αποδεκτό αποτέλεσμα⁴¹⁰. Οι προσπάθειες αυτές δεν απέδωσαν ώστε να υφίσταται ένας καθολικός αποδεκτός ορισμός, με αποτέλεσμα το ζήτημα του ορισμού της μειονοτικής ομάδας να εκκρεμεί μέχρι σήμερα⁴¹¹.

5.2. ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΥ Ή ΑΤΟΜΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ

Το δεύτερο πρόβλημα που προκύπτει αφορά στον συλλογικό ή ατομικό χαρακτήρα των δικαιωμάτων της μειονότητας⁴¹². Το ερώτημα που τίθεται σε αυτό το σημείο είναι αν θα πρέπει να ευνοείται η προστασία μιας μειονότητας ή η κυριαρχία κι η εδαφική ακεραιότητα ενός κράτους. Παρ' όλο που οι νεότερες εξελίξεις φανέρωσαν ότι η διεθνής κοινότητα τείνει να εισάγει ιδιαίτερα συλλογικά δικαιώματα των μειονοτικών ομάδων, τα νομικά κείμενα αποδεικνύουν το αντίθετο⁴¹³.

Σήμερα, το θετικό διεθνές δίκαιο δεν αναγνωρίζει συλλογικά δικαιώματα στις μειονοτικές ομάδες⁴¹⁴. Αναγνωρίζονται μόνο δικαιώματα ατομικά και όχι δικαιώματα ομάδας ή συλλογικά δικαιώματα, καθώς, τεχνικά, προβλέπονται δικαιώματα των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες ως μέρος της διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁴¹⁵. Αυτό, όμως, δεν σημαίνει ότι δεν προβλέπεται και η από κοινού άσκηση με άλλους των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται, «κάτι που ενέχει

⁴⁰⁹ Barnes C., *et. al.* όπ. π., σελ. 12.

⁴¹⁰ Τσιπελίκης Κ., 1996, «Το Διεθνές και Ευρωπαϊκό Καθεστώς Προστασίας των Γλωσσικών Δικαιωμάτων των Μειονοτήτων και η Ελληνική Έννομη Τάξη», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ. 31.

⁴¹¹ Toggenburg N. G., 2004, «Minority Protection in a Supranational Context: Limits and Opportunities» in «Minority Protection and the Enlarged European Union: The Way Forward», edited by Toggenburg N. G., Opean Society Institute, Budapest, p. 9.

⁴¹² Διβάνη Λ., όπ. π., σελ. 31.

⁴¹³ Διβάνη Λ., όπ. π., σελ. 32.

⁴¹⁴ Περράκης Σ., 1996, «Προβληματισμοί για το Σύγχρονο Νομικό Καθεστώς των Μειονοτήτων υπό το φως της Σύμβασης Πλαισίου για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων: η Μετεξέλιξη του Δικαιακού Πλαισίου», στο συνέδριο «Η Προστασία των Μειονοτήτων-Η Σύμβαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Συμβούλιο της Ευρώπης, 9-10 Μαΐου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ. 67.

⁴¹⁵ Bokulic S., Bieber F., Biro Anna-M., Cheney Em., 2006, «Minority Rights Advocacy in the European Union: A Guide for NGOs in South East Europe», Minority Rights Group International, Minority Rights Group International Publishing, London, p. 13.

έστω και έμμεσα το συλλογικό στοιχείο⁴¹⁶». Ολοένα και μεγαλύτερη τάση αναγνώρισης συλλογικών δικαιωμάτων στις μειονότητες συνέβη με τη Σύμβαση-Πλαίσιο των Εθνικών Μειονοτήτων του Συμβουλίου της Ευρώπης (Σύμβαση)⁴¹⁷. Ο κίνδυνος που ελλοχεύει και ο φόβος που τρέφει η διεθνής κοινότητα είναι ότι αν αναγνωριστούν συλλογικά δικαιώματα σε κάποια μειονότητα, «η άκρη της αλυσίδας μπορεί να είναι η διεκδίκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης της μειονότητας αυτής, αν λ.χ. η μειονότητα ζει σε μια περιοχή στην οποία είναι πλειονότητα⁴¹⁸». Πάντως, η διάσπαση της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών είναι ασυμβίβαστη με το διεθνές δίκαιο. Όλο το πρόβλημα για το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης συμπυκνώνεται στον ορισμό του λαού, γιατί οι λαοί δικαιούνται να ασκήσουν δικαίωμα αυτοδιάθεσης⁴¹⁹. Για τους λαούς υφίσταται το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, υπό το φως του Χάρτη του ΟΗΕ, και της σχετικής πρακτικής που αναπτύχθηκε, και η οποία μπορεί υπό προϋποθέσεις να οδηγήσει και στην απόσχιση. Αντίστοιχο δικαίωμα, όμως, δεν προβλέπεται για τις μειονότητες και τους αυτόχθονους λαούς, ανεξάρτητα αν η μειονότητα χαρακτηρίζεται ως εθνική ομάδα, εθνοτική ομάδα, κοινότητα, εθνότητα κ.λ.π.⁴²⁰.

Το δικαίωμα της ισότητας ανήκει στα παραδοσιακά ατομικά ανθρώπινα δικαιώματα⁴²¹. Το δικαίωμα αυτό μαζί με το δικαίωμα ελευθερίας κατοχυρώνεται από τα Συντάγματα των ευρωπαϊκών χωρών ως θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα⁴²². Στα νεότερα ευρωπαϊκά Συντάγματα συνεπικουρείται από το δικαίωμα του καθενός να συμμετέχει στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Η κατοχύρωση των δικαιωμάτων αυτών θα αρκούσε για να καταστήσει μη συμβατές όλες εκείνες τις ενέργειες που θα εισήγαγαν αυθαίρετες διακρίσεις εις βάρος των μελών των ιστορικών μειονοτήτων⁴²³. Στην πράξη, όμως, τα πράγματα έχουν διαφορετικά. Είναι σαφές ότι με τις νεώτερες εξελίξεις

⁴¹⁶ Περράκης Σ., όπ. π., σελ. 67.

⁴¹⁷ Βλ. κατωτέρω Κεφάλαιο 6.

⁴¹⁸ Το επεξηγηματικό υπόμνημα της «Σύμβασης» σπεύδει να διασαφηνίσει στην παράγραφο 13 ότι η εν λόγω Σύμβαση δεν έχει πρόθεση να αναγνωρίσει συλλογικά δικαιώματα και ότι η έμφαση δίδεται στα δικαιώματα των ατόμων που δύναται να ασκηθούν και συλλογικά, βλ. Διβάνη Λ., όπ. π., σελ. 32.

⁴¹⁹ Διβάνη Λ., όπ. π., σελ. 31.

⁴²⁰ Η κατάσταση βέβαια, περιπλέκεται έτι περαιτέρω, καθώς η πραγματικότητα δείχνει ότι λαός και μειονότητα ως κατάσταση και ως όρος, μπορεί κάποιες φορές να συμπίπτουν. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι αυτή η των Κούρδων στο Ιράκ, στην Τουρκία και στο Ιράν, βλ. Περράκης Σ., όπ. π., σελ. 65.

⁴²¹ Δαγτόγλου Π.Δ., 1998, «Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Δίκαιο II, Ουσιαστικό Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ. 152.

⁴²² Gentry A. John, 1999, «The Cancer of Human Rights», *The Washington Quarterly*, Autumn, p. 95.

⁴²³ Κουκιάδης Ιωάν., 2002, «Οι Νεότερες Εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση στον Τομέα των Διακρίσεων και της Ξενοφοβίας», Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, No.10, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Μάιος, Αθήνα, σελ. 7.

επεκτάθηκε η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, έτσι, ώστε να υφίσταται προστασία και στις οριζόντιες σχέσεις μεταξύ των πολιτών, γεγονός που επέβαλε αντίστοιχη προσαρμογή των νομοθετικών κειμένων προς την κατεύθυνση αυτή⁴²⁴. Τι συμβαίνει, όμως, με τα δικαιώματα των μειονοτήτων;

Είναι γεγονός, ότι τα μειονοτικά δικαιώματα συχνά συγχέονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η κοινή βάση αναφοράς είναι ότι και τα, μεν, μειονοτικά και τα, δε, ανθρώπινα δικαιώματα έχουν ως προέλευση την υποχρέωση της κρατικής προστασίας. Όμως, τα μειονοτικά δικαιώματα αποτελούν μια πρόσθετη υποχρέωση που «βαρύνει» το κράτος, καθώς, αφορά σε ιδιαίτερες ομάδες πληθυσμού οι οποίες έχουν την ανάγκη της διατήρησης της ιδιαίτερης κουλτούρας τους και ταυτότητάς τους, των χαρακτηριστικών εκείνων, δηλαδή, που κάνουν την ομάδα αυτή να διαφέρει από τον υπόλοιπο πληθυσμό⁴²⁵.

Ως μειονοτικό δικαίωμα νοείται εκείνο το δικαίωμα το οποίο έχει ως στόχο να προστατεύσει την παράδοση, τις αξίες, τη γλώσσα, τα χαρακτηριστικά των ατόμων που εθνολογικά, γλωσσικά ή θρησκευτικά ανήκουν στις μειονοτικές ομάδες⁴²⁶. «Το μειονοτικό δικαίωμα αποσκοπεί στο να εγγυηθεί ότι τα στοιχεία που υπογραμμίζουν την ανάπτυξη της προσωπικότητας κάθε μέλους δεν θα χαθούν, ούτε βίαια θα αφομοιωθούν από το ρεύμα της κυρίαρχης πλειοψηφίας⁴²⁷». Σε αυτά τα μειονοτικά δικαιώματα εντάσσονται το ειδικό δικαίωμα της ισότητας και της μη διάκρισης για τα μέλη μιας ομάδας, καθώς, επίσης, και τα μορφωτικά, γλωσσικά, θρησκευτικά, πολιτιστικά δικαιώματα⁴²⁸. Η αναγνώριση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών μιας μειονότητας, ήτοι των εθίμων, των παραδόσεων και των αξιών τους, αποτελεί τη βάση των δικαιωμάτων της⁴²⁹. Αποτελούν δε, τα μειονοτικά δικαιώματα, το αναγκαίο συμπλήρωμα στα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς, τα δεύτερα δεν είναι σε θέση να προασπίσουν την υποχρέωση του κράτους έναντι των ατόμων που ανήκουν σε μειονοτικές ομάδες. Καθίσταται, λοιπόν, σαφές ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα αφορούν στα άτομα και τα μειονοτικά δικαιώματα αφορούν στα άτομα που ανήκουν σε μια

⁴²⁴ Περράκης Σ., όπ. π., σελ. 68.

⁴²⁵ Λιάκουρας Π., όπ. π., σελ.88.

⁴²⁶ Γιακουμόπουλος Χ., όπ. π., σελ.33.

⁴²⁷ Λιάκουρας Π., όπ. π., σελ.87.

⁴²⁸ Περράκης Σ., όπ. π., σελ. 68.

⁴²⁹ Vermeersch P., 2003, «EU Enlargement and Minority Rights Policies in Central Europe: Explaining Policy Shifts in the Czech Republic, Hungary and Poland», Issue 1/2003, University of Leuven (KU Leuven), Belgium, p. 1.

μειονότητα, δηλαδή, σε μια ομάδα η οποία είναι αριθμητικά υποδεέστερη από τον υπόλοιπο πληθυσμό.

Όπως προαναφέρθηκε, τα δικαιώματα των μειονοτικών πληθυσμών θεωρούνται μεν ομαδικά, ασκούνται όμως ατομικά⁴³⁰. Σε αυτό άλλωστε συνηγορούν και τα σχετικά διεθνή κείμενα: συγκεκριμένα, τα δικαιώματα που αναφέρονται στο Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών είναι ατομικά. Στο ίδιο πλαίσιο κινείται και η ΟΔΔΑ του 1948. Ανάλογη είναι και η αναφορά στα δικαιώματα που παρέχει το Σύμφωνο του 1966 για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΣΑΠΔ) των ατόμων που ανήκουν σε εθνικές, γλωσσικές και θρησκευτικές μειονότητες⁴³¹.

Όσον αφορά στα ευρωπαϊκά κείμενα προστασίας των μειονοτήτων ισχύουν τα ακόλουθα: στην Επεξηγηματική Έκθεση της Σύμβασης δηλώνεται ότι δεν προβλέπονται συλλογικά δικαιώματα εθνικών μειονοτήτων⁴³². Αντίθετα, προβάλλεται το επιχείρημα ότι η προστασία μιας εθνικής μειονότητας μπορεί να επιτευχθεί μέσω της προστασίας των δικαιωμάτων των ατόμων που είναι μέλη μιας εθνικής μειονότητας. Ωστόσο, η Σύμβαση δεν αντιτίθεται στην εισαγωγή συλλογικών δικαιωμάτων τα οποία να μπορούν αν ασκούν τα μέλη των εθνικών μειονοτήτων, αλλά τη θεωρεί ως ένα ζήτημα τεχνικής επιλογής. Εντούτοις, υπάρχει μια συλλογική διάσταση στα Άρθρα 10, 11 και 14 με αναφορές σε γλωσσικά δικαιώματα σε περιοχές που κατοικούνται από πρόσωπα που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες κατά παράδοση ή με σημαντικό αριθμό.

Όλα τα προηγούμενα συμπαραδηλούν το ανέτοιμο όχι μόνο των κρατών, αλλά, και της διεθνούς κοινότητας να αποδεχθούν το γεγονός ότι οι μειονοτικές ομάδες επιβάλλεται να απολαμβάνουν και ομαδικών δικαιωμάτων⁴³³. Είναι απαραίτητο η ταυτότητα της ιδιωτικής σφαίρας να εκφράζεται δημόσια και συλλογικά, δηλαδή, όχι μόνο να υπάρχουν, λ.χ. ισλαμικά τζαμιά, αλλά, να υπάρχουν και ισλαμικά σχολεία, ισλαμικά συνδικάτα, ισλαμικά πολιτικά κινήματα κ.α.⁴³⁴. Πρόκειται για δικαιώματα τα οποία αποτελούν διακριτικά γνωρίσματα προσωπικής έκφρασης και ιδιαίτερων πεπιοθήσεων μιας ομάδας, στην οποία ανήκουν, και αν δεν εξυπηρετείται η άσκησή τους, θεωρείται

⁴³⁰ Διβάνη Λ., όπ. π., σελ. 32.

⁴³¹ Barnes C., *et. al.* όπ. π., σελ. 28.

⁴³² Διβάνη Λ., όπ. π., σελ. 32.

⁴³³ Διβάνη Λ., όπ. π., σελ. 27.

⁴³⁴ Κοππά Μ., 2005, «Η Πολυπολιτισμικότητα Σήμερα: Υπάρχει Δρόμος για μια Δημιουργική Συνύπαρξη;», Πρακτικά Συνεδρίου, Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου (Ι.ΣΤ.Α.ΜΕ.), 13 Δεκεμβρίου, Αθήνα, σελ.6.

ότι δεν προάγονται τα δικαιώματα των ανθρώπων αυτών⁴³⁵. Η ενότητα, η ασφάλεια και η ολοκλήρωση του κράτους δεν απειλούνται από την άσκηση των ομαδικών δικαιωμάτων μιας μειονότητας. Το ενιαίο κράτος, επειδή κινδυνεύει από διαλυτικές τάσεις, δεν είναι γενναιόδωρο σε παροχές ομαδικών δικαιωμάτων προς τις μειονοτικές ομάδες. Στα σύγχρονα δημοκρατικά κράτη κάτι τέτοιο θεωρείται απαράδεκτο, αφού δείγμα της δημοκρατίας αποτελεί η αποδοχή της ετερότητας⁴³⁶. Στη σημερινή εποχή δεν υφίστανται στεγανοί εθνικοί, θρησκευτικοί, γλωσσικοί και πολιτισμικοί κόσμοι, όπως, ίσως, να συνέβαινε κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα στην Ευρώπη ή στην εγγύς Ανατολή⁴³⁷. Είναι μύθος να θεωρεί κανείς ότι υπάρχουν σήμερα μονοπολιτισμικά κράτη, γιατί σε κάθε κράτος υπάρχει η πολυπολιτισμική τάση, η τάση να συμβιώνουν στον ίδιο χώρο ομάδες με διαφορετική ταυτότητα και πολιτισμό, που φέρουν άλλα χαρακτηριστικά μεταξύ τους⁴³⁸. Η τάση αυτή σφυρηλατεί τη δημοκρατία και η εφαρμογή των ομαδικών δικαιωμάτων των μειονοτήτων είναι κάτι που η διεθνής κοινότητα πρέπει να αποδείξει με έμπρακτο τρόπο ότι θα τα παρέχει στις μειονοτικές ομάδες.

Μέσα στο ίδιο πλαίσιο θα πρέπει να κινηθούν και τα κράτη της παρευξείνιας περιοχής. Μιμούμενα τις ορθές πρακτικές των υπολοίπων κρατών της διεθνούς κοινότητας θα πρέπει αρχικά, να αναγνωρίσουν συνταγματικά τις ιστορικές μειονότητες που διαβιούν στο έδαφός τους, αφενός μεν, να προστατεύσουν τις αριθμητικά ασθενείς ομάδες του πληθυσμού που φέρουν τα στοιχεία εκείνα της μειονότητας, αφετέρου, δε, για να τελούν οι μειονότητες αυτές υπό τη διαρκή υποχρέωση να πειθαρχούν έναντι του κράτους και να μην προκαλέσουν ποτέ την εδαφική διαίρεση της χώρας στην οποία διαβιούν⁴³⁹.

5.3. ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΟΥ ΟΡΙΣΜΟΥ

Ως στοιχεία ορισμού της μειονότητας εννοούμε τα χαρακτηριστικά εκείνα στοιχεία που αναφέρονται στην πεμπτούσια της έννοιας της μειονότητας, δηλαδή σε όλα τα γνωρίσματα που συνθέτουν τη συγκεκριμένη έννοια, ήτοι τα εθνοτικά χαρακτηριστικά,

⁴³⁵ Vermeersch P., όπ. π., σελ. 1.

⁴³⁶ Παπαγιαννάκης Μ., 2006, «Για μια Πολυπολιτισμική Σύγχρονη Κοινωνία», Η Καθημερινή, 31 Δεκεμβρίου, σελ. 14.

⁴³⁷ Ηρακλείδης Αλ., «Το Κυπριακό: Σύγκρουση και Επίλυση», Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2005, σελ. 201.

⁴³⁸ Σαρής Ν., 2001, «Οθωμανική Πραγματικότητα και Σύγχρονη Εθνική Ταυτότητα», στο «Τουρκία, Ισλάμ και Κρίση του Κεμαλισμού», Επιμέλεια Γεώργιος Κ., Καραμπελιάς Γ., Εκδόσεις Άτροπος, Αθήνα, σελ.48.

⁴³⁹ Λιάκουρας Π., όπ. π., σελ.90.

τα θρησκευτικά, κ.α.⁴⁴⁰. «Τα στοιχεία αυτά παραμένουν αμετάβλητα, κάποιες φορές κατά ήπτον ή μάλλον αμετάβλητα»⁴⁴¹. Πρόκειται για στοιχεία που συνυπάρχουν και από κοινού ορίζουν την έννοια της μειονότητας, διαχωρίζοντας τις μειονοτικές ομάδες από τον υπόλοιπο πληθυσμό και συμβάλλοντας στην καλύτερη αντίληψη της μειονοτικής πραγματικότητας, καθώς, ακόμα και στην κατανόηση των ιδιαιτεροτήτων της. Από αυτά τα στοιχεία κάποια είναι αντικειμενικά και κάποια υποκειμενικά.

5.3.1. ΤΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Τα αντικειμενικά στοιχεία του ορισμού της μειονότητας είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την ίδια την έννοια της μειονότητας. Ως τέτοια εκλαμβάνονται ο αριθμός των μελών και τα χαρακτηριστικά της. Το κρίσιμο στοιχείο είναι η ύπαρξη αυτών των ιδιαίτερων στοιχείων, τα οποία να μπορούν να διαπιστωθούν κατά αντικειμενικό τρόπο, προκειμένου να υπάρξει μειονότητα σε ένα κράτος⁴⁴². Το ζήτημα της ύπαρξης ή της απουσίας των αντικειμενικών αυτών κριτηρίων δεν επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των ενδιαφερομένων κρατών. Το Διεθνές Δικαστήριο με τη γνωμοδότηση του περί Κοινοτήτων προβλέπει ότι η ύπαρξη των μειονοτήτων είναι ζήτημα πραγματικό και όχι νομικό⁴⁴³.

Όλοι οι ορισμοί περί μειονοτήτων συνηγορούν στο ότι υφίστανται συγκεκριμένα στοιχεία τα οποία γίνονται αποδεκτά από όλους και τα οποία συμβάλλουν στο να διακρίνει κανείς τις μειονοτικές ομάδες από τον υπόλοιπο πληθυσμό: ο αριθμητικός παράγων, κάποια ευδιάκριτα χαρακτηριστικά, ο νομικός δεσμός των μελών της μειονότητας με το κράτος, η μη κυρίαρχη θέση έναντι του συνόλου του πληθυσμού, η υποχρέωση πίστωσης των μελών των μειονοτήτων ως προς το κράτος και οι παλαιοί δεσμοί.

- I. Το πρώτο αντικειμενικό στοιχείο για τον προσδιορισμό της μειονότητας αποτελεί ο αριθμός των μελών της μειονότητας. Μια διακριτή ομάδα του πληθυσμού θεωρείται μειονότητα διότι ο αριθμός των μελών της υπολείπεται του συνολικού αριθμού των ατόμων, τα οποία αποτελούν τον πληθυσμό ενός κράτους. Το εύρος της διακυμάνσεως

⁴⁴⁰ Περράκης Σ., όπ. π., σελ. 63.

⁴⁴¹ Διακοφωτάκης Γ., όπ. π., σελ. 109.

⁴⁴² Περράκης Σ., όπ. π., σελ. 63.

⁴⁴³ Βλ. αναλυτικώς ανωτέρω, Κεφάλαιο Πέμπτο.

αυτού του μεγέθους παραμένει αδιευκρίνιστο. Πάντως, ο αριθμός των μελών μιας μειονότητας πρέπει να είναι μικρότερος από εκείνον του υπόλοιπου πληθυσμού⁴⁴⁴.

II. Η ύπαρξη της μειονότητας διαπιστώνεται όχι μόνο από το μέγεθος της μειονοτικής ομάδας αλλά και από την ύπαρξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που διαφέρουν από εκείνα του υπόλοιπου πληθυσμού μιας χώρας. Τα χαρακτηριστικά αυτά μπορεί να είναι: α) εθνοτικά, σε αυτά περιλαμβάνονται τα φυσικά/βιολογικά χαρακτηριστικά, δηλαδή, όλα εκείνα τα βιολογικά χαρακτηριστικά τα οποία μεταδίδονται από γενιά σε γενιά δια της κληρονομικότητας, η ιστορία, δηλαδή η έκφραση ιστορικής μνήμης μιας μειονότητας και ο πολιτισμός, δηλαδή, τα ήθη τα έθιμα και οι παραδόσεις μιας ομάδας. Εάν, λοιπόν, τα μέλη μιας μειονότητας έχουν εθνοτικά χαρακτηριστικά διαφορετικά από εκείνα των υπολοίπων πολιτών ενός κράτους, τότε καθίσταται σαφές ότι έχουν και διαφορετική εθνοτική καταγωγή⁴⁴⁵, β) πολιτιστικά, σε αυτά συγκαταλέγονται τα ήθη, τα έθιμα και οι παραδόσεις μιας ομάδας. Πρόκειται για χαρακτηριστικά που έχουν πολλά κοινά στοιχεία και πολλές φορές συνδέονται, αλλά, δεν ταυτίζονται. Είναι έννοιες συναφείς αλλά διαφορετικές και εξυπηρετούν άλλους σκοπούς⁴⁴⁶, γ) θρησκευτικά, σε αυτά περικλείονται η θρησκεία και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις μιας ομάδας, δηλαδή τα χαρακτηριστικά αυτά που αναφέρονται στη θρησκεία ή την πεποίθηση, ή δ) γλωσσικά, σε αυτά περιλαμβάνονται η γλώσσα και οι τρόποι, προφορικοί και γραπτοί με τους οποίους αυτή εκφράζεται, δηλαδή οι γλώσσες που συνιστούν έλλογο μέσο επικοινωνίας και που φέρνουν καθημερινά σε επαφή τους ανθρώπους δια του προφορικού και του γραπτού λόγου.

III. Ένα ακόμα στοιχείο σύμφωνα με το οποίο καθορίζεται ποια ομάδα είναι μειονότητα και ποια όχι είναι ο νομικός δεσμός των μελών των μειονοτήτων με το κράτος. Σύμφωνα με αυτήν την ιδιότητα, τα μέλη της μειονότητας πρέπει να είναι πολίτες της χώρας στην οποία ζει η μειονότητα. Εξαιτίας του ότι υπάρχουν κατηγορίες ομάδων ανθρώπων που συνιστούν συναφείς έννοιες με αυτήν της μειονότητας, το συγκεκριμένο στοιχείο συμβάλλει στο διαχωρισμό των μειονοτήτων από τις άλλες ομάδες. «Η ιθαγένεια δρα ως καταλύτης με αποτέλεσμα να ορίζεται τουλάχιστον, πέραν πάσης αμφιβολίας, τι δεν είναι μειονότης⁴⁴⁷».

⁴⁴⁴ Διακοφωτάκης Ι. Γ., όπ. π., σελ. 135.

⁴⁴⁵ Διακοφωτάκης Ι. Γ., όπ. π., σελ.115-116.

⁴⁴⁶ Διακοφωτάκης Ι. Γ., όπ. π., σελ. 120.

⁴⁴⁷ Διακοφωτάκης Ι. Γ., όπ. π., σελ. 142.

IV. Επόμενο αντικειμενικό στοιχείο αποτελεί η μη κρατούσα θέση της μειονότητας στο κράτος στο οποίο διαμένει. Παρ' όλο που δεν διευκρινίζεται επαρκώς το περιεχόμενο του όρου κρατούσα, αντιλαμβάνεται κανείς ότι όσο μια μειονότητα είναι κρατούσα, δεν νοείται ως μειονότητα και δεν χρήζει προστασίας κατά τους σκοπούς μειονοτικής προστασίας και κατά το διεθνές δίκαιο. Η διευκρίνιση αυτή έχει μόνο ακαδημαϊκό ενδιαφέρον⁴⁴⁸.

V. Η υποχρέωση πίστωσης που πρέπει να επιδεικνύουν τα μέλη της μειονότητας έναντι του κράτους στο οποίο είναι πολίτες. Πρόκειται για ένα στοιχείο το οποίο αφορά σε όλες τις ομάδες του πληθυσμού ενός κράτους, καθώς, όλοι οι πολίτες έχουν την υποχρέωση να σέβονται τη χώρα τους και να συμμορφώνονται με τους νόμους της. Το ζήτημα της υποχρέωσης πίστωσης των μελών των μειονοτήτων ως προς το κράτος συνιστά στοιχείο του ορισμού της μειονότητας εξαιτίας των αποσχιστικών τάσεων που εκδηλώθηκαν κατά καιρούς σε παγκόσμιο επίπεδο⁴⁴⁹. Αποτελεί ένα στοιχείο όμως το οποίο θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται μέσα στο πλαίσιο των υποχρεώσεών τους παρά ως κριτήριο του ορισμού της έννοιας της μειονότητας.

5.3.2. ΤΑ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ως υποκειμενικά στοιχεία νοούνται τα στοιχεία εκείνα τα οποία διαπιστώνονται βάσει υποκειμενικών αντιλήψεων και παρατηρήσεων⁴⁵⁰. Η διαφορά τους από τα προαναφερθέντα αντικειμενικά στοιχεία έγκειται στο ότι, τα υποκειμενικά στοιχεία εκτιμώνται βάσει κάποιων παραγόντων βουλευτικού στοιχείου, που δεν είναι αντικειμενικώς μετρήσιμοι, και των οποίων η παρατήρηση, μελέτη και τεκμηρίωση επιδέχεται πολλών ερμηνειών και ενδεχομένως, ακόμα, περισσότερων αμφισβητήσεων. Στα υποκειμενικά στοιχεία περιλαμβάνονται η συνείδηση των μελών της διακριτής ομάδος ότι αποτελούν μειονότητα, η θέληση διατηρήσεως των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, η συλλογική θέληση επιβιώσεως και η επιδίωξη πραγματικής και νομικής ισότητας.

I. Η συνείδηση της διακριτής ομάδας, τα μέλη της οποίας συνδέουν μια σειρά από εγγενή χαρακτηριστικά, όπως λ.χ. εθνοτικά, θρησκευτικά, γλωσσικά κ.α., αποτελεί ένα στοιχείο που συμβάλλει στον ορισμό της μειονοτικής ομάδας. Πρόκειται για

⁴⁴⁸ Διακοφωτάκης Ι. Γ., όπ. π., σελ. 149.

⁴⁴⁹ Διακοφωτάκης Ι. Γ., όπ. π., σελ. 150.

⁴⁵⁰ Περράκης Σ., όπ. π., σελ. 63.

χαρακτηριστικά που αποτελούν του συνεκτικούς δεσμούς ανάμεσα στα μέλη αυτής της διακριτής ομάδας και τα οποία βοηθούν αυτά να συνειδητοποιήσουν την διαφορετική καταγωγή, την ιδιαίτερη θρησκεία, τη ξεχωριστή γλώσσα. Επί της συνείδησης αυτής της διαφορετικότητας, που αποτελεί το θεμέλιο λίθο της μειονοτικής ομάδας, οικοδομείται η αυτογνωσία των μελών της μειονότητας και επιχειρείται η ενίσχυση της συλλογικής αντίληψης της ιδιαιτερότητας ή διαφοράς έναντι του υπολοίπου πληθυσμού. Πρόκειται για το απαραίτητο (*conditio sine qua non*) στοιχείο του ορισμού του μειονοτικού πληθυσμού.

- II. Η θέληση διατηρήσεως των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της διακριτής ομάδας είναι ακόμα ένα υποκειμενικό στοιχείο στον ορισμό της μειονότητας. Είναι μια απαραίτητη προϋπόθεση για την αυτογνωσία της μειονότητας, αλλά, και τη διατήρηση της ιδιαιτερότητάς της ως διακριτής ομάδας του πληθυσμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✓ Δαγτόγλου Π.Δ., 1998, «Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο II, Ουσιαστικό Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- ✓ Διακοφωτάκης Ι. Γ., 2001, «Περί Μειονοτήτων Κατά το Διεθνές Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- ✓ Γιακουμόπουλος Χ., 1997, «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», στο «Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- ✓ Διβάνη Λ., 1998, «Η Σύμβαση Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και το Σύστημα Μειονοτικής Προστασίας», στο συνέδριο «Η Προστασία των Μειονοτήτων – Η Σύμβαση Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Ι.Μ.Δ.Α.), Συμβούλιο της Ευρώπης, 9-10 Μαΐου, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- ✓ Ηρακλείδης Αλέξης, 2005, «Το Κυπριακό: Σύγκρουση και Επίλυση», Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- ✓ Θεοδώρου Σ., 2008, «Οι Οσσετίες της Επόμενης Ημέρας, Εντείνονται οι Αποσχιστικές Τάσεις στην Ευρασία», Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής, Αρ. Φύλλου 363, 24 Αυγούστου.
- ✓ Κοτπά Μ., 2005, «Η Πολυπολιτισμικότητα Σήμερα: Υπάρχει Δρόμος για μια Δημιουργική Συνύπαρξη;», Πρακτικά Συνεδρίου Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου Ι.ΣΤ.Α.ΜΕ., 13 Δεκεμβρίου, Αθήνα.
- ✓ Κουκιάδης Ιωάν., 2002, «Οι Νεότερες Εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση στον Τομέα των Διακρίσεων και της Ξενοφοβίας», Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Νο.10, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Μάιος, Αθήνα.
- ✓ Κούφα Κ., 1998, «Η Διαδικασία 1503, Ένας Μηχανισμός Παγκόσμιας Εμβέλειας για τον έλεγχο των Παραβιάσεων των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών

Ελευθεριών» στο «Ο ΟΗΕ στο Κατώφλι της Μεταψυχροπολεμικής Εποχής», Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

✓ Λιάκουρας Π., 2007, «Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη, Σε Αναζήτηση Ομοσπονδιακής Επίλυσης», Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

✓ Παπαγιαννάκης Μ., 2006, «Για μια Πολυπολιτισμική Σύγχρονη Κοινωνία», Η Καθημερινή, 31 Δεκεμβρίου.

✓ Περράκης Σ., 1996, «Προβληματισμοί για το Σύγχρονο Νομικό Καθεστώς των Μειονοτήτων υπό το φως της Σύμβασης Πλαισίου για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων: η Μετεξέλιξη του Δικαιακού Πλαισίου», στο συνέδριο «Η Προστασία των Μειονοτήτων-Η Σύμβαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Συμβούλιο της Ευρώπης, 9-10 Μαΐου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

✓ Σαρρής Ν., 2001, «Οθωμανική Πραγματικότητα και Σύγχρονη Εθνική Ταυτότητα», στο «Τουρκία, Ισλάμ και Κρίση του Κεμαλισμού», Επιμέλεια Γεώργιας Κ., Καραμπελιάς Γ., Εκδόσεις Άτροπος, Αθήνα.

✓ Τσιτσελίκης Κ., 1996, «Το Διεθνές και Ευρωπαϊκό Καθεστώς Προστασίας των Γλωσσικών Δικαιωμάτων των Μειονοτήτων και η Ελληνική Έννομη Τάξη», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

✓ Barnes C., Olsthoorn M., 2000, «Η Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων, Οδηγός για μη Κυβερνητικές Οργανώσεις», Διεθνής Ομάδα για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων, Έκδοση Ελληνικής Ομάδας για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων, Εκδόσεις ΕΤΕΠΕ, Αθήνα.

✓ Bokulic S., Bieber F., Biro Anna-M., Cheney Em., 2006, «Minority Rights Advocacy in the European Union: A Guide for NGOs in South East Europe», Minority Rights Group International, Minority Rights Group International Publishing, London.

✓ Central European Initiative, 2004, «Minorities and the Central European Initiative, On the Occasion of the 10th Anniversary of the CEI Instrument for the Protection of Minority Rights (1994-2004)», CEI Publications, Maribor.

✓ Jackson Preece J., 1998, «National Minorities and the European Nation-States System», Clarendon Press Publishers, Oxford.

✓ Percevic G., 1997, «Η Εξέλιξη της Κοινωνίας των Πολιτών και η Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων», στο συνέδριο «Ευρωπαϊκή Διεύρυνση Προς την Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη-Η Προβληματική της Προσαρμογής», Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου (Ι.ΣΤ.Α.ΜΕ.), 28-29 Μαΐου, Αθήνα.

✓ Texier P., 2006, «Changement aux Nations Unies, Droits de l' Homme, Une Reforme en deni teiinte», Le Monde Diplomatique, Octobre, N. 454.

✓ Toggenburg N. G., 2004, «Minority Protection in a Supranational Context: Limits and Opportunities» in «Minority Protection and the Enlarged European Union: The Way Forward», edited by Toggenburg N. Gabriel, Open Society Institute, Budapest.

✓ Vermeersch P., 2003, «EU Enlargement and Minority Rights Policies in Central Europe: Explaining Policy Shifts in the Czech Republic, Hungary and Poland», Issue 1/2003, University of Leuven (KU Leuven), Belgium.

✓ <http://www.ceinet.org/download/minority_rights.pdf>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ

6. Η ΙΣΧΥΣ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας για την προστασία των μειονοτήτων είναι ιδιαίτερα έντονο τα τελευταία χρόνια⁴⁵¹. Οι διεθνείς οργανισμοί, περιλαμβανομένων και αυτών της Ευρώπης, δεν έπαψαν να ενδιαφέρονται για τα μειονοτικά ζητήματα και για την προστασία των μειονοτικών ομάδων, κάτι που αποδεικνύουν τα διάφορα διεθνή κείμενα που συντάσσονταν κατά καιρούς, καθώς, ακόμα, και οι συστάσεις ομάδων επιστημόνων και υποεπιτροπών για την καλύτερη προστασία αυτών των πληθυσμών⁴⁵². Η πολλαπλότητα των διεθνών κειμένων βοηθά στη συνειδητοποίηση των μειονοτικών προβλημάτων, αποδεικνύοντας ότι τα ζητήματα των μειονοτήτων είναι επίκαιρα και επιμένουν, γεγονός, που απέδειξαν οι μεταψυχροπολεμικές εθνοτικές συγκρούσεις και η αναβίωση των μειονοτικών κινημάτων⁴⁵³.

Είναι, όμως, συζητήσιμο αν μπορούν, σε αυτές τις ευαίσθητες περιοχές με τις οποίες γεινιάζει η ΕΕ, οι μειονοτικές συμβάσεις και τα σχετικά ευρωπαϊκά κείμενα να αποτελέσουν το δέλεαρ για την καθησύχαση των προαναφερόμενων εκρηκτικών τάσεων. Τα κείμενα αυτά θα πρέπει να αποθαρρύνουν τους «υποψήφιους παραβάτες» από βίαιες ενέργειες και αποσχιστικές πρακτικές, τονίζοντάς τους τα ιδανικά της ΕΕ και το ενδεχόμενο απεμπλοισμού πιθανών μελλοντικών οφελών, εναρμονίζοντάς τους με μία από τις θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς δικαίου, αυτή της εδαφικής ακεραιότητας⁴⁵⁴.

⁴⁵¹ Vermeersch P., 2003, «EU Enlargement and Minority Rights Policies in Central Europe: Explaining Policy Shifts in the Czech Republic, Hungary and Poland», *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, University of Leuven (KU Leuven), Issue1, Belgium, p.1.

⁴⁵² Τελαλιάν Μ., 1992, «Διεθνή Κείμενα Προστασίας Μειονοτήτων – Νεώτερες εξελίξεις» στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη», Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας, Νο.17, Οκτώβριος, Αθήνα, σελ. 32.

⁴⁵³ Καζάκος Π., 1992, «Η Νέα Σημασία Μειονοτικών Ζητημάτων στη Διεθνή Συζήτηση», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη», Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χρήστος, Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο εργασίας Νο. 17, Οκτώβριος, Αθήνα, σελ. 19.

⁴⁵⁴ Ροζάκης Χρήστος, 1992, «Υπέρβαση και Διατήρηση του Εθνικού Κράτους στην Σημερινή Ευρώπη», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη», Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας Νο. 17, Αθήνα, σελ. 31.

Η προστασία των μειονοτήτων με τη μορφή της παροχής ειδικών προνομίων για τη διατήρηση των ιδιαιτεροτήτων τους διεθνοποιείται ξανά⁴⁵⁵. Αφορά δε, ολόκληρη τη διεθνή κοινότητα και όχι μόνο τα κράτη εκείνα στο έδαφος των οποίων κατοικούν μειονοτικοί πληθυσμοί⁴⁵⁶.

6.1. Η ΣΥΜΒΑΣΗ-ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ

Η διεύρυνση του Συμβουλίου της Ευρώπης προς την Κεντρική και την Ανατολική Ευρώπη σε συνδυασμό με την ομογενοποίηση του δικαίου σε θέματα δικαιωμάτων του ανθρώπου και κατ' επέκταση των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, με σκοπό την ασφάλεια και την σταθερότητα στην περιοχή, δεν άργησε να φέρει στο φως το κείμενο της Σύμβασης-Πλαισίου για τις Εθνικές Μειονότητες⁴⁵⁷. Η Σύμβαση είναι μια διεθνής πολυμερής συνθήκη η οποία εμπνέεται από το έργο του ΟΑΣΕ, καθώς, επίσης, και από άλλους οργανισμούς, όπως ο ΟΗΕ, και βασίζεται στα κείμενα τόσο του Τελικού Κειμένου της Συνάντησης Ανθρώπινης Διάστασης της Κοπεγχάγης του 1990 της Διάσκεψης για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΔΑΣΕ), όσο και στη Διακήρυξη του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα των Προσώπων που ανήκουν σε Εθνικές ή Εθνοτικές, Θρησκευτικές και Γλωσσικές Μειονότητες (ΔΔΠΕΘΓΜ) του 1992⁴⁵⁸.

Οι χώρες που έχουν υπογράψει και θέσει σε εφαρμογή τη Σύμβαση είναι τριάντα εννέα: Αλβανία, Αρμενία, Αυστρία, Αζερμπαϊτζάν, Βοσνία -Ερζεγοβίνη, Βουλγαρία, Κροατία, Κύπρος, Τσεχία, Δανία, Εσθονία, Φινλανδία, Γεωργία, Γερμανία, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ιταλία, Λετονία, Λιχτενστάιν, Λιθουανία, Μάλτα, Μολδαβία, Μαυροβούνιο, Ολλανδία, Νορβηγία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ρωσία, Σαν Μαρίνο, Σερβία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία, Ελβετία, Π.Γ.Δ.Μ., Ουκρανία και Ηνωμένο Βασίλειο⁴⁵⁹. Παρόλο που πρόκειται για ένα κείμενο με ηθικό και πολιτικό κύρος, η

⁴⁵⁵ Γιακουμόπουλος Χ., 1997, «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος, Χριστόπουλος Δημήτρης, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σελ. 25.

⁴⁵⁶ Vermeersch P., όπ. π., σελ. 1.

⁴⁵⁷ Τσιτσελίκης Κ., 1996, «Το Διεθνές και Ευρωπαϊκό Καθεστώς Προστασίας των Γλωσσικών Δικαιωμάτων των Μειονοτήτων και η Ελληνική Έννομη Τάξη», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ. 174.

⁴⁵⁸ Welhengama G., 2000, «Minorities' Claims: From Autonomy to Secession, International Law and State Practice», Interdisciplinary Research Series in Ethnic, Gender and Class Relations, Ashgate Publishing Limited, Hampshire, p. 20.

⁴⁵⁹ Τη Σύμβαση Πλαίσιο για τις Εθνικές Μειονότητες καλούνται να υπογράψουν όχι μόνο τα μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης αλλά και άλλα κράτη που θα κληθούν να συμμετάσχουν, βλ. Διβάνη Λ., 1998, «Η Σύμβαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και το Σύστημα Μειονοτικής Προστασίας», στο «Η Προστασία των Μειονοτήτων-Η Σύμβαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Ι.Μ.Δ.Α.), Συμβούλιο της Ευρώπης, 9-10 Μαΐου, Αθήνα.

Σύμβαση δεν έχει κυρωθεί νομικά από την Ελλάδα, το Βέλγιο, την Ισλανδία, τη Λετονία, τη Γαλλία και την Τουρκία. Η Ελλάδα δεν την έχει κυρώσει γιατί θεωρεί ότι στο έδαφός της δεν υπάρχουν εθνικές μειονότητες, αλλά μόνο θρησκευτικές⁴⁶⁰.

Στόχος της «Σύμβασης» είναι να προσδιορίσει στα κράτη που θα δεσμευτούν από αυτήν, τις νομικές αρχές προστασία των μειονοτικών πληθυσμών, όπως είχε ήδη αποφασιστεί από τους αρχηγούς των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, στη Σύνοδο κορυφής της Βιέννης το 1993, καθώς και από το πλαίσιο των αρχών που έχουν διατυπωθεί μέσα από τα κείμενα του ΟΑΣΕ⁴⁶¹. Αποτελεί ένα σημαντικό ορόσημο γιατί είναι το πρώτο πολυμερές δεσμευτικό όργανο που είναι αφιερωμένο στην προστασία των εθνικών μειονοτήτων⁴⁶². Η αποτελεσματικότητά της, όμως, εξαρτάται από το πόσο «σοβαρά» θα την πάρουν οι κυβερνήσεις των κρατών που κυρώνουν το συγκεκριμένο κείμενο⁴⁶³. Η Σύμβαση αυτή θα μπορούσε να λειτουργήσει ως υπόδειγμα όσον αφορά στη νομοθεσία και την πρακτική των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, αλλά, και των κρατών που επιθυμούν να γίνουν μέλη αυτού, στον τομέα των μειονοτήτων και σε ό,τι αφορά στην μεταχείριση αυτών⁴⁶⁴.

Η χρήση του όρου «Πλαίσιο» αναφέρεται στο ότι η Σύμβαση περιέχει διατάξεις προγραμματικού τύπου, αφού οι Συντάκτες της Σύμβασης δεν θεώρησαν εφικτό να συμπεριλάβουν διατάξεις με λεπτομερή ή συγκεκριμενοποιημένα δικαιώματα για τις μειονότητες, εξαιτίας της ετερότητας που παρατηρείται στο εσωτερικό των κρατών μελών στα ζητήματα αυτά. Στη Σύμβαση, επομένως, διατυπώνονται γενικοί στόχοι και αρχές που αφορούν σε ποικίλα ζητήματα⁴⁶⁵. Οι διατάξεις της Σύμβασης είναι διατυπωμένες ως κρατικές υποχρεώσεις, και όχι με όρους συγκεκριμένων δικαιωμάτων για τα άτομα που ανήκουν σε μειονότητες, αντίθετα με την ΕΣΔΑ⁴⁶⁶.

⁴⁶⁰ Hoffmeister F., 2004, «Monitoring Minority Rights in the Enlarged European Union» in «Minority Protection and the Enlarged European Union: The Way Forward», Open Society Institute, EURAC Publishing, Budapest, p. 89.

⁴⁶¹ Τσιπελίκης Κ., όπ. π., σελ. 175.

⁴⁶² Hoffmeister F., όπ. π., σελ. 91.

⁴⁶³ Για ενημερώσεις και έγγραφα βλ. Ιστοσελίδα Συμβουλίου της Ευρώπης, http://www.coe.int/t/e/human_rights/minorities/1_GENERAL_PRESENTATION/PDF_Overview_en.pdf.

⁴⁶⁴ Διβάνη Λ., όπ. π., σελ. 28.

⁴⁶⁵ Το πλήρες κείμενο της «Σύμβασης-Πλαισίου για τις Εθνικές Μειονότητες» είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης, βλ. [http://www.venice.coe.int/docs/1994/CDL-STD\(1994\)009-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/1994/CDL-STD(1994)009-e.asp).

⁴⁶⁶ Welhengama G., όπ. π., σελ. 21.

Οι συντάκτες της Σύμβασης θέλησαν να ορίσουν κάποιες αρχές οι οποίες να πρυτανεύουν στην προστασία των εθνικών μειονοτήτων⁴⁶⁷. Καθίσταται σαφές, ότι τα κράτη αφού προβούν στην κύρωση της Σύμβασης, θα τις σέβονται και θα τις εφαρμόζουν στο εσωτερικό τους μέσω της εθνικής τους νομοθεσίας, καθώς, επίσης, και μέσω των κατάλληλων κυβερνητικών πολιτικών⁴⁶⁸. Οι αρχές αυτές δεν διαφέρουν ουσιαστικά από τις αρχές αυτές που η διεθνής κοινότητα προσπάθησε κατά καιρούς να προασπίσει. Η καινοτομία έγκειται στην δια της επικυρώσεως ανάληψη νομικών υποχρεώσεων, οι οποίες υφίστανται ήδη από πολιτικής πλευράς στον ΟΑΣΕ. Δηλαδή, η Σύμβαση συμπληρώνει και υλοποιεί στο νομικό πεδίο ό,τι ήδη έχει εξαγγελθεί στο πολιτικό⁴⁶⁹.

Οι αρχές αυτές μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται ο αυτοπροσδιορισμός και η επιλογή μεταχειρίσεως (άρθρο 3), η χρήση της μειονοτικής γλώσσας στον προφορικό, γραπτό, έντυπο ή και ηλεκτρονικό λόγο, περιλαμβανομένου και του δικαιώματος δημιουργίας και χρήσεως μειονοτικών ΜΜΕ (άρθρα 9.1, 9.2, 9.3, 10.1), η αναγνώριση των μειονοτικών ονοματεπωνύμων στη μειονοτική γλώσσα (άρθρο 11.1), και η ανάρτηση και επίδειξη δημοσίως επιγραφών και άλλων πληροφοριών στη γλώσσα αυτή (άρθρο 11.2), η δημιουργία ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (άρθρο 13.1), η διδασκαλία της μειονοτικής γλώσσας (άρθρο 14.1), η διατήρηση της πληθυσμιακής συνθέσεως των μειονοτικών περιοχών και των ορίων τους (άρθρο 16) και η διασυνωριακή επικοινωνία⁴⁷⁰. Στην δεύτερη κατηγορία εντάσσονται τα δικαιώματα εκείνα που επιφαίνονται σε πολλούς παράγοντες και δυνητικούς όρους, όπως η λήψη «κατάλληλων μέτρων» για τη διευκόλυνση της προσβάσεως στα ΜΜΕ, (άρθρο 9.4), οι «προσπάθειες» και «όσο είναι δυνατόν», για τη χρήση της μειονοτικής γλώσσας ενώπιον των διοικητικών αρχών σε περιοχές, οι οποίες κατοικούνται παραδοσιακά ή σε σημαντικούς αριθμούς από μέλη μειονοτήτων, εφόσον, υπάρχει ζήτηση και όπου η ζήτηση αυτή ανταποκρίνεται σε μια πραγματική ανάγκη (άρθρο 10.2). Αλλά, και προσπάθειες στο πλαίσιο των νομικών συστημάτων των κρατών όπου είναι αναγκαίο και δια της υπογραφής συμφωνιών με άλλα κράτη, λαμβανομένων υπόψιν των ιδιαίτερων συνθηκών τους, για τη δημόσια ανάρτηση και έκθεση παραδοσιακών τοπωνυμίων, ονομάτων οδών και άλλων τοπογραφικών

⁴⁶⁷ Vermeersch P., όπ. π., σελ. 6.

⁴⁶⁸ Hoffmeister F., όπ. π., σελ. 91.

⁴⁶⁹ Διακοφωτάκης Ι. Γ., «Περί Μειονοτήτων κατά το Διεθνές Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2001, σελ. 508.

⁴⁷⁰ Διβάνη Λ., όπ. π., σελ. 30.

ενδείξεων στη μειονοτική γλώσσα, όταν υπάρχει επαρκής ζήτηση για κάτι τέτοιο (άρθρο 11.3) κι οι προσπάθειες για κατάλληλες ευκαιρίες, σε περιοχές που κατοικούνται παραδοσιακά ή σε σημαντικό αριθμό από μέλη μειονοτήτων για να έχουν αυτά εκπαίδευση στη μειονοτική γλώσσα εντός των εκπαιδευτικών συστημάτων των κρατών, εφόσον υπάρχει επαρκής ζήτηση (άρθρο 14.2)⁴⁷¹.

Το κείμενο της Σύμβασης δεν περιέχει ορισμό της εθνικής μειονότητας⁴⁷². Στόχος της Σύμβασης είναι όχι μόνο να επιτρέψει την ελεύθερη έκφραση των ιδιαιτεροτήτων της μειονοτικής ταυτότητας, αλλά, επιπλέον, να διασφαλίσει και να συμβάλει στην ανάπτυξη της διαφορετικής ταυτότητας⁴⁷³. Είναι το μοναδικά τόσο σύγχρονο και εξειδικευμένο κείμενο και αποτελεί το αποτέλεσμα των προσπαθειών της Ευρώπης για καλύτερη προστασία των μειονοτικών πληθυσμιακών ομάδων⁴⁷⁴. Το 1995 υπογράφηκε στο Στρασβούργο και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Φεβρουαρίου του 1998.

Ο κίνδυνος που περιέχει η Σύμβαση είναι οι γενικά διατυπωμένοι στόχοι και οι αρχές να τύχουν περιοριστική ερμηνείας από τα Συμβαλλόμενα μέρη. Ορισμένα από αυτά είναι πιθανό να κάνουν χρήση της ευελιξίας μετατροπής των αρχών σε εσωτερική εθνική νομοθεσία και κυβερνητικές πολιτικές που να ταιριάζουν κατά τον καλύτερο τρόπο στη συγκεκριμένη κατάσταση των Συμβαλλομένων κρατών προκειμένου να αποφύγουν τις υποχρεώσεις τους. Το κείμενο της Σύμβασης πρέπει να «διαβάζεται» μαζί με τα υπόλοιπα διεθνή κείμενα που στοχεύουν στην προάσπιση των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, προκειμένου να διασφαλιστεί ότι θα ισχύσει το μέγιστο πρότυπο προστασίας που προσφέρει το διεθνές δίκαιο⁴⁷⁵.

6.2. Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ένα από τα πρώτα επιτεύγματα του Συμβουλίου της Ευρώπης αποτελεί η σύνταξη και η υπογραφή της ΕΣΔΑ⁴⁷⁶. Η ΕΣΔΑ υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 και τέθηκε σε ισχύ στις 3 Σεπτεμβρίου 1953. Συμπληρώθηκε μεταγενέστερα από μια σειρά

⁴⁷¹ Διακοφωτάκης Ι. Γ., όπ. π., σελ. 510.

⁴⁷² Jackson Preece J., 1998, «National Minorities and the European Nation-States System», Clarendon Press Publishers, Oxford, σελ.21.

⁴⁷³ Διβάνη Λ., όπ. π., σελ. 30.

⁴⁷⁴ Γιακουμόπουλος Χ., όπ. π., σελ. 33.

⁴⁷⁵ Hoffmeister F., όπ. π., σελ. 90.

⁴⁷⁶ Welhengama G., 2000, όπ. π., p. 21.

πρωτοκόλλων, μέσω των οποίων διευρύνθηκε ο αριθμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που είχαν αρχικά περιληφθεί στη σύμβαση αυτή⁴⁷⁷.

Αφενός, μεν, με την ΕΣΔΑ καθορίζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα και ο προσωπικές ελευθερίες, αφετέρου, δε, εγκαθιδρύεται σύστημα δικαστικής προστασίας αυτών, επικεφαλής του οποίου είναι το ΕΔΔΑ⁴⁷⁸. Η ΕΣΔΑ δεν περιλαμβάνει ειδικές διατάξεις που να αφορούν στην προστασία των μειονοτικών ομάδων αποκλειστικά⁴⁷⁹. Τα μέλη των μειονοτικών αυτών ομάδων όμως ακούν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που παρέχει η ΕΣΔΑ, όχι λόγω της ιδιότητάς τους αυτής, αλλά επειδή η ΕΣΔΑ διασφαλίζει σε όλα τα πρόσωπα που βρίσκονται στη δικαιοδοσία των Συμβαλλομένων κρατών ίση προστασία όσον αφορά την απόλαυση των δικαιωμάτων και των ελευθεριών αυτών (άρθρο 1ΕΣΔΑ)⁴⁸⁰.

Η μόνη διάταξη της Σύμβασης που αναφέρεται στις μειονότητες είναι αυτή του άρθρου 14, μέσω του οποίου εξασφαλίζεται η άσκηση των δικαιωμάτων της μειονότητας χωρίς καμία διάκριση και για οποιονδήποτε λόγο, μεταξύ δε, των λόγων που απαριθμεί ενδεικτικά, αναφέρει και τη συμμετοχή σε «εθνική μειονότητα»⁴⁸¹. Παρά την σχετικά περιορισμένη έκταση του άρθρου 14 έδωσε αφορμή σε μια νομολογία περίπλοκη και ελάχιστα συγκροτημένη, λαμβάνοντας υπόψη ότι το ΕΔΔΑ εξέτασε ουσιαστικά περιορισμένο αριθμό καταγγελιών για διακρίσεις⁴⁸². Τα δύο ζητήματα που τίγονται κυρίως από τη νομολογία είναι ο συμπληρωματικός χαρακτήρας του άρθρου και η αυτονομία του⁴⁸³. Πρέπει να τονιστεί ότι η διάταξη αυτή της ΕΣΔΑ δεν έχει αυτοτέλεια, δηλαδή δεν λειτουργεί ως γενική διάταξη που απαγορεύει τις διακρίσεις, αλλά, η επίκληση της γίνεται πάντοτε σε συνδυασμό με άλλες διατάξεις της Σύμβασης ως να επρόκειτο για αναπόσπαστο μέρος αυτών⁴⁸⁴.

Εν γένει, για τις μειονότητες η ΕΣΔΑ δεν προέβλεψε κάποια συλλογικά δικαιώματα. Καθιέρωσε, όμως, μια ουσιαστική ρήτρα μη διακρίσεως, στην οποία καταγράφεται και

⁴⁷⁷ Κανελλόπουλος Π., 2001, «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Με βάση τη Συνθήκη της Νίκαιας», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ. 298.

⁴⁷⁸ Κανελλόπουλος Π., όπ. π., σελ. 298.

⁴⁷⁹ Jackson Preece J., όπ. π., σελ. 21.

⁴⁸⁰ Hoffmeister F., όπ. π., σελ. 90.

⁴⁸¹ Jackson Preece J., όπ. π., σελ. 114.

⁴⁸² Weihengama G., όπ. π., σελ. 21.

⁴⁸³ Gornien D., Harris D., Zwaak L., 2001, «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και Πρακτική», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, σελ. 545.

⁴⁸⁴ Τελαλιάν Μ., όπ. π. σελ. 46

το «ανήκειν σε μια εθνική μειονότητα»⁴⁸⁵. Το άρθρο 14 προβλέπει ότι τα άτομα που ανήκουν σε μια εθνική μειονότητα πρέπει να απολαμβάνουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που ορίζονται στην ΕΣΔΑ, τα οποία πρέπει να διασφαλίζονται χωρίς καμία διάκριση, ιδιαίτερα φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής καταγωγής, συμμετοχής σε μια εθνική μειονότητα, παρουσίας, γεννήσεως ή οποιασδήποτε άλλης κατάστασης⁴⁸⁶. Δόθηκε, δηλαδή, ιδιαίτερη σημασία στην δημιουργία ενός πλέγματος προστασίας των δικαιωμάτων και των ελευθεριών ενάντια στην πρακτική κάθε είδους διακρίσεων, καθώς, την εποχή που δημιουργήθηκε θεωρήθηκε ότι αυτό το άρθρο θα ήταν αρκετό για την προστασία των μειονοτικών πληθυσμών⁴⁸⁷.

Κάποιες φορές, το ΕΔΔΑ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχουν ερμηνεύσει με ευρύτητα το άρθρο 14, δίνοντάς του κάποια αυτοτέλεια στο μέτρο που έχουν δεχθεί ότι συντρέχει παραβίαση αυτού, ακόμα, και σε περιπτώσεις που δεν διαπιστώνεται παραβίαση αυτού, ακόμα, και σε περιπτώσεις που δεν διαπιστώνεται παραβίαση της διάταξης σε σχέση με την οποία γίνεται επίκληση του άρθρου αυτού. Αρκεί, όμως, πάντα το αντικείμενο της προσφυγής να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής ενός άρθρου της Σύμβασης⁴⁸⁸. Σε άλλες περιπτώσεις ιδίως όταν πρόκειται για προσφυγές που έχουν ως κύριο αντικείμενο την παραβίαση του άρθρου 14 από την εφαρμογή εσωτερικών μέτρων που τα Κράτη λαμβάνουν σύμφωνα με την εσωτερική τους νομοθεσία, η νομολογία δέχεται ότι το άρθρο αυτό έχει αποφασιστική σημασία και αυτοτελή και έχει κρίνει ότι η εφαρμογή των μέτρων αυτών που κάτω από τις συνήθεις περιστάσεις δεν είναι αντίθετη με τις διατάξεις της Σύμβασης, που μπορεί να συνεπάγεται διακρίσεις⁴⁸⁹.

Παρά το κενό που παρατηρήθηκε στα ζητήματα των μειονοτήτων στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, το Συμβούλιο της Ευρώπης δεν έμεινε αδιάφορο στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μειονότητες αλλά και στο θέμα της προστασίας τους⁴⁹⁰. Το 1961 η Κοινοβουλευτική Συνέλευση υιοθέτησε Σύσταση που προέτρεπε στην συμπλήρωση της ΕΣΔΑ με ένα άρθρο, το οποίο προέβλεπε ορισμένα δικαιώματα όσον αφορά στις μειονότητες. Πρόκειται για τη Σύσταση 285/28.4.1961 που αφορά στην ανάγκη

⁴⁸⁵ Jackson Preece J., όπ. π., σελ. 114.

⁴⁸⁶ Το πλήρες κείμενο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης, βλ. http://ec.europa.eu/justice_home/unit/charte/en/charter-equality.html.

⁴⁸⁷ Jackson Preece J., όπ. π., σελ. 114.

⁴⁸⁸ Τελαλιάν Μ., όπ. π. σελ. 47.

⁴⁸⁹ Τελαλιάν Μ., όπ. π. σελ. 47.

⁴⁹⁰ Welhengama G., όπ. π., σελ. 21.

συμπληρωματικής προστασίας των μειονοτικών ομάδων⁴⁹¹. Σύμφωνα με αυτήν ορίζεται ότι: «Τα άτομα, που ανήκουν σε μια εθνική μειονότητα, δεν μπορούν να στερηθούν το δικαίωμα, από κοινού με τα άλλα μέλη της ομάδας τους και εντός των ορίων της δημόσιας τάξης να έχουν τη δική τους πολιτιστική ζωή, να χρησιμοποιούν τη δική τους γλώσσα, να ιδρύουν δικά τους σχολεία και να διδάσκονται στη γλώσσα της επιλογής τους, καθώς, και το δικαίωμα να πρεσβεύουν και να λατρεύουν τη δική τους θρησκεία».

Κάποιους νομικούς απασχολεί το ζήτημα της ενίσχυσης της ΕΣΔΑ, όσον αφορά στην προστασία των μειονοτικών πληθυσμών και των δικαιωμάτων τους⁴⁹². Πολλοί καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι το άρθρο 14 για τις διακρίσεις θα μπορούσε να επεκταθεί, ώστε να ισχύει όχι μόνο στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ, αλλά, και εκτός αυτής. Αυτό θα αποτελούσε ένα σημαντικό επίτευγμα λαμβάνοντας υπ' όψιν την αποτελεσματικότητα των Οργάνων του Στρασβούργου, του ΕΔΔΑ και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΕΑΔ) κατά την εφαρμογή της ΕΣΔΑ⁴⁹³. Η αυτονόμηση του άρθρου 14 θα μπορούσε να γίνει με μια νέα διάταξη σαφούς περιεχομένου⁴⁹⁴. Κάτι τέτοιο προς το παρόν δεν προβλέπεται. Γενικά, οι κυβερνήσεις είναι αρκετά διστακτικές ως προς την υιοθέτηση νομικώς δεσμευτικών κειμένων στον τομέα των κοινωνικών δικαιωμάτων, ιδίως κατά της μη ανεκτικότητας και του ρατσισμού, μέσα στα οποία μοιραία εμπλέκονται και αυτά των μειονοτήτων⁴⁹⁵.

Όσον αφορά στην προστασία των μειονοτήτων στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι προστασία στους μειονοτικούς πληθυσμούς παρέχεται και μέσα από τα άρθρα 11 (για την από κοινού ίδρυση συνεταιρισμών)⁴⁹⁶, 10 (για την ελευθερία της σκέψης) και 8 (για το δικαίωμα στην οικογενειακή ζωή), ενώ, όσον αφορά στην ελευθερία της πίστης και των θρησκευτικών πεποιθήσεων από το άρθρο 9.

⁴⁹¹ Γιακουμόπουλος Χ., όπ. π., σελ. 31.

⁴⁹² Welhengama G., όπ. π., σελ. 20.

⁴⁹³ Orton F., 1997, «Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) και η Εκστρατεία Κατά του Ρατσισμού του Συμβουλίου της Ευρώπης», στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Μάιος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ. 71.

⁴⁹⁴ Hoffmeister F., όπ. π., σελ. 90.

⁴⁹⁵ Ρούκουνας Εμ., 1997, «Διεθνές και Ευρωπαϊκό Νομικό Πλαίσιο Καταπολέμησης του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας, Συμβατικές Ρυθμίσεις και Εφαρμογή στην Πράξη» στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Μάιος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ.70.

⁴⁹⁶ European Court of Human Rights, 1998, Sidiropoulos and other v. Greece, July 10, REC. 1998 – IV: § 44 and European Court of Human Rights, 2001, Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v, Bulgaria, October 2, REC. 2001: §§ 76-112 and European Court of Human Rights, 2000, Hasan & Chaush v. Bulgaria, October, REC. 2000: § 96.

Ζητήματα που συνδέονται με τις εθνικές μειονότητες έχουν τεθεί και κατά την εφαρμογή του άρθρου 3 λόγω εκδόσεως ατόμων που ανήκουν σε ορισμένες μειονότητες σε χώρες όπου κινδυνεύει η ζωή ή η ελευθερία τους⁴⁹⁷. Αντίθετα, την νομολογία της ΕΕΑΔ και του ΕΔΔΑ έχουν απασχολήσει πολύ λίγες περιπτώσεις κρατικών προσφυγών που αφορούν στις μειονότητες. Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν οι προσφυγές της Κύπρου κατά της Τουρκίας για τις τουρκικές ενέργειες που στρέφονται κατά του κυπριακού πληθυσμού της Βόρειας Κύπρου αλλά και η κρατική προσφυγή της Ιρλανδίας κατά του Ηνωμένου Βασιλείου, που όμως, δεν εμπίπτουν στην ανάλυση αυτής της μελέτης⁴⁹⁸. Αντίθετα, οι προσφυγές ιδιωτών που έχουν απασχολήσει το Δικαστήριο είναι περισσότερες⁴⁹⁹.

Είναι σημαντικό, το γεγονός, ότι διάφορες διατάξεις της ΕΣΔΑ αλληλοκαλύπτονται από εκείνες της Σύμβασης-Πλαισίου για τις Εθνικές Μειονότητες, όπως, για παράδειγμα το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης⁵⁰⁰. Αυτό συμβαίνει κυρίως για τον ακόλουθο λόγο: ορισμένοι συμβαλλόμενοι στη Σύμβαση ενδέχεται να μην είναι κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης και ως εκ τούτου να μην είναι συμβεβλημένοι στην ΕΣΔΑ. Οι μειονότητες μπορούν να χρησιμοποιήσουν την ΕΣΔΑ για την προώθηση των υποθέσεών τους.

Τέλος, σημαντικό θεωρείται το γεγονός ότι το 2007, στο πλαίσιο της ενισχυμένης συνεργασίας ανάμεσα στο Συμβούλιο της Ευρώπης και την ΕΕ, η Ένωση προέβη στην υπογραφή της ΕΣΔΑ⁵⁰¹. Η συνθήκη αυτή που υπογράφηκε στις 13 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους αποδεικνύει ότι οι δύο οργανισμοί έχουν κοινές δράσεις για την προαγωγή της δημοκρατίας και την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου⁵⁰².

6.3. Ο ΧΑΡΤΗΣ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

⁴⁹⁷ Τελαλιάν Μ., όπ. π., σελ. 49.

⁴⁹⁸ European Court of Human Rights, 1999, Cyprus v. Turkey, May 10, REC. 1999: § 94.

⁴⁹⁹ Χαρακτηριστικές είναι οι υποθέσεις, Hasan και Chaush κατά Βουλγαρίας (26/10/2000-Application no. 30985/96-24ECHR 55), Timishev κατά Ρωσίας (13/12/2005-Application Nos. 55762/00 και 55974/00), Stankov και Ilinden κατά Βουλγαρίας (2/10/2001-Application Nos. 29221/95 και 29225/95), Leyla Sahin κατά Τουρκίας (29/6/2004-Application No. 44774/98), Κύπρος κατά Τουρκίας (10/5/2001-Application No. 25781/94).

⁵⁰⁰ Γιακουμόπουλος Χ., όπ. π., σελ. 39.

⁵⁰¹ Για ενημερώσεις βλ. Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Επιτροπής, http://ec.europa.eu/external_relations/coe/index.htm.

⁵⁰² Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2008, «Γενική Έκθεση επί της Δραστηριότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το έτος 2007», Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.

Τα κράτη μέλη της ΕΕ είναι προσηλωμένα σε ορισμένες αρχές, όπως το κράτος δικαίου, η δημοκρατία και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ελευθερία και η δικαιοσύνη αποτελούν ακρογωνιαίους λίθους της ΕΕ και οι Ευρωπαίοι πολίτες αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στις συγκεκριμένες αξίες, αφού, αυτές είναι που μπορούν να δημιουργήσουν ένα αίσθημα συγγένειας ανάμεσα τους⁵⁰³. Τα αγαθά της ελευθερίας και της δικαιοσύνης μπορούν να γίνουν αισθητά μόνο σε ένα περιβάλλον ασφαλείας, όπως αυτό της Ένωσης, και γι' αυτό το λόγο η ΕΕ έχει αποφασίσει να εξασφαλίσει την απόλαυση των δικαιωμάτων αυτών σε όσους βρίσκονται εντός της επικράτειας της⁵⁰⁴. Ο Χάρτης της ΕΕ είναι ένα από τα σημαντικότερα ευρωπαϊκά έγγραφα που έχουν δημοσιευτεί ποτέ⁵⁰⁵. Αποτελεί μια από τις σημαντικότερες επιτυχίες της ενωμένης Ευρώπης, παρ' ότι τα περισσότερα από όσα περιέχει έχουν διατυπωθεί αρκετές φορές κατά το παρελθόν⁵⁰⁶. Ο Χάρτης διακηρύχθηκε και υπογράφηκε από τους προέδρους του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Ευρώπης στις 7-9 Δεκεμβρίου 2000, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας⁵⁰⁷.

Η αξία της ύπαρξης ενός τέτοιου Χάρτη έγκειται στο ότι κατ' αυτόν τον τρόπο γίνονται εμφανή στους πολίτες της ΕΕ ποια ακριβώς είναι τα θεμελιώδη δικαιώματα τους, καθώς, ακόμα, και στο ότι αποδεικνύει και την πρόθεση της ίδιας της Ένωσης να τα υπερασπιστεί, νομιμοποιώντας την κατ' αυτό τον τρόπο περισσότερο στα μάτια των Ευρωπαίων⁵⁰⁸. Για πρώτη φορά στην ιστορία της Ένωσης περιλαμβάνονται σε αυτόν, το σύνολο των αστικών, πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων των πολιτών της Ευρώπης, καθώς, επίσης, και όλων των προσώπων που διαμένουν εντός της ΕΕ⁵⁰⁹. Ο Χάρτης συγκεντρώνει όλα τα επιμέρους θέματα που αφορούν στα δικαιώματα των ευρωπαίων πολιτών, τα οποία υπάρχουν σε άλλα σημεία της ΕΕ και όλες τις αποφάσεις των επίσημων ευρωπαϊκών δικαστηρίων⁵¹⁰. Ο Χάρτης ενισχύει τη νομική ασφάλεια όσον αφορά την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, η οποία

⁵⁰³ Fontaine P., 2007, «Η Ευρώπη σε 12 Μαθήματα», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων», Λουξεμβούργο, σελ. 9.

⁵⁰⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2004, «Ελευθερία, Ασφάλεια και Δικαιοσύνη για όλους, Δικαιοσύνη και Εσωτερικές Υποθέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, σελ.6.

⁵⁰⁵ Fontaine P., όπ. π., σελ. 9.

⁵⁰⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007, «50 Τρόποι να Πάμε Μπροστά, Οι Μεγαλύτερες Επιτυχίες της Ευρώπης», Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, σελ. 4.

⁵⁰⁷ Κανελλόπουλος Π., όπ. π., σελ. 304.

⁵⁰⁸ Λυμούρης Π. Ν., 2003, «Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Κέντρο Ευρωπαϊκής Τεκμηρίωσης Παντείου Πανεπιστημίου, Κείμενα Τεκμηρίωσης Νο.2, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ.26.

⁵⁰⁹ Κανελλόπουλος Π., όπ. π. σελ. 305.

⁵¹⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «50 Τρόποι να Πάμε Μπροστά, Οι Μεγαλύτερες Επιτυχίες της Ευρώπης», όπ. π., σελ. 4.

μέχρι σήμερα εξασφαλιζόταν μόνο από τη νομολογία του Δικαστηρίου και από το άρθρο 6 της συνθήκης της ΕΕ⁵¹¹.

Πριν από την υιοθέτηση του Χάρτη υπήρχε η εντύπωση ότι τα δικαιώματα των ευρωπαίων πολιτών ήταν γραμμένα σε πολλά διαφορετικά κομμάτια χαρτί, σε διαφορετικά επίσημα έγγραφα της Κοινότητας, αποθηκευμένα σε διαφορετικά μέρη⁵¹². Οι Ευρωπαίοι γνωρίζουν, πλέον, που ακριβώς μπορούν να αναζητήσουν τα δικαιώματά τους και εκεί έγκειται η καινοτομία που ο Χάρτης εισαγάγει⁵¹³. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τονίζει ότι ο ουσιαστικός στόχος του Χάρτη και η πρόσθετη αξία του είναι ότι παρέχει, αφενός, στους Ευρωπαίους πολίτες νομική ασφάλεια και, αφετέρου, στην ίδια την ΕΕ έναν σαφή κατάλογο ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που οφείλει να μεριμνά για την προστασία τους στο εσωτερικό και στο εξωτερικό της Κοινότητας⁵¹⁴. Επιπρόσθετα, για πρώτη φορά ορίζονται και κάποια κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα, όπως, λ.χ. το δικαίωμα στην απασχόληση, αλλά, και το δικαίωμα στην απεργία. Έτσι, παρ' ότι δεν επεκτείνονται οι εξουσίες της ΕΕ με το Χάρτη, και παρ' όλο που δεν παρέχονται νέα δικαιώματα στους ευρωπαίους πολίτες, ο Χάρτης καθιστά τα υφιστάμενα δικαιώματα ορατά, δίδοντας την ευκαιρία στους Ευρωπαίους να μπορούν να «εκμεταλλευτούν» την Ένωση περισσότερο από ποτέ⁵¹⁵.

Μέχρι προσφάτως, ο Χάρτης δεν αποτελούσε μέρος του κοινοτικού δικαίου και ως εκ τούτου δεν είχε δεσμευτική ισχύ⁵¹⁶. Η Συνθήκη της Λισσαβόνας καθιστά τον Χάρτη νομικά δεσμευτικό, καθώς, έχει προστεθεί σε αυτή μια φράση με την οποία αναγνωρίζεται στον Χάρτη η ίδια νομική ισχύς με αυτή των συνθηκών⁵¹⁷. Για το σκοπό αυτό, η επίσημη διακήρυξη του Χάρτη έγινε για δεύτερη φορά τον Δεκέμβριο του 2007.

Ο Χάρτης περιλαμβάνει έξι ενότητες, στις οποίες αναφέρονται όλα τα σημαντικά θεμελιώδη δικαιώματα: αξιοπρέπεια, ελευθερίες, ισότητα, αλληλεγγύη, δικαιώματα πολιτών και δικαιοσύνη. Πρόκειται για δικαιώματα καθολικά, δηλαδή που θα πρέπει να παρέχονται σε όλους, χωρίς διακρίσεις, ανεξάρτητα από την υπηκοότητά τους, αλλά,

⁵¹¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2000, Ανακοίνωση της Επιτροπής για το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, COM (2000) 559 τελικό.

⁵¹² Hoffmeister F., όπ. π., σελ. 93.

⁵¹³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «50 Τρόποι να Πάμε Μπροστά, Οι Μεγαλύτερες Επιτυχίες της Ευρώπης», όπ. π., σελ. 4.

⁵¹⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, όπ. π. COM (2000) 559 τελικό.

⁵¹⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «50 Τρόποι να Πάμε Μπροστά, Οι Μεγαλύτερες Επιτυχίες της Ευρώπης», όπ. π., σελ. 4.

⁵¹⁶ Κανελλόπουλος Π., όπ. π., σελ. 308.

⁵¹⁷ Pentassuglia G., 2002, «Minorities in International Law», Minority Issues Handbook, European Centre for Minority Issues, Council of Europe Publishing, Berlin, p. 151.

και τον τόπο διαμονής τους. Είναι ένας Χάρτης δικαιωμάτων των πολιτών της Ένωσης πλήρως ενημερωμένος, που ικανοποιεί την ανάγκη επιβίωσης και καλλιέργειας του δημοκρατικού πολιτισμού. Περιλαμβάνει τα σημαντικότερα θεμελιώδη δικαιώματα και αποτελεί ένα σαφή κατάλογο ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ωστόσο δεν περιλαμβάνει άρθρα που να αναφέρονται αποκλειστικά στα δικαιώματα των μειονοτικών πληθυσμών, εκτός από τα άρθρα 21 και 22, στα οποία γίνεται λόγος για την ισότητα και το σεβασμό στην πολιτιστική, γλωσσική και θρησκευτική πολυμορφία, αντιστοίχως⁵¹⁸. Από τα κεφάλαια που περιέχει ο Χάρτης, στο τρίτο κεφάλαιο του Χάρτη (Κεφάλαιο ΥΙΟΙ, άρθρο 21, παρ. 1 & 2) στο οποίο γίνεται λόγος για την ισότητα, αναφέρεται ότι:

«1. Απαγορεύεται κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέλους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

2. Απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω ιθαγένειας, εντός του πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και με επιφύλαξη των ειδικών διατάξεων των εν λόγω Συνθηκών⁵¹⁹».

Στο ίδιο κεφάλαιο του Χάρτη (Κεφάλαιο ΙΙΙ, άρθρο 22) αναφέρεται ότι η «Ένωση σέβεται την πολιτιστική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία». Το τρίτο κεφάλαιο, δηλαδή, του Χάρτη αναφέρει τα δικαιώματα ισότητας των ανθρώπων έναντι του νόμου, απαγόρευσης των διακρίσεων, της πολιτιστικής, θρησκευτικής και γλωσσικής πολυμορφίας, καθώς, επίσης, και τα δικαιώματα του παιδιού, των ηλικιωμένων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες⁵²⁰. Στο Σχέδιο του Ευρωπαϊκού Συντάγματος ο Χάρτης έχει ενσωματωθεί στο μέρος ΙΙ του σχεδίου του Συντάγματος⁵²¹. Με τον τρόπο αυτό η Ένωση θα γίνει πραγματικά ένας χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, εντός του οποίου η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ θα αναχθεί σε υπέρτατη επιταγή⁵²².

⁵¹⁸ Hoofmeister F., όπ. π., σελ. 93.

⁵¹⁹ Το πλήρες κείμενο του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, βλ. http://ec.europa.eu/justice_home/unit/charte/en/charter-equality.html.

⁵²⁰ Κανελλόπουλος Π., όπ. π., σελ. 306.

⁵²¹ Λυμούρης Π. Ν., όπ. π., σελ. 22.

⁵²² Κανελλόπουλος Π., όπ. π., σελ. 309.

Ο Χάρτης, που προκήρυξε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας, περιλαμβάνει επιπλέον δικαιώματα που δεν περιλαμβάνονται στην ΕΣΔΑ⁵²³. Το ζήτημα της σχέσης του Χάρτη με την ΕΣΔΑ αποτέλεσε ένα από τα κυριότερα θέματα που συνδέθηκε με την κατάρτιση και την εφαρμογή του Χάρτη⁵²⁴. Το ζήτημα αυτό εμφανίστηκε από τα πρώτα βήματα σύνταξης αυτού, ενώ, δόθηκε ιδιαίτερη βαρύτητα στο γεγονός ότι το τελικό κείμενο δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση να θέσει σε κίνδυνο το όλο σύστημα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων το οποίο έχει οικοδομηθεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης τα τελευταία πενήντα χρόνια⁵²⁵. Για να αποφευχθεί κάτι τέτοιο ο Χάρτης περιλαμβάνει μια διάταξη, σύμφωνα με την οποία, τα δικαιώματα που περιλαμβάνει ο Χάρτης και που αντιστοιχούν σε δικαιώματα τα οποία διασφαλίζει η ΕΣΔΑ, η έννοια και η εμβέλειά τους είναι ίδιες με εκείνες που τους επιφυλάσσει η εν λόγω σύμβαση⁵²⁶. Με τη συγκεκριμένη διάταξη επιδιώκεται η διασφάλιση της αναγκαίας συνοχής ανάμεσα στον Χάρτη και την ΕΣΔΑ και καθίσταται σαφές ότι το επίπεδο προστασίας των δικαιωμάτων που περιλαμβάνει ο Χάρτης δεν είναι δυνατόν να είναι κατώτερο από αυτό της ΕΣΔΑ⁵²⁷. Πρόκειται για ένα κείμενο εντελώς συμβολικό το οποίο ικανοποιεί τις απόψεις όσων αντιτίθενται στο ενδεχόμενο μιας ομόσπονδης Ευρώπης⁵²⁸.

6.4. Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

Η ΕΕ στις αρχές του 2007 είχε πληθυσμό που άγγιζε τα 495.000.000 άτομα⁵²⁹. Η γλωσσική κατάσταση της Ευρώπης των 27 κρατών μελών χαρακτηρίζεται από μια μεγάλη ποικιλία με αποτέλεσμα κάθε περιφερειακή και μειονοτική γλώσσα να συνιστά και μια ειδική περίπτωση. Ο Ευρωπαϊκός Χάρτης Περιφερειακών και Μειονοτικών Γλωσσών (ΕΧΠΜΓ) υιοθετήθηκε το 1992 από το Συμβούλιο της Ευρώπης. Ο κύριος σκοπός αυτού είναι πολιτιστικός και αποβλέπει στην προάσπιση της ευρωπαϊκής

⁵²³ Σύμφωνα με όσα παρατίθενται στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων περιλαμβάνει και άλλα δικαιώματα, όπως είναι τα κοινωνικά δικαιώματα των εργαζομένων, η βιοηθική, το δικαίωμα χρηστής διαχείρισης, κ.α., βλ. http://europa.eu/scadplus/glossary/human_rights_el.htm.

⁵²⁴ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Α5 – 0064/2000, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την κατάρτιση Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (C5-0058/1999-1999/2064 (COS)).

⁵²⁵ Λυμούρης Π. Ν., όπ. π. σελ. 22.

⁵²⁶ Άρθρο 52, παρ. 3 περί «Εμβέλειας των διασφαλιζόμενων δικαιωμάτων». Το πλήρες κείμενο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου είναι διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης, βλ. http://ec.europa.eu/justice_home/unit/charte/en/charter-equality.html.

⁵²⁷ Λυμούρης Π. Νικόλαος, όπ. π. σελ. 28.

⁵²⁸ Παπαδημητρίου Γ., 2001, «Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα,, σελ. 28.

⁵²⁹ European Commission, 2007, «Statistical Portrait of the European Union 2008, European Year of Intercultural Dialogue», Eurostat, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, σελ. 15.

πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από την προστασία των μειονοτικών γλωσσών⁵³⁰. Μέσω του ΕΧΠΜΓ, του πρώτου κειμένου νομικώς δεσμευτικού όσον αφορά στις περιφερειακές και μειονοτικές γλώσσες, επιχειρείται όχι η προστασία των γλωσσικών μειονοτήτων, αλλά, η προστασία μόνο εκείνων των γλωσσών που εμπίπτουν στο πεδίο του ορισμού του⁵³¹.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει διαπιστώσει ότι η προστασία και η προώθηση των περιφερειακών ή μειονοτικών γλωσσών στις διαφορετικές χώρες και περιοχές της Ευρώπης αντιπροσωπεύουν μια σημαντική συμβολή στην οικοδόμηση μιας Ευρώπης βασισμένης πάνω στις αρχές της Δημοκρατίας και της πολιτισμικής πολυμορφίας, ετερότητας και ποικιλίας εντός του πλαισίου της εδαφικής ακεραιότητας και της εθνικής κυριαρχίας⁵³². Η γλώσσα αποτελεί συστατικό στοιχείο του πολιτισμού μιας ομάδας και ένας ολόκληρος πολιτισμός μπορεί να αποξηρανθεί αν του στερηθεί το εργαλείο έκφρασής του που είναι η γλώσσα⁵³³.

Τρεις είναι οι γενικά αποδεκτές κατηγορίες περιφερειακών και μειονοτικών γλωσσών⁵³⁴: α) γλώσσες που συνδέονται με μια συγκεκριμένη περιοχή, η οποία μπορεί να αποτελεί το σύνολο ή το τμήμα ενός ή περισσότερων κρατών μελών (λ.χ. γλώσσες όπως, η βασκική, η βρετονική, η καταλανική, η φρισική, η σαρδική, η ουαλική κ.λ.π.), β) γλώσσες που ομιλούνται από μια μειονότητα σε ένα κράτος αλλά αποτελούν επίσημη γλώσσα σε άλλο κράτος της ΕΕ (επί παραδείγματι, τα γερμανικά στη νότια Δανία, τα γαλλικά στη Val d' Aosta στη βόρεια Ιταλία, τα ουγγρικά στη Σλοβακία κ.λ.π.) και γ) γλώσσες που δεν συνδέονται με συγκεκριμένη εδαφική επικράτεια, (π.χ. όπως, οι γλώσσες της κοινότητας των Ρομ ή της εβραϊκής κοινότητας (σεφαρδική και γίντις) ή η αρμενική, κ.λ.π.).

Η έννοια των περιφερειακών και μειονοτικών γλωσσών δεν περιλαμβάνει διαλέκτους οποιασδήποτε από τις επίσημες γλώσσες, ούτε τις γλώσσες που ομιλούνται από

⁵³⁰ Παζαρτζή Φ., 1996, «Μειονοτική Ταυτότητα και Πολιτιστικά Δικαιώματα», στο συνέδριο «Η Προστασία των Μειονοτήτων- Η Σύμβαση Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Συμβούλιο της Ευρώπης, 9-10 Μαΐου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ. 84.

⁵³¹ Διακοφωτάκης Ι. Γ., όπ. π. σελ. 511.

⁵³² Το πλήρες κείμενο του «Ευρωπαϊκού Χάρτη Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών» διαθέσιμο στην ιστοσελίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης, βλ. http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/1_the_charter/Greek.pdf.

⁵³³ Παπαγιάννης Δ., 1999, «Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ. 117.

⁵³⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2004, «Πολλές Γλώσσες, Μια Οικογένεια, Οι Γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, σελ.8.

κοινότητες μεταναστών στην ΕΕ⁵³⁵. Για την προώθηση της χρήσης των περιφερειακών ή μειονοτικών γλωσσών της Ευρώπης και τη διαφύλαξή τους ως τμήματος της πολιτιστικής κληρονομιάς της ΕΕ, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θέσπισε έναν πολύ σημαντικό μηχανισμό, το Mercator Network το 1987. Πρόκειται για ένα δίκτυο, στόχος του οποίου είναι να ανταποκριθεί στο αυξανόμενο ενδιαφέρον για τις περιφερειακές και μειονοτικές γλώσσες στην Ευρώπη, καθώς, επίσης, και να ικανοποιήσει την ανάγκη για αυτές τις γλωσσικές κοινότητες να εργάζονται μαζί και να ανταλλάσσουν εμπειρίες⁵³⁶. Το έργο του Mercator Network αποτελείται από τα ακόλουθα στάδια: τη συγκέντρωση, την αποθήκευση, την ανάλυση και τη διανομή των σχετικών πληροφοριών αλλά και των εγγράφων⁵³⁷. Τα τρία κέντρα που επιλέχθηκαν για το δίκτυο είναι η Καταλονία, η επαρχία Friesland και η Ουαλία —όλες περιοχές με εύρωστες περιφερειακές γλώσσες. Το καθένα από αυτά έχει μια ειδικότητα. Το κέντρο της Καταλονίας στη Βαρκελώνη είναι υπεύθυνο για τη νομοθεσία που διέπει τις γλώσσες, το φρισιτικό κέντρο ασχολείται με τη διδασκαλία γλωσσών σε όλα τα επίπεδα, ενώ το κέντρο του πανεπιστημίου της Ουαλίας ασχολείται με την έρευνα των μειονοτικών γλωσσών και των μέσων μαζικής ενημέρωσης⁵³⁸.

Ο ΕΧΠΜΓ προτείνει έναν ορισμό για τις περιφερειακές και μειονοτικές γλώσσες, σύμφωνα με τον οποίο περιφερειακές ή μειονοτικές γλώσσες καλούνται οι γλώσσες εκείνες, οι οποίες χρησιμοποιούνται παραδοσιακά στην επικράτεια ενός κράτους από τους πολίτες αυτού του κράτους, οι οποίοι αποτελούν μια ομάδα αριθμητικά μικρότερη του υπόλοιπου πληθυσμού του κράτους, και είναι διαφορετικές από την επίσημη γλώσσα αυτού του κράτους (ή τις επίσημες γλώσσες αυτού του κράτους), χωρίς μέσα σε αυτές να περιλαμβάνονται οι διάλεκτοι της επίσημης γλώσσας (ή των επίσημων γλωσσών) του κράτους ούτε οι γλώσσες των μεταναστών εργατών⁵³⁹.

Στην Επεξηγηματική Έκθεση του ΕΧΠΜΓ διευκρινίζεται ότι το επίθετο περιφερειακή, αφορά σε γλώσσες οι οποίες ομιλούνται σε περιορισμένο τμήμα της επικράτειας ενός

⁵³⁵ Sasse G., 2004, «Minority Rights and EU Enlargement: Normative Overstretch of Effective Conditionality?» in «Minority Protection and the Enlarged European Union: The Way Forward», Open Society Institute, EURAC Publishing, Budapest, p. 72.

⁵³⁶ Στοιχεία που να φορούν στην ιστορία και στη δομή του Mercator Network είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα του. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. <http://www.mercator-education.org/organization/history>.

⁵³⁷ Στοιχεία που να φορούν στην ιστορία και στη δομή του Mercator Network είναι διαθέσιμα στην ιστοσελίδα του. Για περισσότερες λεπτομέρειες βλ. <http://www.mercator-education.org/organization/history>.

⁵³⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Πολλές Γλώσσες, Μια Οικογένεια, Οι Γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση», όπ. π. σελ. 8.

⁵³⁹ Το πλήρες κείμενο του «Ευρωπαϊκού Χάρτη Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών» στην ιστοσελίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης, βλ. http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/1_the_charter/Greek.pdf.

κράτους, εντός του οποίου είναι δυνατόν να ομιλούνται από την πλειοψηφία των πολιτών. Ο όρος μειονοτική γλώσσα αναφέρεται σε καταστάσεις κατά τις οποίες είτε η γλώσσα ομιλείται από άτομα τα οποία δεν είναι συγκεντρωμένα σε συγκεκριμένο τμήμα της επικράτειας ενός κράτους, είτε ομιλείται από μια ομάδα ανθρώπων, η οποία αν και συγκεντρωμένη σε συγκεκριμένο τμήμα της επικράτειας του κράτους, είναι αριθμητικά μικρότερη από τον πληθυσμό αυτής της περιοχής, ο οποίος ομιλεί την πλειοψηφούσα γλώσσα του κράτους⁵⁴⁰. Κοντολογίς, οι δύο αυτές εκφράσεις αναφέρονται σε πραγματικά δεδομένα τα οποία δεν διαφέρουν ουσιαστικά μεταξύ τους και τα οποία μεταβάλλονται από κράτος σε κράτος⁵⁴¹.

Οι ρυθμίσεις του ΕΧΠΜΓ περιλαμβάνουν λίγα γνωστά δικαιώματα, καθώς, ακόμα, και κάποιους ειδικούς τομείς της ζωής του ανθρώπου, τους οποίους φιλοδοξεί να ρυθμίσει εξονυχιστικά με κεντρικό πάντα άξονα αυτόν της γλώσσας⁵⁴². Συγκεκριμένα, Ο ΕΧΠΜΓ περιλαμβάνει το Προοίμιο, στο οποίο γίνεται λόγος για την ανάγκη διαφύλαξης της διαπολιτισμικότητας και της πολυγλωσσίας, και χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος του ΕΧΠΜΓ δίδεται ο ορισμός των περιφερειακών ή μειονοτικών γλωσσών, οι υποχρεώσεις των Συμβαλλομένων, οι πρακτικές ρυθμίσεις, το υφιστάμενο καθεστώς προστασίας, οι υπάρχουσες υποχρεώσεις και η πληροφόρηση. Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει τους στόχους και τις αρχές, ενώ, στο τρίτο μέρος, που ακολουθεί, απαριθμούνται τα μέτρα για την προώθηση της χρήσης περιφερειακών ή μειονοτικών γλωσσών στη δημόσια ζωή σύμφωνα με τις υποχρεώσεις που τέθηκαν στο πρώτο μέρος του ΕΧΠΜΓ (άρθρο 2, παράγραφος 2). Στα δικαιώματα αυτά κατατάσσεται η ρητή αναφορά στη δημόσια ή και ιδιωτική χρήση της περιφερειακής ή μειονοτικής γλώσσας, ο σεβασμός των ορίων των γεωγραφικών περιοχών εντός των οποίων ομιλούνται οι γλώσσες και το δικαίωμα χρήσεως, όχι όμως καταγραφής, των ονομάτων στην περιφερειακή ή μειονοτική γλώσσα. Τα δικαιώματα που περιγράφει ο ΕΧΠΜΓ δεν χαρακτηρίζονται από κάποια πρωτοτυπία, καθώς, συναντώνται και σε άλλα κείμενα προστασίας⁵⁴³. Τέτοια δικαιώματα είναι τα εκπαιδευτικά, η χρήση της περιφερειακής ή μειονοτικής γλώσσας στην εκπαίδευση και ενώπιον των δημοσίων αρχών, η χρήση της γλώσσας ως προς τη δικαιοσύνη, τα ΜΜΕ, την πολιτιστική, οικονομική και κοινωνική ζωή.

⁵⁴⁰ Η Επεξηγηματική Έκθεση του Ευρωπαϊκού Χάρτη Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών είναι διαθέσιμη στην ιστοσελίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης βλ. <http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/148.htm>.

⁵⁴¹ Διακοφωτάκης Ι. Γ., όπ. π. σελ. 130.

⁵⁴² Sasse G., όπ. π., σελ. 72.

⁵⁴³ Διακοφωτάκης Ι. Γ., όπ. π. σελ. 512.

Ίσως να ηχεί αντιφατικά το αίτημα για διατήρηση της γλωσσικής ποικιλίας της ΕΕ, αφού κύριος στόχος του ευρωπαϊκού εγχειρήματος είναι η ενοποίηση⁵⁴⁴. Η φροντίδα της ΕΕ για τη διατήρηση της γλωσσικής της πολυμορφίας αποτελεί εύλογη απάντηση στις επικρίσεις ότι η Ένωση τείνει προς την απάλειψη των εθνικών ή περιφερειακών χαρακτηριστικών και επιβάλλει μια «ευρωπαϊκή» ομοιομορφία⁵⁴⁵. Η Ένωση προωθεί τη χρήση περιφερειακών και μειονοτικών γλωσσών που δεν αποτελούν επίσημες γλώσσες της ΕΕ, αλλά που ομιλούνται από πάνω από πενήντα εκατομμύρια άτομα στα κράτη μέλη και, κατά συνέπεια, αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της πολιτιστικής της κληρονομιάς⁵⁴⁶.

Με δεδομένη τη νομικά δεσμευτική φύση του ΕΧΠΜΓ, καθίσταται σαφές ότι όσα κράτη δέχονται τις δεσμεύσεις του υπογράφοντας, επικυρώνοντας και θέτοντας σε ισχύ το κείμενο, θα πρέπει να προβούν στις απαραίτητες τροποποιήσεις όσον αφορά στη νομοθεσία τους. Από τις χώρες που εξετάζει αυτή η εργασία, μόνο το Αζερμπαϊτζάν, η Μολδαβία και η Ρωσία έχουν υπογράψει το Χάρτη, ενώ, η Αρμενία και η Ρουμανία έχουν υπογράψει, έχουν επικυρώσει και τον έχουν θέσει σε ισχύ.

Από την ανάγνωση του ΕΧΠΜΓ προκύπτει ότι η προστασία των περιφερειακών ή μειονοτικών γλωσσών συμμείγνυται με εκείνη των γλωσσικών μειονοτήτων, τις οποίες μόνο με έμμεσο τρόπο προστατεύει ο ΕΧΠΜΓ, δίχως να γίνεται κατανοητό τι αξιοποιείται υπέρ των γλωσσών και τι αποτελεί γλωσσικό δικαίωμα⁵⁴⁷. Παρ' όλα αυτά η συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι σημαντική, καθώς, η προσπάθεια για προστασία των περιφερειακών ή μειονοτικών γλωσσών μέσω της δημιουργίας ενός τέτοιου νομικώς δεσμευτικού κειμένου αντανάκλα τις ανησυχίες του Συμβουλίου της Ευρώπης για διαφύλαξη του πολιτιστικού πλούτου της γηραιάς ηπείρου και την ανάπτυξή του⁵⁴⁸.

6.5. Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΠΕΡΙ ΙΔΡΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

⁵⁴⁴ Παπαγιάννης Δ., «Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1999, σελ. 117.

⁵⁴⁵ Sasse G., όπ. π., p. 72.

⁵⁴⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Πολλές Γλώσσες, Μια Οικογένεια, Οι Γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση», όπ. π. σελ. 5.

⁵⁴⁷ Sasse G., όπ. π., σελ. 72.

⁵⁴⁸ Το πλήρες κείμενο του «Ευρωπαϊκού Χάρτη Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών» στην ιστοσελίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης, βλ. http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/1_the_charter/Greek.pdf.

Η Συνθήκη περί ιδρύσεως της ΕΚ (ΣυνθΕΚ) δεν περιέχει ειδικές διατάξεις που να αφορούν στους μειονοτικούς πληθυσμούς και στην προστασία αυτών. Μόνο το άρθρο 13 της ΣυνθΕΚ (πρώην άρθρο 6^α) μεριμνά για τις δράσεις που δύναται να αναλάβει η ΕΚ για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή θρησκευτικών πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού⁵⁴⁹. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 13 προβλέπονται τα ακόλουθα:

«1. Με την επιφύλαξη των άλλων διατάξεων της παρούσας συνθήκης και εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων που παρέχει αυτή στην Κοινότητα, το Συμβούλιο, αποφασίζοντας ομόφωνα, μετά από πρόταση της Επιτροπής και διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, μπορεί να αναλάβει κατάλληλη δράση για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω φύλου, φυλετικής ή εθνικής καταγωγής, θρησκείας ή πεποιθήσεων, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού.

2. Κατά παρέκκλιση από την παράγραφο 1, όταν το Συμβούλιο θεσπίζει κοινοτικά μέτρα ενθάρρυνσης, αποκλειόμενης της εναρμόνισης των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών μελών, προς υποστήριξη των δράσεων των κρατών μελών οι οποίες αναλαμβάνονται για να συμβάλλουν στην υλοποίηση των στόχων της παραγράφου 1, αποφασίζει σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 251.»

Η εθνική πολιτιστική ταυτότητα αποτελεί διακηρυγμένο στόχο της ΕΚ. Κυριότερο χαρακτηριστικό της γηραιάς ηπείρου είναι, άλλωστε, η πολυπολιτισμικότητα, καθώς, τα εθνικά όρια που χωρίζουν τις ευρωπαϊκές χώρες μεταξύ τους γίνονται λιγότερο ευδιάκριτα και σαφώς προσδιορισμένα, κάτι το οποίο εμφανίζεται σε πολλά επίπεδα: πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό⁵⁵⁰. Η πιο εντυπωσιακή συγκαιρινή έκφραση αυτής της πολυπολιτισμικότητας είναι φυσικά η ανάδυση της ΕΕ: από τις απαρχές της ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), στις 9 Μαΐου 1950, μέχρι σήμερα, με την Ένωση να έχει αγκαλιάσει 27 κράτη μέλη και να συνεχίζει να διευρύνεται. Γίνεται εμφανές ότι το ευρωπαϊκό περιβάλλον δεν είναι μονολιθικό και μονοεθνικό, αλλά, αντίθετα, πρόκειται για ένα πανεθνικό μωσαϊκό εθνών και πολιτισμών το οποίο χρήζει προστασίας.

Η Ευρώπη έχοντας κατανοήσει ότι υπάρχουν και άλλες περιοχές στον πλανήτη, τα ετερογενή στοιχεία των οποίων, όσον αφορά στον πολιτισμό, τη θρησκεία, τη γλώσσα «απαιτούν» προστασία, έχει νομιμοποιήσει την αναπτυξιακή πολιτική της, σύμφωνα με

⁵⁴⁹ Pentassuglia G., όπ. π., σελ. 148.

⁵⁵⁰ Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, 2006, «Ο Ρόλος της Θρησκείας σε μια Ευρώπη που αλλάζει», *Monthly Review*, No. 23 (88), Νοέμβριος, Αθήνα, σελ.3.

την οποία η ίδια επιδιώκει να συμβάλει στην εδραίωση της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου, καθώς και στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών στις αναπτυσσόμενες χώρες⁵⁵¹. Η αναπτυξιακή πολιτική της περιλαμβάνει μια ποικιλία δράσεων, από την τεχνολογική συνεργασία μέχρι την ενθάρρυνση του εμπορίου και από την επισιτιστική βοήθεια μέχρι την παροχή οικονομικής στήριξης σε μια χώρα, και διαθέτει μια σειρά από μέσα για την άσκηση της αναπτυξιακής πολιτικής, η οποία υλοποιείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο γίνεται κατανοητό το ενδιαφέρον που έχει εκδηλώσει η Επιτροπή για την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, υπογράφοντας μια σειρά από συμφωνίες, όπως λ.χ. αυτές που αφορούν στο περιβάλλον, την επίλυση συγκρούσεων, τα δίκτυα για την έρευνα και την εκπαίδευση, την επιστήμη και την τεχνολογία, την ενέργεια κ.α.⁵⁵².

6.6. Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣυνθΕΕ), που υπέγραψαν τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) στις 7 Φεβρουαρίου 1992, ιδρύθηκε ένα νέο μόρφωμα, η ΕΕ. Η ΣυνθΕΕ αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση, έτσι όπως την οραματίστηκαν οι μεγάλοι ευρωπαϊστές στα μέσα του προηγούμενου αιώνα⁵⁵³. Με τη ΣυνθΕΕ θεσπίστηκαν νέες διατάξεις για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και την Πολιτική Ασφαλείας (ΚΕΠΠΑ), τη Συνεργασία σε θέματα Δικαιοσύνης και Εσωτερικών Υποθέσεων, την Ιθαγένεια της ΕΕ, την Οικονομική και Νομισματική Ένωση, κ.α. Στα άρθρα 6 και 7 της ΣυνθΕΕ περιλαμβάνονται οι διατάξεις εκείνες που αφορούν στις θεμελιώδεις αρχές της ΕΕ και στα δικαιώματα του ανθρώπου⁵⁵⁴. Άρθρα, όμως, που να αφορούν στην προστασία των μειονοτήτων που διαβιούν στα κράτη μέλη της ΕΕ δεν υπάρχουν.

Το άρθρο 6 της ΣυνθΕΕ είναι το περίφημο άρθρο για την απαγόρευση των διακρίσεων, το οποίο εισήλθε στο κείμενο της Συνθήκης του Άμστερνταμ⁵⁵⁵. Καθίσταται σαφές, ότι

⁵⁵¹ Μεργός Κ., «Η Αναπτυξιακή πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο «Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές, Ιστορία-Θεσμοί-Δίκαιο», Επιμέλεια Στεφάνου Κ. Α., Φατούρος Α.Α., Χριστοδουλίδης Θ. Α., Τόμος Α', Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα, 2001, σελ. 542.

⁵⁵² Τέτοιες συμφωνίες και δίκτυα είναι The Baku Initiative, The Inogate Programme, Energy Infrastructure, TRACECA, High Level Group Initiatives, Environment, Conflict Resolution, National Research & Education Networks, Science & Technology, βλ. European Commission, 1997, «Communication on Regional Cooperation in the Black Sea Area», COM (97) 597, final.

⁵⁵³ Κανελλόπουλος Π., όπ. π., σελ.7.

⁵⁵⁴ Hoffmeister F., όπ. π., σελ. 88.

⁵⁵⁵ Sasse G., όπ. π., σελ. 64.

με το συγκεκριμένο άρθρο από το επίπεδο του εσωτερικού, του εθνικού, και της εθνικής καταπολέμησης των θεμάτων που αφορούν στις διακρίσεις και την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η Ένωση βαδίζει σήμερα στο προσδοκώμενο, ήτοι σε μια ευρωπαϊκή διάσταση αντιμετώπισης των εν λόγω ζητημάτων⁵⁵⁶. Οι συντάκτες της Συνθήκης του Άμστερνταμ αναγνωρίζοντας τους κινδύνους παραβίασης από πλευράς κρατών μελών των αρχών που περιλαμβάνονται στο άρθρο 6 της ΣυνθΕΕ και θέλοντας να δώσουν ιδιαίτερη έμφαση στην τήρηση των αρχών αυτών, θέσπισαν για πρώτη φορά διατάξεις σχετικά με τις συνέπειες τέτοιου είδους παραβιάσεων, καθώς, ακόμα, και τη διαδικασία επιβολής κυρώσεων⁵⁵⁷.

Το άρθρο 7 ΣυνθΕΕ είναι εκείνο το άρθρο στο οποίο αναγνωρίζεται η ανάγκη για προστασία των αρχών της Δημοκρατίας, του Κράτους Δικαίου και των Ελευθεριών. Σύμφωνα με όσα αναφέρονται στο άρθρο 7 ΣυνθΕΕ, η πρωτοβουλία κινήσεως της σχετικής διαδικασίας ανήκει στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Επιτροπή ή σε ομάδα κρατών μελών, εκπροσωπούμενων το ένα τρίτο τουλάχιστον των κρατών μελών της Ένωσης, που υποβάλλουν αιτιολογημένη πρόταση στο Συμβούλιο. Η διάταξη του άρθρου 7 παρ. 1 ΣυνθΕΕ εισάγει μια σημαντική διαφοροποίηση, όσον αφορά στη διαδικασία προσφυγής κατά κράτους μέλους των άρθρων 226 και 227 παρ. 1 ΣυνθΕΚ, σύμφωνα με τα οποία εκτός από την Επιτροπή, κάθε κράτος μέλος δύναται να κινήσει τη διαδικασία προσφυγής κατά άλλου κράτους μέλους⁵⁵⁸. Αρμόδιο όργανο ενώπιον του οποίου κινείται η εν λόγω διαδικασία είναι το Συμβούλιο⁵⁵⁹. Πρόκειται για μια διαδικασία διοικητικού χαρακτήρα και όχι δικαστικού, αποκλειόμενου του Δικαστηρίου από την άσκηση των δικαιοδοτικών του καθηκόντων, όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις παράβασης από το κράτος μέλος των υποχρεώσεων του που απορρέουν από τη ΣυνθΕΚ, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 226-228 ΣυνθΕΚ. Στην τελευταία περίπτωση, η Επιτροπή ή ένα άλλο κράτος μέλος δύναται, υπό προϋποθέσεις, να ασκήσουν ενώπιον του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (ΔΕΚ) προσφυγή κατά κράτους μέλους, αν το τελευταίο έχει παραβεί την υποχρέωσή του, που πηγάζει από την Συνθήκη. Η προσφυγή αυτή μπορεί να ασκηθεί και για θέμα μικρότερης σημασίας από το μη σεβασμό εκ μέρους ενός κράτους μέλους των αρχών της

⁵⁵⁶ Νάσκου-Περράκη Π., 1998, «Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες και Διακριτική Μεταχείριση» στο «Για μια Ευρώπη των Κοινωνικών Δικαιωμάτων», Επιμέλεια Λούκα Τ.Κ., Πελαγίδης Θ.Κ., Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, σελ. 265.

⁵⁵⁷ Κανελλόπουλος Π., όπ. π., σελ. 98.

⁵⁵⁸ Hoffmeister F., όπ. π., σελ. 100.

⁵⁵⁹ Pentassuglia G., όπ. π., σελ. 148.

ελευθερίας, της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων κ.α.⁵⁶⁰. Σε πρώτη φάση, η διαδικασία του άρθρου 7 ΣυνθΕΕ αποβλέπει στη διαπίστωση από το Συμβούλιο της ύπαρξης σαφούς κινδύνου σοβαρής παραβίασης από κράτος μέλος των αρχών που μνημονεύονται στο άρθρο 6 παρ. 1⁵⁶¹. Πριν το Συμβούλιο λάβει την απόφαση αυτή, πρέπει να καλέσει την κυβέρνηση του κράτους μέλους, τηρώντας τη γενική αρχή της ακροάσεως, να υποβάλει τις παρατηρήσεις της επί των καταγγελλομένων. Δύναται, επίσης, αποφασίζοντας με την ίδια διαδικασία, να ζητήσει από ανεξάρτητες προσωπικότητες να υποβάλουν εντός εύλογης προθεσμίας έκθεση για την κατάσταση του εν λόγω κράτους μέλους. Πρέπει, ακόμα, να λάβει τη σύμφωνη γνώμη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, που στο συγκεκριμένο θέμα αποφασίζει με την πλειοψηφία των δύο τρίτων των ψηφισάντων, οι οποίοι πρέπει να αντιπροσωπεύουν την πλειοψηφία των μελών του⁵⁶².

Όταν το Συμβούλιο διαπιστώσει την ύπαρξη σαφούς κινδύνου παραβίασης των εν λόγω αρχών, απευθύνει στο συγκεκριμένο κράτος μέλος κατάλληλες συστάσεις. Πέραν, όμως, των συστάσεων δεν υπάρχουν άλλες συνέπειες για το κράτος μέλος. Σε περίπτωση όμως που υπάρχει τετελεσμένη, σοβαρή και διαρκής παραβίαση, πριν τη λήψη της απόφασης, το κράτος μέλος καλείται αν εκθέσει τις απόψεις του επί των καταγγελιών περί παραβιάσεων των αρχών που ορίζονται στο άρθρο 6 παρ. 1 ΣυνθΕΕ. Εφόσον το Συμβούλιο διαπιστώσει την κατά τα ανωτέρω ύπαρξη σοβαρής και διαρκούς παραβίασης, εν συνεχεία δύναται να αποφασίσει την αναστολή ορισμένων δικαιωμάτων του κράτους αυτού τα οποία απορρέουν από την εφαρμογή της ΣυνθΕΕ. Το κράτος αυτό είναι δυνατόν να στερηθεί οποιουδήποτε από τα δικαιώματά του ως μέλους της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος ψήφου του κράτους αυτού στο Συμβούλιο, τα οποία απορρέουν από τη ΣυνθΕΕ και τη ΣυνθΕΚ, ενώ θα εξακολουθήσει να βαρύνεται με όλες τις υποχρεώσεις που του απορρέουν από την ίδια συνθήκη. Η διαδικασία επιβολής κυρώσεων του άρθρου 7 ΣυνθΕΕ κινείται αυστηρώς στα διοικητικά πλαίσια της ΕΕ, καθώς, όπως προκύπτει από το άρθρο 7 σε συνδυασμό με το άρθρο 46, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να επιλαμβάνεται και να δικάζει περιπτώσεις παραβιάσεων των αρχών του άρθρου 6 παρ. 1 ΣυνθΕΕ⁵⁶³.

⁵⁶⁰ Κανελλόπουλος Π., όπ. π., σελ. 99.

⁵⁶¹ Κανελλόπουλος Π., όπ. π., σελ.

⁵⁶² Hoffmeister F., όπ. π., σελ. 100.

⁵⁶³ Κανελλόπουλος Π., όπ. π., σελ. 102.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✓ Διακοφωτάκης Ι. Γ., 2001, «Περί Μειονοτήτων κατά το Διεθνές Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- ✓ Γιακουμόπουλος Χ., 1997, «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2004, «Ελευθερία, Ασφάλεια και Δικαιοσύνη για όλους, Δικαιοσύνη και Εσωτερικές Υποθέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007, «50 Τρόποι να Πάμε Μπροστά, Οι Μεγαλύτερες Επιτυχίες της Ευρώπης», Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2000, Ανακοίνωση της Επιτροπής για το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, COM (2000) 559 τελικό.
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2004, «Πολλές Γλώσσες, Μια Οικογένεια, Οι Γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2008, «Γενική Έκθεση επί της Δραστηριότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το έτος 2007», Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
- ✓ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Α5 – 0064/2000, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την κατάρτιση Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (C5-0058/1999-1999/2064 (COS)).
- ✓ Καζάκος Π., 1992, «Η Νέα Σημασία Μειονοτικών Ζητημάτων στη Διεθνή Συζήτηση», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη» Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., «Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.)», Κείμενο εργασίας Νο. 17, Αθήνα.
- ✓ Κανελλόπουλος Π., 2003, «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Με βάση τη Συνθήκη της Νίκαιας», 4^η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- ✓ Λυμούρης Π. Ν., 2003, «Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Κέντρο Ευρωπαϊκής Τεκμηρίωσης Παντείου Πανεπιστημίου, Κείμενα Τεκμηρίωσης Νο.2, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- ✓ Μεργός Κ., 2001, «Η Αναπτυξιακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο «Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές, Ιστορία-Θεσμοί-Δίκαιο», Τόμος Α', Επιμέλεια Στεφάνου Κ. Α., Φατούρος Α. Α., Χριστοδουλίδης Θ. Α., Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
- ✓ Νάσκου-Περράκη Π., 1998, «Ευάλωτες Κοινωνικές Ομάδες και Διακριτική Μεταχείριση» στο «Για μια Ευρώπη των Κοινωνικών Δικαιωμάτων», Επιμέλεια Λούκα Τ.Κ., Πελαγίδης Θ.Κ., Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα.
- ✓ Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, 2006, «Ο Ρόλος της Θρησκείας σε μια Ευρώπη που αλλάζει», *Monthly Review*, No. 23 (88), Νοέμβριος, Αθήνα.
- ✓ Παζαρτζή Φ., 1996, «Μειονοτική Ταυτότητα και Πολιτιστικά Δικαιώματα», στο συνέδριο «Η Προστασία των Μειονοτήτων-Η Σύμβαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Συμβούλιο της Ευρώπης, 9-10 Μαΐου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

- ✓ Παπαγιάννης Δ., 1999, «Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- ✓ Παπαδημητρίου Γ., 2001, «Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα.
- ✓ Ροζάκης Χ., 1992, «Υπέρβαση και Διατήρηση του Εθνικού Κράτους στην Σημερινή Ευρώπη», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη», Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας Νο. 17, Αθήνα.
- ✓ Ρούκουνας Εμ., 1997, «Διεθνές και Ευρωπαϊκό Νομικό Πλαίσιο Καταπολέμησης του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας, Συμβατικές Ρυθμίσεις και Εφαρμογή στην Πράξη» στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Μάιος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ.70.
- ✓ Τσιτσελίκης Κ., 1996, «Το Διεθνές και Ευρωπαϊκό Καθεστώς Προστασίας των Γλωσσικών Δικαιωμάτων των Μειονοτήτων και η Ελληνική Έννομη Τάξη», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- ✓ Τελαλιάν Μ., 1992, «Διεθνή Κείμενα Προστασίας Μειονοτήτων – Νεώτερες εξελίξεις» στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη», Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας, Νο.17, Οκτώβριος, Αθήνα.
- ✓ European Commission, 2007, «Statistical Portrait of the European Union 2008, European Year of Intercultural Dialogue», Eurostat, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- ✓ European Commission, 1997, «Communication on Regional Cooperation in the Black Sea Area», COM (97) 597, final.
- ✓ European Court of Human Rights, 1998, Sidiropoulos and other v. Greece, July 10, REC. 1998 – IV: § 44
- ✓ European Court of Human Rights, 2001, Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v, Bulgaria, October 2, REC. 2001: §§ 76-112
- ✓ European Court of Human Rights, 2000, Hasan & Chaush v. Bulagaria, October, REC. 2000: § 96.
- ✓ European Court of Human Rights, 1999, Cyprus v. Turkey, May 10, REC. 1999: § 94.
- ✓ European Court of Human Rights, 2000, Hasan and Chaush v. Bulgary, June 10, REC. 2000: § 55
- ✓ European Court of Human Rights, 2005, Timishev v. Russia, December 13, REC. 2005: § 55762/00-55974/00.
- ✓ European Court of Human Rights, Leyla Sahin v. Turkey (29/6/2004-Application No. 44774/98).
- ✓ European Court of Human Rights, Cyprus v. Turkey, (10/5/2001-Application No. 25781/94).
- ✓ Fontaine P., 2007, «Η Ευρώπη σε 12 Μαθήματα», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
- ✓ Gomien D., Harris D., Zwaak L., 2001, «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και Πρακτική», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα.

- ✓ Hoffmeister F., 2004, «Monitoring Minority Rights in the Enlarged European Union» in «Minority Protection and the Enlarged European Union: The Way Forward», Open Society Institute, EURAC Publishing, Budapest.
- ✓ Jackson Preece J., 1998, «National Minorities and the European Nation-States System», Clarendon Press Publishers, Oxford.
- ✓ Orton F., 1997, «Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) και η Εκστρατεία Κατά του Ρατσισμού του Συμβουλίου της Ευρώπης», στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Μάιος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- ✓ Pentassuglia G., 2002, «Minorities in International Law», Minority Issues Handbook, European Centre for Minority Issues, Council of Europe Publishing, Berlin.
- ✓ Sasse G., 2004, «Minority Rights and EU Enlargement: Normative Overstretch of Effective Conditionality?» in «Minority Protection and the Enlarged European Union: The Way Forward», Open Society Institute, EURAC Publishing, Budapest.
- ✓ Vermeersch P., 2003, «EU Enlargement and Minority Rights Policies in Central Europe: Explaining Policy Shifts in the Czech Republic, Hungary and Poland», Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe, University of Leuven (KU Leuven), Issue1, Belgium.
- ✓ Welhengama G., 2000, «Minorities' Claims: From Autonomy to Secession, International Law and State Practice», Interdisciplinary Research Series in Ethnic, Gender and Class Relations, Ashgate Publishing Limited, Hampshire.
- ✓ <http://www.coe.int/t/e/human_rights/minorities/1_GENERAL_PRESENTATION/PDF_Overview_en.pdf>.
- ✓ <[http://www.venice.coe.int/docs/1994/CDL-STD\(1994\)009-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/1994/CDL-STD(1994)009-e.asp)>.
- ✓ <http://ec.europa.eu/justice_home/unit/charte/en/charter-equality.html>.
- ✓ <http://ec.europa.eu/external_relations/coe/index.htm>.
- ✓ <http://europa.eu/scadplus/glossary/human_rights_el.htm>.
- ✓ <http://ec.europa.eu/justice_home/unit/charte/en/charter-equality.html>.
- ✓ <http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/1_the_charter/Greek.pdf>.
- ✓ <<http://www.mercator-education.org/organization/history>>.
- ✓ <<http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/148.htm>>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

7. ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ

Όλοι οι διεθνείς οργανισμοί θεωρούν υποχρέωσή τους την έστω και σε μικρό βαθμό, και συχνά όχι σε βάθος, ενασχόλησή τους με τα θέματα των μειονοτήτων και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Πρέπει όμως να τονιστεί ότι υπάρχουν τα αρμόδια διεθνή όργανα, εκείνα που έχουν ως αποστολή την παρακολούθηση της εφαρμογής των διεθνών υποχρεώσεων των κρατών απέναντι στους μειονοτικούς πληθυσμούς. Αυτοί οι οργανισμοί έχουν αναπτύξει μια πολύτιμη πρακτική, η οποία ξεκινά από τον επικοινωνιακό διάλογο με τις διάφορες κυβερνήσεις και φτάνει ως την εξέταση μαζικών παραβιάσεων των δικαιωμάτων του ανθρώπου και, περαιτέρω, σε στενότερο κύκλο κρατών και για ειδικότερες συμβάσεις στις ατομικές αναφορές και τις ατομικές προσφυγές. Ο πιο δραστήριος οργανισμός στα θέματα των μειονοτήτων είναι ΟΑΣΕ, αφού είναι ο περιφερειακός οργανισμός που εξέδωσε διάφορα κείμενα για την καλύτερη προστασία αυτών⁵⁶⁴. Αντικείμενο αυτής της μελέτης δεν είναι το έργο του ΟΑΣΕ, αλλά, οι πολιτικές της Ένωσης που επικεντρώνονται στην εξεύρεση της κατάλληλης φόρμουλας για την επίλυση των μειονοτικών ζητημάτων στον παρευξέινιο χώρο. Η ΕΕ είναι μια οικογένεια από 27 χώρες και 490.000.000 πολίτες που συνεργάζονται με στόχο την ειρήνη και την ευημερία. Την προσπάθειά για την επίτευξη αυτού του στόχου είναι πιθανό να διαταράξουν τα ζητήματα των μειονοτικών πληθυσμών εντός, αλλά, και εκτός της Ένωσης. Γι' αυτό το λόγο και μέσα στο πλαίσιο αλληλεγγύης που επιδεικνύει η ΕΕ σε παγκόσμιο επίπεδο, μπορούν να γίνουν κατανοητές οι δράσεις της ΕΕ. Μπορεί, βέβαια, να μην έχουν υιοθετηθεί ξεχωριστές δράσεις και πολιτικές όσον αφορά στις μειονότητες των παρευξέινιων περιοχών από πλευράς ΕΕ, ωστόσο, οι προσπάθειες που καταβάλλονται για την προστασία των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, τη διευθέτηση των εθνοτικών ζητημάτων και την επίτευξη της ευημερίας θεωρούνται εξαιρετικής σημασίας. Η ΕΕ μαζί με το Συμβούλιο της Ευρώπης μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην επίλυση των εθνοτικών διενέξεων και των άλλων μειονοτικών ζητημάτων στις παρευξέινιες περιοχές, κάνοντας τα τύμπανα του πολέμου στο χώρο να σιγήσουν, συμβάλλοντας στην παγίωση της σταθερότητας, της ευημερίας και της ειρήνης.

⁵⁶⁴ Γιακουμόπουλος Χ., 1997, «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κωνσταντίνος, Χριστόπουλος Δημήτρης, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σελ. 28.

7.1. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Το Συμβούλιο της Ευρώπης ξεκίνησε ως μια οργάνωση της Δύσης το 1949 και θεωρείται ως ο πρώτος οργανισμός που μερίμνησε για τη δημιουργία κοινών αξιών στην ευρωπαϊκή ήπειρο⁵⁶⁵. Αποτέλεσε τον οργανισμό εκείνο, στον οποίο εξετίθεντο οι ευρωπαϊκές ανησυχίες σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα και ο προβληματισμός για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου⁵⁶⁶. Σε αντίθεση με την ΕΕ και την ΕΚ το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ένας κλασικός διεθνής οργανισμός, ανοικτός σε κάθε ευρωπαϊκό κράτος που σέβεται τις αρχές του κράτους δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ατομικές ελευθερίες, που αποβλέπει στη διακυβερνητική συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών του σε όλους τους τομείς χωρίς να αποβλέπει σε ενοποιητικές πολιτικές και διαδικασίες που θα οδηγήσουν στην πολιτική ενοποίηση των κρατών μελών του⁵⁶⁷. Σκοπός του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι η πραγματοποίηση μιας στενότερης συνεργασίας μεταξύ των μελών του για τη διαφύλαξη και προαγωγή των ιδεωδών και των αρχών που αποτελούν την κοινή τους κληρονομιά, και την επίτευξη της οικονομικής και κοινωνικής τους προόδου. Η επίτευξη του σκοπού αυτού πραγματοποιείται μέσω της από κοινού εξέτασης θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος και μέσω της σύναψης συμφωνιών και της υιοθέτησης κοινών ενεργειών σε όλους τους τομείς της οικονομίας, της κοινωνίας και της πολιτικής, εξαιρουμένων των θεμάτων αμυντικής πολιτικής⁵⁶⁸. Σήμερα το πλαίσιο δραστηριότητας του οριοθετείται από την ΕΣΔΑ⁵⁶⁹.

Η κινητικότητα που παρατηρείται στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης οφείλεται στο ολοένα και αυξανόμενο ενδιαφέρον για τα μειονοτικά ζητήματα σε ευρωπαϊκό αλλά και σε διεθνές επίπεδο. Η οξεία επανεμφάνιση των μειονοτικών ζητημάτων στον ευρωπαϊκό χώρο μετά το 1989 δεν άφησαν αδιάφορο το Συμβούλιο της Ευρώπης⁵⁷⁰. Τα διάφορα όργανά του ασχολήθηκαν επανειλημμένα με τα ζητήματα αυτά. Συγκεκριμένα, το 1990 ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τη Δημοκρατία μέσω του

⁵⁶⁵ Για ενημερώσεις σχετικά με το Συμβούλιο της Ευρώπης, βλ. Ιστοσελίδα Συμβουλίου της Ευρώπης, http://www.coe.int/T/e/Com/about_coe/.

⁵⁶⁶ Διακοφωτάκης Ι. Γ., 2001, «Περί Μειονοτήτων κατά το Διεθνές Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 285.

⁵⁶⁷ Για ενημερώσεις σχετικά με το Συμβούλιο της Ευρώπης, βλ. Ιστοσελίδα Συμβουλίου της Ευρώπης, http://www.coe.int/T/e/Com/about_coe/.

⁵⁶⁸ Κανελλόπουλος Π., 2003, «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Με Βάση τη Συνθήκη της Νίκαιας», 4^η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ.36.

⁵⁶⁹ Γιακουμόπουλος Χ., όπ. π., σελ. 29.

⁵⁷⁰ Διακοφωτάκης Ι. Γ., όπ. π. σελ. 79.

Δικαίου, γνωστή και ως Επιτροπή της Βενετίας, η ομάδα εργασίας της οποίας ασχολήθηκε με τα θέματα προστασίας των μειονοτήτων⁵⁷¹. Το 1993 τη σκυτάλη ανέλαβε η κοινοβουλευτική Επιτροπή, η οποία κινήθηκε δραστήρια με στόχο την προστασία των εθνικών μειονοτήτων⁵⁷².

Το έργο που έχει επιτελέσει μέχρι σήμερα το Συμβούλιο της Ευρώπης κρίνεται ως ιδιαίτερος σημαντικό, διότι, με την ίδρυση του, αλλά, και μεταγενέστερα αυτής, συμβόλιζε και συντηρούσε την ιδέα της ευρωπαϊκής συνεργασίας και ενοποίησης, καθώς, επίσης, και, διότι, στο επίπεδο της διακυβερνητικής συνεργασίας έχει να επιδείξει ένα σημαντικό έργο, αλλά, και, επειδή το έργο που έχει επιτελέσει κατά το παρελθόν αλλά και που συνεχίζει να επιτελεί καθημερινώς είναι εξαιρετικό⁵⁷³. Κριτική μπορεί να ασκηθεί όσον αφορά στη διεύρυνση του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία έγινε με εξαιρετικά γρήγορους ρυθμούς⁵⁷⁴. Οι επικριτές της ταχύτητας της διεύρυνσης του Συμβουλίου της Ευρώπης δικαιολογούν την κριτική τους αυτή κυρίως στο γεγονός ότι κάποιες από τις χώρες που έγιναν δεκτές προσφάτως, εν προκειμένω οι παρευξείνιες χώρες, δεν πληρούν τις προϋποθέσεις για συμμετοχή στο Συμβούλιο της Ευρώπης, καθόσον δύσκολα μπορούν να θεωρηθούν δημοκρατικές χώρες και κράτη δικαίου που σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα (βλ. Παράρτημα Α, Συνέντευξη). Κάποιοι που υποστηρίζουν την αντίθετη άποψη, διατείνονται ότι η συμμετοχή τους στο Συμβούλιο της Ευρώπης αποτελεί μια μορφή θεραπείας και ότι το Συμβούλιο δέχεται αυτές τις χώρες για να τις βοηθήσει στην οικοδόμηση δημοκρατικών θεσμών⁵⁷⁵. Είναι και αυτή μια άποψη.

7.2. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Το νόημα της συμβολής της ΕΕ για τις μειονότητες που κατοικούν στην παρευξείνια περιοχή συμπυκνώνεται στην επόμενη πρόταση: το να υποστηρίζει κανείς το δικαίωμα στην ελευθερία της συνείδησης, το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης, το δικαίωμα στην ελευθερία της γλώσσας και γενικά όλα τα άλλα μειονοτικά δικαιώματα

⁵⁷¹ Για ενημερώσεις, βλ. Ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη Δημοκρατία μέσω του Δικαίου, <http://www.venice.coe.int/>.

⁵⁷² Διακοφωτάκης Ι. Γ., όπ. π. σελ. 82.

⁵⁷³ Γιακουμόπουλος Χ., όπ. π., σελ. 29.

⁵⁷⁴ Γιακουμόπουλος Χ., όπ. π., σελ. 29.

⁵⁷⁵ Leuprecht P., 1997, «Μια Πανευρωπαϊκή Δράση Κατά του Ρατσισμού», στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Μάιος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ.61.

είναι μια εξαιρετικά σημαντική υπόθεση, γιατί αυτές οι πολύ ευαίσθητες περιοχές που εξετάζουμε, όση πρόοδος και αν έχει επιτελεσθεί τον τελευταίο καιρό, εξακολουθούν να παρουσιάζουν σημαντικές διακυμάνσεις προστασίας⁵⁷⁶. Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει σημαντικές προσπάθειες και αξιοσημείωτα βήματα στα ζητήματα των μειονοτήτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο⁵⁷⁷. Όμως, παρόλα αυτά, στην ΕΕ σήμερα δεν υπάρχει ειδική νομοθεσία για την προστασία των δικαιωμάτων των μειονοτήτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, πολλώ δε μάλλον, για την προστασία των μειονοτήτων που κατοικούν στις παρευξείνιες περιοχές.

Μέχρι προσφάτως, η Ένωση δεν είχε κατορθώσει να δημιουργήσει ένα οργανωμένο πλαίσιο συνεργασίας και συντονισμένες προσπάθειες προκειμένου να προσεγγίσει τους παρευξείνιους γείτονές της. Κυρίως, αρκείτο σε διμερείς διαπραγματεύσεις, επαφές και συμφωνίες με την κάθε μια χώρα ξεχωριστά. Οι διμερείς αυτές σχέσεις της Ένωσης με τους εταίρους της, εκλαμβάνονται ως ιδιαίτερος επωφελείς καθώς της επιτρέπουν να προσαρμόζει τη συνεργασία της ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε χώρας.

Δέουσα κρίνεται η αναφορά στις συζητήσεις και τις πρωτοβουλίες που αναπτύσσονται στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο⁵⁷⁸. Στις συζητήσεις που λαμβάνουν μέρος στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου γίνεται συνήθως επίκληση των Ιδρυτικών Συνθηκών, των Συνταγμάτων των κρατών μελών, των αποφάσεων του ΕΔΔΑ, των κειμένων του ΟΑΣΕ, κ.α.⁵⁷⁹. Αυτές συνήθως καταλήγουν σε ψηφίσματα, τα οποία αν και δεν έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα με την νομική σημασία του όρου, αποτελούν παρόλα αυτά μέσα ηθικής και πολιτικής πίεσης⁵⁸⁰.

⁵⁷⁶ Ρούκουνας Εμ., 1997, «Διεθνές και Διευρωπαϊκό Νομικό Πλαίσιο Καταπολέμησης του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας, Συμβατικές Ρυθμίσεις και Εφαρμογή στην Πράξη», στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Μάιος, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ.65.

⁵⁷⁷ Ροζάκης Χ., 1997, «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Εισαγωγή», στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σελ. 19.

⁵⁷⁸ Η συζήτηση και η πρωτοβουλία που ανέπτυξε το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σχετικά με την περιοχή του Ευξείνου Πόντου και που αφορά στη «Συνέργεια του Ευξείνου Πόντου», κατέληξε στην υιοθέτηση ψηφίσματος, βλ. Report on a Black Sea Regional Policy Approach (2007/2101(INI)), βλ. European Commission, 2008, Communication From the Commission to the Council and the European Parliament, «Report on the First Year of Implementation of the Black Sea Synergy», Brussels, 19 June, COM (2008) 391 final.

⁵⁷⁹ Χαρακτηριστική είναι το 1994 η απόφαση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τις γλωσσικές και θρησκευτικές μειονότητες που διαβιούν στην Ε.Ε. (A3-0042/94, OJ 1994 C 61/110).

⁵⁸⁰ Καζάκος Π., 1992, «Η Νέα Σημασία Μειονοτικών Ζητημάτων στη Διεθνή Συζήτηση», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη» Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο εργασίας No. 17, Αθήνα, σελ. 17.

Δεν υφίσταται, τουλάχιστον, για το άμεσο μέλλον, η προοπτική της ευρωπαϊκής ένταξης των παρευξινίων κρατών, με εξαίρεση αυτή της Τουρκίας. Η Ένωση, λοιπόν, έπρεπε να στραφεί σε άλλες πρακτικές προκειμένου να κατορθώσει να προσεγγίζει την παρευξινία περιοχή. Ελλείπει της δυνατότητας της διεύρυνσης ο εξευρωπαϊσμός των παρευξινίων περιοχών είναι η πολιτική που ακολουθείται από την ΕΕ⁵⁸¹. Η Ένωση, επί του παρόντος, για τις προκλήσεις που αναδύονται σε αυτό το ποικιλόμορφο πολιτικό τοπίο, διαθέτει τρεις δέσμες στρατηγικών. Η πρώτη στρατηγική είναι αυτή της διεύρυνσης -ιδιαίτερα το δεύτερο κύμα της τελευταίας διεύρυνσης της Ένωσης προς τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία- και της προενταξιακής διαδικασίας της Τουρκίας⁵⁸². Η δεύτερη στρατηγική είναι η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας που έχει υιοθετήσει η Ένωση και εφαρμόζεται στους ανατολικούς και νότιους γείτονες που δεν αποτελούν χώρες υποψήφιες προς ένταξη. Η τρίτη στρατηγική είναι οι κοινοί χώροι συνεργασίας ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τη Ρωσία, σε τομείς όπως είναι τα οικονομικά και περιβαλλοντικά θέματα, η ελευθερία, η ασφάλεια και η δικαιοσύνη, η έρευνα, η εκπαίδευση και η εξωτερική ασφάλεια.

Είναι πραγματικά δύσκολο να οραματιστεί κανείς μια λειτουργική συνεργασία ανάμεσα σε όλες τις χώρες της παρευξινίας περιοχής. Στο χώρο εμφανίζονται σημαντικές ευκαιρίες και προκλήσεις που απαιτούν μια καλά συντονισμένη δράση σε περιφερειακό επίπεδο. Απαραίτητη κρίνεται, όμως, η δημιουργία μιας πιο συντονισμένης προσπάθειας της ΕΕ στην περιοχή, η οποία να επιδιώκει τη διαχείριση των περιφερειακών δυνάμεων με εποικοδομητικό τρόπο, ικανοποιώντας τις ανάγκες της κάθε χώρας ξεχωριστά, παρέχοντας τα οφέλη για συνεργασία, παρά αποξενώνοντάς τις από τις αναπτυξιακές διαδικασίες στην περιοχή⁵⁸³. Ο συντονισμός στις προσπάθειες της Ένωσης κρίνεται απαραίτητος καθώς τα μειονοτικά ζητήματα δεν έχουν σύνορα και τα προβλήματα που προκύπτουν από αυτά, μεταφέρονται ανεκλόγικετα από χώρα σε χώρα, ανεξάρτητα από το βαθμό λειτουργικότητας που μπορεί να έχει στη μία και στην άλλη περιοχή⁵⁸⁴.

⁵⁸¹ Γιαννής Αλ., 2008, «Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Εύξεινος Πόντος, Τα Νέα Ανατολικά Σύνορα και ο Εξευρωπαϊσμός», στο «Ο Εύξεινος Πόντος: Μια Αναδυόμενη Περιοχή», Επιμέλεια Τριανταφύλλου Δ., Μανώλη Π., «Διεθνές Κέντρο Μελετών Ευξείνου Πόντου (ΔΙ.Κ.Μ.Ε.Π.)», Αθήνα, σελ. 108.

⁵⁸² Cornell S., Jonsson An., Nilsson N., Hägström P., 2007, «Η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου, Ένας Νέος Κόμβος στην Ευρωπαϊκή Ασφάλεια», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, σελ. 194.

⁵⁸³ Γιαννής Αλέξανδρος, όπ. π., σελ. 108.

⁵⁸⁴ Ροζάκης Χρήστος, όπ. π., σελ. 203.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✓ Γιαννής Α., 2008, «Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Εύξεινος Πόντος, Τα Νέα Ανατολικά Σύνορα και ο Εξευρωπαϊσμός», στο «Ο Εύξεινος Πόντος: Μια Αναδυόμενη Περιοχή», Επιμέλεια Τριανταφύλλου Δ., Μανώλη Π., Διεθνές Κέντρο Μελετών Ευξείνου Πόντου (ΔΙ.Κ.Μ.Ε.Π.), Αθήνα.
- ✓ Γιακουμόπουλος Χ., 1997, «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- ✓ Διακοφωτάκης Ι. Γ., 2001, «Περί Μειονοτήτων κατά το Διεθνές Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- ✓ Καζάκος Π., 1992, «Η Νέα Σημασία Μειονοτικών Ζητημάτων στη Διεθνή Συζήτηση», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη», Γρηγορίου Π., Ηρακλειδής Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο εργασίας Νο. 17, Αθήνα.
- ✓ Κανελλόπουλος Π., 2003, «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Με Βάση τη Συνθήκη της Νίκαιας», 4^η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- ✓ Ροζάκης Χ., 1997, «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Εισαγωγή», στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.
- ✓ Ρούκουνας Εμ., 1997, «Διεθνές και Διευρωπαϊκό Νομικό Πλαίσιο Καταπολέμησης του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας, Συμβατικές Ρυθμίσεις και Εφαρμογή στην Πράξη», στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Μάιος, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- ✓ Cornell S., Jonsson An., Nilsson N., Hågström P., 2007, «Η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου, Ένας Νέος Κόμβος στην Ευρωπαϊκή Ασφάλεια», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα.
- ✓ European Commission, 2008, Communication From the Commission to the Council and the European Parliament, «Report on the First Year of Implementation of the Black Sea Synergy», Brussels, 19 June, COM (2008) 391 final.
- ✓ European Parliament, 1994, Report on a Black Sea Regional Policy Approach (2007/2101(INI)), (A3-0042/94, OJ 1994 C 61/110).
- ✓ Leuprecht P., 1997, «Μια Πανευρωπαϊκή Δράση Κατά του Ρατσισμού», στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Μάιος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- ✓ <http://www.coe.int/T/e/Com/about_coe/>
- ✓ <<http://www.venice.coe.int/>>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΩΟ

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

8. ΟΙ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Η ΕΕ δεν είναι απλώς μια λέσχη φίλων. Είναι ένας οργανισμός βασισμένος στην απρόσκοπτη κυκλοφορία εμπορευμάτων, υπηρεσιών, κεφαλαίου και ανθρώπων⁵⁸⁵. Η Επιτροπή ως φύλακας των συνθηκών της Ένωσης οφείλει να προστατεύσει αυτές τις τέσσερις θεμελιώδεις ελευθερίες, πράγμα που σημαίνει ότι πρέπει να λάβει όλα εκείνα τα απαραίτητα μέτρα και να υιοθετήσει τις σωστές εκείνες πολιτικές προκειμένου να επιτευχθεί ο παραπάνω στόχος⁵⁸⁶. Το «status europeus», το διαμορφούμενο καθεστώς του ευρωπαίου πολίτη, καλείται να ικανοποιήσει τις ανάγκες που δημιουργούνται σε ένα νέο περιβάλλον διεθνούς συνεργασίας, ιδιαίτερα όσον αφορά στη σύγχρονη γεωπολιτική πραγματικότητα των παρευξινίων περιοχών η οποία αποδεικνύεται ρευστή⁵⁸⁷. Με την διαδικασία του εξευρωπαϊσμού και την μεταλαμπάδευση των ευρωπαϊκών αξιών επιχειρεί η ΕΕ να αποσοβήσει τις εντάσεις και τα μειονοτικά προβλήματα στην παρευξινία περιοχή⁵⁸⁸. Πρόκειται όμως για μια διαδικασία, χαρακτηριστικό της οποίας δεν είναι οι προκαθορισμένες πολιτικές και οι μηχανισμοί με σαφείς στόχους και χρονοδιαγράμματα, αλλά για μια διαδικασία δυναμικά εξελισσόμενη με αβέβαια αποτελέσματα⁵⁸⁹.

8.1 ΟΙ ΠΡΟΕΝΤΑΞΙΑΚΕΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

Η προσπάθεια της Τουρκίας για ένταξη στις Κοινότητες χρονολογείται από το 1959, όταν η χώρα είχε υποβάλει αίτηση σύνδεσης με την ΕΟΚ η οποία έγινε δεκτή στις 12 Σεπτεμβρίου 1963, με την υπογραφή της Συμφωνίας της Άγκυρας, στόχος της οποίας ήταν να προαχθούν οι οικονομικές και εμπορικές σχέσεις ενώ ταυτόχρονα προέβλεπε τη δημιουργία τελωνιακής ένωσης σε τρία στάδια, η οποία και ολοκληρώθηκε τελικά το

⁵⁸⁵ Μπολκεστάιν Φ., 2006, «Τι συμβαίνει με την Τουρκία», *Monthly Review*, No. 14 (79), Φεβρουάριος, Αθήνα, σελ. 70

⁵⁸⁶ Μπολκεστάιν Φ., όπ. π., σελ. 70.

⁵⁸⁷ Γιαννής Αλ., 2008, «Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Εύξεινος Πόντος, Τα Νέα Ανατολικά Σύνορα και ο Εξευρωπαϊσμός», στο «Ο Εύξεινος Πόντος: Μια Αναδυόμενη Περιοχή», Επιμέλεια Τριανταφύλλου Δ., Μανώλη Π., Διεθνές Κέντρο Μελετών Ευξείνου Πόντου (ΔΙ.ΚΕ.Μ.Ε.Π.), Ιούνιος, Αθήνα, σελ. 109.

⁵⁸⁸ Vermeersch P., 2003, «EU Enlargement and Minority Rights Policies in Central Europe: Explaining Policy Shifts in the Czech Republic, Hungary and Poland», *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, Issue 1/2003, University of Leuven (KU Leuven), Belgium, p. 4.

⁵⁸⁹ Γιαννής Αλ., όπ. π., σελ. 109.

1996⁵⁹⁰. Το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο το οποίο υπεγράφη μεταξύ των δύο μερών το 1970 και ετέθη σε ισχύ το 1973, έθετε, ουσιαστικά το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης των προβλεπομένων από τη Συμφωνία Σύνδεσης διατάξεων και την εναρμόνιση της οικονομικής πολιτικής των συμβαλλομένων μερών με την προοπτική της οικονομικής σύγκλισης⁵⁹¹. Η Συμφωνία Σύνδεσης και το Πρωτόκολλο προέβλεπαν ότι οι σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και της ΕΕ θα διέρχοντο από τρεις φάσεις: α) την προπαρασκευαστική φάση πενταετούς διάρκειας, β) τη μεταβατική φάση διάρκειας από δώδεκα ως είκοσι δύο έτη και γ) την τελική φάση η οποία αφορά στην ολοκλήρωση της τελωνιακής ένωσης. Από τις αρχές της ίδιας δεκαετίας οι σχέσεις ανάμεσα στην Τουρκία και την Ένωση είχαν περιέλθει σε περίοδο κρίσης εξαιτίας της εισβολής και κατοχής της Κύπρου από την Τουρκία⁵⁹².

Με την υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης (ΕΕΠ) το 1986 και την κυβέρνηση Οζάλ να καταθέτει αίτηση ένταξης στην ΕΟΚ δίδεται νέο ενδιαφέρον στις διμερείς σχέσεις⁵⁹³. Το Συμβούλιο προήγαγε την αίτηση στην Επιτροπή για την προετοιμασία της γνωμοδότησης. Η Επιτροπή ανέφερε ότι η Τουρκία δεν μπορεί να ξεκινήσει τις διαπραγματεύσεις ένταξης της πριν το 1993, επειδή προτεραιότητα είχε η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς και η διαφορά στο επίπεδο οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, ενώ θα έπρεπε να συζητηθούν και θέματα όπως ήταν η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και το πρόβλημα της Κύπρου⁵⁹⁴. Το Σεπτέμβριο του 1991 πραγματοποιήθηκε η 321^η Σύνοδος Σύνδεσης ΕΕ-Τουρκίας όπου επαναβεβαιώθηκε το αμοιβαίο ενδιαφέρον της ΕΕ και της Τουρκίας, ενώ, επισημάνθηκαν και οι πρόοδοι που πραγματοποιήθηκαν στον οικονομικό τομέα, και το 1996 πραγματοποιήθηκε η Τελωνιακή Σύνδεση της Τουρκίας με την ΕΕ, η οποία δημιούργησε μια στενή οικονομική και πολιτική σχέση, δίνοντας στην Τουρκία, πρόσβαση στην κοινή αγορά⁵⁹⁵. Παρά την τελωνιακή σύνδεση της χώρας ήταν ήδη εμφανές ότι η ένταξη της Τουρκίας δεν ήταν εφικτή, όπως τελικά πιστοποιήθηκε στη Σύνοδο Κορυφής του Λουξεμβούργου το 1997, όπου η Τουρκία δεν συμπεριλήφθηκε στον κατάλογο των υπό ένταξη χωρών⁵⁹⁶.

⁵⁹⁰ Μαλκίδης Θ., 2004, «Ευρωπαϊκή Ένωση και Παρευξέινιος Χώρος», Εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα, σελ. 302.

⁵⁹¹ Τσώνη Μ., 2005, «Η Ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Μεταπτυχιακή Εργασία, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛ.Ι.ΑΜ.Ε.Π.), Αθήνα, σελ. 2.

⁵⁹² Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 303.

⁵⁹³ Τσώνη Μ., όπ. π., σελ. 2.

⁵⁹⁴ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 303.

⁵⁹⁵ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 306.

⁵⁹⁶ Ramonet Ig., 2004, «Turkey: Welcome to Europe», *Le Monde Diplomatique*, November, p. 23.

Η Σύνοδος Κορυφής της Κοπεγχάγης τον Δεκέμβριο του 2002 κατέληξε στο συμπέρασμα ότι αν το Δεκέμβριο του 2004 το Συμβούλιο αποφασίσει επί τη βάσει της έκθεσης και σύστασης της Επιτροπής ότι η Τουρκία πληροί τα πολιτικά κριτήρια της Κοπεγχάγης, η ΕΕ θα άρχιζε τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Τουρκία⁵⁹⁷.

Στην έκθεση που δημοσιεύτηκε το 1999 για την πορεία της Τουρκίας προς την προσχώρηση, η Επιτροπή αναγνώρισε στην Τουρκία το καθεστώς της υποψήφιας χώρας(βλ. Παράρτημα 1, Συνέντευξη). Η Τουρκία περιελήφθη με ομόφωνη απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι στις 10 και 11 Δεκεμβρίου του 1999 στις υποψήφιες προς ένταξη χώρες⁵⁹⁸. Στη λήψη της απόφασης αυτής συνέβαλε η σφοδρή επιθυμία των ΗΠΑ, για λόγους οι οποίοι εξυπηρετούσαν τα στρατηγικά αμερικανικά συμφέροντα στην περιοχή⁵⁹⁹. Ωστόσο, οι διαπραγματεύσεις θα άρχιζαν όταν η χώρα πληρούσε τα πολιτικά κριτήρια⁶⁰⁰. Με την απόφαση αυτή εγκαινιάζοταν μια νέα εποχή για τις σχέσεις ΕΕ και Τουρκίας, χαρακτηριστικά της οποίας είναι οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Τουρκία για την υιοθέτηση των κριτηρίων της Κοπεγχάγης, ήτοι την αποτελεσματική λειτουργία της οικονομίας της ανοιχτής αγοράς και των μηχανισμών της δημοκρατίας, της ελευθερίας, του κράτους δικαίου και της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς επίσης και των δικαιωμάτων των μειονοτήτων⁶⁰¹.

Η έκθεση της Επιτροπής το 2000 για την πρόοδο που σημείωσε η χώρα προς την κατεύθυνση της προσχώρησης, ανέφερε ότι η κατάσταση δεν παρουσιάζει εξέλιξη όσον αφορά στα ζητήματα των δικαιωμάτων του ανθρώπου και ότι η υλοποίηση των θεσμικών μεταρρυθμίσεων που απαιτούνται για τη διασφάλιση της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου είναι αργή. Στην έκθεση της Επιτροπής για το 2002 αναφέρεται ότι η Τουρκία έχει σημειώσει κάποια πρόοδο στην προσαρμογή της προς το κεκτημένο αλλά ακόμα απέχει πολύ από τα κριτήρια της Κοπεγχάγης⁶⁰². Ειδικότερα η Επιτροπή αναφέρεται στα πολιτικά κριτήρια της Κοπεγχάγης, στα οποία περιλαμβάνεται η δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα ανθρωπίνια δικαιώματα και η προστασία των μειονοτήτων και η ειρηνική

⁵⁹⁷ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 306.

⁵⁹⁸ Gordon P., 2006, «Turkey on the Brink», *The Washington Quarterly*, Summer, p. 61 και Παπούλιας Κ., 2000, «Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις», *Φιλελεύθερη Έμφαση*, Τεύχος 5, Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, Αθήνα, σελ. 4.

⁵⁹⁹ Κανελλόπουλος Π., 2003, «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Με Βάση της Συνθήκης της Νίκαιας», 4^η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, σελ.22.

⁶⁰⁰ Τσώνη Μ., όπ. π., σελ. 2.

⁶⁰¹ Hoffmeister F., 2004, «Monitoring Minority Rights in the Enlarged European Union» in «Minority Protection and the Enlarged European Union: The Way Forward», edited by Toggenburg N. Gabriel, Opean Society Institute, EURAC Publishing, Budapest, p.88.

⁶⁰² Hoffmeister F., όπ. π., σελ. 89.

διευθέτηση των συνοριακών διαφορών, τομείς που δεν παρουσίασαν ιδιαίτερη πρόοδο παρ' όλες τις νομοθετικές μεταρρυθμίσεις και τη συνταγματική αναθεώρηση κατά το έτος 2002⁶⁰³. Στην έκθεση της Επιτροπής για της Τουρκία για το έτος 2003 αναφέρονται λεπτομερώς τα προβλήματα σχετικά με την τουρκική υποψηφιότητα, τα οποία προκύπτουν από τις καταγγελίες για βασανιστήρια και κακή μεταχείριση φυλακισμένων, για περιορισμούς στην ελευθερία έκφρασης και στον Τύπο -ιδιαίτερα όσον αφορά στη χρήση άλλης γλώσσας εκτός της τουρκικής-, στην περιουσία και στην οικοδόμηση ναών των αλλόθρησκων κ.α.⁶⁰⁴. Στο κείμενο, δε, που περιλαμβάνει τα συμπεράσματα της Συνόδου Κορυφής των Βρυξελλών της 16^{ης} και 17^{ης} Δεκεμβρίου του 2004, γίνεται αναφορά στα δικαιώματα του Οικουμενικού Πατριαρχείου, στις θρησκευτικές ελευθερίες και στα δικαιώματα που πρέπει να απολαμβάνουν οι μειονότητες⁶⁰⁵. Η ημερομηνία ένταξης των διαπραγματεύσεων για την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ καθορίστηκε ως η 3^η Οκτωβρίου 2005. Οι διαπραγματεύσεις χωρίς εγγύηση για ένταξη, με την Τουρκία, περιλαμβάνει αυστηρούς όρους, ορισμένοι από τους οποίους μπαίνουν για πρώτη φορά σε υποψήφια χώρα⁶⁰⁶. «Μάλιστα, οι διαπραγματεύσεις θα τελούν πάντα υπό την αίρεση της διακοπής, σε περίπτωση που η πλειοψηφία των κρατών μελών εκτιμήσει ότι παραβιάζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα⁶⁰⁷».

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο των Βρυξελλών της 12^{ης} Δεκεμβρίου 2003 τονίζει ότι παρ' όλες τις υπολογίσιμες και αποφασιστικές προσπάθειες της τουρκικής κυβέρνησης να πλησιάσει τα κριτήρια της Κοπεγχάγης και να επιταχύνει το ρυθμό των μεταρρυθμίσεων, ότι χρειάζονται μεγαλύτερες προσπάθειες κυρίως στους τομείς των θεμελιωδών ελευθεριών και ότι υφίσταται μια σειρά ζητημάτων που η χώρα πρέπει να διευθετήσει, όπως αυτά των συνοριακών διαφορών της χώρας με τα γειτονικά κράτη⁶⁰⁸. Η ενταξιακή της πορεία είναι μια ανοικτή διαδικασία η έκβαση της οποίας δεν είναι δυνατόν να προβλεφθεί εκ των προτέρων⁶⁰⁹. Το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων για την ένταξη της Τουρκίας είναι ένας σημαντικός παράγοντας που θα καθορίσει τις σχέσεις ανάμεσα

⁶⁰³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007, «Πανόραμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, σελ.7.

⁶⁰⁴ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 319.

⁶⁰⁵ Τσώνη Μ., όπ. π., σελ. 32.

⁶⁰⁶ Τσώνη Μ., όπ. π., σελ. 1.

⁶⁰⁷ Τσώνη Μ., όπ. π., σελ. 1.

⁶⁰⁸ Συμπεράσματα Ευρωπαϊκού Συμβουλίου του Ελσίνκι στις 10 και 11 Δεκεμβρίου 1999.

⁶⁰⁹ Τσώνη Μ., όπ. π., σελ. 31.

στην Ένωση και την Τουρκία και που θα επηρεάσει τις μειονοτικές εξελίξεις στα υπόλοιπα παρευξείνια κράτη⁶¹⁰.

Ήδη η Τουρκία έχει κάνει τα πρώτα σημαντικά βήματα, προς τη σύγκλιση των πρακτικών και των νομοθεσιών της όσον αφορά στα δικαιώματα των ανθρώπων και σ' αυτά των ιστορικών μειονοτήτων. Συγκεκριμένα, τον Απρίλιο του 2002 επικύρωσε τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την κατάργηση κάθε μορφής φυλετικής διάκρισης και τον Ιανουάριο του ίδιου έτους απέσυρε την επιφύλαξη της ως προς το άρθρο 5 της ΕΣΔΑ ως προς το δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια, όσον αφορά στις επαρχίες που υπόκεινται σε κατάσταση ανάγκης. Επιπλέον η θανατική ποινή καταργήθηκε σε όλες τις περιπτώσεις, σύμφωνα με το Πρωτόκολλο 13 στο Ευρωπαϊκό Συνέδριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το οποίο η Τουρκία υπέγραψε τον Ιανουάριο του 2004 και εναπομείνασες αναφορές στη θανατική ποινή στην ήδη υπάρχουσα νομοθεσία αφαιρέθηκαν. Αν και η ανεξιθρησκία εγγυάται από τη νομοθεσία, οι μη μουσουλμανικές ομάδες του πληθυσμού συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν προβλήματα τα οποία σχετίζονται με το νομικό πρόσωπο, το δικαίωμα ιδιοκτησίας, τα σχολεία και την εσωτερική διαχείριση⁶¹¹. Όσον αφορά στην προστασία των μειονοτήτων και στην άσκηση των πολιτιστικών δικαιωμάτων, η νομοθεσία τροποποιήθηκε και έγινε άρση της απαγόρευσης της χρήσης της Κουρδικής και των άλλων μειονοτικών γλωσσών⁶¹².

Οι σχέσεις μεταξύ ΕΕ και Τουρκίας δεν χαρακτηρίζονται από στατικότητα, αλλά αντίθετα, από έντονη κινητικότητα, κάτι που οφείλεται στις εξελίξεις που βιώνει η Τουρκία στο εσωτερικό της⁶¹³. Η επιθυμία και η επιδίωξη ορισμένων ελίτ της χώρας για καθορισμό ημερομηνίας για την έναρξη των διαπραγματεύσεων προσέκρουσε σε ποικίλες αντιδράσεις από πλευράς ΕΕ οι οποίες στηρίζονταν σε πολιτικά, οικονομικά και άλλα κίνητρα⁶¹⁴. Είναι γεγονός, ότι η τρέχουσα κυβέρνηση έχει πολύ καλές επιδόσεις έναντι της ΕΕ και αυτό κατά κάποιο τρόπο την καθιστά εξαρτώμενη⁶¹⁵. Οι ανωμαλίες στη λειτουργία του κράτους, η συνεχής παραβίασεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι σημαντικές ελλείψεις στη μεταχείριση των μειονοτήτων είναι ανησυχητικές, ενώ η

⁶¹⁰ Γιαννής Αλ., όπ. π., σελ. 109.

⁶¹¹ Η τουρκική κυβέρνηση αναγνωρίζει την εβραϊκή, τη χριστιανική και την αρμενική μειονότητα κι όχι άλλες μειονότητες στο έδαφός της όπως είναι αυτή των Αλεβιτών, ο πληθυσμός των οποίων καλύπτει το 15% επί του συνολικού πληθυσμού της χώρας, βλ. Τσώνη Μ., όπ. π., σελ. 30.

⁶¹² Τσώνη Μ., όπ. π., σελ. 30.

⁶¹³ Gordonn P., όπ. π., σελ. 58.

⁶¹⁴ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ.319.

⁶¹⁵ Idiz S., 2007, «Η Τουρκία σε Σταυροδρόμι», Πρακτικά συνεδρίου, Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου (Ι.ΣΤ.Α.ΜΕ.), 12 Ιουνίου, Αθήνα, σελ. 9.

απουσία ελέγχου των ενόπλων δυνάμεων από την πολιτική ηγεσία της χώρας συνιστά επίσης μία ανωμαλία⁶¹⁶.

Η Τουρκία είναι εγκλωβισμένη στη διαδικασία εξευρωπαϊσμού σε επίπεδο οικονομίας, κοινωνίας, πολιτικής και θεσμών, από τις αποφάσεις του Ελσίνκι και της Κοπεγχάγης, με τις οποίες ανακηρύχθηκε ως υποψήφια προς ένταξη χώρα⁶¹⁷. Αν η διαδικασία αυτή στεφθεί με επιτυχία τότε οι προοπτικές ένταξης της χώρας αυξάνονται, αλλά αν αποτύχει, τότε θα αναγκαστεί να ακολουθήσει άλλους δρόμους⁶¹⁸. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος δήλωσε ότι ως Τούρκος πολίτης, θα επιθυμούσε να εκφράσει την ελπίδα του, ότι εν ευθέτω χρόνω, η Τουρκία θα γίνει πλήρες μέλος της ΕΕ, όταν πληρωθούν οι απαραίτητες προϋποθέσεις απόκτησης της ιδιότητας μέλους, ιδιαιτέρως της αναγνώρισης των θρησκευτικών και των άλλων δικαιωμάτων των μειονοτικών κοινοτήτων⁶¹⁹. Κάτι τέτοιο, όπως προσέθεσε, θα συμβάλει σημαντικά στην προσέγγιση και τη συμφιλίωση ανάμεσα στο μουσουλμανικό κόσμο και τη Δύση⁶²⁰.

Οι τρέχουσες εντάσεις που παρατηρούνται στη σχέση της ΕΕ με την Τουρκία δεν θα πρέπει να αμαυρώσουν αυτήν τη διαδικασία, ενώ η Ένωση και τα κράτη μέλη θα πρέπει να συνεχίσουν να ενθαρρύνουν θετικά τη διαδικασία μεταρρύθμισης στην Τουρκία μέσω των κατάλληλων κινήτρων στη διαδικασία διαπραγματεύσεως για την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ⁶²¹. Πρέπει να υποστηρίζονται από την Ένωση η ανάπτυξη σφαιρικών πολιτικών προς τις μειονότητες της περιοχής ακολουθώντας την έννοια της ολοκλήρωσης που βασίζεται στην αστική ιδιότητα του κράτους⁶²². Είναι επιτακτική η ανάγκη προστασίας των ιστορικών μειονοτήτων που διαβιούν στο χώρο, η οποία μπορεί να ικανοποιηθεί αν η Ένωση χρησιμοποιήσει τις εμπειρίες και την εμπλοκή των νέων μελών της ΕΕ, δηλαδή της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας. Πρέπει να υποστηριχθούν από πλευράς ΕΕ οι

⁶¹⁶ Οι ένοπλες δυνάμεις στη Τουρκία κατόρθωσαν να πειραματιστούν με τη λειτουργία του πολυκομματικού πολιτικού συστήματος κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα και να εξαγάγουν συμπεράσματα που θα τους ωφελούσαν στην προσπάθεια διαιώνισης της πολιτικής τους ηγεμονίας, βλ. Καραμπελιάς Γ., 2001, «Ο Ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην Πολιτική Ζωή της Ελλάδας και της Τουρκίας, Συγκριτική Ανάλυση των Μεταπολεμικών Στρατιωτικών Επεμβάσεων 1945-1980», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σελ. 31.

⁶¹⁷ Kotsiaros At., 2007, «Turkish National Elections 2007: Choosing Between Democracy and Authoritarianism», Institute of European Integration and Policy (I.E.I.P.), Department of Political Science and Public Administration, National and Kapodistrian University of Athens, Research Unit Turkey, Athens, p.7.

⁶¹⁸ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 319.

⁶¹⁹ Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, 2006, «Ο Ρόλος της Θρησκείας σε μια Ευρώπη που αλλάζει», *Monthly Review*, No. 23 (88), Νοέμβριος, Αθήνα, σελ. 4.

⁶²⁰ Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, όπ. π., σελ. 4.

⁶²¹ Gordon P., όπ. π., σελ. 67.

⁶²² Cornell S., Jonsson An., Nilsson N., Högström P., 2007, «Η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου, Ένας Νέος Κόμβος στην Ευρωπαϊκή Ασφάλεια», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, σελ. 27.

πρωτοβουλίες συνεργασίας που αναπτύχθηκαν από αυτές τις χώρες στα ζητήματα των μειονοτήτων προκειμένου να γίνουν συντελεστές στην προώθηση μιας συνεκτικής στρατηγικής της ΕΕ προς την περιοχή της Τουρκίας αλλά και τις παρευξείνιες περιοχές εν γένει⁶²³.

8.2. Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ

Η Ευρώπη του 21^{ου} αιώνα εξακολουθεί να αντιμετωπίζει προβλήματα ασφαλείας. Η ΕΕ οφείλει να προβεί σε αποτελεσματικές ενέργειες για την ασφάλεια των μελών της. Πρέπει να συνεργαστεί εποικοδομητικά με τις γειτονικές περιοχές της: τα Βαλκάνια, τη Β. Αφρική, τον Καύκασο και τη Μ. Ανατολή⁶²⁴. Γι' αυτό το λόγο επιδιώκει να ζει σε αρμονία με τους γείτονές της και να υποστηρίζει τις προσπάθειές τους για δημοκρατία, σταθερότητα και ευημερία. Τα εξωτερικά σύνορα της Ένωσης δεν θα πρέπει να αποτελέσουν μια νέα διαχωριστική γραμμή στην Ευρώπη, η οποία θα χωρίζει την ΕΕ από τους γείτονές της, δηλαδή τη Ρωσία, τη Λευκορωσία, την Ουκρανία, τη Μολδαβία, τις περιοχές του Καυκάσου και των Βαλκανίων ανατολικά και τις χώρες της ανατολικής Μεσογείου και της Βόρειας Αφρικής⁶²⁵. Η ιδέα της ΕΠΓ στηρίζεται στη διάδοση της σταθερότητας, της ευημερίας και της ασφάλειας στις χώρες με τις οποίες η Ένωση γεινιάζει⁶²⁶. Στόχος της Ένωσης είναι να αναπτυχθούν στενότερες σχέσεις με την καθεμιά από τις χώρες αυτές με βάση το εμπόριο, την οικονομική και πολιτική συνεργασία, τις κοινές προσπάθειες για την προστασία του περιβάλλοντος, την επιστήμη και τον πολιτισμό, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα δικαιώματα των μειονοτήτων, και την παροχή τεχνικής βοήθειας⁶²⁷. Για να επιτευχθεί ο παραπάνω στόχος, την περίοδο 2003-2004, η Επιτροπή πρότεινε την ΕΠΓ μια νέα εξωτερική πολιτική για την ΕΕ. Πρόκειται για μια πολιτική-πλαίσιο που καλύπτει τις γειτονικές της χώρες προς ανατολάς και προς νότο. Κίνητρο της Επιτροπής για αυτήν την πρόταση αποτελεί το συμφέρον της να περιτριγυρίζεται από γειτονικές χώρες στις οποίες να επικρατεί η σταθερότητα και να ανθίζει η ευημερία. Η στήριξη της πολιτικής και οικονομικής ανάπτυξης των γειτόνων της αποτελεί για την ΕΕ την καλύτερη εγγύηση

⁶²³ Cornell S. *et. al.* όπ. π., σελ. 31.

⁶²⁴ Fontaine P., 2007, «Η Ευρώπη σε 12 Μαθήματα», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, σελ.7.

⁶²⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007, «Βασικά Δεδομένα και Αριθμοί για την Ευρώπη και τους Ευρωπαίους», Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, σελ. 81.

⁶²⁶ Graham A., 2007, «The European Union's Neighbourhood Policy: Progress and Prospects» in «Europe on the Black Sea Shore: Opportunities and Challenges for Bulgaria», Krassimir Y. N., Bulgarian European Community Studies Association (BECSA), June-November, Sofia, p. 25.

⁶²⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Βασικά Δεδομένα και Αριθμοί για την Ευρώπη και τους Ευρωπαίους», όπ. π., σελ.81.

για τους στόχους της ίδιας, ήτοι για την ειρήνη, την ασφάλεια και τη μακροχρόνια ευημερία. Με την ΕΠΓ, η ΕΕ επιθυμεί να συνδράμει αποφασιστικά τις κυβερνήσεις αυτές στην επίτευξη των στόχων τους όσον αφορά πολιτικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις, παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να μοιραστούν τα οφέλη από μια στενότερη σχέση⁶²⁸. Το συμφέρον των γειτονικών χωρών έγκειται στο να αξιοποιήσουν στο μέγιστο δυνατό βαθμό όσα μπορεί να τους προσφέρει η ΕΕ –οικονομική σταθερότητα και ευρύτερες αγορές, μεταρρυθμιστική εμπειρία και τεχνολογία, πολιτιστικές και λοιπές επαφές μεταξύ των πληθυσμών⁶²⁹.

Έχοντας διασφαλίσει πλέον τη σταθερότητα και την ευημερία στους δικούς της πολίτες, η Ένωση επιζητά τη συνεργασία με τρίτες χώρες, σε έναν κόσμο αλληλεξάρτησης, ώστε τα πλεονεκτήματα των ανοιχτών αγορών, της οικονομικής ανάπτυξης και ενός πολιτικού συστήματος που να βασίζεται στην κοινωνική ευθύνη και τη δημοκρατία να διαδοθούν σε ευρεία κλίμακα⁶³⁰. Με εργαλείο την ΕΠΓ η Ένωση δύναται να δημιουργία μια νοητή στεφάνη φιλικά προσκείμενων ως προς την ίδια κρατών και για να γίνει κάτι τέτοιο πραγματικότητα, η ίδια χρησιμοποιεί τα κατάλληλα μέσα για τη σύναψη πολιτικών και οικονομικών δεσμών, ήτοι τα Σχέδια Δράσης (Action Plans) και τις Συμφωνίες Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας (ΣΕΣΣ), τα οποία διαπραγματεύεται η Ένωση με την εκάστοτε χώρα εταίρο της παρευξείνιας περιοχής⁶³¹. Συγκεκριμένα, η ΕΕ έχει συνάψει σχέσεις με όλες τις χώρες της παρευξείνιας περιοχής: την Μολδαβία, την Ουκρανία, τη Γεωργία, την Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν⁶³².

Όσον αφορά στη Μολδαβία, ΕΕ και Μολδαβία καθιέρωσαν τις διμερείς τους σχέσεις το 1994 με την υπογραφή της ΣΕΣΣ, η οποία όμως τέθηκε σε εφαρμογή τέσσερα χρόνια μετά. Το Σχέδιο Δράσης για τη Μολδαβία υιοθετήθηκε από πλευράς ΕΕ το Φεβρουάριο του 2005 με χρονική διάρκεια τα τρία έτη. Οι αλλαγές που παρατηρήθηκαν σε πολιτικό επίπεδο από τις μεταρρυθμίσεις που έλαβαν χώρα στη Μολδαβία ήταν πολλές με πιο σημαντικές αυτές που αφορούν στην ενίσχυση του δικαστικού συστήματος, της

⁶²⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006, «Συνεργασία, Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας», Υπηρεσία των Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, σελ. 5.

⁶²⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Συνεργασία, Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας», όπ. π., σελ. 5.

⁶³⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007, «Η Ευρωπαϊκή Ένωση στον Κόσμο: Η Εξωτερική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Υπηρεσία των Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, σελ. 4.

⁶³¹ Graham A., όπ. π. σελ. 25.

⁶³² Οι Συμφωνίες Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας είναι μονομερή κείμενα στα οποία η Ε.Ε. προσδιορίζει του στόχους και τις προτεραιότητες για κάθε χώρα-εταίρο της περιοχής. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τις Συμφωνίες Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας, βλ. Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ.49.

ενίσχυσης της σταθερότητας και της αποτελεσματικότητας των θεσμών⁶³³. Σε επίπεδο ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δικαιωμάτων των μειονοτήτων παρατηρήθηκε ενίσχυση της νομολογίας που αφορά στις διακρίσεις και το ρατσισμό, στην ελευθερία των θρησκευτικών πεποιθήσεων και στην ενίσχυση του πληθυσμού των Ρομ. Η Επιτροπή αναγνωρίζει ότι η Μολδαβία έκανε σημαντικά βήματα ως προς την καθιέρωση του κατάλληλου κανονιστικού πλαισίου που αφορά στο σεβασμό των δικαιωμάτων των μειονοτικών πληθυσμών, αλλά, ότι οι μεταρρυθμίσεις θα πρέπει να συνεχίσουν. Γι' αυτό στο πλαίσιο της ΕΠΓ η Ένωση προσφέρει στην Μολδαβία οικονομική ενίσχυση το ύψος της οποίας δεν ξεπερνά τα 209.7 εκατομμύρια ευρώ για την τριετία 2007-2010⁶³⁴.

Η Ένωση καθιέρωσε τις σχέσεις με ένα άλλο εταίρο της, την Ουκρανία το 1994 με την υπογραφή της ΣΕΣΣ, η οποία τέθηκε σε εφαρμογή το 1998. Ακολούθησε εντατική συνεργασία μεταξύ των δύο εταίρων με συνόδους κορυφής, επιτροπές και υποεπιτροπές που ως στόχο είχαν την υιοθέτηση του Σχεδίου Δράσης που υιοθετήθηκε από την Ουκρανία το 2005. Τον εντατικό ρυθμό των μεταρρυθμίσεων στη χώρα ανέκοψε η πολιτική κρίση του 2007, όμως, παρόλα αυτά, σημαντικές αλλαγές σημειώθηκαν στο επίπεδο αποτελεσματικότητας των θεσμών, πάταξης της διαφθοράς και ενίσχυσης του δικαστικού συστήματος⁶³⁵. Ωστόσο, στα ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, δικαιωμάτων των μειονοτικών ομάδων και θεμελιωδών ελευθεριών, φαίνεται ότι η Ουκρανία πρέπει να συνεχίσει τις μεταρρυθμίσεις προκειμένου η χώρα να συμβαδίσει με τα δεδομένα που έχει θέσει το Συμβούλο της Ευρώπης στους παραπάνω τομείς. Η Επιτροπή έκρινε ότι η Ουκρανία είναι αναγκαίο να υιοθετήσει μια σειρά από μέτρα και να θεσπίσει κανόνες για την προάσπιση των δικαιωμάτων των ατόμων που ανήκουν στις μειονότητες. Κάτι τέτοιο μπορεί να καταστεί εφικτό με την οικονομική ενίσχυση που δίδει η Ένωση στην Ουκρανία η οποία για τα έτη 2007, 2008, 2009 και 2010 αγγίζει τα 494 εκατομμύρια ευρώ⁶³⁶.

Το 1996 υπογράφηκε η ΣΕΣΣ ανάμεσα στην ΕΕ και τη Γεωργία, η οποία τέθηκε σε ισχύ το 1999. Το Σχέδιο Δράσης μεταξύ των δύο παραπάνω εταίρων υπογράφηκε το 2006 και έχει διάρκεια έξι έτη. Στη Γεωργία, ιδιαίτερα μετά την εποχή της

⁶³³ Commission of the European Communities, 2008, Commission Staff Working Document, Accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, «Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007», Progress Report Moldova, Brussels, 3 April, COM (2008) 164, SEC (2008) 399.

⁶³⁴ Commission of the European Communities, όπ. π., COM (2008) 164, SEC (2008) 399.

⁶³⁵ Commission of the European Communities, 2008, Commission Staff Working Document, Accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, «Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007», Progress Report Ukraine, Brussels, 3 April, COM (2008) 164, SEC (2008) 402.

⁶³⁶ Commission of the European Communities, όπ. π., COM (2008) 164, SEC (2008) 402.

«επανάστασης των Ρόδων», παρατηρήθηκαν πολλές και σημαντικές αλλαγές, κυρίως σε οικονομικό επίπεδο αλλά και σε επίπεδο πολιτικής και θεσμών. Η κυβέρνηση της χώρας έκανε σημαντικά βήματα ως προς τη βελτίωση της ζωής των ατόμων που ανήκουν στις εθνικές μειονότητες, προχωρώντας στη σύσταση ενός Ινστιτούτου Δημόσιας Διοίκησης (Public Administration Institute) που αφορά αποκλειστικά στις συγκεκριμένες μειονότητες⁶³⁷. Η Γεωργία, επίσης, ανέλαβε μονομερώς πρωτοβουλίες για τις αποσχισθείσες περιοχές της Νότιας Οσσετίας και της Αμπχαζίας, όπως την καθιέρωση προσωρινής διοίκησης για την, μεν, πρώτη και τη εγκατάσταση τοπικής κυβέρνησης για την, δε, δεύτερη, καθώς ακόμα και τη σύσταση μιας κρατικής επιτροπής για τον προσδιορισμό της αυτονομίας των δύο παραπάνω περιοχών. Η οικονομική υποστήριξη που δόθηκε στη χώρα από την ΕΕ στα πλαίσια της ΕΠΓ για την ανάπτυξη των εν λόγω περιοχών για το έτος 2007 αγγίζει τα 24 εκατομμύρια ευρώ, όμως η χώρα πρέπει να κάνει πιο αξιόλογα βήματα για την προστασία των πληθυσμών που κατοικούν στις περιοχές αυτές με κύρια επιδίωξη την οικοδόμηση της εμπιστοσύνης μεταξύ όλων των κατοίκων της Γεωργίας⁶³⁸.

Η ΣΕΣΣ μεταξύ της ΕΕ και της Αρμενίας υπογράφηκε το 1996 και τέθηκε σε εφαρμογή το 1999. Το Σχέδιο Δράσης υιοθετήθηκε το 2006 και η ισχύς του λήγει το 2011. Παρ' όλες τις καθυστερήσεις που έφεραν οι εκλογές του 2007 στη χώρα, σημαντικές μεταρρυθμίσεις παρατηρήθηκαν σε νομοθετικό επίπεδο, σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης και καταπολέμησης της διαφθοράς⁶³⁹. Περαιτέρω μεταρρυθμίσεις κρίνονται απαραίτητες κυρίως όσον αφορά στην ενδυνάμωση των δικαιωμάτων των ατόμων που ανήκουν στις εθνικές μειονότητες, κάτι που μπορεί να καταστεί εφικτό κυρίως εξαιτίας της οικονομικής ενίσχυσης που παρέχει στη Γεωργία η ΕΕ στο πλαίσιο της ΕΠΓ, το ύψος της οποίας ανέρχεται στα 98.4 εκατομμύρια ευρώ για την τριετία 2007-2010⁶⁴⁰.

Οι διμερείς σχέσεις μεταξύ ΕΕ και Αζερμπαϊτζάν εγκαινιάστηκαν το 1996 με την υπογραφή της ΣΕΣΣ, η οποία τέθηκε σε ισχύ το 1999, ενώ το Σχέδιο Δράσης που αφορά στο Αζερμπαϊτζάν υπογράφηκε το 2006 και η διάρκειά του δεν υπερβαίνει τα

⁶³⁷ Commission of the European Communities, 2008, Commission Staff Working Document, Accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, «Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007», Progress Report Georgia, Brussels, 3 April, COM (2008) 164, SEC (2008) 393.

⁶³⁸ Commission of the European Communities, όπ. π., COM (2008) 164, SEC (2008) 393.

⁶³⁹ Commission of the European Communities, 2008, Commission Staff Working Document, Accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, «Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007», Progress Report Armenia, Brussels, 3 April, COM (2008) 164, SEC (2008) 392.

⁶⁴⁰ Commission of the European Communities, όπ. π., COM (2008) 164, SEC (2008) 392.

πέντε έτη. Παρ' όλο που μια τέτοια σχέση μεταξύ ΕΕ και Αζερμπαϊτζάν θα μπορούσε να επιφέρει στη χώρα μια σειρά από οφέλη καθώς επίσης και την ευκαιρία για μεταρρυθμίσεις, το Αζερμπαϊτζάν δεν εκμεταλλεύτηκε όλες τις δυνατότητες για μεταρρυθμίσεις που του δόθηκαν, με αποτέλεσμα να μην έχουν σημειωθεί βήματα σε τομείς όπως είναι η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες⁶⁴¹. Η κατάσταση, δε, των εθνικών μειονοτήτων παρατηρείται ότι όλο και δυσχεραίνει καθώς απουσιάζει ο κατάλληλος εκείνος κρατικός μηχανισμός στον οποίο οι εθνικές μειονότητες να μπορούν να απευθύνονται. Η καθημερινή ζωή των εθνικών μειονοτήτων που κατοικούν στο Αζερμπαϊτζάν, όπως είναι οι Αρμένιοι και οι Τσετσένοι, είναι δύσκολη, καθώς, συχνά πέφτουν θύματα διακρίσεων και ρατσισμού⁶⁴². Στη χώρα συνιστάται η άμεση εφαρμογή κοινωνικο-οικονομικών μεταρρυθμίσεων με στόχο τη βελτίωση της ζωής των μειονοτήτων, κάτι που μπορεί να καταστεί εφικτό με την οικονομική ενίσχυση που προσφέρει η Ένωση στο πλαίσιο της Ε.Π.Γ. η οποία για τα έτη 2007, 2008, 2009 και 2010 αγγίζει τα 92 εκατομμύρια ευρώ⁶⁴³.

Συνειδητοποιώντας τη βαρύνουσα σημασία της στο παγκόσμιο γίγνεσθαι, από άποψη οικονομίας και εμπορίου, η Ένωση χρησιμοποιεί τη δύναμή της προς το συμφέρον τόσο των άλλων όσο και το δικό της. Κίνητρό της για τη χάραξη της ΕΠΓ, δεν είναι μόνο το δικό της συμφέρον αλλά το προσδοκώμενο, δηλαδή η παγκόσμια αλληλεγγύη⁶⁴⁴. Για να γίνει κάτι τέτοιο η ΕΕ έχει συνειδητοποιήσει ότι πρέπει να παραιτηθεί των ad hoc πολιτικών που εφάρμοζε κατά τους προγενέστερους χρόνους και των σπασμωδικών κινήσεων της για την προσέγγιση των γειτονικών κρατών, υιοθετώντας συντονισμένα προγράμματα, αντικείμενο των οποίων είναι μια σειρά από ζητήματα που απασχολούν την Ένωση αλλά και την εν λόγω περιοχή, όπως αυτό το σύγχρονο της Συνέργειας του Ευξείνου Πόντου.

8.2.1. Η ΣΥΝΕΡΓΕΙΑ ΤΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο των συντονισμένων ενεργειών, μπορεί να γίνει κατανοητή η ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις 6

⁶⁴¹ Commission of the European Communities, 2008, Commission Staff Working Document, Accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, «Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007», Progress Report Azerbaijan, Brussels, 3 April, COM (2008) 164, SEC (2008) 391.

⁶⁴² Markedonov S., 2008, «Without Friends and Foes, Azerbaijan is Gaining Influence», Russia in Global Affairs, Vol.6, No.3, Foreign Policy Research Foundation Publishing, July-September, Moscow, p.90.

⁶⁴³ Commission of the European Communities, όπ. π. COM (2008) 164, SEC (2008) 391.

⁶⁴⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Η Ευρωπαϊκή Ένωση στον Κόσμο: Η εξωτερική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης», όπ. π., σελ.4.

Μαρτίου του 2007. Με αυτήν ανακοινώνεται η Συνέργεια του Ευξείνου Πόντου, μια νέα πρωτοβουλία της Ένωσης για περιφερειακή συνεργασία, η οποία συμπληρώνει τις ήδη υπάρχουσες ευρείες διμερείς και τομεακές δραστηριότητες⁶⁴⁵. Αποτελεί τη νέα πρωτοβουλία της συνεργασίας της ΕΕ, η οποία ενισχύει την περιφερειακή διάσταση της ΕΠΓ⁶⁴⁶.

Το κείμενο της Συνέργειας του Ευξείνου Πόντου είναι ένα σχετικά σύντομο κείμενο. Μέσα σε δεκατρείς σελίδες η Επιτροπή αποκρυσταλλώνει τις θέσεις της σχετικά με τις πολιτικές που θα πρέπει να ακολουθήσει η Ένωση απέναντι στην Μαύρη Θάλασσα και την περιφέρεια αυτής. Το κείμενο αυτό περιλαμβάνει οκτώ κεφάλαια: το πρώτο αποτελείται από την εισαγωγή, η οποία αναφέρει τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης περιοχής καθώς, επίσης, και το ότι υπάρχει ανάγκη για δημιουργία μιας τέτοιας περιφερειακής πολιτικής από πλευράς της ΕΕ. Ακολουθεί το δεύτερο κεφάλαιο, στο οποίο αναφέρονται τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης πρωτοβουλίας για περιφερειακή συνεργασία ενώ στο επόμενο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στους κύριους τομείς συνεργασίας, ήτοι στη δημοκρατία, το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη χρηστή διακυβέρνηση, τη διαχείριση της μετακίνηση των πληθυσμών και τη βελτίωση της ασφάλειας, τις «παγωμένες» διενέξεις, την ενέργεια, τις μεταφορές, το περιβάλλον, τη ναυτιλιακή πολιτική, την αλιεία, το εμπόριο, τα ερευνητικά και εκπαιδευτικά δίκτυα, την επιστήμη και την τεχνολογία και την περιφερειακή ανάπτυξη. Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τη διασυνοριακή συνεργασία και για τον ρόλο των τοπικών φορέων και των φορέων της κοινωνίας των πολιτών και στο πέμπτο η Επιτροπή μιλά για την ενίσχυση της ΕΠΓ. Το κεφάλαιο που ακολουθεί αναφέρεται στον ρόλο των περιφερειακών οργανισμών και στο έβδομο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τη χρηματοδοτική στήριξη προς την εν λόγω περιοχή. Μετά από όλα όσα παρατέθηκαν από την Επιτροπή, το όγδοο και τελευταίο κεφάλαιο περιλαμβάνει τα συμπεράσματα στα οποία αυτή έχει καταλήξει⁶⁴⁷.

Όπως αναφέρεται, η ενισχυμένη περιφερειακή συνεργασία που προτείνεται μέσω αυτής της πρωτοβουλίας δεν πρόκειται να ασχοληθεί άμεσα με τις μακροχρόνιες διενέξεις που παρατηρούνται στην περιοχή, έχει όμως, ως στόχο την ενίσχυση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης αλλά και την εξάλειψη ορισμένων σκοπέλων από τους ήδη

⁶⁴⁵ European Commission, 2007, «Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Black Sea Synergy. A New Regional Cooperation Initiative, Brussels», 11th April, COM (2007) 160, (final).

⁶⁴⁶ Γιαννής Αλ., όπ. π., σελ. 110.

⁶⁴⁷ Για έγγραφα και ενημερώσεις σχετικά με τη «Συνέργεια του Ευξείνου Πόντου», βλ. Ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, http://ec.europa.eu/external_relations/blacksea/index_en.htm.

υφιστάμενους, κάτι το οποίο θα επιτευχθεί με την πάροδο του χρόνου και το οποίο επιχειρείται μέσω αυτής της νέας περιφερειακής συνεργασίας⁶⁴⁸. Η Συνέργεια του Ευξείνου Πόντου δημιουργεί νέες προοπτικές και ευκαιρίες. Ουσιαστικά, πρόκειται για μια μεγαλύτερη δέσμευση από πλευράς ΕΕ για την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, η οποία και θα συμβάλλει στην αξιοποίηση όλων των δυνατοτήτων προκειμένου να ενισχυθεί η σταθερότητα, η ασφάλεια και η ευημερία στην περιοχή⁶⁴⁹.

Παρόλο που η ενισχυμένη αυτή συνεργασία δεν αναφέρεται αποκλειστικά στα μειονοτικά προβλήματα καθαυτά που ταλανίζουν την περιοχή, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το ότι η ΕΕ επικεντρώνει και εστιάζει το ενδιαφέρον της σε τομείς που σχετίζονται άμεσα με τα θέματα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων γενικότερα και ζητήματα μειονοτήτων ειδικότερα. Η δημοκρατία, ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου και η χρηστή διακυβέρνηση, η διαχείριση της μετακίνησης των πληθυσμών και η βελτίωση της ασφάλειας, είναι θέματα με τα οποία θα καταπιαστεί η ΕΕ και που σχετίζονται έμμεσα με τα ζητήματα μειονοτήτων⁶⁵⁰. Η Επιτροπή, δε, συνιστά να αναλάβει η ΕΕ ένα πιο δυναμικό ρόλο για την αντιμετώπιση των διενέξεων αυξάνοντας την πολιτική συμμετοχή της στο πλαίσιο των συνεχιζόμενων προσπαθειών που καταβάλλονται στην παρευξείνια περιοχή⁶⁵¹. Έχει προτείνει ακόμα την αναζήτηση τρόπων ενίσχυσης της συμμετοχής της ΕΕ στις εκκρεμούσες διαμάχες με στόχο την επίλυση των διενέξεων, όπως λ.χ. στον τομέα της παρακολούθησης. Συνιστάται ακόμα, να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην προώθηση μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης μεταξύ των εμπλεκόμενων περιοχών, συμπεριλαμβανομένων των προγραμμάτων συνεργασίας ειδικά σχεδιασμένων με στόχο τη συνένωση των διαφόρων μερών που σε αντίθετη περίπτωση θα δρούσαν χωριστά⁶⁵².

Μέσω της Συνέργειας θα μπορούσαν να δημιουργηθούν τα μέσα για τη διαχείριση της εκρηκτικής αυτής κατάστασης συνολικά, αντιμετωπίζοντας τα ζητήματα διακυβέρνησης και της έλλειψης οικονομικής ανάπτυξης, κοινωνικής συνοχής, ασφάλειας αλλά και σταθερότητας. Οι προαναφερθέντες τομείς αντικατοπτρίζουν τις προτεραιότητες της ΕΕ για το άμεσο μέλλον, χωρίς να απορρίπτουν το ενδεχόμενο ενασχόλησης της

⁶⁴⁸ Γιαννής Αλ., όπ. π., σελ. 110.

⁶⁴⁹ The Council of the European Union, 2007, «Press Release-General Affairs and External Relations, Brussels», 14th 15th May, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/94116.pdf.

⁶⁵⁰ Commission of the European Communities, όπ. π., COM (2007) 160, (final).

⁶⁵¹ Commission of the European Communities, 2008, Commission Staff Working Document, Accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, «Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007», Progress Report Ukraine, Brussels, 3 April, COM (2008) 164, SEC (2008) 402.

⁶⁵² Commission of the European Communities, όπ. π., COM (2007) 160, (final).

Ένωσης με τα μειονοτικά ζητήματα της παρευξείνιας περιοχής μακροπρόθεσμα. Οι καθορισμένοι στόχοι της Συνέργειας του Ευξείνου Πόντου αποσκοπούν στο να ενισχύσουν τις δημοκρατικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις, να προωθήσουν τη σταθερότητα και την ανάπτυξη, να εστιάσουν σε προγράμματα κοινού ενδιαφέροντος να ανταποκριθούν στις ευκαιρίες και τις προκλήσεις με συντονισμένη δράση σε περιφερειακό πλαίσιο και να δημιουργήσουν ένα κλίμα που να ευνοεί την επίλυση των περιφερειακών συγκρούσεων⁶⁵³.

Η εφαρμογή της Συνέργειας έχει ήδη ξεκινήσει με πρώτο βήμα τη στήριξη της συνεργασίας στο επίπεδο της Κοινωνίας των Πολιτών και των τοπικών αρχών στις παράκτιες περιοχές της Μαύρης Θάλασσας⁶⁵⁴. Η πρώτη Υπουργική Συνάντηση της Συνέργειας του Ευξείνου Πόντου στις 14 Φεβρουαρίου 2008 στο Κίεβο, έφερε στο ίδιο τραπέζι για πρώτη φορά όλους τους σημαντικούς πολιτικούς δρώντες στη χάραξη της νέας πολιτικής για τις παρευξείνιες περιοχές⁶⁵⁵. Στην Κοινή δήλωση των Υπουργών Εξωτερικών των κρατών μελών της ΕΕ και της ευρύτερης περιοχής του Ευξείνου Πόντου «οι συμμετέχουσες συμφώνησαν ότι πρωταρχικό καθήκον της Συνέργειας είναι η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ της ΕΕ και της Μαύρης Θάλασσας, ως μια ενιαία περιοχή, καθώς και της οριζόντιας συνεργασίας μεταξύ των παρευξείνιων χωρών⁶⁵⁶.

Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο που προστίθεται με τη Συνέργεια είναι η διάσταση της περιφερειακής συνεργασίας στη στρατηγική της ΕΕ για την περιοχή. Προτάσσεται κατά συνέπεια η συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και των χωρών της περιοχής αλλά και η συνεργασία μεταξύ των παρευξείνιων κρατών⁶⁵⁷. Μια τέτοια συνεργασία μεταξύ των παρευξείνιων χωρών είναι και αυτή της αποστολής Συνοριακής Βοήθειας από την ΕΕ (EU-Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine- EYBAM) με τη συμμετοχή και τη συνεργασία της Ουκρανίας και της Μολδαβίας για την πάταξη της εγκληματικότητας⁶⁵⁸.

⁶⁵³ Γιαννής Αλ., όπ. π., σελ. 110.

⁶⁵⁴ Για έγγραφα και ενημερώσεις σχετικά με τη Συνέργεια του Ευξείνου Πόντου, βλ. ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, http://ec.europa.eu/external_relations/blacksea/index_en.htm.

⁶⁵⁵ Γιαννής Αλ., όπ. π., σελ. 110.

⁶⁵⁶ European Commission, 2008, «Joint Statement of the Ministers of Foreign Affairs of the Countries of the European Union and of the Wider Black Sea Area», Kyiv, 14th February, http://ec.europa.eu/external_relations/blacksea/oc/joint_statement_blacksea_en.pdf.

⁶⁵⁷ Γιαννής Αλ., όπ. π., σελ. 111.

⁶⁵⁸ Commission of the European Communities, όπ. π., COM (2008) 164, SEC (2008) 402.

8.3. Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗ ΡΩΣΙΑ

Η θέση της ΕΕ για τη Ρωσική Ομοσπονδία κατά τα πρώτα έτη της δεκαετίας του 1990 διαμορφώνεται με βάση την παραδοχή ότι το όραμα για μια ειρηνική Ευρώπη προϋποθέτει την ύπαρξη μιας σταθερούς, δημοκρατικής και ανεπτυγμένης Ρωσίας, ενταγμένης στους διεθνείς οργανισμούς και τις ευρωπαϊκές δομές⁶⁵⁹. Αν και πολλές φορές κατά το πρόσφατο παρελθόν η Ένωση συνέχιζε να αντιμετωπίζει τη Ρωσική Ομοσπονδία σαν να ήταν η παλιά Σοβιετική Ένωση και το «αντίπαλο δέος», ωστόσο η κοινή ιστορία και γεωγραφία και τα κοινά τους συμφέροντα, ιδιαίτερα στον τομέα της ενέργειας, έκαναν τη γηραιά ήπειρο να δει τη Μόσχα διαφορετικά⁶⁶⁰. Με αυτά ως δεδομένα, η πολιτική και η στρατηγική της ΕΕ αποσκοπεί στην ενδυνάμωση του κράτους δικαίου και την ομαλή μετάβαση της Ρωσίας στην οικονομία της ελεύθερης αγοράς⁶⁶¹.

Οι σχέσεις της Ένωσης με τη Ρωσία βασίζονται στην ΣΕΣΣ η οποία υπεγράφη κατά το Συμβούλιο της Κέρκυρας τον Ιούνιο του 1996 και ετέθη σε ισχύ την 1^η Δεκεμβρίου του 1997⁶⁶². Με τη συμφωνία αυτή θεσμοθετείται ένα πλαίσιο για την ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ των δύο μερών, με την καθιέρωση πολιτικού διαλόγου για την προώθηση των εμπορικών σχέσεων και την ανάπτυξη επενδύσεων και για την οικονομική συνεργασία σε άλλους τομείς⁶⁶³. Πρόκειται για ένα φιλόδοξο κείμενο που προωθεί τη συνεργασία μεταξύ των δύο εταίρων, ΕΕ και Ρωσίας στον οικονομικό και δικαστικό τομέα⁶⁶⁴.

Μετά την οικονομική κρίση του 1998 στη Ρωσία, που την οδήγησε σε οπισθοδρόμηση, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βιέννης αποφάσισε την επεξεργασία της Κοινής Στρατηγικής της ΕΕ για τη Ρωσία η οποία αποτελεί μια ανάλυση των στόχων της πολιτικής της ΕΕ για τη Ρωσία και των μέσων που θα χρησιμοποιηθούν για την επίτευξη των στόχων αυτών⁶⁶⁵. Η στρατηγική συμπληρώνει τη ΣΕΣΣ εγκαινιάζοντας το

⁶⁵⁹ Lynch D., 2004, «Russia's Strategic Partnership With Europe», *The Washington Quarterly*, Spring, p.99.

⁶⁶⁰ Bachkatov N., 2007, «Governments Matter More Than Citizens-EU-Russia Relations Worsen», *Le Monde Diplomatique*, January, p. 22.

⁶⁶¹ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 358.

⁶⁶² Lynch D., όπ. π., σελ.103.

⁶⁶³ Η Συμφωνία δεν τέθηκε αμέσως σε ισχύ εξαιτίας του πολέμου της Τσετσενίας, βλ. Bachkatov Nina, όπ. π., p. 22.

⁶⁶⁴ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 358.

⁶⁶⁵ Η οικονομική κρίση στη Ρωσία το 1998 συνοδεύτηκε και από ποικίλα άλλα προβλήματα όπως ήταν η διαφθορά αλλά και η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, βλ. Bachkatov N., όπ. π., p. 22 και Dobriansky J. Paula, 2000, «Russia's Foreign Policy: Promise or Peril», *The Washington Quarterly*, Winter, p. 136.

διάλογο για την οικονομική πολιτική , για τη ΚΕΠΠΑ και δημιουργεί ένα σχέδιο δράσης για την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος⁶⁶⁶. Το κείμενο της Κοινής Στρατηγικής υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας τον Ιούνιο του 1999 και από τότε κάθε Προεδρία της ΕΕ καταρτίζει εξαμηνιαίο Σχέδιο Δράσης για την υλοποίηση των στόχων της Κοινής Στρατηγικής⁶⁶⁷.

Η πιο σημαντική ίσως επαφή των τελευταίων ετών μεταξύ Ρωσίας και ΕΕ έγινε το Μάιο του 2003 στην Αγία Πετρούπολη, με αφορμή την 300^η επέτειο από την ίδρυση της Αγία Πετρούπολης⁶⁶⁸. Εκεί, Ρωσία και ΕΕ κατόρθωσαν να φτάσουν ύστερα από διαπραγματεύσεις σε κοινές θέσεις. Στο κοινό ανακοινωθέν σημειώθηκε η δέσμευση και των δύο πλευρών να προωθήσουν την εταιρική τους σχέση χωρίς όμως να υπάρχει καμία πρωτοβουλία για την άμεση υλοποίηση της⁶⁶⁹. Η ρωσική πλευρά αντέδρασε σφοδρότατα στην αναφορά στον πόλεμο της Τσετσενίας και στην κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στην οποία όμως επέμεινε μεγάλη μερίδα των κρατών μελών⁶⁷⁰. Τα κράτη μέλη της ΕΕ αντέδρασαν και αυτά με τη σειρά τους στην απαίτηση της Ρωσίας να υπάρχει ελεύθερο καθεστώς με τις νέες χώρες μέλη της Ένωση κάτι που δεν επιθυμούσε η ΕΕ. Η Ρωσία και η ΕΕ συμφώνησαν τελικά να ενισχύσουν τη συνεργασία τους με την προοπτική να δημιουργήσουν στο μέλλον έναν κοινό οικονομικό χώρο, έναν κοινό χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης και γι' αυτό αναβάθμισαν το υπάρχον συμβούλιο συνεργασίας σε μόνιμο συμβούλιο εταιρικής σχέσης, το οποίο θα συνεδριάζει συχνότερα και με διάφορες συνθέσεις⁶⁷¹. Στις δύο συνόδους κορυφής που ακολούθησαν το έτος 2006, η μεν πρώτη στο Sochi της Ρωσίας στις 25 Μαΐου, η δε, δεύτερη στο Ελσίνκι στις 15 Ιουνίου, αποφασίστηκε η θέσπιση ενός νέου πλαισίου σχέσεων μεταξύ της Ένωσης και της Ρωσίας, καθώς, επίσης, και το ότι πρέπει να δοθεί νέα ώθηση στην εφαρμογή των τεσσάρων χαρτών πορείας για τους κοινούς χώρους που συμφωνήθηκαν ανάμεσα στους δύο εταίρους (Κοινός Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος, Κοινός Χώρος για την Ελευθερία, την

⁶⁶⁶ Gerber P. T., Mendelson E. S., 2008, Public Experiences of Police Violence and Corruption in Contemporary Russia: A Case of Predatory Policing?, Law and Society Review, The Law and Society Association, University of Massachusetts, Volume 42, Number 1, p.2.

⁶⁶⁷ Karaganov S., 2007, «The World Around Russia: 2017, An Outlook for the Midterm Future», The Council of Foreign and Defense Policy, State University-Higher School of Economics, RIO-Center, The Council of Foreign and Defense Policy Publications, Moscow, p.109.

⁶⁶⁸ Μαλκίδης Θ., όπ. π., σελ. 358.

⁶⁶⁹ Bachkatov N., 2007, «Contraintes de la Geographie, Malentendus de la Politique Necessaire Partenariat Avec la Russie», «Le Monde Diplomatique», Janvier, p.

⁶⁷⁰ Lynch D., όπ. π., σελ.99.

⁶⁷¹ Lynch D., όπ. π., σελ. 105.

Ασφάλεια και τη Δικαιοσύνη, Κοινός Χώρος για την Έρευνα και την Εκπαίδευση και Κοινός Χώρος για την Εξωτερική Ασφάλεια)⁶⁷².

Είναι γεγονός ότι η Ρωσία είναι η περιφερειακή εκείνη δύναμη που καθορίζει τις εξελίξεις στις παρευξείνιες περιοχές μετατρέποντας το παιχνίδι των διεθνών γεγονότων εκεί σε ρωσικό σκάκι⁶⁷³. Και οι Ρώσοι ήταν ανέκαθεν πολύ καλοί στο σκάκι είτε αυτό παίζεται ως πνευματικό παιχνίδι είτε στη διπλωματική παραλλαγή του⁶⁷⁴. Στο μετασοβιετικό περιβάλλον, στο πλαίσιο συνεργασία Ρωσίας-ΕΕ, δεν γίνεται καμία αναφορά στα ζητήματα των παγωμένων συρράξεων⁶⁷⁵. Η Μόσχα δεν επιδέχεται υποδείξεων από την ΕΕ, όσον αφορά στα εσωτερικά της ζητήματα⁶⁷⁶. Η γεμάτη αυτοπεποίθηση Ρωσία επιδιώκει μεγαλύτερη αυτονομία και ευελιξία στις κινήσεις της και δεν διαπραγματεύεται τον κυρίαρχο ρόλο της στο εγγύς εξωτερικό⁶⁷⁷. Η Μόσχα μοιάζει να υπογραμμίζει ότι είναι κυρίαρχη των εξελίξεων στο έδαφος της πρώην ΕΣΣΔ και ότι δεν χρειάζεται την Ένωση να της υποδεικνύει τρόπους συμπεριφοράς όσον αφορά στις μειονότητες που διαβιούν στο εσωτερικό της χώρας και στις γειτονικές περιοχές⁶⁷⁸.

Η συναναστροφή της Ένωσης με τη Ρωσία στην περιοχή δεν είναι εύκολη, αφού η λειτουργική συνεργασία, ειδικά σε ζητήματα που διακυβεύονται υψηλά συμφέροντα, όπως είναι αυτά της ενέργειας και της υψηλής ασφαλείας, είναι κάτι που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής και που αν επιτευχθεί θα είναι αποτέλεσμα συνεκτικών και μακροπρόθεσμων ενεργειών⁶⁷⁹. Οι πρόσφατες εξελίξεις στην παρευξείνια περιοχή, με την ανάφλεξη στον Καύκασο, το φαινόμενο ντόμινο της κλιμάκωσης των εντάσεων και

⁶⁷² Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2006, Γενική Έκθεση επί της Δραστηριότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Γενική Έκθεση 2006, «Κεφάλαιο V, Η Ευρώπη ως Διεθνής Εταίρος-Τμήμα 1-Σχέσεις Εγγύτητας-Στρατηγική Εταιρική Σχέση με τη Ρωσία».

⁶⁷³ Suzdaltsev An., 2007, «The Post-Soviet Space: Outgoing Reality» in «The World Around Russia: :2017, An Outlook for the Midterm Future», The Council on Foreign and Defense Policy, State University-Higher School of Economics, RIO-Center Publishing, Moscow, p. 114.

⁶⁷⁴ Πλιάκος Κ., 2008, «Ρωσικό Σκάκι σε Νότια Οσσετία και Αμπχαζία», Ελεύθερος Τύπος, Αρ. Φύλλου 365, 26 Αυγούστου, σελ. 8.

⁶⁷⁵ Τριανταφύλλου Δ., 2008, «Τι διακυβεύεται στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας;» στο «Ο Εύξεινος Πόντος: Μια Αναδυόμενη Περιοχή», Επιμέλεια Τριανταφύλλου Δ., Μανώλη Π., Διεθνές Κέντρο Μελετών Ευξείνου Πόντου (ΔΙ.ΚΕ.Μ.Ε.Π.), Αθήνα, Ιούλιος, σελ. 85.

⁶⁷⁶ Lynch Don, όπ. π., σελ. 108.

⁶⁷⁷ Φίλης Κ., 2008, «Επαναπροσδιορισμός Συμμαχιών και, ίσως, Συνόρων στην Ευρασία», Επενδυτής, 30-31 Αυγούστου, σελ. 19.

⁶⁷⁸ Barysch K., 2004, «The EU and Russia, Strategic Partners r Squabbling Neighbors», Center for European Reform, Center for European Reform Publishing, May, London, p. 8, επίσης, βλ. Brzezinski Z., 2008, «Putin's Choice», The Washington Quarterly, Spring, p.96.

⁶⁷⁹ Cornell S., Jonsson An., Nilsson N., Hågström P., 2007, «Η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου, Ένας Νέος Κόμβος στην Ευρωπαϊκή Ασφάλεια», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, σελ. 201.

το νέο ντέρμπι Μόσχας-Δύσης συνηγορούν στο ότι η Ρωσία είναι ο διεθνής εκείνος παίκτης που επηρεάζει τα γεγονότα στον παρευξείνιο χώρο⁶⁸⁰.

Το εκρηκτικό κλίμα στον Καύκασο αλλά και στην ευρύτερη περιοχή τον Αύγουστο του 2008, ήταν αποτέλεσμα αφενός, μεν, της προσπάθειας της Ρωσίας να εδραιώσει εκ νέου την επιρροή της σε περιοχές ζωτικού ενδιαφέροντος για την ίδια περιορίζοντας ταυτόχρονα το ρόλο της Δύσης στον Καύκασο και τη Μαύρη Θάλασσα, αφετέρου, δε, της λανθασμένης εκτίμησης του Προέδρου της Γεωργίας σχετικά με την αντίδραση της Μόσχας στις στρατιωτικές επιχειρήσεις που διεξήγαγε η Γεωργία στη Νότια Οσσετία καθώς επίσης και σχετικά με την υποστήριξη που θα προσέφερε η Δύση και συγκεκριμένα οι ΗΠΑ σε περίπτωση ανάφλεξης και κλιμάκωσης των εντάσεων⁶⁸¹. Στην προσπάθεια της Γεωργίας, να επαναφέρει στον έλεγχό της τη Νότια Οσσετία, η Ρωσία απάντησε με όρους σκληρής ισχύος, αποδεικνύοντας ότι έχει το πάνω χέρι στον χώρο της πρώην ΕΣΣΔ, αποδυναμώνοντας τις φωνές της ΕΕ για μια συμβιβαστική φόρμουλα ως προς την επίλυση των εθνοτικών διαφορών στην περιοχή⁶⁸².

Οι πρόσφατες εξελίξεις υποχρεώνουν την ΕΕ η οποία συνεχίζει να αναζητά την απαραίτητη συναίνεση μεταξύ των μελών της για τη χάραξη ενεργειακής και πολιτικής στρατηγικής απέναντι στη Ρωσία, να ξοδέψει σημαντικό διπλωματικό κεφάλαιο και να αναβαθμίσει την εμπλοκή της στις προσπάθειες επίλυσης των εμπονομαζόμενων «παγωμένων διενέξεων» στον Καύκασο και τον Εύξεινο Πόντο, και συγκεκριμένα την Υπερδνειστερία, το Ναγκόρνο-Καραμπάχ, τη Νότια Οσσετία και την Αμπχαζία⁶⁸³. Την 1^η Σεπτεμβρίου 2008 οι ευρωπαίοι εταίροι καταδίκασαν τη ρωσική απόφαση για μονομερή αναγνώριση της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσσετίας αλλά δεν διακινδύνευσαν τη σχέση τους με τη Ρωσία αποφεύγοντας την επιβολή κυρώσεων σε βάρος της Μόσχας⁶⁸⁴. Με δεδομένη την ισχυρή αλληλεξάρτηση ανάμεσα στην Ένωση και τη Ρωσία καθώς επίσης και τα παγκόσμια προβλήματα, δεν υπάρχει άλλη εναλλακτική λύση από μια δυνατή σχέση που να βασίζεται στη συνεργασία, την εμπιστοσύνη και το διάλογο, γεγονός που οδηγεί τις δύο πλευρές στη διαπραγμάτευση ενός νέου πλαισίου συμφωνίας ανάμεσα στην ΕΕ και τη Ρωσική Ομοσπονδία,

⁶⁸⁰ Ντόκος Θ., 2008, «Ρωσία, ΗΠΑ, Ευρώπη στον 21^ο αιώνα», Το Βήμα, 22 Αυγούστου, Αρ. Φύλλου 15441, σελ. 12.

⁶⁸¹ Halimi S., 2008, «Russia Gets Its Acts Together», Le Monde Diplomatique, September.

⁶⁸² Φίλης Κ., 2008, «Η Επόμενη Μέρα στις Σχέσεις μεταξύ Δύσης και Ρωσίας», Ιστομιά, 6-7 Σεπτεμβρίου, σελ. 12.

⁶⁸³ Βλ. αναλυτικώς ανωτέρω, Κεφάλαιο Τέταρτο.

⁶⁸⁴ Αδάμ Κ., 2008, «Υδρογονάνθρακες αντί κυρώσεων, Οι Ευρωπαίοι Ηγέτες Ξεπέταξαν σε Χρόνο Ρεκόρ τη Σύνοδο Κορυφής Καταδικάζοντας τόσο τη Γεωργία όσο και τη Ρωσία», Ελευθεροτυπία, 2 Σεπτεμβρίου, σελ. 8.

αναγκαίας ενέργειας ιδιαίτερα μετά το πέρας της Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης με τη Ρωσία το 2007⁶⁸⁵.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✓ Αδάμ Κ., 2008, «Υδρογονάνθρακες αντί κυρώσεων, Οι Ευρωπαίοι Ηγέτες Ξεπέταξαν σε Χρόνο Ρεκόρ τη Σύνοδο Κορυφής Καταδικάζοντας τόσο τη Γεωργία όσο και τη Ρωσία», Ελευθεροτυπία, 2 Σεπτεμβρίου.
- ✓ Γιαννής Αλ., 2008, «Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Εύξεινος Πόντος, Τα Νέα Ανατολικά Σύνορα και ο Εξευρωπαϊσμός», στο «Ο Εύξεινος Πόντος: Μια Αναδυόμενη Περιοχή», Επιμέλεια Τριανταφύλλου Δ., Μανώλη Π., Διεθνές Κέντρο Μελετών Ευξείνου Πόντου (ΔΙ.ΚΕ.Μ.Ε.Π.), Ιούνιος, Αθήνα.
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006, Γενική Έκθεση επί της Δραστηριότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Γενική Έκθεση 2006, «Κεφάλαιο V, Η Ευρώπη ως Διεθνής Εταίρος-Τμήμα 1-Σχέσεις Εγγύτητας-Στρατηγική Εταιρική Σχέση με τη Ρωσία».
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007, «Πανόραμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007, «Βασικά Δεδομένα και Αριθμοί για την Ευρώπη και τους Ευρωπαίους», Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων Λουξεμβούργο.
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006, «Συνεργασία, Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας», Υπηρεσία των Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007, «Η Ευρωπαϊκή Ένωση στον Κόσμο: Η εξωτερική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Υπηρεσία των Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
- ✓ Κανελλόπουλος Π., 2003, «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Με Βάση της Συνθήκη της Νίκαιας», 4^η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.
- ✓ Καραμπελιάς Γ., «Ο Ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων στην Πολιτική Ζωή της Ελλάδας και της Τουρκίας, Συγκριτική Ανάλυση των Μεταπολεμικών Στρατιωτικών Επεμβάσεων 1945-1980», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2001.
- ✓ Μαλκίδης Θ., 2004, «Ευρωπαϊκή Ένωση και Παρευξείνιος Χώρος», Εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα.
- ✓ Μπολκεστάιν Φ., 2006, «Τι συμβαίνει με την Τουρκία», Monthly Review, No. 14 (79), Φεβρουάριος, Αθήνα.
- ✓ Ντόκος Θ., 2008, «Ρωσία, ΗΠΑ, Ευρώπη στον 21^ο αιώνα», Το Βήμα, Αρ. Φύλλου 15441, 22 Αυγούστου.
- ✓ Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, 2006, «Ο Ρόλος της Θρησκείας σε μια Ευρώπη που αλλάζει», Monthly Review, No. 23 (88), Νοέμβριος, Αθήνα.
- ✓ Παπούλιας Κ., 2000, «Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις», Φιλελεύθερη Έμφαση, Τεύχος 5, «Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής», Αθήνα.
- ✓ Πλιάκος Κ., 2008, «Ρωσικό Σκάκι σε Νότια Οσσετία και Αμπχαζία», Ελεύθερος Τύπος, 26 Αυγούστου, Αρ. Φύλλου 365.

⁶⁸⁵ Η Σύνοδος για την διαπραγμάτευση ενός νέου πλαισίου συμφωνίας έχει προγραμματιστεί στις 14 Νοεμβρίου 2008 στη Νίκαια της Γαλλίας, βλ. Αδάμ Κ., όπ. π., σελ.8.

- ✓ Τριανταφύλλου Δ., 2008, «Τι διακυβεύεται στην ευρύτερη περιοχή της Μαύρης Θάλασσας;» στο «Ο Εύξεινος Πόντος: Μια Αναδυόμενη Περιοχή», Επιμέλεια Τριανταφύλλου Δ., Μανώλη Π., Διεθνές Κέντρο Μελετών Ευξείνου Πόντου (ΔΙ.ΚΕ.Μ.Ε.Π.), Αθήνα, Ιούνιος.
- ✓ Τσώνη Μ., 2005, «Η Ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Μεταπτυχιακή Εργασία, Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛ.Ι.ΑΜ.Ε.Π.), Αθήνα.
- ✓ Φίλης Κ., 2008, «Επαναπροσδιορισμός Συμμαχιών και, ίσως, Συνόρων στην Ευρασία», Επενδυτής, 30-31 Αυγούστου.
- ✓ Φίλης Κ., 2008, «Η Επόμενη Μέρα στις Σχέσεις μεταξύ Δύσης και Ρωσίας», Ισοτιμία, 6-7 Σεπτεμβρίου.
- ✓ Bachkatov N., 2007, «Governments Matter More Than Citizens-EU-Russia Relations Worsen», Le Monde Diplomatique, January.
- ✓ Bachkatov N., 2007, «Contraintes de la Geographie, Malentendus de la Politique Necessaire Partenariat Avec la Russie», Le Monde Diplomatique, Janvier.
- ✓ Barysch K., 2004, «The EU and Russia, Strategic Partners or Squabbling Neighbors», Center for European Reform, Center for European Reform Publishing, May, London.
- ✓ Brzezinski Z., 2008, «Putin's Choice», The Washington Quarterly, Spring.
- ✓ Cornell S., Jonsson An., Nilsson N., Högström P., 2007, «Η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου, Ένας Νέος Κόμβος στην Ευρωπαϊκή Ασφάλεια», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα.
- ✓ Commission of the European Communities, 2008, Commission Staff Working Document, Accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, «Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007», Progress Report Moldova, Brussels, 3 April, COM (2008) 164, SEC (2008) 399.
- ✓ Commission of the European Communities, 2008, Commission Staff Working Document, Accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, «Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007», Progress Report Ukraine, Brussels, 3 April, COM (2008) 164, SEC (2008) 402.
- ✓ Commission of the European Communities, 2008, Commission Staff Working Document, Accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, «Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007», Progress Report Georgia, Brussels, 3 April, COM (2008) 164, SEC (2008) 393.
- ✓ Commission of the European Communities, 2008, Commission Staff Working Document, Accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, «Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007», Progress Report Armenia, Brussels, 3 April, COM (2008) 164, SEC (2008) 392.
- ✓ Commission of the European Communities, 2008, Commission Staff Working Document, Accompanying the Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, «Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2007», Progress Report Azerbaijan, Brussels, 3 April, COM (2008) 164, SEC (2008) 391.

- ▼ Dobriansky J. P., 2000, «Russia's Foreign Policy: Promise or Peril», The Washington Quarterly, Winter.
- ▼ European Commission, 2007, «Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Black Sea Synergy. A New Regional Cooperation Initiative, Brussels», 11th April, COM (2007) 160, (final).
- ▼ Fontaine P., 2007, «Η Ευρώπη σε 12 Μαθήματα», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.
- ▼ Gerber P. T., Mendelson E. Sarah, 2008, «Public Experiences of Police Violence and Corruption in Contemporary Russia: A Case of Predatory Policing?», Law and Society Review, The Law and Society Association, University of Massachusetts, Volume 42, Number 1.
- ▼ Graham Av., 2007, «The European Union's Neighbourhood Policy: Progress and Prospects» in «Europe on the Black Sea Shore: Opportunities and Challenges for Bulgaria», Krassimir Y. Nikolov, Bulgarian European Community Studies Association (BECSA), Sofia, June-November.
- ▼ Gordon P., 2006, Turkey on the Brink, The Washington Quarterly, Summer, p. 61.
- ▼ Halimi S., 2008, «Russia Gets Its Acts Together», Le Monde Diplomatique, September.
- ▼ Hoffmeister F., 2004, «Monitoring Minority Rights in the Enlarged European Union» in «Minority Protection and the Enlarged European Union: The Way Forward», edited by Toggenburg N. Gabriel, Open Society Institute, EURAC Publishing, Budapest.
- ▼ Idiz S., 2007, «Η Τουρκία σε Σταυροδρόμι», Πρακτικά Συνεδρίου, Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου (Ι.ΣΤ.Α.ΜΕ.), 12 Ιουνίου, Αθήνα.
- ▼ Karaganov S., 2007, «The World Around Russia: 2017, An Outlook for the Midterm Future», The Council of Foreign and Defense Policy, State University-Higher School of Economics, RIO-Center, The Council of Foreign and Defense Policy Publications, Moscow.
- ▼ Kotsiaros At., 2007, «Turkish National Elections 2007: Choosing Between Democracy and Authoritarianism», Institute of European Integration and Policy (I.E.I.P.), Department of Political Science and Public Administration, National and Kapodistrian University of Athens, Research Unit Turkey, Athens.
- ▼ Lynch D., 2004, Russia's Strategic Partnership With Europe, The Washington Quarterly, Spring.
- ▼ Markedonov S., 2008, «Without Friends and Foes, Azerbaijan is Gaining Influence», Russia in Global Affairs, Vol.6, No.3, Foreign Policy Research Foundation Publishing, July-September, Moscow.
- ▼ Markedonov S., 2008, «Without Friends and Foes, Azerbaijan is Gaining Influence», Russia in Global Affairs, Vol.6, No.3, Foreign Policy Research Foundation Publishing, July-September, Moscow.
- ▼ Suzdaltsev An., 2007, «The Post-Soviet Space: Outgoing Reality» in «The World Around Russia: :2017, An Outlook for the Midterm Future», The Council on Foreign and Defense Policy, State University-Higher School of Economics, RIO-Center Publishing, Moscow.

- ✓ Vermeersch P., 2003, «EU Enlargement and Minority Rights Policies in Central Europe: Explaining Policy Shifts in the Czech Republic, Hungary and Poland», Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe, Issue 1/2003, University of Leuven (KU Leuven), Belgium.
- ✓ <http://ec.europa.eu/external_relations/blacksea/index_en.htm>.
- ✓ <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/94116.pdf>.
- ✓ <http://ec.europa.eu/external_relations/blacksea/index_en.htm>.
- ✓ <http://ec.europa.eu/external_relations/blacksea/oc/joint_statement_blacksea_en.pdf>.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΝΕΑ

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Τα μειονοτικά ζητήματα του Ευξείνου Πόντου είναι ο τομέας εκείνος στον οποίο οι πολιτικές της Ένωσης μπορούν να σημειώσουν πρόοδο. Αναλαμβάνοντας η Ένωση, εκ των προτέρων, ένα μεγάλο μέρος του πολιτικού και οικονομικού κόστους μπορεί να ενθαρρύνει ένα φιλόδοξο πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων στις χώρες εταίρους της ΕΕ, στο πλαίσιο της ΕΠΓ, της στρατηγικής εταιρικής σχέσης με την Ρωσία και των προενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Τουρκία. Απαιτείται, όμως, και η ανάλογη εθνική στήριξη προκειμένου να επιτευχθούν αυτές οι μεταρρυθμίσεις, ιδιαίτερα όσον αφορά στα ζητήματα επίλυσης των εκκρεμοσών διενέξεων, γεγονός που δημιουργεί πραγματικές δυσκολίες. Στην παρούσα συγκυρία, σε αντίθεση με την εποχή του Ψυχρού Πολέμου, υπάρχει αναμφισβήτητα μεγαλύτερη συμφωνία μεταξύ των κρατών σχετικά με τα διεθνή ζητήματα ασφαλείας και την αναγκαιότητα αντιμετώπισης τους. Ωστόσο, υφίστανται θεμελιώδεις διαφορές συμφερόντων και αντιλήψεων, ως προς τη φύση της διεθνούς πολιτικής, αλλά, και τα μέσα και τους μηχανισμούς επίλυσης των διεθνών κρίσεων που επιφέρουν τέτοιες «παγωμένες» διενέξεις, γεγονός που είναι συνάρτηση της διαφορετικής ιστορικής εμπειρίας και των πολιτικών επιλογών των κρατών. Η ικανότητα της ΕΕ να διαδραματίσει έναν ενεργό ρόλο στα ζητήματα ειρήνης και ασφάλειας στην παρευξείνια περιοχή θα εξαρτηθεί από τη φύση των σχέσεων μεταξύ άλλων κυρίαρχων κρατικών δρώντων (ΗΠΑ και Ρωσία) και από τον τρόπο με τον οποίο θα χρησιμοποιηθούν οι διαθέσιμοι μηχανισμοί αποκατάστασης και εδραίωσης της ειρήνης της διεθνούς κοινότητας. Αναμφισβήτητα, η αυξανόμενη προτίμηση των κρατών να χρησιμοποιήσουν ένα πολυμερές πλαίσιο προκειμένου να συγκρατήσουν τη βία εντός ή πέραν των συνόρων τους, πιθανώς να ενισχύσει το ρόλο της Ένωσης στη μεταψυχροπολεμική εποχή όσον αφορά στα μειονοτικά ζητήματα των χωρών με τις οποίες η ΕΕ γειτνιάζει. Και ο ρόλος της Ένωσης κρίνεται ως ιδιαίτερος σημαντικός, καθώς, μπορεί να βοηθήσει στην ουδετεροποίηση των εσωτερικών αντιδράσεων και στην επίλυση των διενέξεων των παρευξείνιων περιοχών.

9.1. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΙΣ

Γεννιούνται ορισμένες συμπερασματικές σκέψεις, όσον αφορά στο ρόλο της ΕΕ και στις μέχρι σήμερα πολιτικές που έχει υιοθετήσει και εφαρμόσει στην περιοχή, οι οποίες

θεωρείται σκόπιμο να διατυπωθούν σε αυτές εδώ τις σελίδες. Συνοπτικά από την μελέτη των προηγούμενων κεφαλαίων συμπεραίνει κανείς τα εξής ακόλουθα: από την ανάλυση του πρώτου κεφαλαίου προκύπτει ότι η διεθνής επιστημονική κοινότητα έχει στραμμένο το ενδιαφέρον της στις παρευξείνιες περιοχές όχι, αποκλειστικά, εξαιτίας του ιστορικού παρελθόντος και της ιστορικής συνέχειας που παρουσιάζει η περιοχή, αλλά, κυρίως, εξαιτίας της μεγάλης γεωστρατηγικής σημασίας της ευρύτερης περιοχής της Ευρασίας. Οι παρευξείνιες χώρες, ήτοι οι χώρες που περιστοιχίζουν τη Μαύρη Θάλασσα και οι άλλες που έχουν πολιτιστικούς, ιστορικούς και γλωσσικούς δεσμούς με την περιοχή, ταλανίζονται από προβλήματα σοβαρά, όπως είναι η διαφθορά, η αυξημένη εγκληματικότητα και οι εθνοτικές συγκρούσεις, στοιχεία τα οποία οφείλουν την ύπαρξή τους κυρίως στο φαινόμενο του εθνικισμού, ο οποίος δεσπάζει στον παρευξείνιο χώρο και ο οποίος προκαλεί αισθήματα μισαλλοδοξίας και ρατσισμού ανάμεσα στους εκεί ιστορικούς μειονοτικούς πληθυσμούς. Στο δεύτερο κεφάλαιο επισημαίνεται ότι αυτοί οι ιστορικοί μειονοτικοί πληθυσμοί υιοθέτησαν πιο διεκδικητική στάση απέναντι στα πολιτικά κέντρα των παρευξείνιων χωρών εξαιτίας των χρόνιων πολιτικών άρνησης/ εξαφάνισης και αφομοίωσης που εφάρμοσαν οι τοπικές κυβερνήσεις απέναντί τους. Η κινητήριος δύναμη που οδήγησε στην υιοθέτηση τέτοιων διεκδικητικών στάσεων και στο ξέσπασμα εθνοτικών συγκρούσεων στο χώρο ήταν η κινητοποίηση οικονομικών πόρων και τα πολλά στοιχεία ετερότητας που εμφάνιζαν όλοι αυτοί οι ιστορικοί πληθυσμοί. Αυτές οι εθνοτικές συγκρούσεις δημιούργησαν και μια σειρά από συνέπειες, όπως είναι το κλίμα ανασφάλειας στην περιοχή, το ρευστό πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον, τον ξεριζωμό, το θάνατο και τους τραυματισμούς εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων και τη γένεση μιας νεορατσιστικής αντίληψης, συνέπειες οι οποίες απαριθμούνται στο τρίτο κεφάλαιο. Από το τέταρτο κεφάλαιο προκύπτει ότι η συμβίωση μεταξύ των ιστορικών μειονοτικών ομάδων δεν είναι επιτυχής ούτε σήμερα και ότι η παρευξείνια περιοχή παραμένει μια ζώνη παρατεταμένων μειονοτικών συγκρούσεων, από τις οποίες προέκυψαν de facto αποσχισθείσες περιοχές, όπως είναι αυτή της Αμπχαζίας, της Νότιας Οσσετίας, της Ινγκουσετίας, της Τσετσενίας και του Ναγκόρνο-Καραμπάχ. Η έννοια της μειονότητας και το ζήτημα του ατομικού ή συλλογικού χαρακτήρα των δικαιωμάτων των μειονοτήτων είναι ζητήματα που έχουν αποτελέσει αντικείμενο πολλαπλής φύσης τριβών και συζητήσεων και που αναλύονται στο πέμπτο κεφάλαιο, από το οποίο συμπεραίνεται το ανέτοιμο και η δυστοκία των κρατών να αναγνωρίσουν ότι στο έδαφός τους διαβιούν ιστορικές μειονότητες και ότι χρήζουν προστασίας. Η «Σύμβαση», η ΕΣΔΑ, ο Χάρτης της ΕΕ, ο ΧΠΜΓ είναι τα ευρωπαϊκά εκείνα κείμενα που περιλαμβάνουν διατάξεις που προωθούν την προστασία των μειονοτήτων, ενώ και η

ΣυνθΕΕ καθώς και η ΣυνθΕΚ, αμφότερες, περιέχουν άρθρα μέσω των οποίων προάγεται η προστασία των μειονοτικών ομάδων, κάτι που συμπεραίνεται από το έκτο κεφάλαιο. Στο επόμενο κεφάλαιο αναλύεται το έργο των ευρωπαϊκών οργανισμών που αφορά στην προστασία των μειονοτήτων, ήτοι του Συμβουλίου της Ευρώπης και της ΕΕ, από το οποίο προκύπτει ότι η ενωμένη Ευρώπη σε σχέση με τη διεθνή κοινότητα έχει κάνει σημαντικά βήματα για την προστασία των πληθυσμών αυτών. Στο όγδοο κεφάλαιο περιλαμβάνονται οι σχετικές με τις ιστορικές μειονότητες των παρευξινίων περιοχών πολιτικές της ΕΕ, από τη μελέτη του οποίου προκύπτει ότι η Ένωση δεν έχει υιοθετήσει ξεχωριστή δράση αλλά επιχειρεί να προσεγγίσει το μειονοτικό ζήτημα στην παρευξινία περιοχή μέσω της ΕΠΓ, της Στρατηγικής Εταιρικής Σχέσης με την Ρωσία και των Προενταξιακών Διαπραγματεύσεων με την Τουρκία.

Είναι καταφανές ότι πρόκειται για μια περιοχή, της οποίας το κύριο χαρακτηριστικό είναι η ρευστότητα, τόσο σε επίπεδο οικονομίας όσο και σε επίπεδο πολιτικής. Στα παρευξινία εδάφη υπάρχουν κάποιες δυναμικές και ορισμένα δεδομένα, τα οποία δεν προβλέπονται να αλλάξουν, τουλάχιστον, όσον αφορά στο προσεχές μέλλον. Πιο συγκεκριμένα, στην περιοχή παρατηρούνται τα εξής ακόλουθα δεδομένα: α) Ο Καύκασος ταλανίζεται και θα εξακολουθήσει να ταλανίζεται από συγκρούσεις και, όπως έδειξαν οι πρόσφατες εξελίξεις, από αποσχιστικές βλέψεις από πλευράς ορισμένων δημοκρατιών, β) η Ρωσία, ως ο παίκτης κλειδί (key-player) καθορίζει και θα συνεχίσει να καθορίζει τις εξελίξεις στον παρευξινίο χώρο, κυρίως, εξαιτίας της όλο και αυξανόμενης συμμετοχής της στο ενεργειακό σκηνικό και γ) οι ΗΠΑ επηρεάζουν τις εξελίξεις στην παρευξινία περιοχή, όχι δια της αμέσου παρουσίας τους εκεί, αλλά με έμμεσο τρόπο, έχοντας εγκαταστήσει βάσεις σε χώρες που συνδέονται με τον Εύξεινο Πόντο, όπως είναι η Βουλγαρία και η Ρουμανία, καθώς επίσης, και μέσω των φιλοδυτικών-αμερικανόφιλων κυβερνήσεων των χωρών του Καυκάσου και του Ευξείνου Πόντου γενικότερα⁶⁸⁶. Οι Αμερικανοί φροντίζουν να διασφαλίζουν την πολιτική τους ηγεμονία στα παρευξινία κράτη, εντάσσοντάς τα στους κόλπους του ΝΑΤΟ, με αποτέλεσμα όταν η ΕΕ αναλαμβάνει δράσεις για την προώθηση της ευημερίας και της σταθερότητας στην περιοχή, η αμερικανική πολιτική ηγεμονία σε αυτά να είναι ήδη εδραιωμένη⁶⁸⁷.

⁶⁸⁶ Δελάσικ Γεώργιος, 2006, «Η Βαλκανική Περιπέτεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Η Ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας Σηματοδοτεί την Τελευταία Φάση Διεύρυνσης επί Ευρωπαϊκού Εδάφους», Η Καθημερινή, 31 Δεκεμβρίου, σελ. 22.

⁶⁸⁷ Lukyanov Fyodor, 2008, «Crisis is a Trap for U.S. Leadership», Russia in Global Affairs-Journal on Foreign Affairs and International Relations, Vol. 6, No. 3, July–September, p.4.

Τα μειονοτικά ζητήματα μαζί με μια σειρά από παράνομες ενέργειες είναι τα κυριότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των παρευξινίων χωρών: το αδύναμο έως ανύπαρκτο θεσμικό περιβάλλον, η απουσία δημοκρατικών κριτηρίων, η άνιση διανομή πρόσβασης στο κράτος, η διεφθαρμένη αστυνομία και η ανεργία, είναι προβλήματα που ταλανίζουν τις κοινωνίες των παρευξινίων χωρών.

Τα προαναφερθέντα αυτά ζητήματα συνδέονται άμεσα με την κοινωνία των πολιτών, ή μάλλον με την ανυπαρξία της κοινωνίας των πολιτών⁶⁸⁸. Η κοινωνία των πολιτών (civil society) είναι στοιχείο απαραίτητο για τον εκδημοκρατισμό και την προστασία των μειονοτήτων και των άλλων μη προνομιούχων ομάδων μιας χώρας. Υποθέτοντας ότι η κοινωνία των πολιτών βασίζεται σε ελεύθερους ιδιώτες, που ενσυνείδητα υπακούουν στην εξουσία και τη νομοθεσία του κράτους (όταν η κρατική εξουσία είναι νόμιμη και προέρχεται από τους πολίτες, και όταν είναι αληθινή και ελέγχεται από τους ίδιους) είναι απολύτως ξεκάθαρο ότι μια ανεπτυγμένη κοινωνία των πολιτών είναι απαραίτητη ως προϋπόθεση για την προστασία των ιστορικών και των άλλων μειονοτήτων⁶⁸⁹. Οποιαδήποτε συζήτηση που να αφορά στις μειονότητες θα πρέπει να τοποθετείται στο ευρύτερο περιεχόμενο της κοινωνίας των πολιτών, σημαντικό στοιχείο της οποίας είναι η αυτονομία, αυτονομία της οικονομίας του κράτους και κάποιων κοινωνικών θεσμών. Χαρακτηριστικό στοιχείο και ουσία της κοινωνίας των πολιτών είναι η ανοιχτή κοινωνία, η οποία βασίζεται στον πλουραλισμό και την ανοχή των διαφορών στο εσωτερικό της, ενώ ταυτόχρονα είναι ανοιχτή και ελεύθερη στην επικοινωνία και με άλλες κοινωνίες. Με τη δημιουργία της κοινωνίας των πολιτών οι παρευξινίες χώρες θα κατορθώσουν να διατηρήσουν τις ισορροπίες ανάμεσα στους μειονοτικούς πληθυσμούς της χώρας, χωρίς ειδικά προβλήματα και εντάσεις⁶⁹⁰.

8.4. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Είναι φανερό ότι οι εθνοτικές διαφορές και τα μειονοτικά προβλήματα αποτελούν τις γενεσιουργές αιτίες για τις εκκρεμούσες διαμάχες στην περιοχή που εξετάζεται. Τα τελευταία δέκα και πλέον χρόνια, που η ΕΕ έχει στρέψει το ενδιαφέρον και την

⁶⁸⁸ Percevic Goran, 1997, «Η Εξέλιξη της Κοινωνίας των Πολιτών και η Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων», στο συνέδριο «Ευρωπαϊκή Διεύρυνση Προς την Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη-Η Προβληματική της Προσαρμογής», Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου (Ι.ΣΤ.Α.ΜΕ.), 28-29 Μαΐου, Αθήνα, σελ. 164.

⁶⁸⁹ Ηρακλείδης Αλέξης, όπ. π., σελ. 230.

⁶⁹⁰ Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Βουλγαρίας καθώς μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού η τουρκική μειονότητα έχει πλήρη δικαιώματα στην εκπαίδευση, στην άσκηση του θρησκευτικού συναισθήματος και στη χρήση της γλώσσας της, βλ. Μαχαιρίδης Δημήτρης, 2000, «Παρατηρητήριο Βαλκανίων Βουλγαρία», Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου, Αθήνα, σελ. 59.

προσοχή της στην περιοχή, έχουν αποδείξει ότι η αδυναμία ενασχόλησης με τις διαμάχες είναι η συνταγή σίγουρης αποτυχίας στην προσπάθεια δημιουργίας ισχυρών και δημοκρατικών κοινωνιών στην παρευξείνια περιοχή. Τα δέκα αυτά χρόνια εμπειρίας έχουν καταστήσει σαφές ότι αν δεν επέλθει λύση των προβλημάτων των μειονοτήτων και των παγωμένων εθνοτικών διαφορών, που υφίστανται ακόμα και σήμερα στην περιοχή, τα σχέδια της Ένωσης για μεταρρυθμίσεις και για ορατή πρόοδο στον Εύξεινο Πόντο και την περιφέρειά του θα ναυαγήσουν⁶⁹¹. Τα μειονοτικά, άλλωστε, ζητήματα περνούν μέσα από τα ανθρώπινα δικαιώματα και μόνο ως τέτοια θα πρέπει να αντιμετωπίζονται⁶⁹². Κατά το χειρισμό των ζητημάτων των μειονοτήτων στις ασθενέστερες χώρες της περιοχής, η Ένωση θα πρέπει να υιοθετήσει μια μακροχρόνια προσέγγιση εστίασης της προσοχής της στη δημιουργία κρατικών θεσμών και του κράτους δικαίου, παρά στις εκλογές και την οικοδόμηση αστικής κοινωνίας. Η ΕΕ πρέπει να παραιτηθεί των επιλεκτικών παρεμβάσεων σε ζητήματα της περιοχής και να σταματήσει να είναι διστακτική όσον αφορά στην υιοθέτηση ευθειών διατάξεων κατά της καταπάτησης των μειονοτικών δικαιωμάτων στην περιοχή. Η ενασχόληση, λοιπόν, της Ένωσης με τέτοιας φύσης ζητήματα είναι επιτακτική ανάγκη και πρέπει γίνει προτεραιότητα, προκειμένου οι περιοχές αυτές να αποτελέσουν στο μέλλον παγιωμένες δημοκρατίες, με το βλέμμα τους σταθερά προσανατολισμένο στην Ευρώπη.

Η Ένωση πρέπει να επιδιώξει έναν ενεργό ρόλο στις διαπραγματεύσεις και στο μοντέλο ειρήνευσης όσον αφορά στις εθνοτικές συγκρούσεις και στις εκκρεμούσες διαμάχες στον Καύκασο και στην παρευξείνια περιοχή εν γένει. Ειδικότερα, η πολιτική της Ευρώπης θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από τις αρχές της οικοδόμησης δημοκρατίας, της ασφάλειας και της ανάπτυξης, ανάπτυξη, η οποία θα πρέπει να εστιάζεται σε προγράμματα που θα ωφελούν το σύνολο της περιοχής και θα προωθούν τη διαπεριφερειακή συνεργασία επί τη βάση της ισότιμης επαφής. Για τα μειονοτικά ζητήματα ειδικότερα είναι απαραίτητη η υιοθέτηση και εφαρμογή όλων των δημοκρατικών θεσμών στην πολιτική και κοινωνική πραγματικότητα, δεδομένα τα οποία ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των πολιτών, την παγίωση των πολιτικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, την ισονομία και το σεβασμό των ανθρωπίνων και μειονοτικών δικαιωμάτων.

⁶⁹¹ Cornell Svante, Jonsson Anna, Nilsson Niklas, Hågström Per, 2007, «Η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου, Ένας Νέος Κόμβος στην Ευρωπαϊκή Ασφάλεια», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, σελ. 65.

⁶⁹² Παπαδοπούλου-Συμεωνίδου Παρυσάτις, 2000, «Πόντος, Ανάμεσα στο Χθες και στο Αύριο», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σελ. 74.

Συνοπτικά, οι γενικές αρχές και οι στόχοι της ΕΕ για τις παρευξείνιες περιοχές θα πρέπει να επικεντρώνονται:

1. στον εκδημοκρατισμό
2. στα μέτρα για τη δημόσια διοίκηση, δικαιοσύνη, τοπικές αρχές, κοινωνία των πολιτών, δημόσια τάξη και νομοθεσία, καταπολέμηση της διαφθοράς
3. στην οικονομική ανάπτυξη και τις υποδομές, ήτοι στις επενδύσεις για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, οδικές υποδομές, κατασκευή αυτοκινητόδρομων με περιφερειακή εμβέλεια, αναπτυξιακή και ανθρωπιστική βοήθεια
4. στην σταθερότητα, η οποία πρέπει να διέπεται από τις ακόλουθες αρχές, την καλή γειτονία και το απαραβίαστο των συνόρων, την προστασία των ανθρωπίνων και των μειονοτικών δικαιωμάτων, την ειρηνική επίλυση των διαφορών και την καταδίκη της τρομοκρατίας και της βίας
5. στο οργανωμένο έγκλημα, που αποτελεί την πιο σημαντική μη στρατιωτική απειλή για την περιοχή με κυριότερα χαρακτηριστικά την παράνομη διακίνηση ανθρώπων και την πορνεία, την παράνομη διακίνηση όπλων και ναρκωτικών καθώς, και το «ξέπλυμα» του χρήματος

Το έργο της ΕΕ στην περιοχή όσον αφορά στις ιστορικές μειονότητες μπορεί να γίνει ακόμα πιο εύκολο αν υπάρξουν ορισμένες συνθήκες: ο περιορισμός του δόγματος της ύπαρξης μονοεθνικού κράτους, η διεθνής ασφάλεια, η οποία είναι αποτέλεσμα συλλογικής προσπάθειας και όχι αυτόνομης, το ελεύθερο εμπόριο και η συνεχής πρόσβαση στις αγορές, προκειμένου να αρθούν τα οικονομικά εμπόδια, η ύπαρξη ενός κοινώς αποδεκτού ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η δημιουργία θεσμικών οργάνων και μηχανισμών προκειμένου να προωθούνται όλα τα παραπάνω καθώς επίσης και η επίλυση των εθνοτικών συγκρούσεων⁶⁹³. Βέβαια, για να καταστούν όλα τα παραπάνω δυνατά, θα πρέπει η ΕΕ να επικεντρωθεί στην ενίσχυση λειτουργικών και αξιόπιστων κρατικών θεσμών οι οποίοι με τη σειρά τους θα αποτελέσουν το πλαίσιο για την προστασία των μειονοτικών ομάδων και την ανάπτυξη της δημοκρατίας. Ξεκινώντας, δηλαδή, από το επίπεδο των θεσμών και της διακυβέρνησης, είναι απαραίτητη η εγκαθίδρυση ενεργής συνεργασίας με τους κυβερνητικούς φορείς αντί της εφαρμογής πολιτικών που να αποξενώνουν τους κρατικούς θεσμούς από τις διαδικασίες μετασχηματισμού. Σε αυτό το πλαίσιο η Ένωση καλό θα ήταν να λάβει υπόψη τις ανεπίσημες δομές εξουσίας στις χώρες της περιοχής και την επιρροή που ασκούν στις

⁶⁹³ Keating Michael, Mc Garry John, 2001, «Minority Nationalism and the Changing International Order», Oxford University Press, New York, σελ.10.

κυβερνητικές πολιτικές. Επιλύοντας τα ζητήματα δημοκρατίας και διακυβέρνησης που υφίστανται στον παρευξινίο χώρο, θα μπορέσει η ΕΕ να επιδιώξει ένα πιο ενεργό ρόλο στις διαπραγματεύσεις και στο μοντέλο ειρήνευσης που θα επικρατήσει των παγωμένων εθνικών συγκρούσεων, προκειμένου να προστατευθούν οι μειονότητες στο χώρο.

Η ανάπτυξη ευρύτερων περιφερειακών στρατηγικών που αφορούν στον Εύξεινο Πόντο μπορεί να συμβάλλει τα μέγιστα στην προστασία των μειονοτήτων. Η Συνέργεια του Ευξείνου Πόντου έχει τη δυνατότητα να αναδειχθεί σε σημαντικό κομμάτι του παζλ του γεωπολιτικού τοπίου της Μαύρης Θάλασσας. Μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά της διαδικασίας εξευρωπαϊσμού των παρευξινίων περιοχών, ενδυναμώνοντας την αλληλεξάρτηση μεταξύ ΕΕ και της περιοχής και διευκολύνοντας στην αντιμετώπιση των προκλήσεων που δημιουργούνται από τη διαδικασία ανασυγκρότησης των κρατών. Μπορεί να αποδειχτεί αποτελεσματική στην οικοδόμηση σχέσεων καλής γειτονίας και εμπιστοσύνης, μέσω προγραμμάτων και πρωτοβουλιών διασυννοριακής συνεργασίας, και να προσφέρει εναλλακτικές ευκαιρίες συγκεκριμένης δράσης για τη βελτίωση των σχέσεων ανάμεσα στην ένωση και τους άλλους σημαντικούς παίκτες στην περιοχή, όπως είναι η Ρωσία. Παρ' όλο που δεν αποτελεί μια αυτόνομη στρατηγική για τις παρευξινίες περιοχές, η Συνέργεια ως μια ευρεία ευρωπαϊκή πολιτική που βασίζεται σε τρεις επιμέρους στρατηγικές, χαράζει τον προσανατολισμό και προετοιμάζει το έδαφος για μια πιο συνεκτική προσέγγιση της περιοχής της Μαύρης Θάλασσας από την ΕΕ, προχωρώντας στην εισήγηση συμπληρωματικών μεθόδων για την αποτελεσματικότερη προώθηση της διαδικασίας εξευρωπαϊσμού.

Η ΕΕ έχει τη δυνατότητα να διαδραματίσει το ρόλο του αμερόληπτου φορέα ο οποίος θα φέρει την πολυπόθητη νομιμότητα και αξιοπιστία που είναι απαραίτητο να έχουν αυτές οι διαδικασίες. Η στρατηγική που θα αναπτύξει η ΕΕ χρειάζεται να είναι μια ευρύτερη περιφερειακή στρατηγική όσον αφορά στην επίλυση των συγκρούσεων και την εξεύρεση ενός *modus vivendi* για τις μειονότητες στην περιοχή. Στη στρατηγική αυτή δεν θα πρέπει να αποκλειστεί ο διάλογος με την Ρωσία, αφού ο ρόλος της Ρωσίας στην περιοχή και στις εθνικές συγκρούσεις είναι σημαντικός. Από κοινού ΕΕ και Ρωσία θα πρέπει να δράσουν με τέτοιο τρόπο ώστε να οι παρευξινίες περιοχές να ανακτήσουν την παλιά τους δόξα. Συν τω χρόνω, στο σύνθετο και φιλόδοξο σχέδιο της Ένωσης για την περιοχή τα επόμενα χρόνια θα πρέπει να προστεθούν και ρυθμίσεις που να αφορούν αποκλειστικά στις μειονότητες και τις εθνικές συγκρούσεις.

Η Ελλάδα, η Βουλγαρία και η Ρουμανία μπορούν να γίνουν αρωγοί στο έργο αυτό⁶⁹⁴. Χώρες με άμεση ιστορική, πολιτική, πολιτιστική, οικονομική και κοινωνική σχέση με τις υπόλοιπες παρευξείνιες χώρες έχουν τη δυνατότητα να προωθήσουν ένα πλαίσιο ευρωπαϊκών αρχών και κανόνων, οι οποίες να εφαρμόζονται ενιαία με συνέχεια με διαφάνεια και με συνέπεια σε ολόκληρη την περιοχή⁶⁹⁵.

Σαφέστατα, δεν μπορεί εν μια νυκτί, τα γενικότερα προβλήματα και τα άλλα μειονοτικά ζητήματα που ταλανίζουν την παρευξείνια περιοχή να εξαφανιστούν, ωστόσο, υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις για το θετικό ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η «Συνέργεια του Ευξείνου Πόντου» για την εν λόγω περιοχή, καθώς μπορεί να προλειάνει το έδαφος για την αντιμετώπιση των μακροχρόνιων περιφερειακών συγκρούσεων⁶⁹⁶. Μακροπρόθεσμα, η σημαντική προστιθέμενη αξία της Συνέργειας θα πρέπει να αναζητηθεί στη διαμόρφωση ευκαιριών και συνθηκών που προωθούν τη συνοχή, έναντι της χάραξης διαχωριστικών γραμμών, τόσο ανάμεσα στα παρευξείνια κράτη όσο ανάμεσα στην ΕΕ και τις χώρες της περιοχής. Δεδομένου ότι η εξάλειψη των σύγχρονων διαχωριστικών γραμμών με τους ανατολικούς γείτονες της Ένωσης είναι ένα μεγάλο στοίχημα για τη σημερινή γενιά, η συνεισφορά της Συνέργειας του Ευξείνου Πόντου στην πρόοδο της περιοχής θα μπορούσε να είναι το πρώτο βήμα για μια ανατρεπτική πρωτοβουλία που να ξεπερνά τις αρχικά περιορισμένες προσδοκίες.

Παρά τις κάποιες επιτυχίες της Ένωσης (όσον αφορά στη διαχείριση των συνόρων της Μολδαβίας και τη διάθεση 6 εκατομμυρίων ευρώ για την παροχή βοήθειας σε όσους επλήγησαν από τις συγκρούσεις σε Νότια Οσσετία και σε άλλες περιοχές της Γεωργίας μετά τα πρόσφατα γεγονότα 2008)⁶⁹⁷, η ΕΠΓ δεν έχει συμβάλει στην επίλυση των περιφερειακών συγκρούσεων και της κατάπαυσης των πυρών στις συν τω χρόνω ανοικτές διενέξεις⁶⁹⁸. Η ΕΕ πρέπει να αναπτύξει την παρουσία και τη δράση της σε επίπεδο περιφερειακών ή πολυμερών μηχανισμών επίλυσης συγκρούσεων καθώς και καθώς και προσπαθειών επίλυσης ή διατήρησης της ειρήνης. Για να καταστεί κάτι τέτοιο εφικτό η Ένωση πρέπει να υποβάλει μια ελκυστική προσφορά στις χώρες

⁶⁹⁴ Lynch Dov, 2004, «Russia's Strategic Partnership with Europe», *The Washington Quarterly*, Spring, p. 100.

⁶⁹⁵ Fischer Sabine, 2007, «The EU and Russia: Stumbling from Summit to Summit», *Russian Analytical Digest*, Research Center for East European Studies-Center for Security Studies-Otto Wolff-Stiftung Publishing, No. 26, 4 September, p. 11.

⁶⁹⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για την Ενίσχυση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, Βρυξέλλες 4 Δεκεμβρίου, COM (2006) 726 τελικό.

⁶⁹⁷ Για ενημερώσεις σχετικά με τη βοήθεια της ΕΕ στη Γεωργία, βλ. Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Επιτροπής, http://ec.europa.eu/news/external_relations/080902_1_el.htm.

⁶⁹⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, βλ. όπ. π., COM (2006) 726 τελικό.

εταίρους της ΕΠΓ και στη Ρωσία που να περιλαμβάνει καλύτερες εμπορικές και επενδυτικές προοπτικές, διαπροσωπικές επαφές και διευκολύνσεις για τις μικρής διάρκειας νόμιμες μετακινήσεις προκειμένου να ενεργοποιηθεί περισσότερο στην επίλυση των εθνοτικών διενέξεων και στη διευθέτηση των μειονοτικών ζητημάτων⁶⁹⁹.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✓ Δελάστικ Γεώργιος, 2006, «Η Βαλκανική Περιπέτεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Η Ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας Σηματοδοτεί την Τελευταία Φάση Διεύρυνσης επί Ευρωπαϊκού Εδάφους», Η Καθημερινή, 31 Δεκεμβρίου.
- ✓ Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2006, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο για την Ενίσχυση της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Γειτονίας, Βρυξέλλες 4 Δεκεμβρίου, COM (2006) 726 τελικό.
- ✓ Μαχαιρίδης Δημήτρης, 2000, «Παρατηρητήριο Βαλκανίων Βουλγαρία», Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου, Αθήνα.
- ✓ Παπαδοπούλου- Συμεωνίδου Παρυσάτις, 2000, «Πόντος, Ανάμεσα στο Χθες και στο Αύριο», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- ✓ Cornell Svante, Jonsson Anna, Nilsson Niklas, Högström Per, 2007, «Η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου, Ένας Νέος Κόμβος στην Ευρωπαϊκή Ασφάλεια», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα.
- ✓ Fischer Sabine, 2007, «The EU and Russia: Stumbling from Summit to Summit», Russian Analytical Digest, Research Center for East European Studies-Center for Security Studies-Otto Wolff-Stiftung Publishing, No. 26, 4 September.
- ✓ Keating Michael, Mc Garry John, 2001, «Minority Nationalism and the Changing International Order», Oxford University Press, New York.
- ✓ Lukyanov Fyodor, 2008, «Crisis is a Trap for U.S. Leadership», Russia in Global Affairs-Journal on Foreign Affairs and International Relations, Vol. 6, No. 3, July–September.
- ✓ Lynch Dov, 2004, «Russia's Strategic Partnership with Europe», The Washington Quarterly, Spring.
- ✓ Percevic Goran, 1997, «Η Εξέλιξη της Κοινωνίας των Πολιτών και η Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων», στο συνέδριο «Ευρωπαϊκή Διεύρυνση Προς την Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη-Η Προβληματική της Προσαρμογής», Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου (Ι.ΣΤ.Α.ΜΕ.), 28-29 Μαΐου, Αθήνα.
- ✓ <http://ec.europa.eu/news/external_relations/080902_1_el.htm>.

⁶⁹⁹ Βλ. όπ. π., COM (2006) 726 τελικό.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όλα όσα αναλύθηκαν και αξιολογήθηκαν παραπάνω εκπορεύονται από προβληματισμούς και ανησυχίες που εκφράζει η διεθνής κοινότητα σε μια περίοδο που προβάλλεται η παγκόσμια κοινωνία των πολλών πολιτισμικών κοινοτήτων. Μελετώντας όλα όσα προαναφέρθηκαν διαπιστώνεται η μεγάλη σημασία του μειονοτικού προβλήματος και η δυναμική του στη διαμόρφωση της πολιτικής πραγματικότητας των παρευξινίων περιοχών. Όπως φάνηκε, ήταν αρκετός ο τυχοδιωκτισμός ενός ηγέτη να ανατρέψει το σκηνικό στον Καύκασο, παρ' όλο που για δεκαπέντε και πλέον χρόνια έδειχνε σταθερή. Τέτοια γεγονότα θυμίζουν ότι δεν έχουν διαμορφωθεί ακόμα οι συνθήκες για μια ασφαλή συνύπαρξη τόσο μεταξύ ορισμένων γειτόνων της ΕΕ όσο και με άλλες βασικές χώρες. Οι ισχυροί εθνικισμοί που ξεπετάχτηκαν στις παρευξινίες περιοχές μπορεί να προκαλούν σε πολλούς στη Δύση απορία ή αμηχανία, όμως, η ΕΕ ούσα εκ των προτέρων βεβαία για την ενότητα και την αποφασιστικότητα των δράσεων της είναι δυνατόν να συμβάλει στη μείωση των πιθανών αλυσιδωτών συνεπειών των εθνοτικών συρράξεων και της αποσόβησης εθνικιστικών παθών.

Από τον Ιανουάριο του 2007, οπότε και ο Εύξεινος Πόντος έγινε σύνορο της Ένωσης, η Ευρώπη θα πρέπει να εμφανίζεται απολύτως δεκτική, χωρίς αποκλεισμούς, με τις παρευξινίες χώρες. Μπορεί οι δράσεις της Ένωσης στο πλαίσιο των διμερών επαφών με τις παρευξινίες χώρες, της ΕΠΓ, της στρατηγικής εταιρικής σχέσης με τη Ρωσία και των προενταξιακών διαπραγματεύσεων με την Τουρκία, να επιφέρουν σημαντικό οικονομικό κόστος στην Ένωση, όμως, το κόστος αυτό δεν είναι απαγορευτικό και είναι οπωσδήποτε μικρότερο από το κόστος της αδράνειας, ιδιαίτερα όσον αφορά στα μειονοτικά ζητήματα στις παρευξινίες περιοχές.

Η Ένωση δεν υπήρξε ποτέ μια στατική οντότητα, καθώς αναπτύχθηκε μέσα από μια διαδικασία προσαρμογής και καινοτομίας σε σχέση με το διεθνές περιβάλλον. Μετά τις αλλαγές που υπέστη η παρευξινία περιοχή και το διεθνές σύστημα στην τελευταία δεκαετία του προηγούμενου αιώνα, η ΕΕ καλείται να ανταποκριθεί σε νέες προκλήσεις. Σύμφωνα με τη Διακήρυξη του Λάακεν, γνωστή και ως Διακήρυξη για το μέλλον της Ευρώπης, η ΕΕ βρίσκεται σε μια καθοριστική στιγμή για την ύπαρξή της, σε ένα σταυροδρόμι και αντιμετωπίζει διπλή πρόκληση, τόσο εντός, όσο και εκτός των συνόρων της. Παράλληλα. Οι παρευξινίες περιοχές εξακολουθούν να βρίσκονται σε ένα μεταβατικό στάδιο, του οποίου τα κύρια χαρακτηριστικά είναι το αδύναμο θεσμικό περιβάλλον και το καθεστώς ανασφάλειας. Τέτοια χαρακτηριστικά συντηρούνται από τους μη εντατικούς ρυθμούς μεταρρυθμίσεων, τη μεγάλη εξάρτηση της οικονομίας των

παρευξινίων χωρών από την εξωτερική βοήθεια, τη διαφθορά, τις εθνοτικές συγκρούσεις, τις δημογραφικές αλλαγές, την παραοικονομία, τις εξτρεμιστικές οργανώσεις, το οργανωμένο έγκλημα και την παράνομη διακίνηση ανθρώπων, καθώς επίσης κ.α. Είναι ένας κυκλώνας προβλημάτων, τα οποία η Ένωση πρέπει να λάβει υπ' όψιν κατά το σχεδιασμό και τη χάραξη της πολιτικής της στην περιοχή, πολιτική η οποία στοχεύει στην ανασυγκρότηση των παρευξινίων κρατών και στη δημιουργία σύγχρονων δημοκρατικών κοινωνιών.

Οι σύγχρονες δημοκρατικές και ανεκτικές κοινωνίες έχουν ως κύριο γνώρισμά τους την πολυπολιτισμικότητα, το σεβασμό στην διαφορετικότητα του άλλου και τη συμβίωση των εθνοτικών, γλωσσικών και θρησκευτικών ομάδων μιας κοινωνίας που εμφανίζουν στοιχεία ετερότητας. Αυτοί είναι στόχοι επιτεύξιμοι γιατί ανταποκρίνονται στις πραγματικές εξελίξεις και γιατί είναι συμβατοί με τις πιο ελπιδοφόρες αντιλήψεις περί δικαιωμάτων και ελευθεριών του ανθρώπου και του πολίτη καθώς επίσης και γιατί αποτελούν σημαντικό παράγοντα ανανέωσης και εμπλουτισμού των κοινωνιών και των πολιτισμών, όπως τόσες φορές συνέβη υπό διαφορετικές συνθήκες και διαφορετικούς όρους στην ιστορία σχεδόν όλης της Ευρώπης.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Συνέντευξη με τον κο. Ιωάννη Ν. Γρηγοριάδη, Λέκτορα, Τμήμα Τουρκικών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών, Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, την 11^η Οκτωβρίου 2007, στα γραφεία του ΕΛ.Ι.Α.Μ.Ε.Π., Βασιλίσσης Σοφίας 49, Αθήνα.

Ερώτηση: Η επέμβαση του σώματος των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική ζωή μιας χώρας δεν είναι στοιχείο της μεταπολεμικής εποχής. Έχοντας αυτό ως δεδομένο, πώς εξηγείτε την συνεχή παρουσία του στρατού στην πολιτική ζωή της Τουρκίας;

Απάντηση: *Της ευρωπαϊκής μεταπολεμικής εποχής ίσως ναι. Αντίστοιχα φαινόμενα υπάρχουν και σε χώρες της νότιας Ευρώπης π.χ. το ελληνικό πραξικόπημα εντάσσει την Ελλάδα σε ατήν την κατηγορία επίσης υπάρχει και η Ισπανία κι η Ποστογαλία, με το σκηνικό να είναι ανάλογο μέχρι και τη δεκαετία του 1970. Παράλληλα, υπάρχει και μια κατηγορία κρατών με την οποία πολλοί έχουν κάνει σύγκριση, αυτών της Λατινικής Αμερικής. Αρκετοί μελετητές έχουν συγκρίνει τις χώρες της Λατινικής Αμερικής με την Τουρκία, έχοντας βέβαια ομοιότητες και διαφορές. Πρόκειται για μια ανομοιογενή κοινωνία (αυτή της Τουρκίας) με μεγάλες διαφορές με πολύ πλούσιους και πολύ φτωχούς, με αντιπαραθέσεις ανάμεσα στην ελίτ και την πλειοψηφία του κόσμου. Είναι ενδιαφέρον να δει κανείς από την σκοπιά της πολιτικής πως οι ένοπλες δυνάμεις στην Τουρκία θέτουν τις παραμέτρους της πολιτικής όπως αυτές τις θεωρούν σκόπιμες και μετά αποχωρούν. Δεν υπάρχει εκεί το προηγούμενο της επταετίας στην Ελλάδα αφού ο στρατός αποφεύγει την υπερβολική έκθεση. Παρατηρείται μια ουδετερότητα πολιτική καθώς δεν θέλουν να εμπλακούν πολύ στα καθημερινά ζητήματα γιατί καταλαβαίνουν ότι αυτό το πράγμα θα υπονομεύσει το κύρος του στρατού ο οποίος είναι φορέας ηθικής και αποτελεσματικότητας. Όποτε τα πράγματα ξεφεύγουν προς μια κατεύθυνση παρεμβαίνουν. Η όλη συζήτηση τώρα με τον Ερντογάν και με την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας περιστρέφεται γύρω από το αν η πορεία του εκκρεμούς που κινείται μια προς τη δημοκρατία και μια προς το πραξικόπημα, έχει φτάσει σε ένα σημείο που έχει επιστροφή. Είναι αδύνατον πλέον ένα πραξικόπημα να φέρει την Τουρκία στη θέση της. Η προοπτική της ευρωπαϊκής ένταξης, η οικονομία της που είναι πλέον παγκοσμιοποιημένη κ.α. είναι στοιχεία που δείχνουν ότι όλα πλέον είναι διαφορετικά. Με το χρηματιστήριο της Κωνσταντινούπολης και την οικονομία της χώρας να είναι τόσο ανοιχτή στο διεθνές κεφάλαιο καμία χούφτα δεν θα ήθελε να ανιμετωπίσει το οικονομικό κραχ. Θα ήταν μια βόμβα στα χέρια της και δεν θα ήθελε κανείς να είναι δικατάτορας σε μια χώρα που έχει καταστραφεί οικονομικά. Η ιδιαιτερότητα της Τουρκίας μεταπολεμικά φάνηκε μετά το πραξικόπημα του 1980, που αποτελεί το*

κλειδί: ενώ η υπόλοιπη Ευρώπη εκδημοκρατικοποιείται, η Τουρκία ακολουθεί τον αντίθετο δρόμο και εκεί είναι το κομβικό σημείο με το οποίο φαίνεται ότι χωρίζουν οι δρόμοι Ελλάδας Τουρκίας, με τον διάλογο Ευρώπης-Τουρκίας να διακόπτεται. Το πραξικόπημα του 1980 αποκόπτει κάθε δυνατή σχέση με την Ευρώπη και όταν το 1988 η Τουρκία εκδηλώνει ενδιαφέρον για την ενωμένη Ευρώπη, το μοντέλο της ευρώπης αλλάζει και ζητά από την Τουρκία να κάνει μεταρρυθμίσεις, οπότε και τα πράγματα δυσκολεύουν πολύ για την ίδια τη χώρα.

Ερώτηση: Αν υποθέσουμε ότι χαρακτηριστικό των δημοκρατικών καθεστώτων είναι να μην υπάρχει μιλιταριστική συμπεριφορά εντός αυτών, τότε η Τουρκία θεωρείται δημοκρατία;

Απάντηση: Αυτό που πρέπει να αναφερθεί είναι η διάκριση των δημοκρατιών στη βιβλιογραφία, αυτό που λέγεται στα αγγλικά «procedural» και «substantive democracy». Η μιν πρώτη είναι η δημοκρατία κατά τη διαδικασία, δηλαδή εκλογές κατά τεκμήριο ελεύθερες, κοινοβούλιο και θεσμοί που να υπάρχουν και να λειτουργούν. Procedural democracy είναι η δημοκρατία κατά τη διαδικασία, δηλαδή εκλογές κατά τεκμήριο ελεύθερες, κοινοβούλιο, θεσμοί που να λειτουργούν και να υπάρχουν. Αυτό δεν σημαίνει κατ' ανάγκη ότι η κοινωνία και το πολίτευμα είναι δημοκρατικό. Αυτό μπορεί κανείς να το δει στο πως και αν προστατεύονται τα ατομικά δικαιώματα ή οι μειονότητες, η επιρροή των εξωθεσμικών παραγόντων κ.α. Έτσι, μόνο μπορούμε να πούμε ότι η Τουρκία με τον αστερίσκο των τριών πραξικοπημάτων, από το 1950 ανήκει στις δημοκρατικές χώρες, κατά τη διαδικασία, όπως π.χ. ήταν και η Ελλάδα μέχρι το 1974, με τις εξορίες, χαρακτηριστικά τα οποία είναι αδύνατον να τα συνδυάσουμε σήμερα με μια πραγματική δημοκρατία («substantive democracy»). Η πορεία με τις μεταρρυθμίσεις τα τελευταία χρόνια τείνει να μετατρέψει την Τουρκία από μια «procedural democracy» σε μια «substantive democracy». Φυσικά, όμως, αυτό δεν έχει τελειώσει, δεν είναι μια τελειωμένη διαδικασία.

Ερώτηση: Θα μπει η Τουρκία στην Ε.Ε.;

Απάντηση: Πιστεύω, ότι δεν είναι εύκολη η απάντηση. Αν απαντήσουμε με την προοπτική των 10 ή 15 ετών είναι δυνατόν, λαμβανομένου υπ' όψιν ότι πρέπει να γίνουν πάρα πολλές αλλαγές στο πλαίσιο των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, αλλαγές που έγιναν και σε άλλες χώρες που έγιναν μέλη της ευρωπαϊκής οικογένειας. Πρέπει να γίνει αυστηρή κι έντιμη διαπραγμάτευση, με την έννοια ότι η Ένωση δεν πρέπει να ζητά από την Τουρκία ενώ δεν τις έχει ζητήσει ποτέ από άλλες χώρες. Και δεν μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι η Τουρκία δεν είναι ευρωπαϊκή χώρα, αφού η Ευρώπη όταν άνοιξε τις

διαπραγματεύσεις με την Τουρκία το 2004 στην ουσία τεκμαίρεται ότι η Ε.Ε. αποφάσισε ότι η Τουρκία είναι ευρωπαϊκή χώρα. Μπορεί να διαφωνήσει κανείς επί της ουσίας του ερωτήματος αλλά θα καταλάβει ότι υπάρχει μια θέση. Το ερώτημα αυτό έχει ήδη απαντηθεί και η επαναφορά αυτού του ερωτήματος υπονομεύει την αξία της Ε.Ε. ως παίκτη στις διεθνείς εξελίξεις.

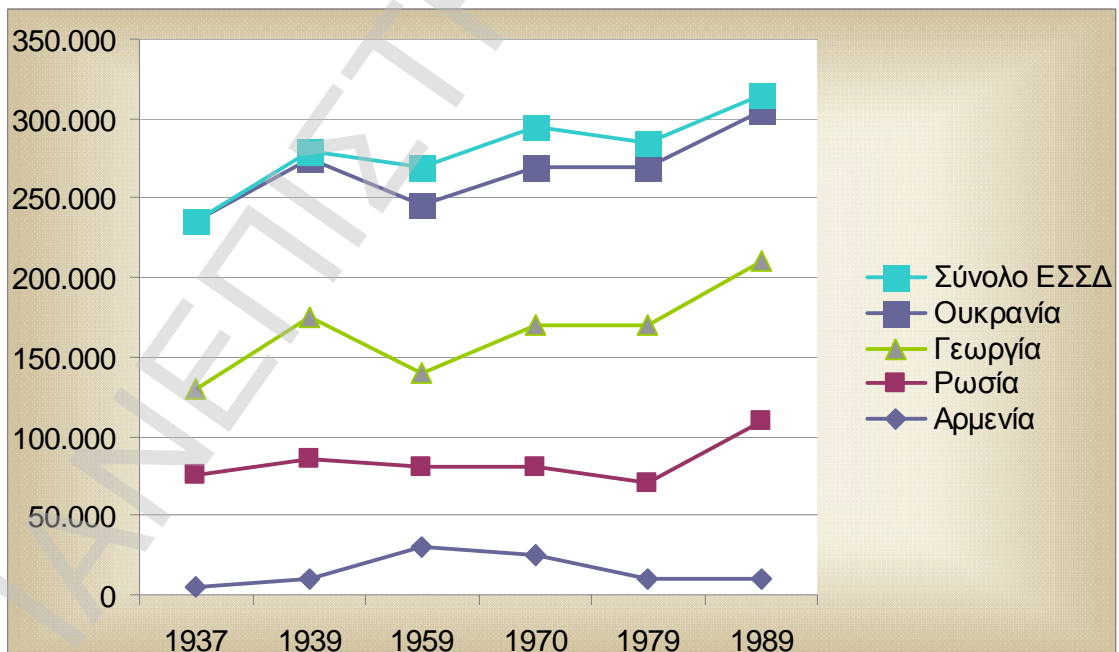
Ερώτηση: Ο Κεμάλ είχε δώσει σαφείς οδηγίες ότι αυτές είναι οι αρχές μου και αυτές ακολουθηθούν με αυτόν τον τρόπο;

Απάντηση: Κάτι τέτοιο δεν ισχύει. Αυτό που ονομάζουμε Κεμαλισμός, είναι προϊόν των διαδόχων του Ατατούρκ. Όλη η προσωπολατρία, όλο αυτό το σύστημα δημιουργείται μετά τον Ατατούρκ ακριβώς όπως χρησιμοποιείται ως ένα σύμβολο. Για κάθε ζήτημα υπάρχει η ελίτ που το μετατρέπει σε ένα σημείο κοινωνικο-πολιτικής αναφοράς. Πρόκειται σχεδόν για μια θεολογική προσέγγιση στον Ατατούρκ, για κάθε θέμα έχουν ανακαλύψει και μια φράση του ίδιου, Είναι ολόκληρο σύστημα που στηρίζεται πάνω του.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Διάγραμμα 1

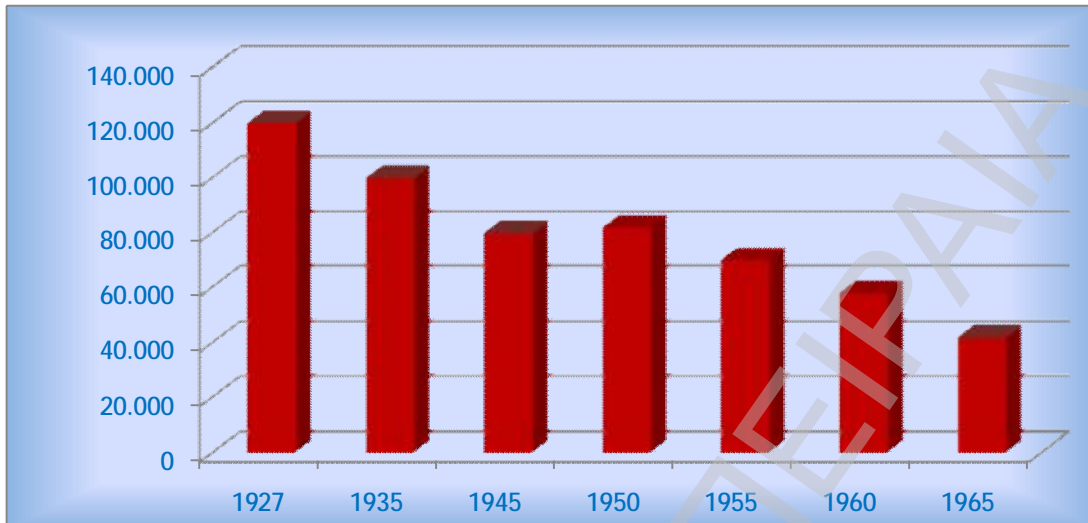
Η εξέλιξη του ελληνικού πληθυσμού ανά σοβιετική δημοκρατία (1937-1989)



Πηγή: Αιτζίδης Βλάσης, «Παρευξείνιος Διασπορά, Οι Ελληνικές Εγκαταστάσεις στις Βορειοανατολικές Περιοχές του Ευξείνου Πόντου», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2001, σελ. 502.

Διάγραμμα 2

Η πληθυσμιακή εξέλιξη των Ελλήνων στην Τουρκία με βάση τη γλώσσα (1927-1965)



Πηγή: Dunder Füat, 2002, «Μειονότητες, Οι Μειονότητες στην Τουρκία», Εκδόσεις Infognozon, Αθήνα, σελ. 16.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

Χάρτης 1

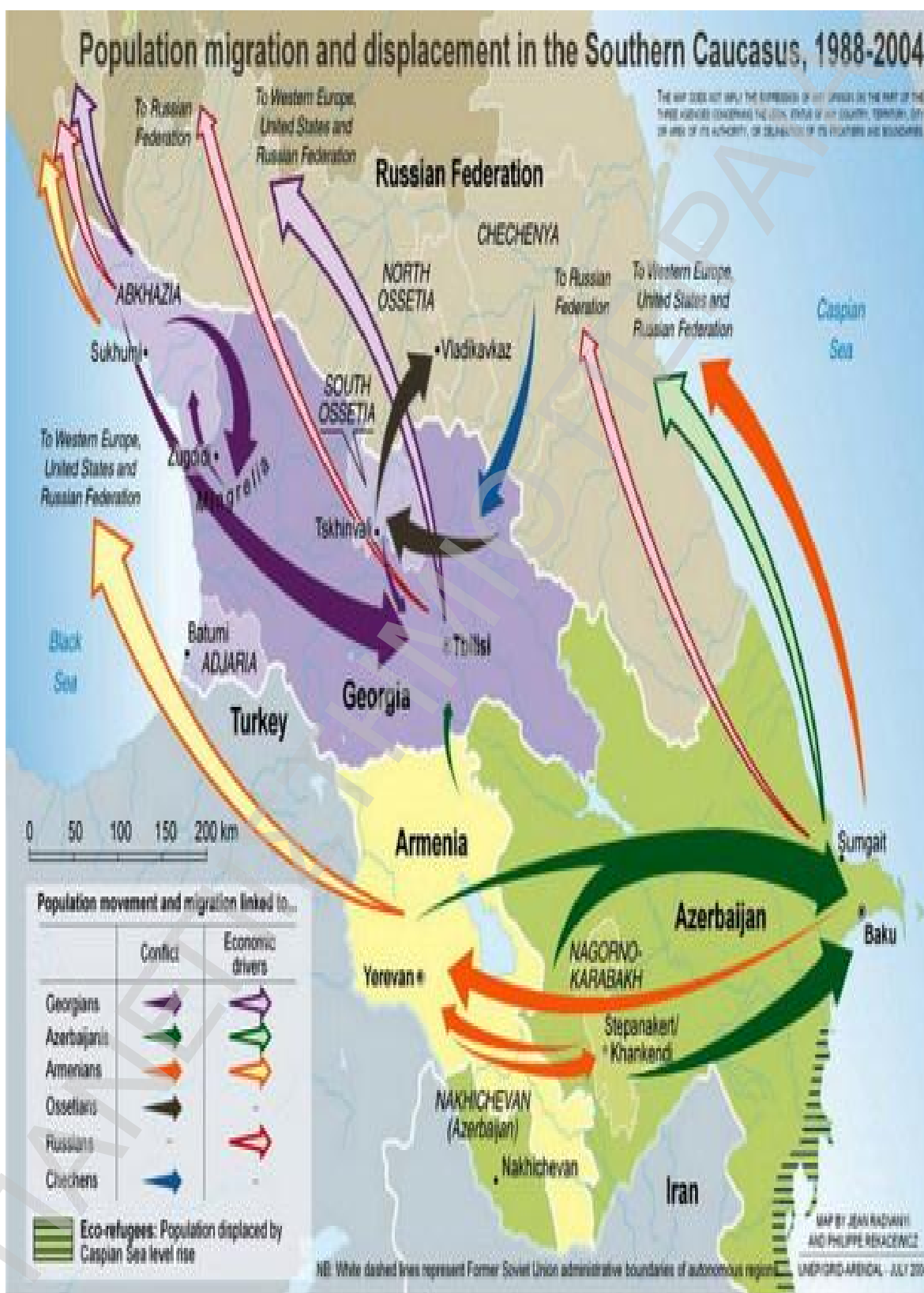
Οι εθνικές συγκρούσεις στο Ν. Καύκασο και η μεταφορά ενέργειας



Πηγή: International Relations and Security Network, 2008, CSS Analyses In Security Policy, CSS Swiss Federal Institute of Technology (ETH), Zurich, Vol.3, No. 39, September, p.3.

Χάρτης 3

Οι μεταναστεύσεις και η ανακατανομή του πληθυσμού στο Ν. Καύκασο (1988-2004)



Πηγή: Rekacewiz P., 2004, «United Nations Environmental Policy», United Nations Development Policy, Organisation for the Security and and Cooperation in Europe, NATO, <<http://www.envsec.org/southcauc/>>.

Χάρτης 4

Φυσικός Χάρτης της περιοχής του Καυκάσου



Πηγή: Kurtubadze M., 2008, «United Nations Environmental Policy-GRID ARENAL, Environmental Knowledge for Change», <<http://maps.grida.no/go/graphic/the-caucasus-ecoregion-topographic-map>>.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική (Βιβλίο)

Αγτζίδης Β., 2001, «Παρευξείνιος Διασπορά, Οι Ελληνικές Εγκαταστάσεις στις Βορειοανατολικές Περιοχές του Ευξείνου Πόντου», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Αγτζίδης Β., 1995, «Ποντιακός Ελληνισμός, Από τη Γενοκτονία και το Σταλινισμό στην Περεστρόικα», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Δαγτόγλου Π.Δ., 1998, «Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο ΙΙ, Ουσιαστικό Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.

Διακοφωτάκης Ι. Γ., 2001, «Περί μειονοτήτων κατά το Διεθνές Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Ηρακλείδης Αλέξης, 2005, «Το Κυπριακό: Σύγκρουση και Επίλυση», Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

Κανελλόπουλος Π., 2003, «Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Με βάση τη Συνθήκη της Νίκαιας», 4^η Έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Καστελλάν Ζ. 1991, «Η Ιστορία των Βαλκανίων», Εκδόσεις Γκοβόστης, Αθήνα.

Κονδύλης Π., 1992, «Πλανητική Πολιτική Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο», Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα.

Κοππά Μ., 1997, «Οι Μειονότητες στα Μετα-κομμουνιστικά Βαλκάνια, Πολιτικές του Κέντρου και Μειονοτικές Απαντήσεις», Εκδόσεις Λιβάνης, Αθήνα.

Κουκιάδης Ιωάν., 2002, «Οι νεότερες εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση στον τομέα των διακρίσεων και της ξеноφοβίας», Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Νο.10, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Μάιος, Αθήνα.

Κούριαν Τζορτζ Τ., 1999, «Ο Καινούριος Παγκόσμιος Χάρτης», Εκδόσεις Νέμεσις, Αθήνα.

Κουσκουβέλης Ι. Ηλίας, 2005, «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις», Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα.

Κτιστάκης Γ., 2006, «Ιερός Νόμος του Ισλάμ και Μουσουλμάνοι Έλληνες πολίτες, Μεταξύ Κοινοτισμού και Φιλελευθερισμού», Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα.

Λιάκουρας Π., 2007, «Το Κυπριακό από τη Ζυρίχη στη Λουκέρνη, σε Αναζήτησης Ομοσπονδιακής Επίλυσης», Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

Μαζάουερ Μ., 2004, «Τα Βαλκάνια», Εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα.

Μαλιγκούδη Γ., 2000, «Η Ιστορία της Ρωσίας, Το Κράτος της Μόσχας, 1240-1613μ.Χ.», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Μαλκίδης Θ., 2004, «Ευρωπαϊκή Ένωση και Παρευξείνιος Χώρος», Εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα.

Μαλκίδης Θ., 2002, «Οικονομία & Κοινωνία στον Παρευξείνιο Χώρο», Εκδόσεις Γόρδιος, Αθήνα.

Παπαγιάννης Δ., 1999, «Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Παπαδημητρίου Γ., 2001, «Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα.

Παπαδοπούλου-Συμεωνίδου Π., 2000, «Πόντος, Ανάμεσα στο Χθες και στο Αύριο», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Σαλαγιάννης Π., 1996, «Προσεγγίσεις Θεμάτων Σύγχρονου Προβληματισμού», Εκδόσεις Χρήστος Ε. Δαρδάνος, Αθήνα.

Σβολόπουλος Κ., 2003, «Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1900-1945», Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα.

Σγουρίδης Π., 2000, «Θράκης Προβληματισμοί στο Κατώφλι του 21^{ου} Αιώνα», Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα.

Τσιτσελίκης Κ., 1996, «Το Διεθνές και Ευρωπαϊκό Καθεστώς Προστασίας των Γλωσσικών Δικαιωμάτων των Μειονοτήτων και η Ελληνική Έννομη Τάξη», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Χιονίδης Κ., 1998, «Οι Έλληνες στις παραλίες του Πόντου, Σινώπη, Αμισός, Κοτύωρα, Κερασούς, Τραπεζούς, 1300 π.Χ. Μέχρι Σήμερα», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Asan Öm., 2007, «Ο Πολιτισμός του Πόντου», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Dündar F., 2002, «Μειονότητες, Οι Μειονότητες στην Τουρκία Σύμφωνα με τις Επίσημες Απογραφές της Στατιστικής Υπηρεσίας της Τουρκίας», Εκδόσεις Infogonomon, Αθήνα.

Fontaine P., 2007, «Η Ευρώπη σε 12 Μαθήματα», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.

Kedourie El., 2002, «Μειονότητες, Θρησκεία και Πολιτική, Δύο Δοκίμια», Εκδόσεις Κατάρτι, Αθήνα.

Kleveman L., 2005, «Το Νέο Μεγάλο Παιχνίδι, Αίμα και Πετρέλαιο στην Κεντρική Ασία», Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

Maslennikov A. Al., 2000, «Οι αρχαίοι Έλληνες στο Βόρειο Εύξεινο Πόντο», Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Mc Crone D., 2000, «Η Κοινωνιολογία του Εθνικισμού, Οι Αυριανοί μας πρόγονοι», Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Obolensky D., 1991, «Η Βυζαντινή Κοινοπολιτεία, Η Ανατολική Ευρώπη, 500-1453 μ.Χ.», Τόμος Α', Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη.

Ελληνική (Συλλογικό Τόμος)

Αλεξανδρής Αλ., 1995, «Τουρκική Εξωτερική Πολιτική, 1923-1993: Βαλκάνια, Καύκασος και Κεντρική Ασία» στο «Η Τουρκία Σήμερα, Πολιτεία, Κοινωνία, Οικονομικά, Εξωτερική Πολιτική, Θρησκεία», Επιμέλεια Βερέμης Θ., Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛ.Ι.ΑΜ.Ε.Π.), Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα.

Γιακουμόπουλος Χ., 1997, «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου», στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

Γιαννής Α., 2008, «Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Εύξεινος Πόντος, Τα Νέα Ανατολικά Σύνορα και ο Εξευρωπαϊσμός», στο «Ο Εύξεινος Πόντος: Μια Αναδυόμενη Περιοχή», Επιμέλεια Τριανταφύλλου Δ., Μανώλη Π., Διεθνές Κέντρο Μελετών Ευξείνου Πόντου (ΔΙ.Κ.Μ.Ε.Π.), Αθήνα.

Γρηγορίου Π., 1992, «Η Μειονοτική Πολιτική της Κοινοτικής Ευρώπης, Τα λειτουργικά προβλήματα ενός ad onο μεταβλητού θεσμικού συστήματος», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη» των Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας Νο.17, Οκτώβριος, Αθήνα.

Δικαϊάκος Γ., Βαλλιανάτος Σ., 1995, «Το Κουρδικό Πρόβλημα και οι Άλλες Εθνοτικές Ομάδες στη Σύγχρονη Τουρκία», στο «Η Τουρκία Σήμερα, Πολιτεία, Κοινωνία, Οικονομικά, Εξωτερική Πολιτική, Θρησκεία», Επιμέλεια Βερέμης Θ., Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής (ΕΛ.Ι.ΑΜ.Ε.Π.), Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα.

Ηρακλείδης Αλ., 1997, «Μειονότητες, Εξωτερική Πολιτική και Ελλάδα», στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

Καζάκος Π., 1992, «Η Νέα Σημασία Μειονοτικών Ζητημάτων στη Διεθνή Συζήτηση», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη», Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο εργασίας Νο. 17, Αθήνα.

Κούφα Κ., 1998, «Η Διαδικασία 1503, Ένας Μηχανισμός Παγκόσμιας Εμβέλειας για τον έλεγχο των Παραβιάσεων των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών» στο «Ο ΟΗΕ στο Κατώφλι της Μεταψυχροπολεμικής Εποχής», Επιμέλεια Χριστοδουλίδη Θ., Μπουραντώνη Δ., Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

Μεργός Κ., 2001, «Η Αναπτυξιακή Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης», στο «Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές, Ιστορία-Θεσμοί-Δίκαιο», Τόμος Α', Επιμέλεια Στεφάνου Κ. Α., Φατούρος Α. Α., Χριστοδουλίδης Θ. Α., Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

Ροζάκης Χ., 1997, «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Εισαγωγή», στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

Ροζάκης Χ., 1992, «Υπέρβαση και Διατήρηση του Εθνικού Κράτους στην Σημερινή Ευρώπη», στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη», Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας Νο. 17, Αθήνα.

Σαρρής Ν., 2001, «Οθωμανική Πραγματικότητα και Σύγχρονες Εθνικές Ταυτότητες», στο «Τουρκία, Ισλάμ και Κρίση του Κεμαλισμού», Επιμέλεια Γεώργιας Κ., Καραμπελιάς Γ., Εκδόσεις Άτροπος, Αθήνα.

Σίντου Ιωαν., Στραβοσκούφης Αθ., 2001, «Σχέσεις Διαφθοράς και Διαπλοκής Μέσα στο Σύγχρονο Τουρκικό Κράτος», Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Αθήνα.

Τελαλιάν Μ., 1992, «Διεθνή Κείμενα Προστασίας Μειονοτήτων – Νεώτερες εξελίξεις» στο «Ζητήματα Μειονοτήτων στην Ευρώπη», Γρηγορίου Π., Ηρακλείδης Αλ., Καζάκος

Π., Ροζάκης Χ., Τελαλιάν Μ., Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας, Νο.17, Οκτώβριος, Αθήνα.

Τριανταφύλλου Δ., 2008, «Τι Διακυβεύεται στην Ευρύτερη Περιοχή της Μαύρης Θάλασσας;» στο «Ο Εύξεινος Πόντος: Μια Αναδυόμενη Περιοχή», Επιμέλεια Τριανταφύλλου Δ., Μανώλη Π., Διεθνές Κέντρο Μελετών Ευξείνου Πόντου (ΔΙ.ΚΕ.Μ.Ε.Π.), Αθήνα.

Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., 1997, «Ο Εντοπισμός του Μειονοτικού Φαινομένου στην Ελλάδα από τη Νομική Επιστήμη και το Δίκαιο», στο «Το Μειονοτικό Φαινόμενο στην Ελλάδα, Μια Συμβολή των Κοινωνικών Επιστημών», Επιμέλεια Τσιτσελίκης Κ., Χριστόπουλος Δ., Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα.

Barnes C., Olsthoorn M., 2000, «Η Σύμβαση Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων, Οδηγός για μη Κυβερνητικές Οργανώσεις», Διεθνής Ομάδα για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων, Έκδοση Ελληνικής Ομάδας για τα Δικαιώματα των Μειονοτήτων, Εκδόσεις ΕΤΕΠΕ, Αθήνα.

Cornell S., Jonsson An., Nilsson N., Hägström P., 2007, «Η Ευρύτερη Περιοχή του Ευξείνου Πόντου, Ένας Νέος Κόμβος στην Ευρωπαϊκή Ασφάλεια», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα.

Gomien D., Harris D., Zwaak L., 2001, «Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Δίκαιο και Πρακτική», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα.

Japaridze T., 2008, «Η ευρύτερη περιοχή του Ευξείνου Πόντου: Στο Μάτι του Επόμενου Πολιτικού Κυκλών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή μια γαλήνια θάλασσα Σταθερότητας», στο «Ο Εύξεινος Πόντος μια Αναδυόμενη Περιοχή», Επιμέλεια Τριανταφύλλου Δ., Μανώλη Π., Διεθνές Κέντρο Μελετών Ευξείνου Πόντου (ΔΙ.Κ.Μ.Ε.Π.), Αθήνα.

Messud Y., 2001, «Ο Τουρκικός Κρατικός Λόγος και ο Αποκλεισμός της Κουρδικής Ταυτότητας» στο «Τουρκία, Ισλάμ και Κρίση του Κεμαλισμού», Επιμέλεια Γεώργιος Κ., Καραμπελιάς Γ., Εκδόσεις Ατροπος, Αθήνα.

Ελληνική (Άρθρα)

Βαρβούνης Μ., 2008, «Κεφάλι, Ο Δημιουργός της Σύγχρονης Τουρκίας», Μεγάλες Μορφές του Παρελθόντος, Εκδόσεις Περισκόπιο, Μάιος, Αθήνα, σελ. 6-90.

Βεργός Κ., 2006, «Μία ή δύο Ουκρανίες», Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Τεύχος 6, Σεπτέμβριος–Δεκέμβριος, Αθήνα, σελ. 225-229.

Γώγος Κ., 2004, «Ισλάμ και Μουσουλμάνοι στην Ευρώπη: Προβλήματα και Προοπτικές», Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Τεύχος 6, Σεπτέμβριος – Δεκέμβριος, Αθήνα, σελ. 125-130.

Καραμπελιάς Γ., 2004, «Τουρκία: επιστροφή στην Πολιτική Αστάθεια», Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Τεύχος 6, Σεπτέμβριος–Δεκέμβριος, Αθήνα, σελ. 170-174.

Μπακιρτζής Μ. Ι., 2004, «Επισκόπηση των Εξελίξεων του Ζητήματος της Αμπχαζίας κατά τα Τελευταία Έτη μέσα από Τουρκικές Διαδικτυακές Πηγές με Έμφαση στην Περίπτωση του Kodor», Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (ΙΑΑ), Τεύχος 6, Σεπτέμβριος–Δεκέμβριος, Αθήνα, σελ. 98-108.

Μπολκεστάιν Φ., 2006, «Τι συμβαίνει με την Τουρκία», Monthly Review, No. 14 (79), Φεβρουάριος, Αθήνα, σελ. 68-71.

Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος, 2006, «Ο Ρόλος της Θρησκείας σε μια Ευρώπη που αλλάζει», Monthly Review, No. 23 (88), Νοέμβριος, Αθήνα, σελ.3-5.

Παπούλιας Δ. Γ., 2001, «Ελληνοτουρκικές Σχέσεις: Η Διπλωματική Διάσταση», Φιλελεύθερη Έμφαση, Τεύχος 10, Χειμώνας, Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, Αθήνα, σελ. 28-34.

Παπούλιας Κ., 2000, «Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις», Φιλελεύθερη Έμφαση, Τεύχος 5, Καλοκαίρι, Ινστιτούτο Δημοκρατίας Κωνσταντίνος Καραμανλής, Αθήνα, σελ. 4-8.

Σαλαπασιδής Γ., 2005, «Γεωστρατηγικές και Αμυντικοπολιτικές Παράμετροι της Κρίσεως στην Αμπχαζία», Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Τεύχος 7, Ιανουάριος-Απρίλιος, Αθήνα, σελ. 80-96.

Τσακίρης Θ., 2004, «Ουκρανία: Γεωπολιτικές και Ενδοσυστημικές Παράμετροι των Πρόσφατων Εκλογών», Γεωστρατηγική, Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Τεύχος 6, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος, Αθήνα, σελ. 90-99.

Φέργκιουσον Ν., 2006, «Οι Πολιτισμοί του Σύγχρονου Κόσμου είναι πιο Πιθανό να Καταρρεύσουν από ότι να Συγκρουστούν», Monthly Review, No. 23 (88), Νοέμβριος, Αθήνα, σελ. 60-65.

Φούρκας Α., 2007, «Η Έκθεση του Πρώην Επιτρόπου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Συμβουλίου της Ευρώπης Alvaro Gil-Roblos για την Ελλάδα, Μια Περίληψη», Το Βήμα των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Ι.Μ.Δ.Α.), Τεύχος 1^ο, Σεπτέμβριος, Αθήνα, σελ. 108-114.

Ελληνική (Διατριβές και Μελέτες)

Μαχαιριδής Δημήτρης, 2000, «Παρατηρητήριο Βαλκανίων Βουλγαρία», Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου, Αθήνα.

Καραγιάννης Μ., 2005, «Εθνοτικές Συγκρούσεις στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία: μια Συγκριτική Ανάλυση», Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών (Ε.Κ.Ε.Μ.), Κείμενο Εργασίας 2/ Δεκέμβριος, Αθήνα.

Σίντου Ιωαν., Στραβοσκούφης Αθ., 2001, «Σχέσεις Διαφθοράς και Διαπλοκής Μέσα στο Σύγχρονο Τουρκικό Κράτος», Ινστιτούτο Αμυντικών Αναλύσεων (Ι.Α.Α.), Αθήνα.

Σουλαδάκης Γ., 1999, «Παρατηρητήριο Βαλκανίων Τουρκία», Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου (Ι.ΣΤ.Α.ΜΕ.), Φεβρουάριος, Αθήνα.

Τσώνη Μ., 2005, «Η Ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Μεταπτυχιακή Εργασία, Ελληνικό Ίδρυμα Εξωτερικής και Ευρωπαϊκής Πολιτικής (ΕΛ.Ι.ΑΜ.Ε.Π.), Αθήνα.

Ελληνική (Άρθρα σε Συνέδρια)

Διβάνη Λ., 1996, «Η Σύμβαση Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και το Σύστημα Μειονοτικής Προστασίας», στο συνέδριο «Η Προστασία των Μειονοτήτων-Η Σύμβαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Ι.Μ.Δ.Α.), Συμβούλιο της Ευρώπης, 9-10 Μαΐου, Διεύθυνση έκδοσης Μπρεδέμας Α., Σισιλιάνος Λ.Α., Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Μαραγκοπούλου-Γιωτοπούλου Αλ., 1996, «Η Προστασία των Μειονοτήτων, Η Σύμβαση Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», στο συνέδριο «Η Προστασία των Μειονοτήτων, Η Σύμβαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (Ι.Μ.Δ.Α.), Συμβούλιο της

Ευρώπης, 9-10 Μαΐου, Διεύθυνση έκδοσης Μπρεδήμας Α., Σισιλιάνος Λ.Α., Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Παζαρτζή Φ., 1996, «Μειονοτική Ταυτότητα και Πολιτιστικά Δικαιώματα», στο συνέδριο «Η Προστασία των Μειονοτήτων- Η Σύμβαση Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Συμβούλιο της Ευρώπης, 9-10 Μαΐου, Διεύθυνση έκδοσης Μπρεδήμας Α., Σισιλιάνος Λ.Α., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Περράκης Σ., 1996, «Προβληματισμοί για το Σύγχρονο Νομικό Καθεστώς των Μειονοτήτων υπό το φως της Σύμβασης Πλαισίου για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων: η Μετεξέλιξη του Δικαιού Πλαισίου», στο συνέδριο «Η Προστασία των Μειονοτήτων-Η Σύμβαση-Πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης», Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Συμβούλιο της Ευρώπης, 9-10 Μαΐου, Διεύθυνση έκδοσης Μπρεδήμας Α., Σισιλιάνος Λ.Α., Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Ρούκουνας Εμ., 1997, «Διεθνές και Ευρωπαϊκό Νομικό Πλαίσιο Καταπολέμησης του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας, Συμβατικές Ρυθμίσεις και Εφαρμογή στην Πράξη» στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Σφηκάκης Π., 1997, «Μια Ασπίδα κατά του Ρατσισμού», στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Leuprecht P., 1997, «Μια Πανευρωπαϊκή Δράση Κατά του Ρατσισμού», στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Μάιος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Orton F., 1997, «Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) και η Εκστρατεία Κατά του Ρατσισμού του Συμβουλίου της Ευρώπης», στο συνέδριο «Μετανάστες, Ρατσισμός και Ξενοφοβία, Ελληνικές και Ευρωπαϊκές Εμπειρίες Διακρίσεων», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Percevic G., 1997, «Η Εξέλιξη της Κοινωνίας των Πολιτών και η Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων», στο συνέδριο «Ευρωπαϊκή Διεύρυνση Προς την Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη-Η Προβληματική της Προσαρμογής», Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου (Ι.ΣΤ.Α.ΜΕ.), 28-29 Μαΐου, Αθήνα.

Ελληνική (Πρακτικά Συνεδρίου)

Κοππά Μ., 2005, «Η Πολυπολιτισμικότητα Σήμερα: Υπάρχει Δρόμος για μια Δημιουργική Συνύπαρξη;», Πρακτικά Συνεδρίου, Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου (Ι.ΣΤ.Α.ΜΕ.), 13 Δεκεμβρίου, Αθήνα, σελ.6.

Idiz S., 2007, «Η Τουρκία σε Σταυροδρόμι», Πρακτικά Συνεδρίου, Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών Ανδρέας Παπανδρέου (Ι.ΣΤ.Α.ΜΕ.), 12 Ιουνίου, Αθήνα, σελ. 9.

Ελληνική (Άρθρα Εφημερίδων)

Αδάμ Κ., 2008, «Υδρογονάνθρακες αντί κυρώσεων, Οι Ευρωπαίοι Ηγέτες Ξεπέταξαν σε Χρόνο Ρεκόρ τη Σύνοδο Κορυφής Καταδικάζοντας τόσο τη Γεωργία όσο και τη Ρωσία», Ελευθεροτυπία, 2 Σεπτεμβρίου, σελ.8.

Δελάστικ Γεώργιος, 2006, «Η Βαλκανική Περιπέτεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Η Ένταξη της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας Σηματοδοτεί την Τελευταία Φάση Διεύρυνσης επί Ευρωπαϊκού Εδάφους», Η Καθημερινή, 31 Δεκεμβρίου, σελ 22.

Θεοδώρου Σ., 2008, «Οι Οσσετίες της Επόμενης Ημέρας, Εντείνονται οι Αποσχιστικές Τάσεις στην Ευρασία», Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής, Αρ. Φύλλου 363, 24 Αυγούστου, σελ. 27.

Μπέλλου Ν., 2007, «Ελπίδες Δικαίωσης για το Ορφανοτροφείο της Πριγκήπου», Ελεύθερος Τύπος, Αρ. Φύλλου 101, 29 Νοεμβρίου, σελ.8.

Ντόκος Θ., 2008, «Ρωσία, ΗΠΑ, Ευρώπη στον 21^ο αιώνα», Το Βήμα, Αρ. Φύλλου 15441, 22 Αυγούστου, σελ. 12.

Παπαγιαννάκης Μ., 2006, «Για μια Πολυπολιτισμική Σύγχρονη Κοινωνία», Η Καθημερινή, 31 Δεκεμβρίου, σελ. 14.

Παπακωνσταντίνου Π., 2006, «Η Παγκόσμια Ανάκαμψη του Έθνους-Κράτους», Η Καθημερινή, 31 Δεκεμβρίου, σελ. 13.

Πλιάκος Κ., 2008, «Ρωσικό Σκάκι σε Νότια Οσσετία και Αμπχαζία», Ελεύθερος Τύπος, Αρ. Φύλλου 365, 26 Αυγούστου, σελ. 12.

Σπανού Αγ., 2008, «Μειονοτικά Παιχνίδια σε Θράκη και Φλώρινα», Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής, Αρ. Φύλλου 385, 14 Σεπτεμβρίου, σελ. 20.

Σπιλιωπούλου Μ., 2008, «Ο Δρόμος της Μεγάλης Φυγής», Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής, Αρ. Φύλλου 362, 24 Αυγούστου, σελ. 61.

Φίλης Κ., 2008, «Επαναπροσδιορισμός Συμμαχιών και, ίσως, Συνόρων στην Ευρασία», Επενδυτής, 30-31 Αυγούστου, σελ. 19.

Φίλης Κ., 2008, «Η Επόμενη Μέρα στις Σχέσεις Μεταξύ Δύσης και Ρωσίας», Ισοτιμία, 6-7 Σεπτεμβρίου, σελ. 12.

Jego M., 2008, «Ουκρανία, Σχέσεις Αγάπης και Μίσους με τη Ρωσία», Το Βήμα, 14 Σεπτεμβρίου, σελ. 34.

Ελληνική (Θεσμικά Κείμενα)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2000, Ανακοίνωση της Επιτροπής για το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, COM (2000) 559 τελικό.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, «Συνέργεια του Ευξείνου πόντου–Μια νέα πρωτοβουλία περιφερειακής συνεργασίας», COM 160 τελικό, 11 Απριλίου, Βρυξέλλες.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2008, «Γενική Έκθεση επί της Δραστηριότητας της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το έτος 2007», Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2004, «Ελευθερία, Ασφάλεια και Δικαιοσύνη για όλους, Δικαιοσύνη και Εσωτερικές Υποθέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007, «Η Ευρωπαϊκή Ένωση στον Κόσμο: Η Εξωτερική Πολιτική της Ένωσης», Υπηρεσία των Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006, «Συνεργασία, Ευρωπαϊκή Πολιτική Γειτονίας», Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2007, «50 Τρόποι για να Πάμε Μπροστά, Οι Μεγαλύτερες Επιτυχίες της Ευρώπης», Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2004, «Πολλές Γλώσσες, Μια Οικογένεια, Οι Γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο.

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2000, A5-0064/2000, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την κατάρτιση Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (C5-0058/1999-1999/2064 (COS)).

Ξενόγλωσση (Βιβλίο)

Brubacker R., 1996, «Nationalist Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe», Cambridge University Press, New York.

Eminov Al., 1997, «Turkish and Other Muslim Minorities of Bulgaria», Institute of Muslim Minority Affairs, Hurst & Company, London.

Jackson Preece J., 1998, «National Minorities and the European Nation-States System», Clarendon Press Publishers, Oxford.

Pentassuglia G., 2002, «Minorities in International Law», Minority Issues Handbook, European Centre for Minority Issues, Council of Europe Publishing, Berlin.

Welhengama G., 2000, «Minorities' Claims: From Autonomy to Secession, International Law and State Practice», Interdisciplinary Research Series in Ethnic, Gender and Class Relations, Ashgate Publishing Limited, Hampshire.

Zisserman-Brodsky D., 2003, «Constructing Ethno-politics in the Soviet Union, Samizdat, Deprivation and the rise of Ethnic Nationalism», Palgrave MacMillan, New York.

Ξενόγλωσση (Συλλογικός Τόμος)

Bieber F., 2005, «Minorities and Electoral Systems in the Balkans» in «Democratization in Southeast Europe, An Introduction to Election Issues», Pavlovic D., Petrov G., Syrri D., Stone A. D., Southeast European Research Center, Thessaloniki.

Biro An-M., 2006, «EU Standards on Minority Protection» in «Minority Rights Advocacy in the European Union: A Guide for NGOs in South East Europe», Bokulic S., Bieber F., Biro An-M, Cheney Em., Minority Rights Group International, Minority Rights Group International Publishing, London.

Bordachev T., 2007, «The European Union: Possible Ways of Development» in «The World Around Russia: 2017, An Outlook for the Midterm Future», The Council on Foreign and Defense Policy, State University-Higher School of Economics, RIO-Center Publishing, Moscow, p. 104-112.

Graham Av., 2007, «The European Union's Neighbourhood Policy: Progress and Prospects» in «Europe on the Black Sea Shore: Opportunities and Challenges for Bulgaria», Krassimir Y. Nikolov, Bulgarian European Community Studies Association (BECSA), June-November, Sofia.

Hoffmeister F., 2004, «Monitoring Minority Rights in the Enlarged European Union» in «Minority Protection and the Enlarged European Union: The Way Forward», edited by Toggenburg N. Gabriel, «Open Society Institute», EURAC Publishing, Budapest.

Karaganov S., 2007, «The World Around Russia: 2017, An Outlook for the Midterm Future», The Council of Foreign and Defense Policy, State University-Higher School of Economics, RIO-Center, The Council of Foreign and Defense Policy Publications, Moscow.

Pavlovic D., 2005, «Competitive Authoritarianism in SouthEast Europe», in «Democratization in Southeast Europe, An Introduction to Election Issues», Pavlovic Dusan, Petrov Goran, Syrri Despina, Stone A. David, Southeast European Research Center, Thessaloniki.

Rondeli Alexander, 2003, «Nation Building in the Post-Soviet South Caucasus» in «The OSCE and The Multiple Challenges of Transition, The Caucasus and Central Asia», Sabahi Farian, Warner Daniel, Ashgate Publishers Limited, Burlington.

Sasse G., 2004, «Minority Rights and EU Enlargement: Normative Overstretch of Effective Conditionality?» in «Minority Protection and the Enlarged European Union: The Way Forward», edited by Toggenburg N. Gabriel, «Open Society Institute», EURAC Publishing, Budapest.

Smith G., Law V., Wilson An., Bohr An., Allworth Ed., 1998, «Nation-building in the Post-Soviet Borderlands, The Politics of National Identities», Cambridge University Press, New York.

Suzdaltsev An., 2007, «The Post – Soviet Space: Outgoing Reality», in «The World Around Russia: 2017, An Outlook for the Midterm Future», The Council on Foreign and Defense Policy, State University-Higher School of Economics, RIO-Center Publishing, Moscow.

Syrri D., 2005, «Election Observation and Assistance», in «Democratization in Southeast Europe, An Introduction to Election Issues», Pavlovic D., Petrov G., Syrri D., Stone A. D., Southeast European Research Center, Thessaloniki.

Toggenburg N. G., 2004, «Minority Protection in a Supranational Context: Limits and Opportunities» in «Minority Protection and the Enlarged European Union: The Way Forward», edited by Toggenburg N. Gabriel, «Open Society Institute», EURAC Publishing, Budapest.

Ξενόγλωσση (Άρθρα)

Bachkatov N., 2007, «Governments Matter More Than Citizens-EU-Russia Relations Worsen», Le Monde Diplomatique, January, p.22-26.

Bachkatov N., 2007, «Contraintes de la Geographie, Malentendus de la Politique Necessaire Partenariat Avec la Russie», Le Monde Diplomatique, Janvier, p.19-23.

Berdal M., 2005, «Beyond Greed and Grievance-And Not too Soon...», Review of International Studies (RIS), Volume 31, Number, 4, October, Cambridge University Press, p.693-705.

Birch N., 2008, «The Big Question: Why Is Tension Rising in Turkey, and is the Country Turning Islamist?», The Independent, 8 July, p.22.

Brzezinski Z., 2008, «Putin's Choice», The Washington Quarterly, Spring, p.96.

Cheterian V., 1998, «Resurgence of Tensions: Ethnic Conflict in Georgia», Le Monde Diplomatique, December, p.19.

Cheterian V., 1997, «The US and Russia Eye Each Other Across the Caspian, Jostling for Oil in Transcaucasia», Le Monde Diplomatique, October, p.23.

- Dobriansky J. P., 2000, «Russia's Foreign Policy: Promise or Peril», The Washington Quarterly, Winter, p. 136.
- Fawcett L., 2001, «Down But Not Out? The Kurds in International Politics», Review of International Studies (RIS), Volume 27, Number 1, January, Cambridge University Press, p.112-119.
- Gerber P. T., Mendelson E. Sarah, 2008, «Public Experiences of Police Violence and Corruption in Contemporary Russia: A Case of Predatory Policing?», Law and Society Review, The Law and Society Association, University of Massachusetts, Volume 42, Number 1, p.2.
- Golston A. J., 2002, «Roma Rights, Roma Wrongs», Foreign Affairs, March/April, Volume 81, Number 2, p. 146-156.
- Gordon P., 2006, «Turkey on the Brink», The Washington Quarterly, Summer, p. 61.
- Halimi S., 2008, «Russia Gets Its Acts Together», Le Monde Diplomatique, September, p. 9-13.
- Hopf T., 2005, «Identity, legitimacy and the use of military force: Russia's Great power Identities and Military Intervention in Abkhazia», Review of International Studies (RIS), Volume 31, December, p.226-231.
- King C., «A Rose Among Thorns, Georgia Makes Good», Foreign Affairs, March/April 2004, Volume 83, Number 2., p. 14.
- Lieven An., 2000, «Nightmare in the Caucasus», The Washington Quarterly, Winter, p. 146.
- Lynch D., 2004, «Russia's Strategic Partnership With Europe», The Washington Quarterly, Spring, p.99.
- Markedonov S., 2008, «Without Friends and Foes, Azerbaijan is Gaining Influence», Russia in Global Affairs, Vol.6, No.3, Foreign Policy Research Foundation Publishing, July-September, Moscow, p. 89-99.
- Mitchell J., 2006, «Gathering Energy», The World Today, Volume 62, Number, 6, June, p. 12.
- NATO, 2006, NATO's Nations and Partners for Peace, Volume 51, No. IV/2006, p. 43-46.
- Nussbaum M., 2004, «Religious Intolerance», Foreign Policy, September/October, Washington, p.45.
- Pain Em., 2007, «Imperial Nationalism in Russia», Russian Analytical Digest, Research Center for East European Studies-Center for Security Studies-Otto Wolff-Stiftung Publishing, 6 February, Moscow, p.4.
- Perovic J., 2008, «Caucasus Crisis: Implications and Options for the West», CSS Analysis in Security Policy, Center for Security Studies CSS, Vol. 3, No. 39, September, Zurich, p.
- Radanyi J., 2004, «Georgia Tries to Recapture All its Breakaway States-The Caucasian Melting-pot Heats up», Le Monde Diplomatique, October, p.22.
- Ramonet I., 2004, «Russia Retreats Into Repression», Le Monde Diplomatique, October, p.23.

Rekacewicz P., 2001, «Trail of Disaster», Le Monde Diplomatique, April, p.11.

Shabaev Y., 2007, «Russian Nationalism Expands in the Regions», Russian Analytical Digest, Research Center for East European Studies-Center for Security Studies-Otto-Wolff Stiftung Publishing, No. 14, 6 February, Moscow, p.15.

Shleifer An. and Treisman D., 2004, «A Normal Country», Foreign Affairs, March/April, Volume 83, Number 2, p. 32.

Texier P., 2006, «Changement aux Nations Unies, Droits de l' Homme, Une Reforme en deni teiinte», Le Monde Diplomatique, Octobre, N. 454, p.11-12.

Tsomaia T., 2004, «Georgia's Rose revelations», Foreign Policy, September/October, Washington, p. 89.

Άρθρα (Άρθρα από τον ίδιο συγγραφέα)

Herbecq J.-F., 2008, «Romania from A to Z», The Courier, The Magazine of Africa – Caribbean – Pacific & European Union Cooperation and Relations, N. 4 N.E. – January / February, p. 52.

Herbecq J.-F., 2008, «Romania, Land of Contrasts», The Courier, The Magazine of Africa – Caribbean – Pacific & European Union Cooperation and Relations, N. 4 N.E. – January / February, σελ. 51.

Herbecq J.-F., 2008, «Transylvania: The Promised Land for Tourism», The Courier, The Magazine of Africa – Caribbean – Pacific & European Union Cooperation and Relations, N. 4 N.E. – January / February, p. 56.

Ξενόγλωσση (Διατριβές και Μελέτες)

Anagnostou D., Triandafyllidou An., 2007, «European Integration and Ethnic Minority Mobilisation: A Theoretical Introduction and Literature Review», Post-Graduate Document, Hellenic Institute for European and Foreign Policy (EL.I.A.M.E.P.), Athens.

Anagnostou D., Psychogiopoulou Ev., 2008, «Juristras: Case Study report Greece, Supranational Rights Litigation, Implementation and the domestic Impact of Strasbourg Court Jurisprudence: A Case Study of Greece», Report Prepared for the Juristras Project funded by the European Commission, DG Research, Priority 7, Citizens and Governance in a Knowledge Based Society, Hellenic Institute for European and Foreign Policy (EL.I.A.M.E.P.), Athens.

Barysch K., 2004, «The EU and Russia, Strategic Partners or Squabbling Neighbors», Center for European Reform, Center for European Reform Publishing, May, London.

Kempe Ir., Klotzle K., 2006, «The Balkans and the Black Sea Region: Problems, Potentials and Policy Options», Bertelsmann Group for Policy Research, CAP Publishing, Policy Analysis, München.

Kotsiaros At., 2007, «Turkish National Elections 2007: Choosing Between Democracy and Authoritarianism», «Institute of European Integration and Policy (I.E.I.P.)», Department of Political Science and Public Administration, National and Kapodistrian University of Athens, Research Unit Turkey, Athens.

Lohm H., 2007, «Javakheti after the Rose Revolution: Progress and Regress in the Pursuit of National Unity in Georgia», ECMI Working Paper No.38, April, European Centre for Minority Issues (ECMI), Flensburg.

Ramsay K., 2006, «Disaggregated Data Collection: A Precondition for Effective Protection of Minority Rights in South East Europe», Minority Rights Group International, Minority Rights Group International Publishing, London.

Tassinari F., 2006, «A Synergy for Black Sea Regional Cooperation: Guidelines for an EU Initiative», «Centre for European Policy Studies (C.E.P.S.), CEPS Publishing, N. 105, June, Brussels.

Vermeersch P., 2003, «EU Enlargement and Minority Rights Policies in Central Europe: Explaining Policy Shifts in the Czech Republic, Hungary and Poland», Issue 1/2003, University of Leuven (KU Leuven), Belgium.

Ξενόγλωσση (Θεσμικά Κείμενα)

Central European Initiative, 2004, «Minorities and the Central European Initiative, On the Occasion of the 10th Anniversary of the CEI Instrument for the Protection of Minority Rights (1994-2004)», CEI Publications, Maribor.

Council of Europe, 2008, Press Release, 502 (2008), 4 July, Strasbourg.

European Commission, 2006, Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, «Enlargement strategy and Main Challenges 2006-2007, Including annexed Special Report on the EU's Capacity to Integrate New Members», COM (2006) 649 final.

European Commission, 2007, «Statistical Portrait of the European Union 2008, European Year of Intercultural Dialogue», Eurostat, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

European Commission, 1997, «Communication on Regional Cooperation in the Black Sea Area», COM (97) 597, final.

European Commission, 2008, Communication From the Commission to thw Council and the European Parliament, «Report on the First Year of Implementation of the Black Sea Synergy», Brussels, 19 June, COM (2008) 391 final.

European Court of Human Rights, Press Release issued by the Registrar, Chamber Judgment, Ecumenical Patriarchate v. Turkey, (514) 08.07.2008.

European Court of Human Rights, 1998, Sidiropoulos and other v. Greece, July 10, REC. 1998 – IV: § 44

European Court of Human Rights, 2001, Stankov and the United Macedonian Organisation Ilinden v, Bulgaria, October 2, REC. 2001: §§ 76-112

European Court of Human Rights, 2000, Hasan & Chaush v. Bulagaria, October, REC. 2000: § 96.

European Court of Human Rights, 1999, Cyprus v. Turkey, May 10, REC. 1999: § 94.

European Court of Human Rights, 2000, Hasan and Chaush v. Bulgary, June 10, REC. 2000: § 55

European Court of Human Rights, 2005, Timishev v. Russia, December 13, REC. 2005: § 55762/00-55974/00.

European Court of Human Rights, Leyla Sahin v. Turkey (29/6/2004-Application No. 44774/98).

European Court of Human Rights, Cyprus v. Turkey, (10/5/2001-Application No. 25781/94).

European Parliament, 1994, Report on a Black Sea Regional Policy Approach (2007/2101(INI)), (A3-0042/94, OJ 1994 C 61/110).

European Union, 2001, «Green Paper: Towards a European Strategy for the Security of Energy Supply», European Commission, Directorate General for Energy and Transport, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

Ξενόγλωσση (Άρθρα σε Συνέδρια)

Koppa M., 2002, «National Minorities in the post-Communist Balkans» in «Olympia II: Human Rights in the 21st century», 8-16 September, Human Rights Defense Center, Edited by Gavouneli Maria, Kyriakopoulos Vangelis, Ant. N. Sakkoulas Publishers, Athens.

Ξενόγλωσση (Ηλεκτρονικές Πηγές)

American Embassy, 2008, viewed 3 October 2008, <<http://fpolicy.america.gov/fpolicy/security/georgia2.html>>.

Andreas Papandreou Institute of Strategic and Development Studies, 2008, viewed 20 September 2008, <<http://www.istame.gr/files/pdf/Meionotita-Trakis.pdf>>.

Andreas Papandreou Institute of Strategic and Development Studies, 2008, viewed 20 September 2008, <<http://www.istame.gr/page/default.asp?la=1&id=546&date=custom>>.

Central European Initiative, 2005, viewed 25 July 2008, <http://www.ceinet.org/download/minority_rights.pdf>.

CoE, 2008, viewed 20 July 2008, <http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/local_and_regional_democracy/regional_or_minority_languages/1_the_charter/Greek.pdf>.

CoE, 2008, viewed 20 July 2008, <http://www.coe.int/t/e/human_rights/minorities/1_GENERAL_PRESENTATION/PDF_Overview_en.pdf>.

CoE, 2006, viewed 15 July 2008, <<http://conventions.coe.int/treaty/en/Reports/Html/148.htm>>.

CoE, 2006, viewed 5 June 2008, <http://www.coe.int/T/e/Com/about_coe/>.

E.U., 2008, viewed 21 July 2008, <<http://europa.eu/scadplus/leg/el/lvb/e50017.htm>>.

E.U., 2008, viewed 21 July 2008, <http://ec.europa.eu/justice_home/unit/charte/en/charter-equality.html>.

E.U., 2007, viewed 20 June 2008, <http://ec.europa.eu/external_relations/coe/index.htm>.

E.U., 2008, viewed 20 June 2008, <http://europa.eu/scadplus/glossary/human_rights_el.htm>.

E.U., 2008, viewed 10 February 2008, <http://ec.europa.eu/external_relations/blacksea/index_en.htm>.

E.U., 2008, viewed 14 July 2008, <http://ec.europa.eu/external_relations/blacksea/oc/joint_statement_blacksea_en.pdf>.

E.U., 2008, viewed 14 July 2008, <http://ec.europa.eu/news/external_relations/080902_1_el.htm>.

European Council, 2008, viewed 10 August 2008, <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/gena/94116.pdf>.

Hellenic Ministry of Foreign Affairs, 2008, viewed 20 April 2008, <<http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Geographic+Regions/Russia-Eastern+Europe-Central+Asia/Crises+and+Regional+Issues/>>.

Mercator Network, 2007, viewed 14 June 2008, <<http://www.mercator-education.org/organization/history>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 21 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=2426>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 21 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=3521>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 22 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=5053>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 24 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=2492>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 22 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=4387>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 21 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=326>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 21 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=326>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 25 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=1915>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 24 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=1909>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 21 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=5019>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 25 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=1922>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 21 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=4870>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 25 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=1914>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 24 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=1913>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 21 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=2512>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 24 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=2502>>.

M.R.G.I., 2007, viewed 21 April 2008, <<http://www.minorityrights.org/?lid=2501>>.

Pontos World, 2008, viewed 14 September 2008, <http://pontosworld.com/index.php?option=com_content&task=view&id=853&Itemid=87&limit=1&limitstart=1>.

Venice Commission, 2004, viewed 21 July 2008, <[http://www.venice.coe.int/docs/1994/CDL-STD\(1994\)009-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/1994/CDL-STD(1994)009-e.asp)>.

Venice Commission, 2005, viewed 17 May 2008, <<http://www.venice.coe.int/>>.